

**Jos kristinusko jonkinlaisten
perinteiden ja arvelujen vuoksi
ei tahdo antaa käsittää itseänsä
eettillis-uskonnollisella ajattelulla,
niin se on onnetonta sille itselleen
ja ihmiskunnalle.**

Albert Schweitzer

Rauno Aro:

USKO JA TIETO KOHTAAVAT

Ajatuksia
uskon ja tiedon rajamailta

SISÄLLYS

Lukijalle	3

1. IHMISEN TEOT

Mysterit ja moraali	7
Sanan voimalla	14
Oikeaopillisuus synnyttää rajoja	16
Rajojen ylittäjiä	19

2. IHMISEN SISÄISYYS

Sisäisyydestä rakentuminen	23
Rukous yhdistää	25
Luopuminenkin on elämää	27
Suurimmat ihmeet	28
Jeesus ja eläimet	31
Ihmisestä ihmiseksi	33

3. TIEDE JA TAIDE

Elämän lähde	38
Tieteen riittämättömyys	39
Atonista omaantuntoon	44
Universaalinen sielu	47
Elämän sidoksia	51
Onko taiteella rajoja	53

4. TARKOITUKSISTA

Ylikansoituksesta	56
Pieniä tavoitteita	58
Tarkoitusta etsimässä	59
Kaikella on yhteys	61
Luontoon sidottu ihminen	63

5. MENNEISYYDESTÄ TULEVAISUUTEEN

Pintaa syvemmältä	66
Raamattu aikansa tulkkina	72
Ehetytymistä kohti	77
Ihminen, lähimmäinen ja luonto	84
Syy, seuraus, vastuu	87
Uskonnot haasteiden edessä	92
Lyhyitä henkilötietoja	98

LUKIJALLE

Viime vuosisatoina on ihmisen synty- ja elinplaneetta Maa suhteutettuna avaruuden jättimäisiin rakenteisiin kutistunut pikkuruiseksi, epävakaaksi ja helposti vahingoittuvaksi Maa-erkaleeksi, jonka ohuella pintakerroksella versovan elämän perusteita ei vielääkään ole riittävästi tiedostettu. Teknologian rynnistäessä eteenpäin kiihtyvää vauhtia, ovat ihmislajin itsekkäät tavoitteet ja viettymykset kenties kasvaneet vieläkin nopeammin. Lyhyesti: Maa-planeettamme ei näytä kestävän ihmisen aiheuttamaa eliökehän muutosta ja muuttamista. Ihmisen ja ihmiskunnan vastuun kasvaessa globaaliin mittasuhteisiin, on myös ajankohtaistunut kysymys, miten maailmanuskonnot, erityisesti kristinuskon keskeinen ydin, sovitususko, tulee suhteuttaa muiden uskontojen, yhteisöjen ja yksilöiden tekoihin.

Ei tarvitse olla oppinut ymmärtääkseen, että lajiluettelon kärjessä olevan "viisaan ihmisen" uskonnollis-eettiset tai moraaliset arvot ja tavoitteet ovat ristiriidassa jokapäiväisen käytännön elämän kanssa. On varmaa, että tuon ristiriidan selvittämisessä tulisi maailman suurilla uskonnoilla olla oma tärkeä osuutensa. Tieteen ja teknologian hajotessa yhä selvemmin kapeiksi osa-alueiksi, jotka kokonaisuuden kannalta näyttävät irtaantuvan ihmiskunnan hallinnasta, pitäisi uskontojen – käsistä karkaavan kulttuurievoluution vastapainoksi - etsiä yhteisiä aineksia uusien yhdistävien siltojen rakentamiseksi. Uskomuksellisuuksista niitä tuskin löytyy, teoista kylläkin.

Murrosikäisenä luin kirjan "Maailman tulevaisuus ja loppu" (kust. Karisto). Sen oli kirjoittanut unkarilais-itävaltalainen tähtitieteilijä Desirius Papp. Teoksen kansikuvassa suuri asteroidi törmäsi maapalloon tuhoten sen pinnalla kehkeytyneen kaikkinaisen elämän melko lopullisesti, jolloin jäljelle elämän jatkajiksi jäivät vain hyönteiset. Tieteen mukaan vastaavanlainen järkäle jysähti 65 miljoonaa vuotta sitten Meksikoon tuhoten maapallon eliökehästä ainakin 60 %.

Se mahdollisuus, että suurehko, läpimitaltaan parikilometrinen tai kookkaampi asteroidi aikojen kuluessa jälleen törmää maapalloon ja aiheuttaa laajamittaisen ympäristökatastrofin, on sekä todennäköinen että myös varsin epämiellyttävä tulevaisuudenkuva. Viime vuosisadan tähtitiede on vahvistanut, ettei yksikään aurinkokunnan planeetta ole turvassa noilta Auringon lähiavaruudessa risteileviltä kivenmurikoilta ja jäävuorilta. Astronomit ja tähtitieteen harrastelijat havaitsevat uusia pikkukiertolaisia lisää lähes päivittäin ja koska auringon ja suurten planeettojen painovoimat saattavat sattumanvaraisesti muuttaa niiden kiertoratoja, eivät avaruudesta Maan eliökehää uhkaavat vaarat ainakaan ole vähentyneet. Todettakoon, että esim. elokuussa 2002 maapallon ohitti noin 400 - 700 metrin läpimittainen asteroidi 527 000 km:n (kuuhun on matkaa noin 400 000 km) etäisyydellä nopeudella 18 km/s. Sen törmäys maapalloon olisi ollut maan elämälle melkoisen tuhoisa.

Tutummat luonnononnettomuudet kuten hirmumyrskyt, tuhotulvat, maanjäristykset ja tulivuoren purkaukset havahduttavat kyllä tieteeseensä luottavaa itsestä ihmiskuntaa huomaamaan oman voimattomuutensa, mutta suuren kosmisen katastrofin masentavat jälkiseuraukset niille, jotka onnettomuuden jälkeen jäisivät eloon, pakottaisivat ihmiset valitsemaan itselleen aivan uudenlaisen arvojen maailman kuin mihin nyt olemme tottuneet.

Viime vuosisadalla on ihminen kuitenkin itse omilla toimillaan luonut ympäristöönsä sellaisia uhkakuvia, että ne pelottavuudessaan saattavat jo ylittää mahdolliset kosmiset katastrofit. Supervaltojen sotakoneistot, pienvaltioiden joukkotuhoaseiden salainen kehittäminen tai maapalloa laikuttavien ekologisten saasteprosessien salakavala levittäytyminen ovat uhkatekijöitä, joiden maailmanlaajuiseen ehkäisytoimintaan olisi saatava paljon enemmän yhteisymmärrystä, kuin mihin nykyään on päästy.

Opiskeluaikanani jouduin pitämään uskonnon näytetunnin harjoituskoulun 6-luokkalaisille, aiheenani Albert Schweitzer ja lähimmäisenrakkkaus. Olin iloinen, sillä aihe tuntui minulle sopivalta. Valmistelin näytetunnin. Opetustuokion loputtua uskonnon ohjaava lehtori tyrmäsi totaalisesti esitykseni perusteenaan se, että uskontotuntini ei ollut uskontoa, vaan filosofiaa. Olisin ollut täysin masentunut, ellei asianomaisen luokan oma opettaja olisi ollut toista mieltä. Hänen mukaansa niin vaikuttavaa uskontotuntia ei hänen luokallaan ollut aiemmin pidetty.

Tuo tapaus opetti minulle, että kristinuskon ja Jeesuksen opetuksen ydin, lähimmäisenrakkauten toteuttaminen, voidaan virallisten uskonnollisten dogmien kautta tulkita myös siten, että korkeaa moraalista tasoa osoittava teko onkin - ainakin ihmisen kuolemanjälkeisyyden kannalta - merkitykseton, puutteellinen tai suorastaan uskonnollisille harhapoluille johtavaa.

Kuvaavaa ajallemme on, että niin Suomessa kuin Keski-Euroopassakin kristillisyyttä elää tietynlaista murroskautta: nuoret papit nostavat esiin vaihtoehtokäsityksiä, jotka vanhoillisten tai "virallisten" kristinuskon suuntien taholta leimataan uskontokielteisiksi tai suorastaan harhaopeiksi.

Mitä elämä on? Onko elämä pelkkää kemiaa ja siten katoavaista? Kuka oikein olen ja mikä on olemassaoloni tarkoitus? Mikä on sielu? Syntykö sielu jossakin ihmisen elämänvaiheessa ja onko sielu kuolematon? Näihin perimmäisiin kysymyksiin tuskin on olemassa määritteellisiä ja tyhjentäviä vastauksia. Ajattelunsa ja järkensä avulla ihminen voi kuitenkin päätellä olevansa seurausta jostakin, ja tuon asian syvällisen ymmärtämisen avulla hän voi kehittää itselleen epätäydelliset, mutta kuitenkin tyydyttävät vastaukset vaikeisiin elämänsä kysymyksiin.

Seuraavat ajatukset ja pohdinnat olen tarkoittanut tavalliselle suomalaiselle, joka on suurimman kansankirkkomme rivijäsen, joka pyrkii hoitamaan kohdalleen lankeavat velvollisuudet parhaan kykynsä mukaan, joka osallistuu yhteiskunnan rientoihin lahjojensa mukaan, joka on huolestunut maapallon ekologisesta tilasta ja kaikkinaisen elämänsä keskellä vielä valmistuu kuolemansa jälkeiseen olotilaan. Pelkän uskonsa voimalla hän ei kykene siirtämään vuoria paikasta toiseen, Mk 11: 23:

- Totisesti: jos joku sanoo tälle vuorelle: "Nouse paikaltasi ja paiskaudu mereen!", se myös tapahtuu, jos hän ei sydämessään epäile vaan uskoo, että niin käy kuin hän sanoo

vaan hänen on turvaututtava siihen energiaan ja pyrkimyshakuisuuteen, jonka hän kulloisenakin elämänsä hetkellä omasta sisimmästään löytää ja irti saa.

Elämäni kulussa olen joutunut toteamaan, että niin kaikki ystäväni kuin myös kaikki tapaamani tuttavat ovat poikkeuksetta olleet kiinnostuneita tieteen ja uskonnon suhteista ja niihin liittyvistä perimmäisistä kysymyksistä. Tiede ja filosofia vain ovat erikoistuneet niin pitkiksi ja vaikeasti omaksuttaviksi erillisiksi liuskoiksi, rakentuen historiansa kulussa niin lukemattomille teorioille ja ismeille, että normaali maallikko ei yksinkertaisesti jaksa syventyä tekstin antiin tai ehdi saada jotakin kestävämpää henkensä kantimiksi. Myös tiedettä ja filosofiaa selittävät lukuisat vierasperäiset sanat ja käsitejärjestelmät ovat ajan myötä pöhöttäneet tukahduttavaksi käsiteviidakoksi, jossa oppineiden asiantuntijoidenkin on yhä vaikeampaa edetä.

Myös uskonnollisen kirjallisuuden sisälle tavallisen ihmisen on vaikea päästä, koska yksimielisyys uskonnollisissa asioissa on vielä pirstaleisempää kuin tieteiden alalla, eivätkä lukijan omat

syväänkin juurtuneet ennakkokäsitykset yleensä omaksumista paranna. Monesti vielä eri uskontojen oppisanojen, -sanastojen ja -lauselmien selvyys ja ymmärrettävyys muuttuu sitä hämärämmäksi, mitä enemmän käytännöllistä arki ajattelua niiden selvittämiseksi uhrataan. Toisaalta kuitenkin antropologiset ja kansanomaistetut ihmistä tutkivat tieteet eivät sisällä niin runsaasti keskinäisiä ristiriitaisuuksia tai suoranaisia vastakohtaisuuksia kuin mitä uskontojen ja uskonuuntien oppijärjestelmiin tai niiden käytäntöön soveltamiseen sisältyy ja liittyy.

Elämäkunnioittaja ja ihmisystävä Albert Schweitzer tutki koko elämänsä ajan virallisen ja ihanteellisen Jeesus-kuvan taakse kätkeytyvää historiallista Jeesusta. Hänen herpaantumaton tutkimusintonaan piti yllä käsitys, että Jeesus eläessään ihmisenä maan päällä pyrki ehdottomaan totuuteen. Schweitzerin mukaan tuo totuuden etsintä johti Jeesuksen ristiriitaan aikansa raamatunkäsityksen suhteen, eikä vielä tänä päivänä ole varmaa, että joku tai mikään vallitseva raamatunkäsitys tai -selitysoppi olisi juuri sen kaltainen, kuin miksi historiallinen Jeesus sen aikanaan tarkoitti.

Usein elämässäni olen kuullut papin tai vapaan kristillisen uskonuunnan edustajan kehottavan kanssaihmissiään lukemaan Raamattua. Olen vakuuttunut, että ilman kehotuksiakin raamatunlukua ja sen tekstien omakohtaista tutkintaa esiintyy yllättävän paljon. Toisaalta on varmasti niin, että ne, jotka eniten raamatunlukua muille suosittelevat, eivät itse vaivaudu ajatuksella tutkimaan sellaisia Raamatun sisältämiä raakuuksia, ihmeitä, näkyjä ja tarinoita, jotka nykyihminen arkisessa elämässään suoralta kädeltä torjuisi (vrt. esim. VT:n Danielin kirja).

Etsivä ihminen saattaa nopeastikin löytää Raamatusta puhuttelevia jakeita, jotka auttavat häntä vaikeissa elämän tilanteissa tai henkilökohtaisessa kriiseissä, mutta ristiriitojen maailmassa, jonka on pakko kulkea yhteistyötä ja yhteisymmärrystä kohti, kirjan ohjeisto saattaa estää noita päämääriä toteutumasta. Muistan hyvin, kun eräs ystäväni eläkkeelle siirryttyään ilmoitti ryhtyvänsä tutkimaan Raamattua niin, että lukee koko kirjan kannesta kanteen. Muutaman sadan sivun jälkeen hän kommentoi harrastustaan: "Kyllä siellä sitten on kummallisia asioita." Minusta tuo kommentti oli varsin vaisu siihen nähden, millaisia asioita Raamattu todella sisältää ja osoitus siitä, että lukija kaikesta huolimatta halusi säilyttää aiemmin, mahdollisesti jo lapsuusiässä omaksutun uskonsa ja sen perusteet.

Onkin ilmeistä, että kaiken tieteen ja tiedon keskellä tai kenties niistä huolimatta ihmisen uskonnollinen kaipuu on niin voimakasta, että tarve itse hakea vastauksia muualta kuin toisten valmiiksi paketoituista uskonannoksista ylittää uskontojen ahtaat rajat ja ehdottomuudet. Tässä asiassa epäily ja itsetutkistelu eivät suinkaan ole esteitä minuuden, kestävän moraalin ja oman totuuden etsimiselle, vaan ovat ne niitä välineitä, joiden kautta yksilön tie korkeammalle ja pysyvämmälle henkiselle tasolle ylipäänsä voi käydä.

Usein on tapahtunut niin, että jos Raamatun teksteihin tutustuva aivan normaalisti alkaa epäillä ja jopa esittää kysymyksiä lukemansa ymmärtämiseksi, hänelle saatetaan ilmoittaa, että hän lukee kuin "piru Raamattua". Epäilen vahvasti, että tuollaisen herjan heittäjä on omalla kohdallaan jo hylännyt järkipäisen ajattelun ja tyytynyt kokonaisuudessaan omaksumaan sen uskonnollisen opin, jonka hänen taustajoukkonsa ovat hänelle opettaneet. "Uskon voidakseni tietää", määräiteli kirkkoisä Aurelius Augustinus jo 400-luvulla ja uskon välttämättömyydestä pääteltiin vielä 1000-luvulla, että on vain uskottava, että voisi ymmärtää. Onneksi kaikkina aikoina on vaikuttanut ihmisiä, jotka päättelevät asiat täysin päinvastoin: ensin on ymmärrettävä, jonka jälkeen vasta voi uskoa. On selvää, että ensin mainitulta pohjalta ei kyetä lähentämään maailman kulttuureita tai edistämään ihmiskunnan yhteisymmärrystä jatkuvasti kehittyvällä ja vahvistuvalla globaalilla tasolla.

Kuten taidesuunta kubismi kuvaa kohdettaan moniulotteisesti, olen seuraavissa pohdinnoissa järjen ja uskon rajamailta pyrkinyt useampiin näkökulmiin käsiteltävän asian esille saattamisessa. Näin muutamat ihmiselle tärkeät asiat, kuten hänen sisäisten rakenteidensa suhde jatkuvasti paisuvaan ulkoisuuteen, kertautuvat ja valottuvat useammalta näkökannalta. Tekstin osiot eivät siksi liity tiukasti toisiinsa, vaan niitä voidaan tutkia myös lukijan valitsemissa järjestyksessä. Toisaalta taas muutamat eri osioiden sisältämät asiat tulevat esiin toisaallakin ja aivan eri pääotsakkeiden alla. Tästä en usko olevan lukijalle haittaa, sillä tekstin käsittelyssä ei toki ole ollut tarkoitukseen seisahtua sinänsä hyödyttömään eipäs-juupas dialogi-tasolle, josta lukija halutessaan voi itse lukea hämmentäviä esimerkkejä tutkimalla Raamattua tarkoin, esim. vertaamalla Hebrealaiskirjeen 11. luvun väitteitä apostoli Jaakobin toiseen lukuun, jakeisiin 14 – 26. Esimerkki:

- H. 11: 31: Koska portto Raahab uskoi, hän välttyi kuolemasta yhdessä niskoittelijoiden kanssa, sillä hän oli ottanut tiedustelijat ystävinä vastaan.

- J. 2: 25: Juuri tekojensa ansiosta portto Rahab osoittautui vanhurskaaksi, kun otti sanansaattajat luokseen ja auttoi heidät pois toista tietä.

Tai

- Room. 2: 6 –7: Silloin Jumala maksaa jokaiselle hänen tekojensa mukaan. Niille, jotka uupumatta hyvää tehden etsivät kirkkautta, kunniaa ja katoamattomuutta, hän antaa ikuisen elämän.

- Room 3: 28: Katsomme siis, että ihminen tulee vanhurskaaksi, kun hän uskoo, ilman lain vaatimia tekoja.

Ajatusten ja pohdintojen lomaan olen valikoinut minua viisaampien tai tunnetumpien henkilöiden ajatustiivistelmiä, joiden toivon antavan lisävalaistusta sanottavaan sekä tarjoavan virkistäviä taukopaikkoja aprikointien oheen. Mielestäni näin voidaan välttää niin filosofiaan kuin uskontoihinkin liittyvät käsitejärjestelmien ja hämärrien oppisanastojen pitkästyttävät selittämiset, jotka kuluttaisivat vain lukijan aikaa ja kiinnostusta. Toivon, että tekstin lopussa oleva lyhyt henkilögalleria antaisi lukijalle lisäosviittoja vahvistaa ja kehittää omaa maailmankäsitystään ja johdattaisi häntä lähemmin tutustumaan yhä nopeammin laajenevan inhimillisen kulttuurimme lukuisiin kiinnostaviin suuntiin ja haaraumiin kuin myös sen epäuskottavuuksiinkin.

Tärkeimmät lähdeviittaukset ovat suoraan tekstin yhteydessä. Tiukkaan tutkimukselliseen otteeseen, jolloin lähdeaineisto voisi paisua monikymmensivuiseksi viidakoksi samalla peittäen varsinaista sanottavaa, en ole pyrkinytkään. Suorat raamattulainaukset ovat pääasiassa uudemman, vuoden 1992 raamatunkäännöksen mukaisia.

Rauno Aro

1. IHMISEN TEOT

MYSTEERIT JA MORAALI

Viimeisellä tuomiolla
meiltä ei kysytä,
mitä olemme lukeneet
vaan mitä olemme tehneet

Tuomas Kempiläinen

Varhaisesta lapsuudestani muistan, miten jatkosodan aikana kotiini sijoitettiin kaksi venäläistä vankia. Nikolai oli näistä kahdesta vanhempi, kaljupäinen, ammatiltaan leipuri ja kotoisin Ukrainasta. Syksyllä sadonkorjuun aikaan Nikolai työskenteli tupahuoneen alla olevassa kellarissa vastaanottamassa perunoita. Hänen kaljunsu vilahteli lattialuukun alapuolella, kun hän lapioi aukosta pudotettuja mukuloita sivummalle. Minulle tuli houkutus pehmeällä ja ruttuisella siemenperunalla osua Nikolain kaljuun. Näin tapahtuikin ja heittämani perunan sattuessa keskelle Nikolain päälakea, kuului tissahtava ääni ja peruna levisi pirstaleina kellarin hämäryyteen.

Seurasi pahaenteinen hiljaisuus. Sitten Nikolai, joka oli iso mies, nousi kellarista puhkuen ja punaisena. Ensi kertaa näin todella vihaisen miehen ja pinkaisin vanhempieni luokse turvaan. Tuosta tapauksesta opin erään elämäni perussäännön: aina kun teet väärin, olet vastuussa teostasi ja saat rangaistuksen tai joudut elämään rangaistuksen pelossa.

Toisen maailmansodan lähestyessä armotonta loppuaan, aloitin opintieni pienehkössä kyläkoulussa. Menestyin aluksi heikosti, koska mielestäni vauhdinpito välitunneilla oli oppitunteja hauskeempaa. Kun opettaja alkoi kertoa Jeesuksesta ja pääsiäistäpahtumista, heräsi mielenkiintoni ja istuin paikallani tarkkaavaisena. Jännittyneenä elin Jeesuksen vangitsemistäpahtumassa mukana. Opettaja oli huolellisesti perehtynyt aiheeseensa, hänen kerrontansa oli elävää ja mukaansatempaavaa ja hänen sympatiansa olivat selvästi Jeesuksen puolella. Niinpä minusta tuntuikin siltä, että täysin syytön mies tullaan vapauttamaan, mutta ei, ei, niin ei sittenkään tapahtunut.

En mahda mitään sille muistikuvalle, että opettaja tahallaan johdatteli pieniä kuuliijoita toivomaan, että kyllä oikeus tulee ennen pitkää toteutumaan. Mielestäni nimenomaan oikeus ei toteutunut, enkä vielä tänä päivänäkään ymmärrä, miten olisi suhtauduttava pääsiäistäpahtumien keskeisiin osallistujiin, joita ovat Juudas Iskariot, ylipapit, Pontius Pilatus ja kansa, joka huutaa: "Ristiinnaulittakoon, ristiinnaulittakoon, tulkoon hänen verensä meidän ja meidän lastemme päälle".

Kun eräs ystäväni luottavaisena saatteli 5-vuotiaan tyttärensä pyhäkouluun, hän ei varmaankaan osannut kuvitella, millaiset seuraukset toimenpiteestä koituisivat. Pikkulapselle oli kerrottu Jeesuksen kärsimyshistoriaa ja tähdennetty sitä, että Jeesus oli hänenkin pahojen tekojensa takia ristiinnaulittu. Muutamien käyntikertojen jälkeen tyttö alkoi öiseen aikaan itkeskellä, kipusi ylös vuoteeltaan ja vaikutti hakevan jotain vuoteensa alta. Kun tyttöä lohduteltiin, hän kertoi etsivänsä Jeesusta, ettei tämän tarvitsisi tytön pahojen tekojen takia kärsiä ja kuolla. Näin mieleltään järkytetty tyttö oli varoittava esimerkki siitä, etteivät lapset välttämättä omaksu opetuksia aikuisten odottamalla tavalla. Toisin sanoen: kun kristinuskon Jumala luonnehditaan ja kuvataan ennen kaikkea rakkauden Jumalaksi, ei Jumalan suhde omaan Poikaansa ja tämän epäinhimilliseen kärsimykseen ole ollenkaan loogisesti ja suoraviivaisesti ymmärrettävissä.

On selvää, että kristinuskon keskeisen kärsimystapahtuman toteuttajat toimivat joko a) vastuusta vapaina välikappaleina Jumalan toteuttamassa pelastussuunnitelmassa tai b) riippumattoman ja vapaan tahtonsa mukaan, jolloin he myös itse olisivat vastuussa tekojensa tuomittavuudesta. Ensimmäinen vaihtoehto johtaa kansat ja yksilöt ennaltamääräämisopin sitovuuteen, jolloin ihmisen vapaasta tahdosta ja omista valinnoista on turha puhua. Runoilija Dante Alighierin mukaan Juudas Iskariotilla oli vapaa tahto, koska Jumalaisessa näytelmässä hänet sijoitettiin syvimpään helvettiin maan keskipisteeseen. Danten tekstiä tulkiten Jeesuksen uhrikuolema, lunastus ja ylösnousemus eivät siis olleetkaan Jumalan etukäteissuunnitelmaa, jonka ”Jumala, kaiken luoja, on ikiajoista asti pitänyt salaisuutenaan”, kuten Paavali kirjeessään efesolaisille 3: 2-11 kirjoittaa ja joka salaisuus sitten oli annettu hänelle tiedoksi ilmestyksessä.

Kristinuskossa pidetään Paavalin roomalaiskirjettä eniten opillisena ja ohjeellisena. Sen toisen luvun, jakeiden 1 - 15 mukaan ihmiset tuomitaan "tekojensa mukaan", kun taas kolmannen luvun loppu, jakeet 21 - 31 opettavat, että "ihminen vanhurskautetaan uskon kautta". Kenties ei liene sattuma, että Paavali puhuu ensin niistä, jotka tuomitaan tai vanhurskautetaan tekojensa kautta. Tarkkaan lukien voi tehdä koko hänen roomalaiskirjeestään sellaisen havainnon, että Paavali tavallaan ”soutaa ja huopaa” tekojen ja uskon välillä.

Paavalin jälkeisessä kristinuskossa ne uskontosuunnat, jotka voimakkaimmin ovat tukeutuneet uskoon, ovat eniten suuntautuneet mysteereihin, riitteihin ja ehdottomiin oppilauseisiin. Kuitenkin Raamattu kokonaisuutena, mukaan lukien suuret profeetat Jesaja ja Jeremia, Saarnaaja ja Jeesus Nasaretilainen, asettuu selvästi tukemaan moraalisesti kestävämpiä tekoja, jotka säilyttävät totuusarvonsa ja pätevyytensä aikakausienkin yli. Nämä teot ovat sitten "tuonpuoleisessa" niin yksilöiden ja kansojen tuomion perusta (esim. Jer 7: 3-7 ja erityisesti Mt 25: 31-46) kuin myös ainoa takuu taivastien löytämiseen.

Jos kirkon katto kesken luterilaisen jumalanpalveluksen romahtaa kirkkoväen päälle ja tappaa välittömästi kymmeniä ihmisiä sekä vammauttaa pahoin satoja, kuten tapahtui lähellä Sao Paoloa syyskuussa 1998, niin mitä onnettomuudesta on ajateltava? Kuinka kristinuskon hyvä ja kaikkivaltias Jumala voi sallia noin hirveitä tapahtumia?

Luukkaan evankeliumissa (Lk 13) Jeesus toteaa, että ne 18 ihmistä, jotka Siloassa kuolivat kaatuvan tornin alle, eivät olleet enempää syyllisiä kuin muutkaan. Ilmeisesti Jeesus tuossa tapauksessa uskoi sattumaan tai ihmisten huolimattomuuteen, joihin ei ole syytä liittää jumalallisia tarkoituksia. Tämän asian todentaa myös Jaak 1: 13: "ei Jumala ketään kiusaa". Vahvistettuaan Siloan tornionnettomuudessa menehtyneiden syyttömyyden, Jeesus kehottaa ihmisiä parannukseen ja kertoo vertauksen puusta, joka ei tuota hedelmää.

Tulkitsen asian niin, että puita, hengellisessä mielessä uskoja, on monenlaisia, mutta hedelmiä, tekoja, joiden ei sinänsä tarvitse olla täydellisen pyyteettömiä, on vain joko ihmiskunnalle hyviä ja käyttökelpoisia, vahingollisia tai ne puuttuvat kokonaan. Kaiken toivottomuuden, väärintekojen ja kärsimysten keskelläkin ihmiselle jää kuitenkin pyrkimys ja mahdollisuus tehdä asiat paremmin: "kirkot" voidaan varustaa kestävämmillä kattomateriaaleilla ja "tornit" tulee rakentaa uudelleen pitävämmälle maaperälle. Näin tekojen kautta ja avulla rakennetaan myös uskolle kestävä perustaa.

Mielestäni uskontojen uskomuksellisuus oppilauseineen ja riitteineen on verrattavissa tieteen pelkistykseen, joissa ihmisen todellisuus on työstetty niin pieneen, että itse todellisuudesta on jäljellä pelkkiä kahuja ja kuoria. Onkin kysyttävä, miksi kristinuskoon liitettyjen legendojen ja myyttien sallitaan jatkuvasti peittää uskonnon sisältämiä eettisiä ja moraalisia ydinkohtia.

Ajatelkaamme vaikka lähimmäiselle suoritettua pyyteetöntä hyvää työtä, josta Jeesus kertoo vaikuttavan vertauksen (Lk 10: 25-37): oman uskonvarmuuden, jota edustavat pappi ja kirkonpalvelija, julistamisen sijasta voi tuntea vastuullisen hyvän työn, tekijänä "väärauskoinen" samarialainen, tuottamaa raikasta iloa! Jos "oikeauskoisina" itseään pitävät saavat ilonsa siten, että välttävät kokemasta niitä sisäisiä tuntemuksia, jotka vertauksen samarialainen oli kenties ilman uskontoa omaksunut, eivät ns. opilliset uskovaiset ole alkuunkaan sisäistäneet Jeesuksen keskeistä opetusta. Sillä Jeesus itse sekä toteutti että opetti kuolemaansa saakka sitä samaa, jonka vertauksen samarialainen oli omasta sisäisyydestään löytänyt. "Oivalluksistaan" kuulu kirjailija J. Redfield sanoo saman asian kauniisti (Oivaltava tietoisuus, WS 1998): "Kun lähetämme toisillemme rakkauden energiaa, meistä tulee kanava energialle, joka on peräisin jumalallisesta lähteestä ja kulkee meidän kauttamme. Olemme kuin astia, joka täyttyy ja valuu yli täyttäen toisen astian. Jos tunnemme joutuneemme eroon omasta jumalallisesta yhteydestämme, nopeimpia tapoja saada se takaisin on usein jonkun toisen kohottaminen".

Opettaessaan Jeesus kylläkin usein moitti kuulijoitaan uskon puutteesta. Esim. Raamatun kohdassa Lk 17: 6 Jeesus julistaa, että jos opetuslapsilla olisi uskoa sinapinsiemenenkään verran, he voisivat sanoa silkkiäispuulle: "Nouse juurinesi maasta ja istuta itsesi mereen" ja puu tottelisi heitä. Vahvalla usko-käsityksellään Jeesus ei kuitenkaan eläessään voinut tarkoittaa, että hän itse olisi jo kärsinyt, kuollut ja ylösnoussut kuulijoidensa puolesta sekä veriuhrillaan lunastanut "lumivalkeiksi" ihmisen tai ihmiskunnan synnit. Käsitys tai oppi Jeesuksen (Kristuksen) lunastustyöstä on siis myöhäsyntyinen ja Jeesuksen kuoleman jälkeen vakiintunut kristinuskon ydinkohta. Elinaikanaan Jeesus luotti siihen, että hänen puheensa kuulijoilla oli sekä kyky että tahto tehdä hyvää, jos vain ottavat opikseen ja muuttuvat sisäisesti. Jos Jeesus Paavalin ja Augustinuksen lailla olisi uskonut ihmisen totaaliseen kyvyttömyyteen tehdä hyvää, olisi hänen vuorisaarnansa (Mt 5,6,7) ollut turha, eikä hänen opetuksillaan ja vertauksillaan olisi ollut mieltä ja pitävää pohjaa. Alkuaan Paavalin kehittänyt teologia, jossa Jeesuksen maanpäällinen toiminta, hänen puheensa sekä lähimmäisille suoritettut esimerkilliset teot on lähes totaalisesti sivuutettu, on käytännössä hallinnut kaikkia kristinuskon suuntia nykypäiviin saakka. Mutta tosiasiaksi jää, että kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina evankeliumien pääsisältö olisi voitu tulkita aivan eri painotuksin kuin mitä Paavali ja hänen jälkeensä syntynyt vallanhimoinen katolinen kirkko määräsi ja tulkitsti.

Sillä Jeesuksen omat opetukset ja vertaukset eivät edellytä välittävää veriuhrisovitusta, eikä Jeesus lain pysyvyydellä (Mt 5: 18) tarkoittanut nimenomaan juutalaisten toora, vaan sitä Jumalan Ikuista Lakia, joka on kirjoitettu ihmisten omaantuntoon (Lk 10: 25-37 ja Room 2: 14-15).

Juutalaiskristillisyyttä edustava apostoli Jaakob, jonka raamatuntutkimus katsoo olevan lähempänä historiallista Jeesusta ja Jeesus-liikettä kuin ulkojuutalaisen ja kreikkalaisia vaikutteita omaksuneen Paavalin, kirjoittaa (Jaak 2: 14-20): "Mitä hyötyä, veljeni, siitä on, jos joku sanoo itsellään olevan uskon, mutta hänellä ei ole tekoja? Ei kaikei usko voi häntä pelastaa? ... tahdotko tietää, sinä turha ihminen, että usko ilman tekoja on voimaton?"

Vakuuttaessaan oikeutustaan ja asemaansa maailmanuskontona kristinuskon törmää juuri uskon ja tekojen alueella sellaiseen epäkohtaan, joka ajan myötä vain syvenee. Ongelmallisuus kytkeytyy seuraavaan ajatuskulkuun: syytön, ajatuksiltaan jalo ja teoillaan korkeaa moraalialue noudattava mies pahoinpidellään ja kidutetaan kuoliaaksi ristipuulla. Tämän jälkeen - ja erittäin huomattavan aikaviiveen perästä - havaitaan, että kyseessä olikin maailmankaikkeuden Jumalan oma suunnitelma koko ihmiskunnan pahojen tekojen sovittamiseksi. Jokaisen ihmisen, jolla on terve moraalitaju, täytyy nyt ihmetellä, miten syyttömän ihmisen teloittaminen tuottaa muille ihmisille vapautumisen omaantuntoa vastaan tehdyistä pahoista teoista, jopa niin raakalaismaisista teoista, että niillä ei ole edes inhimillistä mittaa.

Vaatimus, että tämä tapahtuu "vain uskon kautta", ei ole mitenkään yhdistettävissä enempää evankeliumien Jeesukseen kuin oikeudenmukaiseen Jumalaankaan. Vetoaminen Paavaliin, joka nuoruudessaan Tarsoksessa oli tutustunut pakanallisiin inkarnaatioihin, jumalien lihaksi tulemiseen sekä ylösnousemusmysteereihin (esim. alkuaan Intian seudulla syntyneen, sitten muinaiseen Persiaan vakiintuneen Mithra-myytin keskeiset tapahtumat olivat suorastaan kiusallisen samankaltaisia kristinuskon vastaavien ydinkohtien kanssa), joilla mitä ilmeisimmin oli suuri vaikutus Paavalin epätodellisiin näkyihin ja uskomuksiin. Paavalin toistuvat ilmestykset, mm. että hän olisi nähnyt paratiisiin, kolmanteen taivaaseen, jossa eräs "Kristuksen oma" kuuli sanoja, joita ihminen ei voi lausua, 2. Kor 12: 2-3, vain peittävät Jeesuksen sanoman. Ajatus omasta kärsimyskuolemasta syntien sovituksena on Jeesuksen historialliselle julistukselle vierasta.

Uskon esikuvaksi vahvistetaan Raamatussa Abrahamin usko (1. Ms 22). Abraham saa Jumalalta käskyn uhrata Iisak, joka vanhempiensa ainoana poikana oli paimentolaiskulttuurissa elävien iäkkäiden Abrahamin ja Saaran tärkein vanhuudenturva. Vaelletuaan kolme päivää Abraham saapuu Morian maahan, rakentaa polttouhrialttarin, latoo sille Iisakin selässään kantamat halot, sitoo poikansa sekä tarttuu "veitseen uhratakseen (vanhempi käännös käyttää verbiä 'teurastaakseen') poikansa". Vaikka tuo aluksi perimätietona kulkenut toimitus, jonka islamin usko tuntee profeetta Ibrahimin koettelemuksena, taivaan enkelin välittämänä peruuntuukin, on opetus epäeettinen, julma ja pakanallinen. Esimerkin toteuttaminen loppuun saakka maailmankaikkeuden Jumalan, hänen Poikansa ja ihmiskunnan keskinäisissä suhteissa ei muuta sitä paremmin ymmärrettävämmäksi, hyväksyttävämmäksi tai jopa välttämättömäksi.

Kun Paavali korottaa Abrahamin uskon uskonvanhurskauden esi- ja perikuvaksi (Room 4: 9-16), hän mallintaa Abrahamin "uhrin" loppuun saakka Jeesuksen ristinkuolemassa, josta tulee "lain loppu" sekä "uuden liiton" kulmakivi. Kuitenkin Jumalan siunaus ja nimenomaan lupaus Abrahamille ovat "ikuisia" ja estävät sitten myöhemmin ajastaan irrottamattomina Paavalia luomasta eettisesti moitteetonta ja sisällöllisesti ristiriidatonta kristillistä oppijärjestelmää.

Muutamit raamatuntutkijat ovat sitä mieltä, että evankeliumien kirjoittajat Matteus ja Luukas olisivat käyttäneet mallinaan paitsi Markuksen evankeliumia (josta siitäkin oli käytössä useita versiota, Myllykoski-Järvinen: "Varhaiskristilliset evankeliumit" YP, 1997), myös erästä kadonnutta lähdettä "Q". Kansainvälinen raamatuntutkijaryhmä rekonstruoi vuosina 1989 - 1996 Logia- eli Q-lähteen. Se pitää Jeesusta profeettana, joka kuoli marttyyrikuoleman, mutta Jeesuksen kuolemaan ei alkuaan olisi liitetty syntejä sovittavia merkityksiä. "Ajatus ihmisen – eikä uhrieläimen – kuoleman syntejä sovittavasta vaikutuksesta eli Jeesuksen aikoihin nimenomaan hellenistisen juutalaisuuden piirissä, joka todennäköisesti oli historialliselle Jeesukselle vieras", (Uro-Lehtipuu: Nasaretilaisen historia, KP 1997). Näin VT:n kulttioppi, jossa synnit sovitettiin tappamalla eläinuhri (3. Ms 16, Hebr 9: 22), ei alkuunkaan olisi ollut alkukristittyjen esikuvana.

Islamin pyhän kirjan, Koraanin mukaan ihmistä ei voida tuomita toisten ihmisten tekojen tähden. Kääntäen lausuma sisältää totuuden, ettei kukaan ihminen myöskään voi sovittaa toisen ihmisen tekemiä syntejä tai rikoksia. Edelleen Koraanin mukaan armo ja anteeksianto kuuluu vain Jumalalle, Armahtajalle, joka yleisesti ottaen käyttää oikeuksiaan niin kuin haluaa ja ilman ihmisen asettamia ohjeita ja välimuotokehitelmiä. Tämä koraanin sisältämä hyvin looginen ja oikeudenmukainen opinkappale sisältää kristinuskolle melkoisen haasteen.

Jos kristinuskko tiivistetään yhteen lauseeseen, käsittää tuo lause rakkauden kaksoiskäskyn (Mt 22: 34 - 40): "Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi kaikesta sydäimestäsi ja kaikesta sielustasi ja kaikesta mielestäsi ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi". Nyt voidaan kysyä, miten henkilö, joka päätehtäväkseen on ottanut oman uskonsa ja oikeaoppisuutensa julistamisen sekä oman

taivaspaikkansa varmistamisen, voi mainitulla tavalla toteuttaa kristittynä olemista (vrt. myös kultainen sääntö, Lk 6: 31)? Jeesuksen vuorisaarnan lause (Mt 5: 48): ”Olkaa siis täydelliset, niin kuin teidän taivaallinen Isänne täydellinen on”, lienee käsitettävä ihmisen jatkuvana pyrkimyksenä parempaan, eikä lausetta tulisi tulkita niin, että oikean opin kautta syntinsä jo anteeksi saanut olisi oikeutettu pysähtymään tilaan, jota ympäröi uskonnollinen täydellisyys.

Kristinuskoon sisältyvä kehoitus tehdä lähimmäiselle samaa, mitä haluaisi toisen tekevän itselleen, sisältyy sellaisenaan useisiin suuriin maailmanuskontoihin alkaen muinaisen Kiinan taolaisuudesta ja konfutselaisuudesta, kulkien sitten historiassa egyptiläisten Kuolleitten kirjan kautta aina Immanuel Kantin kategorioihin, eikä sitä ole sidottu mihinkään uskomukselliseen dogmiin.

Sanaa "usko" Jeesus käyttää moniselitteisesti, mutta useimmiten hän tarkoittaa sillä ihmisen sisäistä tietoisuutta, sisäistä mystistä kokemusta, että Jumalan valtakunta on jo meissä (Lk 17: 20-21). Tuskin on mitään merkillistä siinä, että nimenomaan alkukristillisyydessä ja varhaisessa gnostilaisuudessa tämä itsensä tiedostamisen tie oli lyhin reitti Jumalan yhteyteen. Kun VT:ssa Jumala voitiin kohdata vain ulkoisesti annettujen rituaalien kautta, opetti Jeesus, että universaalinen Jumala on ennen kaikkea etsivän ihmisen sisäinen Jumala. Sattuvasti asian ilmaisee Neale Walsh kirjassaan "Keskusteluja Jumalan kanssa" (WS 1999): "Kristuksen suurin opetus ei ollut se, että osaksemme tulee iankaikkinen elämä vaan se, että teillä on jo se; ei se, että saatte tulevaisuudessa kokea veljeyden Jumalassa, vaan että teillä on jo se". Jeesuksen puheet ja toiminta kehottavat siis ihmistä suoraan korjaamaan suhteensa Jumalaan ilman välittäviä elementtejä. Jumalan sana on kylvetty jokaisen ihmisen sisimpään, ihmisen omaantuntoon, mutta "rikkouden petolliset houkutukset ja muut mielihalut saavat heissä sijan ja tukahduttavat sanan" (Mk 4: 19).

"Rakasta Herraa" ei suinkaan tarkoita "minä uskon", vaan pikemminkin: "Suorita luonnolle ja sen eliöille samaa, mitä itse niiltä saat, sillä yhtään päivää et tule toimeen ilman sitä ympäristöä, jonka Jumala on sinulle valmistanut. Elämäsi perustan muodostavat toiset ihmiset, eläimet, kasvit ja mikro-organismit, ja jos vääryyttä tekemällä tai luontoa tuhoamalla tuotat elämälle suhteetonta kärsimystä samalla keräten itsellesi omaisuutta enemmän kuin tarvitset, teet tyhjäksi Jumalan sanan, eikä sinulla ole sijaa Taivaan valtakunnassa".

Buddhan mukaan yksi hyvä työ on parempi kuin tuhat rukousta. Karman laki velvoittaa jokaisen ihmisen moraaliseen vastuuseen teoistaan, joka vastuu on ulotettava myös tekojen seuraamuksiin. Myös Raamattu sisältää tuon yleismaailmallisen totuuden: mitä ihminen kylvää, sitä hän myös niittää (Mt 16: 27 ja Gal 6: 7). Vuorisaarnassaan, jonka ehdottomuudesta voi aistia idän uskontojen karman lain, Jeesus julistaa (Mt 5: 16): "Niin loistakoon teidän valonne ihmisten edessä, että he näkisivät teidän hyvät tekonne...".

Jeesus ei perustanut kristinuskoa, ajan vallitseva uskonto oli juutalaisuus. Juutalainen Saul-nuorukainen oli tunnettu Jeesus-liikkeen jäsenten vainoaja, jonka tunnolle tuli monen toisinajattelijan henki tai vankilaan saattaminen (Apt 26: 10-11). Samainen Saul, koettuaan äkillisen ihmekääntymyksen noin v. 35 ja nimellä Paavali, vasta teki kristinuskoa tunnetuksi ja silloinkin täysin omista ja osin ristiriitaisista perusteistaan. Toisin kuin Jerusalemin ensimmäiset seurakuntajohtajat Pietari, Jaakob ja Johannes, Paavali ei tietävästi ollut edes tavannut historiallista Jeesusta.

Näin Paavalin uskonpainotuksilla saattoi olla yhteys hänen omiin henkilökohtaisiin kriiseihinsä ja niistä virinneisiin loputtomiin itsesyytöksiin, jotka eivät olleet sovittavissa minkäänlaisten tekojen avulla. Kenties Paavalin taipumus ihmeellisiin "näkyihin" oli samaa perua ja siten Paavalilla pelkkä usko aiemmin sattuneiden tapahtumien luonteeseen kohosi "tosiuskovaisen" ylimmäksi

itseisarvoksi. Paavalin ”epäusko” omiin voimiin tai lähimmäisenrakkautta ilmentäviin hyviin tekoihin käy ilmi myös luterilaisissa uskon perusteissa. Vanha katekismus selittää kolmatta ”Minä uskon...Pyhään Henkeen” uskonkohtaa: ”Uskon, etten voi omasta järjestäni enkä voimastani uskoa Herraani Jeesukseen Kristukseen enkä päästä hänen luokseen, vaan Pyhä Henki on kutsunut minut evankeliumin välityksellä, valaissut minut lahjoillaan, pyhittänyt ja säilyttänyt minut oikeassa uskossa”. Uuden katekismuksen, joka syyskuussa v. 2000 jaettiin jokaiseen suomalaiseen kotiin, selitys Pyhän Hengen tuottamasta ”oikeasta uskosta” tuskin on edellistä selvempi: ”Ilman eläväksi tekevää Henkeä emme voi uskoa emmekä lähestyä Kristusta...Pyhä Henki...synnyttää meissä uskon...ja varjelee meidät oikeassa uskossa”. Kun edellisiä lausemia pohtii, joutuu esittämään kysymyksen, kenellä on ihmisen tekemisistä ensiarvoinen vastuu, Pyhällä Hengellä vai ihmisellä itsellään, hänen omatunnollaan?

Monet kristinuskon pääsuunnat ja alalahkot korostavat Jumalan rakkauden rinnalla Jumalan armoa ja anteeksiantamista. Kaikki se on aivan oikein, mikäli kristityt todella jättävät armon ja anteeksiannon Jumalan itsensä päätettäväksi. En kuitenkaan voi ymmärtää näin tapahtuvan silloin, kun joillekin kristityille toiset saman suuntauksen jäsenet julistavat kaikki synnit anteeksi ”Jeesuksen nimessä ja veressä”. Jos tuollainen toimitus kehittyy uskonnon keskeiseksi tapahtumaksi ja mitä useammin se yksilön uskonnollisessa elämässä toistuu, sitä selvemmin kyseisen uskonsuunnan oppirakenteet ovat ohittaneet kristinuskon moraaliset ja eettiset perusteet. Omantunnonvastaisiin tekoihin liittyvä katuminen ja tekojen tunnustaminen on tietenkin aina oikein, mutta uskonnon tulisi tämän jälkeen auttaa jäsentään enemmän moraalisesti kestävämpiin tekoihin kuin esim. vaatia uskoa ylönousemusihmeen yhteydessä tapahtuneeseen ennakkosovitukseen. Näin jäsenelle voitaisiin ilolla vakuuttaa, että hän on vahvistunut Jeesuksen hengessä ja totuudessa.

Mielestäni Matteuksen evankeliumi sisältää ja selittää selkeimmin Jeesuksen opetuksen ja kristinuskon ytimen. Kun kohdan Mt 25: 31- 46 rinnalle asetetaan Paavalin päälausuma uskolla vanhurskauttamisesta (Room 3: 21-28), on todettava, että Paavali ei koe esikuvaansa toimivana todellisena ihmisenä vaan yliluonnollisena mysteeriolentona. Jeesus-liikkeen aito perillinen, Jaakob (Jaak 2: 18) letkauttaakin ikään kuin tarkoittaisi sanansa harhautuneelle Paavalille: ”...näytä sinä uskosi ilman tekoja, niin minä teoistani näytän sinulle uskon”. Kun edellisessä kohdassa Jeesus puhuu nälkäisistä, sairaista, kodittomista jne., hän ei sanallakaan viittaa kristinuskon tunnuslauseiden sisältämiin asioihin, vaan katsoo yksinomaan ihmisten tekojen ratkaisevan sen, miten he ”pelastuvat”. Lutherkin, joka varmaan ei vähätellyt uskon tarvetta ja merkitystä, päättelee, että ainakin aito kristitty tekee hyviä töitä. Näin voidaan siis jopa väittää, että jos kristinuskko olisi alun perin rakennettu Matteuksen kuvaaman Jeesuksen ja apostoli Jaakobin peruskäsityksille, olisi mikä tahansa ”usko” tai ”uskonkappale” enintään vasta toisella sijalla.

Tulkitsemalla Jeesuksen vertauksia suhteessa vallitseviin yhteiskuntajärjestelmiin, voidaan päätellä, että Jeesuksen tarkoittamaa lähimmäisenrakkautta ei tule suunnata ainoastaan väestön kovaosaisiin ja kärsiviin, vaan on pyrittävä vaikuttamaan yhteiskuntajärjestelmiin niin, etteivät ne synnytä vähäosaisia ja että ne toteuttavat ihmisten välisen tasa-arvon eettisesti hyväksyttävällä tavalla. Onkin ilahduttavaa, että 2000-luvun taitteessa monet kansakuntamme piispat ja papit ovat siirtyneet uskon ja tunnuslauseiden julistamisen sijasta enemmän toiminnan ja yhteiskunnallisten epäkohtien osoittamisen suuntaan. Näin tulee ollakin, koska Jeesuksen oppi sisältää runsaasti ajattomuutta.

Kristinuskon toimintaperiaatteiden soveltaminen käytäntöön käy kuitenkin ajan mittaan yhä vaikeammaksi, jos vuosisatojen takaisia uskomuksellisuuksia ja niissä toistettavia tieteenvastaisuuksia sekä terveen järjenkäytön poissulkevuuksia pidetään uskonnon ehdottomina perusoppeina ja ydinsanomana omaksumisen esteinä.

Nykyihmisen luottamus apostoli Paavalin sanomisiin edellyttää myös uskomista hurmostiloihin, kielillä puhumisiin sekä yliluonnollisiin näkyihin (1. Kor 14). Paavalin "pako" mysteereihin saattaa selittyä osin myös siten, että hänen oli olosuhteiden pakosta samaistettava VT:n kostonhimoinen Jahve-jumala ja Jeesuksen julistama Rakkauden Jumala.

Efeson kokouksessa v. 431 näet hylättiin munkki Pelagiuksen edustama suunta, että ihminen syntyy yhtä synnittömänä kuin Adam ja että hänellä on sekä kyky että tahto tehdä hyvää. Eli sinällään siis hyvin nykyaikainen ja yleisesti todeksi tunnustettu pedagogis-psykologinen perusasia. Vastaavasti samassa kokouksessa vahvistettiin kirkkoisä Augustinuksen käsitys ihmisen perisynnistä ja perinpohjaisesta turmeltuneisuudesta, jotka edelleenkin vaikuttavat kristillisten kirkkojen opeissa ja vertauskuvaselityksissä. VT:n psalmissa 51:7 rukoilijan sanat: "Syntinen olin jo syntyessäni, synnin alaiseksi olen sinnyt äitini kohtuun", vaikuttavat edelleenkin kristittyjen keskuudessa. Luterilaisuus suorastaan tuomitsee "hyvät työt" ja väittää että "kukaan ei omin voimin pääse irti elämänsä hallitsevasta pahuudesta", uusi katekismus s. 54. Oppihan on outo, koska jopa apostoli Paavali myöntää, että pakanatkin voidaan vanhurskauttaa, jos vain noudattavat omatuntonsa ääntä, Room 2: 13-15.

On hämmästyttävää, miten samankaltaisia käsityksiä kuin aikoinaan munkki Pelagius esittävät nykyajan tunnetut teologit. Esimerkiksi tutkija, teologian tohtori Lennart Koskinen lausuu: "Ihminen on saanut Jumalalta vapaan tahdon. Ja tähän vapauteen liittyy ainakin mahdollisuutena valita hyvä tai paha. Muunlainen vapaus olisi pelkkää roskaa. Maailman pahuus johtuu paljolti juuri siitä, että ihminen valitsee väärin. Jos Jumala on tavallaan päättänyt rajoittaa valtaansa luomalla vapaita ihmisiä ja nämä käyttävät vapauttaan pahantekoon, niin siitä tuskin voi syyttää Jumalaa" (Koskinen: Jumala, LK-kirjat 1998).

Intian parsit ja Iranin gebrit, jotka meidän päivinäme edustavat muinaispersialaisten ja vanhojen intialaisten uskontojen korkeita moraalisia arvoja, uskovat edelleen, että kuolemanjälkeistä tilaamme ei suinkaan määrää usko, vaan "nämä kolme: ajatukset, sanat ja teot, kun voidaan katsoa, että ihminen itse on niistä vapautensa johdosta vastuussa" (Sven Krohn: Valkoinen aukko, Pohjoinen 1993). Tuskin on epäilystä siitä, että vanhat intialaiset uskonnot, mukana kuolematon viisus "Totuus on korkein uskonto", ovat perustavalla tavalla vaikuttaneet myös Jeesuksen moraaliseen opetukseen.

On varmaan niin, että mitkään kristilliset kirkkokunnat tai ryhmät eivät koskaan voi sivuuttaa uskonnollisen pelastusoppiensa muodostamisessa Matteuksen evankeliumin vahvoja sanoja: "Kaiken, minkä olette jättäneet tekemättä yhdelle näistä vähäisimmistä, sen te olette jättäneet tekemättä minulle" (Mt 25: 45). Näin Paavalin kehrittelemä kristillinen peruste, että vain ehdoton antautuminen hänen ymmärtämälleen ja luomalleen Kristus-uskolle voi tehdä ihmisestä Jumalalle otollisen ja Jumalan valitun (esim. 12.11.1999 vahvistettu uusi katekismus, luterilainen kristinoppi sisältää yhtä paljon Paavalin tai hänen nimiinsä sijoitettujen kirjeiden otteita kuin mitä neljä Jeesuksesta kertovaa kanonista evankeliumia saavat osalleen yhteensä!), ei syystä, että se yksinkertaisesti työntää syrjään ihmisten moraaliset ponnistukset ja omantunnon mukaiset lainkuuliaisuudet, nykyaikana toimi.

Onkin ilahduttavaa, että esimerkiksi Suomessa suurimpien kristillisten kirkkokuntien sekä juutalaisuuden ja islamin uskon johtomiehet ovat jo muutaman kerran kokoontuneet pohtimaan, miten erilaisten uskontojen tunnustajien tulisi välttää käytäntöä, että uskontoasiat yhdistetään esim. poliittisten päämäärien ajamiseen. Kuhunkin uskontoon liittyvät moraaliset teot ja eettiset perusasiat lienevät niitä yhteisymmärryksen muotoja, joiden kautta uskontojen välisiä sopimuksia

ensisijaisesti syntyä tai synnytetään. Toisaalta taas keskeiset uskomukselliset ja tunnustukselliset erot ja erottavuudet tuskin tulevaisuudessakaan tulevat kulkemaan yhteisiä päämääriä kohden.

SANAN VOIMALLA

Monet kirkot ja uskonnot väittävät, että Jumala on sanonut niin tai näin ja että se tai tämä on Jumalan tahto. Todellisuudessa ei Jumala ole milloinkaan sanonut, mikä olisi Hänen tahtonsa. Pääinvastoin, juuri sitä keksimään on ihmiskunta lähetetty matkalle. Ja minun käsitykseni mukaan se on vasta tämän taipaleen alussa.

Gustav Frenssen

Kristittyjen peruskirja, Raamattu, sisältää 66 kirjaa, jotka kattavat noin 1600 vuoden ajanjakson pääasiassa juutalaiskansan historiaa. Erilaisia kirjoittajia on vähintään 40, joten Raamattu ei tietyssä mielessä ole kirja vaan paremminkin kirjasto. Kristittyjen omaksuma käytäntö rinnastaa Raamattu ja Jumalan Sana on monessa mielessä harhaan johtavaa, koska asioiden samastaminen perustuu sellaiseen menneisyyteen, jolloin Raamatun kirjoja tai niiden osia käytettiin paljolti sekä hengellisen että maallisen vallan välineenä, eikä minkäänlaista kriittistä raamatuntutkimusta edes sallittu. Aikamme ajattelevan ihmisen kannalta ovat suorastaan uskonnollisuudesta vieroittavia sellaiset väitteet, että Raamatun Jahve-kultti tai juutalaiskansan raaka sotahistoria olisivat Jumalan Sanaa. Näin kuitenkin käytännössä tapahtuu, eivätkä monet kristityt edes huomaa kuljettaa VT:n tapahtumia tai lausumia evankeliumien kautta ja hengessä, joka mm. oli Lutherin uudistuksen ydin.

Käyttämällä vahvistavaa ilmaisua "Raamattu sanoo" tai "Raamattu todistaa" tehostetaan usein omaa yksilöllistä mielipidettä ikään kuin Raamatun teksti olisi puhuva persoona ja sisältäisi vakuuttavaa ja kaiken tulkinnan poissulkevaa yksiselitteisyyttä. Valitettavasti nuo molemmat tavat sisältävät ylimalkaisuudessaan sellaista epäloogisuutta, jota ei voi hyväksyä.

Jos jotkut raamatunlauseet, jotka aluksi ovat kulkeneet suusanallisina perinteinä vuosikymmeniä tai vuosisataja, tai joita joskus on käytetty juutalaiskansan kurissa pitämiseksi, korotetaan oppilauseina ehdottomiksi auktoriteeteiksi, saatetaan siten estää nykyihmisen oikeiksi kokemien pyrkimysten toteutumista. Klassinen esimerkki on apostoli Paavali. Hän oli alkuseurakuntien yhteinen "piispa", joka henkilökohtaisilla mielipiteillään, jotka täysin liittyivät omaan aikaansa (esim. 1. Kor 11), ohjaili vaikeuksissa kamppailevia omia aikalaisiaan. Sillä tämän päivän ihminen tietää kokonaisuutena olevansa irrottamaton luonnon osa, eivätkä hänen omatuntonsa tai sisäisyytensä voi olla "muinaisjuutalaisessa" vuorovaikutussuhteessa ympäristöön, luontoon tai jatkuvasti muuttuviin yhteiskuntarakenteisiin, koska ne ovat täysin erilaiset kuin 2000-3000 vuotta sitten.

Kokonaisuudessaan Raamattu on ihmisten kirjoittama uskonnollis-historiallinen hengentuote, jonka rakenteet sisältävät runsaasti inhimillisiä ominaisuuksia: uskomuksia ja toiveita, rakkautta ja vihaa, intohimoa ja kateutta, filosofiaa ja runoutta, sotaisia kuvauksia ja uskomatonta julmuutta, monitulkintaisia tuomioita, ennustuksia jne. Parhaiten Raamatun inhimillisen luonteen osoittaa Raamatun teksteille perustuva pirstoutunut kristinuskko, jonka hajoaminen lukemattomiksi toisilleen vieraisiksi suunniksi ja alalahkoiksi ei missään tapauksessa voi osoittaa sitä, että kristinuskon taustalla olisi ehdoton ja yksiselitteinen ihmisistä riippumaton Jumalan sana ja tahto. Myös nykyaikainen raamattutiede purkaa tuloksiaan ja tulkintaansa inhimillisen näkökulman kautta, koska muunlainen tarkastelutapa johtaisi ristiriitojen ja äärimmäisyyksien sekamelskaan, joka sellaisenaan tekisi Raamatun Jumalasta käsittämättömän kaaos-Jumalan.

Raamatun tekstien selittämiseen, tulkintaan ja soveltamiseen yhteiskuntaan ei ole olemassa yhteisesti hyväksyttyä linjaa. On ilmeistä, että niin kauan kuin Raamattua tulkitaan pääasiassa uskomuksellisesti painottaen samalla aivan erilaisia tekstikohtia, eripura niin kristikunnan sisällä kuin kristinuskon suhteissa muihin uskontoihin jatkuu. Jos taas Raamattua tulkitaan pääsääntöisesti toiminnallisesti velvollisuusnäkökohdat huomioiden, voidaan esim. Raamatun keskeisten henkilöiden puheissa ja kehotuksissa havaita runsaasti yhteisiä eettisiä ja moraalisia yhtymäkohtia. Esim. Jeremiaan puhe kohdassa Jer 7: 1-11 voidaan suoraan rinnastaa Jeesuksen opetukseen.

Jeesus toteaa ihmisten saaneen Jumalalta mittaamattomasti hyvää ja samojen perusteiden mukaan heidän itsensä tulisi toimia ympäristönsä suhteen: "Tehkää hyvää ja lainatkaa, toivomatta saavanne mitään takaisin" (Lk 6: 35). Nykyinen kristillinen usko sisältää sellaisenaan ja varsinkin ilman tekoja, jonkinasteisen palkkioajatuksen, joka vasta myöhemmin, kuolemanjälkeisyydessä toteutuisi. Jeesuksen toiminnan, puheiden ja vertauksien keskeinen sisältö viittaa kuitenkin siihen, että ihmisen palkkio toteutuu kunkin yksilön maanpäällisessä elämässä ja on välittömästi koettavissa ihmisen sisäisyydessä. Raamattuun kanonisoitu Jaakobin kirje alleviivaa tekojen merkityksen yksiselitteisesti: "Toteuttakaa sana tekoina, älkää pelkästään kuunnelko sitä – älkää pettäkö itseänne. Se, joka kuulee sanan, mutta ei tee sen mukaan, on kuin mies, joka kuvastimesta katselee omien kasvojensa piirteitä. Hän kyllä tarkastelee itseään, mutta poistuttuaan unohtaa saman tien, millainen on".

Jeesuksen ajan alkukristillisyyttä, gnostilaiset haarat, markiolaraisuus jne. mukaan lukien Pelagius oppeineen, pohjaavat ainakin osin alkuperäisen ja historiallisen Jeesuksen opetukseen. Kuuluisassa Nikean (nykyinen Izmit, noin 100 km Istanbulista itään) kokouksessa v. 325 jKr., jota kokousta johti pakanallinen Rooman keisari Konstantinus ja jossa vähemmistönä olleet "paavalilaiset" lopulta saivat keisarin myötävaikutuksella yliotteen aidon Jeesus-sanoman vaalijoista, vahvistettiin kreikkalaista monijumaluutta matkiva kolminaisuusoppi. Samalla valtuutettiin joukko oppineita korjaamaan pyhiä kirjoituksia niin, että ne vastasivat yleisen käytännön mielipiteitä.

Mm. Jeesuksen opetuslapsi Barnabaan (Apt 1: 23?) kirjoittamaksi arveltu evankeliumi, jonka alkuperäiskappale on saattanut olla Markuksen ja Matteuksen lainaama kadonnut lähde "Q", kuten myös kaikki hebrean kielellä kirjoitetut evankeliumit, määrättiin tuhottaviksi. Samalla hyväksyttiin määräys, että kiellettyjen evankeliumien hallussapito johtaisi kuolemanrangaistukseen. Hävitettävien evankeliumien joukkoon kuului myös Tuomaan evankeliumi, jonka täydellinen koptinkielinen, kreikan kielestä käännetty versio löydettiin v. 1945 Nag Hammadista Egyptistä. Kokoelma sisältää vain Jeesuksen lausumia, joissa useasti toistuu ajatus, että Jumalan valtakunta on jo näkymättömänä, mutta salattuna ihmisten sisimmässä. Kenties evankeliumia ei aikoinaan hyväksytty "virallisten" evankeliumeiden joukkoon siksi, ettei teksteissä lainkaan korostettu Jeesusta Kristuksena, Jumalan poikana ja maailman syntien sovittajana. Vastaavasti laitostuneen kirkon jo varhain kiroamat gnostilaiset tekstit korostivat sitä, että vapahdus on saavutettavissa vain itsetuntemuksen kautta ja että ikuisuuteen johtava tie on jo valmiina ihmisen omassatunnossa.

Raamattuun hyväksytyjen evankeliumien vanhimmat kopiot ovat vasta 300-luvulta jKr., Codex Sinaiticus ja Codex vaticanus, jotka nekin ovat osin kyllä sanatarkasti mutta myös melko vapaasti uudelleen kirjoitettuja. Uskontotieteilijöillä onkin nykyisin mittava työsaara selvittäessään, onko nykykirkkomme yhteys historialliseen Jeesukseen hämärtynyt tai hävitetty historian lukemattomissa oppiriidoissa ja harhaoppituomioissa sekä olisiko jokin alkukirkon suuntaus kyennyt säilyttämään Jeesuksen sanoman aidoimmillaan eli sellaisenaan kuin Jeesus itse sitä aikoinaan opetti ja toteutti. Tämän takia voidaan jopa ajatella, että oman aikamme kristinuskon erilaisine äärisuuntineen voisi perustua varhaisten kirkko-isien rakentamalle harhaopille, jos rinnastuskohteeksi löydettäisiin aidon ja historiallisen Jeesuksen julistama pitävä ja puhdas sanoma.

OIKEAOPILLISUUS RAJOJEN SYNNYTTÄJÄNÄ

Totuus on ihmiselle niin vaikeasti tajuttavissa,
niin kätetty, että meidän tehtävämme onkin
vain sen etsiminen; joka ei ole liikkeellä,
ei hän mitään löydäkään.

Rolf Arnkil

Uskontojen ja uskonto-oppien tunnustajien eräs voimakkaimmista tarpeista on erehtymättömyyden kaipuu tai jopa ehdottoman varmuuden ominen, joka ilmenee totuuden hallitsemisena: "Meillä on oikea totuus ja oikea uskonto". Tuon opillisesti oikean uskon saavuttamisen takana on yleensä pienehkö fundamentalistinen ryhmä, jonka jäsenet toimivat keskenään erittäin tiiviissä yhteistyössä. Ystävyys-suhteet, harrastukset ja elintavat eriytyvät tällöin opin suojaamina ympäristöstään niin, että omaa vauhtiaan kehittyvä muu yhteiskunta koetaan sekä vieraaksi että vääräksi. Eri mieltä oleminen tai yleensä poikkeavien mielipiteiden esittäminen johtavat helposti uskonnollisesta ryhmästä erottamiseen, jolloin inhimillisesti tärkeän ja pitkäaikaisenkin yhteyden ja yhdessäolon katkeaminen voi aiheuttaa yksilölle vakavia, jopa pysyviä traumoja.

Uskontotutkija Adolf Harnackin mukaan kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina riitaisuudet uskontokehityksen suunnasta hitaasti kuluttivat alkuperäistä henkeä, jonka tilalle astuivat laitosmaisuus, yleiset tunnustukset ja kirkollinen oppi. Ajan kuluessa tapojen, muotojen ja lakien määräykset alkoivat raamittaa maailmassa leviävää kristinuskkoa, jolloin sen alkuperäinen sisällys hämärtyi tai osittain katosi. Näin ”oikea totuus ja oikea uskonto” ovat saattaneet siirtyä aivan toiseen suuntaan kuin mihin alkuperäinen totuus – joka sinänsä on aina epätäydellinen ja siirtyy parhaassakin tapauksessa enintään täydellisen totuuden suuntaan – oli tarkoitettu kulkemaan.

Kansainvälistä arvostusta saanut suomalainen filosofi ja akateemikko Eino Kaila, jonka sukuluetteloon kuului runsaasti pappeja ja piispoja, omaksui jo nuorena dogmaattista uskoa vieroksuvan elämänasenteen. Erilaisissa tilaisuuksissa tällainen suhtautumistapa aiheutti usein tiedusteluja, miten asenne on syntynyt.

Erään kerran kerrotaan Kailan vastanneen uskontoa sovinnaisesti myötäillemme: "Mitä tapahtuu, kun me, sinä ja minä, tulemme viimeisen tuomarin eteen? Tapahtuu seuraavaa. Minulle hän sanoo: Sinä poikani olet tosin kieltänyt minun olemassaoloni, mutta kun se on tapahtunut vilpittömässä pyrkimyksessä totuuteen, minä annan sen sinulle anteeksi. Mutta sinulle hän sanoo: sinä olet huulillasi minut tunnustanut, vaikka sydämesi on ollut kaukana minusta. Ole sen vuoksi ikuisesti kadotettu". Mainittua keskustelua seuranneen filosofin ja akateemikon Oiva Ketosen jatko kuului: "Tässä näennäisesti keveässä kuvassa, johon Kaila vielä liitti sovittavan päätöksen, tulee esiin hänelle ominainen vakava piirre: ehdoton totuudellisuuden vaatimus. Rehellisyys suurien kysymysten edessä ei ole vain velvollisuus, vaan lopulta ainoa arvokas asia. Se on kategorinen imperatiivi, sama, johon hän kerran viittasi asettaessaan itselleen kysymyksen, mikä on se motiivi, joka pakottaa ihmisen ponnistamaan, tekemään työtä ja etsimään. Kaikista motiiveista jää jäljelle tämä: ehdoton velvollisuus, täytyy" (Tarmio: Elämänviisauden kirja, WS 1986).

Uskontojen, kristinuskon tai islamin kuin myös kaikkien sekä vallitsevien että tulevien tieteellisten teorioiden kehittyminen luonteeltaan ehdottomiksi oppijärjestelmiksi, helposti lamaa tai suorastaan estää etsivää ihmistä löytämästä tai kokemasta niitä alkuelementtejä, joista elämä on lähtöisin ja joihin se palaa.

Jos uskonnoissa Jumala ja hänen luomistekonsa käsitetään hyväksi, on pahan ja pahuuden ilmaantuminen maailmaan hyvin vaikeasti selitettävissä. Teologeille ongelma on tavallaan ikuisuuskyseleminen, sillä yksinomaan uskontojen perusteista ei löydy kyselevälle ihmiselle tyydyttäviä ratkaisuja.

"Jo lyseota käydessäni olin selvillä siitä, että mitkään selitykset maailmassa olevasta pahasta eivät koskaan voisi minua tyydyttää, vaan että ne kaikki olivat viisasteluja eivätkä oikeastaan tarkoittaneet muuta kuin ihmisten saattamista vähemmän kipeästi tuntemaan ympärillään vallitsevan kurjuuden", kirjoitti Albert Schweitzer v. 1931.

Vastakohtaisuuksia, kuten hyvä-paha arvioidessamme tiedämme, että toisen poissulkeminen aiheuttaa toisenkin katoamisen. Kirkkaat tähdet näkyvät parhaiten pimeää yötaivasta vasten. Kenties pahan olemassaolo on välttämätöntä siksi, että sen kokonaan puuttuessa ihmisellä ei olisi vertailukohtaa arvioida pahan vastakohtaa tai ylipäänsä pohjaa ponnistaa kohti hyvää. Entinen orja, stoalainen filosofi Epiktetos opetti: "Jos haluat olla hyvä, usko ensin olevasi paha". Tuskin Jeesus olisi voinut kehottaa ihmisiä tekemään hyvää, ellei hän olisi kokenut pahaa ja sen aiheuttamaa tuskaa niin itsessään kuin oman aikansa yhteiskunnassakin.

Jokainen uskonto on syntynyt rajattuna ajanjaksona ja sisältää täten runsaasti oman aikansa kulttuurimuotoja, tapoja ja uskomuksia. Syntyänsä valtitseva tiede on jättänyt jälkensä uskonnollisiin käsityksiin ja ajan myötä kulttuurin muuttuessa ja kehittyessä uskontoon on jäänyt menneen aikakauden painolasti, joka ei ole kyennyt sopeutumaan nopeutuvaan yhteiskunnalliseen muutokseen. Seurauksina ovat olleet uskonnolliset ristiriidat, jotka kärjistyttyään ovat edelleen johtaneet uskonnosta luopumiseen, uskonnon kokonaisuuden hajoamiseen, eristäytymiseen, suvaitsemattomuuteen tai suorastaan uskonsotiin.

Näin uskonnon kanssa samaan päämäärään suuntautuvat, sinänsä arvostettavat ei-uskonnolliset, humanit teot, saatetaan uskonoppien perusteella tuomita kelvottomiksi. Arkipäivän uskovainen äärikristitty rajaa päivittäin, ehkä tahtomattaankin, maailman muiden uskontojen tunnustajat ulkopuolelleen omaksumallaan ehdottomalla totuudella: "Vain uskon kautta Kristuksen lunastusvereen käy tie Jumalan tykö". Vastaavastihan esim. islamin kannattajan pääuskomus kuuluu: "On vain yksi Jumala, Allah, ja Muhammed on hänen profeettansa".

Edellisten lisäksi kristinuskon ongelmakohdiksi ovat muodostuneet yksijumalaisuuden kautta selitettävä ja selittyvä kolminaisuusoppi (kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina kiisteltiin Isän ja Pojan keskinäisestä suhteesta, jota yhteyttä sitten myöhemmin sekoittivat Tertullianuksen, n. 160 – 220, kehittelemä kolminaisuusoppikysymys eli Pyhän Hengen suhde Isään ja Poikaan), lunastusopin vanhatamentillinen myyttiperuste, uskomus että Jeesuksen synnytti neitsyt, Jeesuksen persoonan kaksijakoisuus sekä lukuisa joukko periaatteessa merkityksettömiä ihmeitä, joiden ymmärtämisessä ilmoitetaan normaalin arkijärjen käytön olevan "kiellettyä".

Uskonnollinen usko sellaisenaan ohittaa helposti ponnistelua vaativan ajattelun, joka – päinvastoin kuin usko - yleensä ei anna välitöntä lohdutusta tai tyydytystä, koska ajattelun tulosten ja tuotosten suhteen on varauduttava siihen, että tulevaisuus voi vaatia niihin merkittäviä muutoksia.

Kristinuskon ensimmäiset vuosisadat olivat melkoista kamppailua siitä suunnasta, johon kristinuskoa tulisi viedä. Pääasiassa vastakkain olivat toisaalta aidot Jeesus-liikkeen vaalijat, joille Jeesus oli ihminen, uudistaja ja profeetta, toisaalta Paavalin käsityksen omaksuneet, joille Jeesus oli jumalainen ja kirkastunut Kristus, jonka tehtävänä ihmisenä oli lunastaa jo syntiinlankeemuksessa kirouksen päälle vetänyt, perin juurin turmeltunut ja paratiisista karkotettu ihmiskunta.

Paavalilaisten jyrättyä kirkolliskokouksissa muut suunnat, ovatkin Raamatun alkukertomukset pysyneet kristinuskon oleellisena osana ja loogisena perusteena, vaikka niiden totuusarvo todella tapahtuneena tai myös puhtaasti symbolisesti ymmärrettynä on enemmän kuin kyseenalainen. Mikä tahansa ääri-suunnan uskonnollisuus, usko oman opin ehdottomaan oikeuteen ja pelastusvarmuuteen, ei varmasti moniarvoistuvassa maailmassamme koskaan muodostu erilaisia ihmisiä ja kulttuureja lähentäväksi ja maailman yhteisymmärrystä lisääväksi tekijäksi.

Järkkymättömät ennakoasenteet puolustaa vain omaa oppiaan, osoittaa nykykansainvälisyyteen täysin sopeutumaton näkemystä ja ajattelua. Tällaista ehdotonta suuntausta edusti mm. Afganistanissa marraskuussa 2001 kukistunut Taliban-liike, joka määräämällä kansalaisten noudatettavaksi vain oikeiksi uskomiaan Jumalan lakeja ja käskyjä saattoi valtion sisäisen elämän kaaokseen samalla eristäen lähes täydelleen omat asukkaansa kansainvälisistä kosketuksista.

Itsekeskeisen oikeassa olemisen taustalla häilähtelee pelko, että ihminen itse voitaisiin asettaa vastuuseen omista tekemisistään. Aktiivisille uskonnon harjoittajille uskontoliberalismi on vielä outoa ja perinteinen uskonnollinen ahdasmielisyys koetaan ikään kuin linnakkeeksi, josta käsin "paholaisen juonia" voidaan edelleen tehokkaimmin vastustaa.

Maailmanuskontojen perustajat Mooses, Jeesus ja Muhammed riuduttivat itseään pitkillä paastoilla (useamman viikon ruokapaasto johtaa aluksi harhanäkyihin, myöhemmin kuolemaan), joiden jälkeen he ilmestyksissään kokivat Jumalan tahdon. Heille uskonnollisuus merkitsi siis voimakasta sisäistä myllerrystä ja tunnetta, jonka muuntaminen puheeksi, kirjoitukseksi ja myöhemmin kääntäminen perimätiedosta uudelle kielelle, esim. Jeesuksen puhumasta länsiarameasta kreikaksi, oli varmasti ongelmallista. Epäilemättä kirjoittajan tai kääntäjän oli joskus nivottava tekstejä yhteen omien mielikuviensa avulla.

Uskontojen sovittamattomat ristiriidat liittyvät myös perustajiensa ajallisesti kestäättömiin ajatustottumuksiin. Esimerkkeinä Koraanista vaikkapa dzinnien suura tai Raamatusta Jeesuksen ajan käsitykset riivaajahenkien oudoista puuhista, Mk 5: 1-20.

Näin voimakkaasti uskonnollisilla ihmisillä saattaa olla käsitys, että muodollinen usko, jolla on voimakkaat paikalliset taustavaikuttajat, on ehdoton rajaaja: se joko vanhurskauttaa ihmisen tai leimaa hänet kokonaan epäkelvoksi. Kuitenkaan usko, että esim. Jeesuksen äiti Maria säilyttäisi neitsyytensä ikuisesti, joka käsitys on peräisin Raamatun ulkopuolisesta Jaakobin alkuevankeliumista ja vahvistettu vasta Konstantinopolin viidennessä konsiilissa v. 531, tai epäily, että Jeesus olisi ollut Pantheros-nimisen roomalaisen sotilaan avioton poika (Harjula ym.: Kuka Jeesus?), ei tee ainoatakaan kristittyä enempää hyväksi kuin pahaksikaan, ei paratiisiin kelpuutettavaksi tai helvettiin tuomittavaksi.

Maapallon ainoalaatuiselle elämälle suurilla maailmanuskunnoilla on paljon annettavaa. Samankaltaiset kristinuskko, juutalaisuus ja islam sisältävät runsaasti eettistä aineistoa ja täten arvokkaita yhdistäviä tekijöitä. Mutta ilman yhteistoimintaa ja uusien perusteiden rakentamista uskonnot päätyvät elämänhävittäjien, ei elämänturvaajien joukkoon. Sillä niin kauan kuin uskontojen tärkein sisältö on historiansa aamuhämärässä perusoppilauseiksi enemmistö päätöksillä vakautetut uskomusväittämät, ei uudellelaidetulle, opillisia esteitä tasoittavalle suvaitsevaisuudelle, erilaisuuden hyväksymiselle ja keskinäiselle kunnioitukselle kyetä valamaan kestäviä perustuksia. Tässä suhteessa nimenomaan ääriuskonnollisten muurien taakse linnoittautuneet uskovat ovat (tahallisia?) riidankylväjiä ja maailmanlaajuisen epäsovun lietsojia arveluttavin perustein.

Sillä maapallo, sen ohut elämänkerros ja ihmiskunta ovat yhteisiä ja toinen toisistaan riippuvaisia,

ei ajassa ja paikassa syntyneitä erillisyyttä kuten uskontojen ehdottomuudet. On voitu todeta, että esim. kirjailijat, jotka elävät erilaisten uskontoperinteiden keskellä, ovat mielipiteissään eettisesti paljon lähempänä toisiaan kuin mitä ovat uskontojen uskomuksellisiin kohteisiin keskittyneet hengelliset johtajat ja vanhojen oppien vaalijat. Myös uskontojen pyhien kirjojen tieteellinen tai kriittinen tutkimus on omiaan lieventämään vastakohtaisuuksia ja edistämään yhä tärkeämmäksi kasvavia uskontojen välisiä eettisiä päämääriä.

RAJOJEN YLITTÄJIÄ

Todellinen eettisyys
alkaa siellä,
missä sanojen käyttö lakkaa.

Albert Schweitzer

Muulin vetämät kärryt kolistelevat kylän halki. Rattailla istuu naapurikylän pitkäpartainen juutalais-ukko, joka harjoittaa karjakauppaa. Koska saksalaisessa Günsbachin kylässä ei asu juutalaisia, saa vieras usein peräänsä ilvehtivän poikaviikarijoukon, mukana mm. Albert Schweitzer. Pojat huutavat "jutku, jutku", laskostavat hihansa siankorviksi ja juoksevat aivan kärryjen viereen ilkkumaan. Silloin tällöin vanha juutalainen kääntyy katsomaan poikasakkia ja hymyilee.

Tuo hymy kukistaa Albert-pojan ja hän saa ensimmäisen opetuksen, miten maltillisuudella voi vaikuttaa vainoojaansa. Myöhemmin juutalais-ukosta ja Albert Schweitzerista tulee ystäviä.

Albert Schweitzer syntyy v. 1875 Kaysersbergissa Saksassa. Kirkko, jossa hänen isänsä pitää elämyksellisiä saarnojaan ja urkumusiikki, jonka maailmankuuluksi mestariksi hän myöhemmin kehittyi, ovat pikkupojan jokapäiväistä ympäristöä. Luonto kiinnostaa Albertia, hän ihailee kasveja ja pitää eläimistä. Mülhausenin lukiossa hänelle selviää, että luontoa ylläpitää jokin salaperäinen "elämänvoima", joka pohjimmalta olemukseltaan tuskin koskaan tulee hänelle avautumaan.

Myöhemmin hän pitää kaikkea elämää arvokkaana ja kammoksuu elämän tahallista tai perustelematonta tuhoamista. Viljelijä ajakoon kukkaniittynsä kumoon, koska se tulee eläinten ravinnoksi, mutta älköön hävittääkö syyttä aitanvierien tai tienreunojen kasveja. Kun Afrikassa Schweitzerin muistiinpanolehdille ilmestyy muurahaisia, hän ei tapa niitä myrkyllä tai liiskaa luontokappaleita kuoliaiksi, vaan sirottelee niiden murkinaksi sokeria.

Suorittaessaan asepalvelustaan teologian ylioppilaana hän iltaisin lukee kreikankielistä Uutta testamenttia, ja samalla, kun valmistelee papin loppututkintoa, hän Strassburgissa ja Pariisissa kuuntelee filosofian luentoja. Filosofian tohtoriksi hän väittelee Kantin uskonnonfilosofiasta vuonna 1899. Suoritettuaan pappistutkinnot hän toimii virallisena apulaisena Strassburgissa ja saarnaa välillä myös isänsä sijaisena Günsbachissa.

Yliopiston dosenttina hän syventyy totaalisesti nuoruus- ja opiskeluvuosiensa lempi aiheeseen, Jeesuksen elämän tutkimiseen. "Geschichte der Leben-Jesu-Forschung" ilmestyy lopullisena 1913, käsittäen 654 sivua. Siitä tuskasta, jonka tutkimus on hänelle aiheuttanut, hän lausuu: "Kevein mielin en ryhdy täyttämään osakseni tullutta kutsumusta: pakottamaan kristillistä uskoa kaikissa kohdissaan historialliseen totuuteen. Mutta olen käynyt ilolla tähän tehtävään, koska olen varma, että totuudellisuus kaikessa kuuluu Jeesuksen olemukseen."

Jo nuorena ylioppilaana Schweitzer oli pysähtynyt kummeksimaan Matteuksen evankeliumin lukuja 10 ja 11 sekä Jeesuksen vuorisaarnaa, jotka sitten myöhemmin olivat keskeisiä kohtia hänen käsityksissään Jeesuksesta. Yleensä raamatuntutkijat pitävät vanhimpana Markuksen evankeliumia, joka olisi ollut mallina Luukkaan ja Matteuksen evankeliumeille. Välttämättä näin ei tarvitse olla, sillä osa tutkijoista pitää edelleen Matteuksen evankeliumia vanhimpana ja niin muodoin aidoimpana historiallisena dokumenttina (ns. Griesbach-Farmerin hypoteesi).

Tuossa Matteuksen evankeliumissa Jeesus lähettää 12 opetuslastaan saarnaamaan nimenomaan juutalaisille maailmanloppua, muutettuaan sitä ennen profeetta Jesajan ennustusta noudattaen asumaan Kapernaumiin (Mt 4: 13-16). Jeesus varoittaa jumalanvaltakunnan tulevan pikaisesti ja yliluonnollisella tavalla, ja jos opetuslasten puhetta ei otettaisi vakavasti, heidän olisi puhdistettava kylän tai kaupungin "tomu" jaloistaan, koska noille paikkakunnille kävisi pahemmin kuin Sodomalle ja Gomorralle. Jeesus jopa lupaa opetuslapsilleen oikeuden hallita Israelin 12 sukukuntaa, kunhan Jumalan valtakunta on lopullisesti toteutunut maan päällä (Lk 22: 30). Koska esim. kaupungit Korasin, Beetsaida ja Kapernaum eivät ottaneet opetuslasten puhetta vakavasti, Jeesus uhkaa kaupunkeja kuolemalla ja Sodomaakin pahemmalla kohtalolla jne.

Tosiasia on, että Jeesus eli juutalaismessiaanisen maailmanlopun ja "Ihmisen Pojan" pikaisen tulemisen odotuksessa (esim. Dan 7-9, Mt 10: 23 ja 16: 28) ja erehtyi. Matteuksen evankeliumin lausetta "ette ehdi käydä kaikissa Israelin kaupungeissa ennen kuin Ihmisen Poika tulee" Schweitzer pitää aitona Jeesuksen puheena, koska myöhemmät kristityt tuskin olisivat panneet esikuvansa suuhun sellaisia sanomia, jotka eivät olleet pitäneet paikkaansa. Schweitzerin tulkinnan mukaan historiallinen Jeesus voimakkaasti uskoi ennustukseen, että lopun aika koittaisi jo hänen eläessään muutaman viikon tai kuukauden kuluessa. Myös Jeesuksen kuoleman jälkeen syntynyt Jeesus-liike oli voimakkaasti maailman loppua odottava yhteisö.

Täten historiallinen Jeesus-kuva liittyisi kiinteästi oman aikansa juutalaiseen lopun ajan kirjallisuuteen, kun taas myöhempi Kristus-käsitys alkoi versoa vasta Paavalin lähetystoiminnan jäljissä. Nykyinen kristinuskon Jeesus olisi siten alkuperästään voimakkaasti muunnettu, ihanteellistettu ja täydellistetty olento, jonka kuvaa eniten ovat muokanneet alkukristillisyyttä seuranneet jännitteet, perimätieto ja kirjallisuus.

Uskontotieteilijät, mm. dosentti Matti Myllykoski tutkimuksellaan "Jeesuksen viimeiset päivät" (Yliopistopaino 1994), ovat osoittaneet, että evankeliumien kertomuksiin Jeesuksen kuolemasta ja ylösnousemuksesta liittyy runsaasti epähistoriallisia ajoituksia, juonteita ja tapahtumia, jotka eivät sellaisenaan voi vastata todellisuutta ja jotka vasta myöhemmin, vuosikymmenien aikaväivellä ja tarkoituksellisesti on liitetty Jeesuksen kärsimys- ja lunastushistoriaan.

Myös Jeesuksen syntymäkertomuksella on pyhissä kirjoituksissa monia esikuvia. Persialaisten sallittua juutalaisille paluun Babylonian siirtolaisuudesta (Jes 45-49), saivat juutalaiset vaikutteita mm. muinaispersialaisesta valon jumalasta, Mithrasta. Myytin mukaan Mithra, nähtyään ihmiskunnan turmeluksen, laskeutui alas taivaasta, neitsyt synnytti hänet luolassa 25. joulukuuta ja kirkas tähti johti paimenia sekä tietäjiä palvomaan ihmiskunnan uutta pelastajaa ja maailman valoa. Tehtyään elinaikanaan paljon hyviä tekoja Mithra järjesti lähimmilleen viimeisen aterian. Hänen kuolemansa ja ylösnousemisensa olivat myytin tärkeitä tapahtumia. Uskottiin, että maailmanlopun viimeisenä päivänä Mithra palaisi maan pinnalle, kukistaisi lopullisesti pahuuden voimat, antaisi tuomionsa ylösnousseille sekä johdattaisi valittunsa ikuiseen elämään. Muistuttaen kovasti sekä Jeesuksen että kristinuskon tärkeitä tapahtumia, Mithra-myytti oli samankaltaisuudessaan ja osin jopa samanaikaisuudessaan sangen kiusallinen ilmentymä varhaisille kristityille. Nykykristityille

Mithran tarina on voimakas peruste siihen, että hyvin monet keskeiset kristinuskon totuudet voidaan sekä käsittää että omaksua hyvinkin symbolisesti.

Vaikuttaa siltä, että kristinuskon ydintapahtumien totuudenmukaiset selvitykset jäävät tulevaisuudessakin ikään kuin harson taakse. Käytettävissä olevat kirjoitukset ovat aikansa lukuisista käsityksistä ja myyteistä väritynyttä, jopa toisten nimissä kirjoitettua (esim. Paavalin kirjeet Timoteukselle ja Tiitukselle eivät voi olla Paavalin kirjoittamia) perimätietoa ja kirjeenvaihtoa sekä teologista oikeaoppisuuden kiistelyä, jonka henkeä tutkimalla kriittisen etsijän on yritettävä löytää totuus. Evankeliumien alkuperästä, milloin, missä ja kuka ne on kirjoittanut, ei nyt 2000-luvun alkupuolella voida sanoa juuri enempää kuin 100 vuotta aiemmin. Uusia tarkastelukulmia ja lukuisia teorioita on synnytetty, mutta että jonkinlainen läpimurto uusien luotettavien todistusaineistojen kautta olisi näköpiirissä, on toistaiseksi jäänyt toteutumatta.

Albert Schweitzerin tutkimusten läpi voimme kuitenkin kohdata eetillisen Jeesuksen, joka pelkojen, epävarmuuden, erehdysten ja rukouksien kautta etenee lähimmäisenrakkauden kyllästäämään pyyteettömään toimintaan. Maailmanlaajuisen kristillisyyden aidoin alkulähde onkin Jeesuksen maanpäällinen elämä, Jeesus ihmisenä. Ennen Jeesusta tai hänen jälkeensä tehdyt kirjalliset dokumentit, tulkinnat tai kirkolliset enemmistöpäätökset ovat toissijaista kristillisyyttä, jonka määräävyyteen olisi suhtauduttava pidättyvästi sekä ehdottomuuksia ja perusteettomuuksia karsivasti.

Schweitzerin ajattelussa filosofinen pohdinta ja uskonnollinen tunne käyvät paitsi rinnakkain, myös sisäkkäin ja toisiaan nostaen. Uskonto ei poissulje ajattelua, vaan edellyttää sitä kuten filosofiakin. Teologi, joka hylkää kykynsä tehdä kysymyksiä ja etsiä vastauksia aikansa tuottamiin ongelmiin, joka jättäytyy ennalta asetettujen väittämien tulkintaan ja säilyttämiseen, ei – toisin kuin Albert Schweitzer – kykene rakentamaan ympäristöönsä niitä siltoja, jotka vahvistaisivat kansoja ja kulttuureita paremmin ymmärtämään toinen toisiaan ja yhdistämään voimiaan uusien aikakausien synnyttämien uhkien torjumiseen. Otaksuma, että pari tuhatta vuotta sitten syntyneet ihmisen sisäiset näkemykset, jotka ajan mittaan ovat loitontuneet yhä kauemmaksi rationaalisen järjen tuottamista tuloksista, olisivat juuri järjenvastaisuutensa takia oikeita ja ikuisesti päteviä, ei voi olla – ja varsinkaan tulevaisuudessa ei voi olla – tuottamatta uskonnoille ja niiden yhteistyölle kielteisiä vaikutuksia. Nykyaikaisen raamatuntutkimuksen valossa voidaan jopa ajatella, että vain inhimillisen ja historiallisen Jeesuksen kautta on mahdollista yhdenmukaistaa kristinuskoa niin, että se kykenee vahvistumaan sekä sisälle päin että vieraiden uskontojen suuntaan.

Schweitzerin omakohtainen ratkaisu luopua urkutaiteilijan urastaan ja yliopiston professuureista, hänen opiskelunsa lääkäriksi ja päätös siirtyä lähetystyöntekijäksi vuosisadan alun Afrikkaan, on hänen Jeesus-tulkintoistaan ehkä vaikuttavin. Ulkoisen onnen lisäksi hänelle avautui nyt myös sisäinen onni, joka puhtaimmillaan ilmeni vasta pyyteettömien auttamistoimien alueella. Omalla esimerkillään hän on saanut pysyvän arvostuksen kristinuskon ulkopuolellakin. Albert Schweitzerin filosofiassa ja hänen elämäntyössään yhdistyy vilpittömän elämänsuojelija ja uskontotieteilijä ajatuksiaan toteuttavaksi tekijäksi. Suuren esikuvansa mukaisesti Schweitzer rakentui sisäisesti niin, että kykeni myös ulospäin toimimaan esikuvallisella tavalla, sillä maailmankaikkeuden Luojan ja Jumalan jumaluuden lähestyminen pelkästään ihmisten uskomuksellisista opinkappaleista käsin on aina jäävä valjuksi ja keskeneräiseksi.

Jeesus Nasarealainen totesi niityn ruohosta, ettei edes Salomo loistossaan ollut niin vaatetettu kuin yksittäinen kedon kukka (Mt 6: 28-29). Kun sairaanhoitaja taitteli Lambarenen sairaalan puutarhasta kukkia ja asetteli ne Schweitzerin kunniaksi, totesi aikamme suuri elämänkunnioittaja: "Kauniitahan ne ovat maljakossa, kauniimpia kuitenkin ulkona omalla paikallaan." Näin

syvällekäyvä välitön kokemus siitä, että työssä lähimmäisen hyväksi, luonnon keskellä tai avaruuden tähtitaivaan alla voimme aistia Jumalan sanattoman puheen ja tuntea äärettömyyden kosketuksen, on suurinta, mitä voimme henkemme ja sielumme ravinnoksi saada.

On varmaa, että siellä, missä läheisyys, luottamus ja sitoutuminen yhdistyvät rakkaudeksi, joka ei tunne rajoja, ollaan hyvin lähellä Jumalaa. Jeesuksen sanat (Mt 7: 12): "Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille", reunustavat sitä tietä, jonka päässä uskonnot kaikkialla maailmassa siirtyvät "pyhiltä papereilta" myös yhteisiksi eettisiksi teoiksi. Näin ollen on ilmeistä, että inhimillinen usko ja inhimillinen tieto voivat joskus yhdistyä sellaiseksi kokonaisuudeksi, jonka jokainen maapallon asukas voi hyväksyä yhteiseksi suureksi päämääräksi.

Jeesuksen ja koko kristinuskon peruslause sisältää ajallemme sen päämäärän, jonka historialliset uskomuksellisuudet ovat toistuvasti työntäneet syrjään: uskontojen tärkein tehtävä ei enää ole maailman selittäminen, vaan sen muuttaminen. Tuo muuttuminen parempaan ei voi toteutua julistamalla, että kunhan vain uskoo tarpeeksi voimallisesti, ei ympäristössä vallitsevista epäkohdista, epäoikeudenmukaisuuksista tai epätasa-arvoista tarvitse niin välittääkään. Tällainen Etelä-Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa virinnyt "vapautuksen teologia" on saanut jalansijaa myös Euroopan ja Pohjois-Amerikan kristittyjen parissa.

Chicagossa v. 1993 lähes kaikkia maailman uskontoja edustaneet 6500 kokousedustajaa hyväksyivät katolisen teologian professori Hans Küngin luonnoksen yhteiseksi maailmanneetoksen perustaksi (Küng - Kuschel: "Elämää säilyttävät arvot: maailman uskontojen julistus ja sen taustat", kustantanut Arator 1994). Maailmanneetos pyrkii nivomaan yhteen niin yksilön, ryhmien, kansojen kuin eri kulttuurienkin sisältämät oikeudet, velvollisuudet ja ennen kaikkea vastuun. Julistuksen tarkoituksena ei ole uskontojen omaleimaisuuden hävittäminen, vaan kyse on vähimmästä määrästä yhteisiä arvoja ja perusteita, joista käsin voidaan rakentaa rauhaa sekä edistää hyvää kaikkialla maapallolla. Professori Küngin mukaan jatkuvasti globalisoituva maailma, etenkin sen talouspoliittinen kehitys, on voimakkaasti syrjäyttämässä eettisiä ulottuvuuksia. Vain yleismaailmallisella uskonnollis-filosofisella eetoksella voidaan puuttua tuohon epäterveeseen kehitykseen, joka muutenkin epävakaa maapallollamme on kehittymässä totaaliseksi uhaksi ja kansojen ristiriitojen syventäjäksi.

Jos ja kun tuota Küngin kartoittamaa työtä jatketaan edelleen, kristinuskon sisäisiä rajoja voitaneen vähitellen häivyttää ja samalla ehkäistä kirkkojen jatkuva pirstoutuminen toisilleen vieraisiin tai vihamielisiin ryhmittymiin. Ekumeniakehityksen jatkuessa on toiveita saada suuret maailmanuskonnot tiivistyvään yhteistyöhön maailman kaikkien asukkaiden yhteiseksi parhaaksi.

On tietenkin selvää, että suurten maailmanuskontojen sopimuksiin ja yhteisiin julistuksiin kirjatut lauseet ovat vasta alkua käytännön ekumeniatoimille. Esim. kolmen suuren maailmanuskonnon, juutalaisuuden, islamin ja kristinuskon "pyhä" kaupunki, Jerusalem tulisi pikaisesti uskontojen yhteisin ponnistuksin rauhoittaa kaikille uskoville ja pyhiinvaeltajille vapaaksi kaupungiksi, jossa kaikkien uskontokuntien jäsenet voisivat aseitta turvallisesti liikkua, käydä omissa pyhissä paikoissaan sekä harjoittaa rukouksiaan ja menojaan ilman väkivallan pelkoa.

2. IHMISEN SISÄISYYS

SISÄISYYDESTÄ RAKENTUMINEN

Pahin kiirastuli, mihin voi joutua,
on omistaa elämässään
kaikkea hyvää, mutta ei mitään,
minkä vuoksi elää.

Harry Fosdick

Maapallon elämänkehää hallitseva ihminen on planeettansa rinnalla surkea mitättömyys. Vielä merkityksettömämmäksi yksilön on havaittava minuutensa maailmankaikkeuden mittakaavassa. Suuri Avaruus-Tarkkailija voisi kuitenkin todeta erkale-Maan asukin silloin tällöin tärkeilevän omassa itsekkäässä, merkillisessä turhamaisuudessaan.

Peruuttamattoman painavasti myös Raamatun viisas Saarnaaja palauttaa itseään korottavaa ihmistä käsittämään omaa turhuuttaan ja mitättömyyttään muun olevaisen rinnalla (Saarnaaja 1: 1 - 11): "Turhuuksien turhuus; kaikki on turhuutta! Mitä hyötyä on ihmiselle kaikesta vaivannäöstänsä, jolla hän vaivaa itseään auringon alla?...Mitä on ollut, sitä vastakin on; ja mitä on tapahtunut, sitä vastakin tapahtuu...Jos jotakin on, josta sanotaan: "Katso, tämä on uutta", niin on sitä kuitenkin ollut jo ennen...Ei jää muistoa esi-isistä; eikä jälkeläisistäkään, jotka tulevat, jää muistoa niille, jotka heidän jälkeensä tulevat."

Kun ihminen syntyy ja kun hän kuolee, hänellä on vain oma sisäisyytensä. Väliin jäävän elämän aikana ihminen oppii kokemaan ulkoisuuttaan aistiensa kautta. Tämä ulkoisuuden tiedostaminen ja sen omaksuminen on aina välillistä, hermovälitteisyyden ja keskushermostotoiminnan tulkinnoista riippuvaista. Näkö ja kuulo ovat tärkeimmät siirtokanavat ulkoisuuden ja sisäisyyden välillä.

Nyky-yhteiskunnassamme on runsaasti esimerkkejä siitä, että hyvin monille ihmisille ei ole kehittynyt riittävän vahvaa sisäistä kontrollia seulomaan ulkoisten vaikutteiden tulvaa. Tavarantuottajat, mainostajat ja markkinointiammatillaiset, monen tason huijarit ja orjuuttajat, jopa uskonnolliset julistajat osaavat mainiosti käyttää ihmisten puolustuskyvyttömyyttä maallisten tai hengellisten pyyteidensä toteuttamiseen. Mm. Yhdysvalloissa monet uskonnolliset järjestöt manipuloivat jäseniään siten, että näiden oma ajattelu ensin lamaannutetaan ja sitten samaistetaan yhteisön oppien mukaiseksi sellaisella tavalla, että yksilö ei enää kykene esim. eroamaan kollektiivista ilman mielenterveydellisiä traumoja. Joissakin maissa, kuten Venäjällä, on tällaisten uskonnollisten yhteisöjen syntyä pyritty valtiiovallan toimesta estämään tai niiden toimintaa on vaikeutettu.

"Maailma sanojen vankina" on toteamus, jonka todellisuus on pelottavaa. Se sähköinen ja muu viestintä, joka pullistelee ympäristössämme, ei ole lähimmäisemme, ei todellisuutemme ja kaikkein vähiten päämäärämme, jota kohti elämämme tulisi kulkea. Ihmisen kuvitelma, että hän toteuttaa omia tavoitteitaan, on useimmiten harhaa, koska hän tosiasiallisesti tekee sitä, mitä muut, yleensä suurehkot ja valtaa hankkineet edunvalvontaryhmittymät ja -rintamat haluavat hänen suorittavan.

Ihmisen ulkoisuutta hallitsee eniten "pahan juuri", demoni, nimeltään raha. Kohtuullinen rahatulo on perustarpeiden turvana välttämätöntä, mutta rahaan kytkeytyvä ihmiselle ja luonnolle vieras kasvutekijä johtaa nopeasti kohtuuttomuuteen ja turmelemaan ahneuteen. Mahatma Gandhi on

todennut: ”Maapallo tuottaa kyllä tarpeeksi täyttääkseen jokaisen tarpeet, mutta ei yhdenkään ihmisen ahneutta”.

Kansainvälisten suursijoittajien, joilla on apunaan palkattuja asiantuntijoita, kuin myös piensijoittajien tärkeä tavoite on rahan tuottama ilmainen raha, voitto, ei eettinen periaate tai moraalinen vastuu. Päivittäin maailman pörssiessä vaihtuva raha on 95 %:sti keinotteluluonteista. Pörssiyhtiöiden työntekijät ovat turvattomia, koska osakkeenomistajien etu määrää työntekijät irtisanottaviksi silloin, kun he eivät enää hyödytä pääoman haltijoita. Jotkut turhatavarain kaupustelulla omaisuuttaan kartuttaneet äveriköt tai arvopaperimarkkinoilla miljoonavoittoja käärineet talouskeinottelijat joutuvat ennen pitkää toteamaan sen tosiasian, että kun osa elämästä on kulunut keinojen keksimiseen päästä aineellisiin tavoitteisiin, useinkin loppuosa elämästä sitten hupenee kamppailussa niiden pysymättömien saavutusten säilyttämiseksi. Nykyihminen on kuin maailmanlaajuisen tietoverkon alkeisosa, joka on kadottanut oman tahtonsa ja itsesäätelynsä ja jota pyyde-energialla toimiva markkinatalous käyttää suhdanteidensa ja voitontavoitteittensa mukaan.

Koneiden melskettä ja niiden syytämän tavaran paljoutta, tiedon tulvaa, taloudellista, sosiaalista ja poliittista monimutkaisuutta, menestystä, kilpailuhenkeä jms. täynnään oleva ympäröivä yhteiskunta on kuin ovela petkuttaja, joka pyrkii tyhjänsä jokaisen omaa sisäisyyttään rakentavan yksilön. Pysyvyyden ja turvallisuuden tavoittelu on kuin tuuleen tarrautumista tai kuin liikkumista pimeällä ja iljanteisella kalliolla. Teollistuminen, koneellistuminen, kaupungistuminen ja sähköviestinten herpaantumaton myllytys vieroittavat ihmisiä yhä enemmän toisistaan ja ympäröivästä luonnosta, jolloin he ajautuvat entistä nuorempina ja suojaamattomampina kylmän ja armottoman kaaos-maailman riepotehtaviksi. Kynärpäähenteen virittäytynyt muu yhteiskunta ei juuri ole kiinnostunut tukemaan yksittäisen ihmisen omakohtaista, sisäistä rakentumista niin, että tuo rakenne kykenisi lyhyen elämänsä aikana vastuullisesti valitsemaan oikeita keinoja, arvoja ja ratkaisuja ulkoisuuden massatarjonnasta. On pääteltävissä, että kun esim. joka seitsemäs suomalainen nauttii mielialalääkkeitä, syyt psyykkisiin häiriötiloihin eivät ole niinkään ihmisten biofysikaalisissa toiminnoissa, vaan niissä ihmisyyttä ja elämän luonnollisuutta vieroksuviissa yhteisö rakenteissa, joihin nykyihminen – sallimalla voittoa tavoittelevalla ekonomismi-ajattelulleen yliveraisen valta-aseman – on ajautunut.

Häikäilemätön viettien ja aistinautintojen tyydyttäminen on länsimaissa kasvanut pitkälle yhteiskuntien sisään samalla rappauteen ja tuhoten kaikkea sitä, mitä länsimaisen korkeakulttuurin pitäisi olla. Myös sen tärkeimpiin ilmenemis-muotoihin kuuluva esteettinen instituutio, taide, on osin irronnut inhimillisestä ja on hyvää vauhtia matkalla kohti epätodellisuutta, kohti tyhjyyttä.

Eri kansalaistahojen toimintamoraali paljastuu yhä useammin sisällöltään lahoksi. Masennus, syrjäytyminen sekä ihmissuhdeverkkojen ja perheiden pirstoutumiset lisäävät osuuttaan korkean teknologian maissa, ulkoisuuden loputon yöry murskaa hitaasti muotoutuvat inhimillisyyden rakenteet ja ihmisyyden idean hämärtyessä salakavalasti hiipivä "loppuunpalaminen" kehittyy tai on jo kehittynyt länsimaiden yleisimmäksi taudinkuvaksi.

Kun koko elämänsä ulkoisuudessa kauhonut ja näennäisyydessä riuhtonut ihminen yllättäen lähestyy kuolemaansa, saattaa hän todeta elämänsä rakentuneen turhuudelle ja että hän on eläessään menettänyt jotakin korvaamatonta (vrt. Lk 12: 16-21 ja Jer 17: 11. Jeesuksen vertaukset rahan sijoittamisesta, Mt 25: 14-30 ja Lk 19: 11-27, on ymmärrettävä Jumalan lahjojen kartuttamisena, toimintana lähimmäisen parhaaksi, eikä suinkaan rahan tai maallisen hyvän itsekkäänä keinotteluna). Tulkitsemalla Saarnaajan tekstiä samasta kestävästä ulkoisuuden näkökohdasta käsin, voidaankin sanomassa oleva toivottomuus kokea lohdullisena ohjeena, joka kehottaa ihmistä suhtautumaan pidättyvästi ulkoisiin houkutuksiin, joka antaa mahdollisuuden sisäisesti vahvan

ihmisen rakentumiseen ja jolla on kantavuutta muuttuvien aikakausien yli. Sillä Saarnaaja toteaa myöhemmin (7: 30, vanhempi käännös):

"Katso, tämän ainoastaan olen löytänyt;
että Jumala on tehnyt ihmiset suoriksi,
mutta itse he etsivät monia mutkia."

RUKOUS YHDISTÄÄ

Älä salpaa surua luotasi, kun kaarisiltaa teet;
ei mikään kimalla kauniimmin
kuin puhtaat kyyneleet.

Aale Tynni

Ihmislajin erikoisuus, voimakastakin tunnelatausta ilmaiseva itku kyyneleineen puhkeaa toimintaansa heti syntymän jälkeen. Se toistuu elämässämme epäsäännöllisin välein kuolemaan saakka. Useille ihmisille itku on luonnollinen purkautumistie, jota myöten liiaksi kasaantuneet murheet ja ikävyydet kuin myös myönteiset elämykset voidaan kanavoida mieltä rasittamasta tai valtaamasta kokonaan ihmisen sisintä. Oikein käytettynä ja oikeassa paikassa itku ei ole heikkouden osoitusta, vaan sekä hyväksyttävä että suositeltava tapa, joka rakentaa ihmisen elämälle uutta syvyyttä ja vahvistaa yksilön sisäistä minuutta.

Itkun kumppani ja seuralainen on rukous. Maailman valtauskonnot alasuuntineen turvautuvat poikkeuksetta rukoukseen ja vaalivat sitä eräänä vahvimpana perusrakenteenaan. Rukoileminen on vuoropuhelua jonkun itsen "ulkopuolisen" kanssa. Tuota toista osapuolta ei ole helppo määritellä.

Se voi toisinaan tuntua olevan ihmisen toinen, rehellinen ja petkuttamaton "sisäinen minä", itseyden puhtain osa, josta käsin omatunto itsetoimivasti kuuntelee, syyttää tai lohduttaa. Toisinaan tuon rukouskumppanin voi tuntea niin voimakkaana, että päätelemme keskustelevamme itse Jumalan kanssa. Tuttu lienee jokaiselle Raamatun profeettain kirjoissa usein esiintyvä ilmaus: "Hänelle tuli tämä Herran (Jumalan) sana". Kuitenkin Raamatun suurten profeettain suhteenkin on pääteltävä, että he ovat saaneet sanomansa ja ilmestyksensä omaatuntoaan kuuntelemalla ja ankan itsetutkistelun kautta. Ei siis pidä käsittää ikään kuin Jumala olisi jonkinlaisen salaperäisen äänentoistolaitteen kautta ilmaissut tahtonsa, vaan kyse on tietenkin kulloisenkin profeetan uskonnollisesta tunnekuohusta, jossa hänen oma sisäisytyensä on vastaanottanut voimakkaita "viestejä" esittää tiettyjä oikeiksi kokemiaan vaateita, tuomioita tai ennustuksia.

Parhaiten rukoileminen voidaan uskonnoissa ajatella ja käsittää omien voimien, ihmisvoimien, riittämättömyyden ilmauksiksi, jolloin rukouksen ei tarvitse kehittyä Jumalan tahdon ja tekojen taivuttelemiseksi oman mielen mukaiseksi. Rukous on pysyvä ja kiitollinen suhde Jumalaan ja hänen luomaansa ympäristöön. Rukous on kuin polku, joka johtaa sille toivon lähteelle, jossa ihmisen sielulla on mahdollisuus avautua ja antautua. Se on vähemmän sanoja, ulkohokua tai uskomuksia, enemmän sanatonta tunnetta, tuntemuksia ja ymmärtävää yhteyttä kaiken alkuperään, Jumalaan. Täydellisimmän rukoileminen toteutuu yksinäisyydessä, hiljaisuudessa tai luonnon keskellä (Matt. 6: 6, Mark. 1: 35, Luuk. 22: 39-42). Jeesuksen vaikuttavin rukoushetki oli Getsemanessa yön hiljaisuudessa "kivenheiton" päässä jopa kaikkein läheisimmistä ystävästään. Jeesuksen itsensä antama esimerkki on voimakas vakuus siitä, että jokainen voi suoraan hoitaa

syvimmät yhteytensä kaikkeuden Jumalaan myös ilman tiettyyn uskontoon liittyviä opittuja tapoja sekä ilman uskonsuuntien valvovaa kontrollia.

Kristityn, muslimin, juutalaisen, hindun, tai vaikkapa Afrikan merujen rukoukset osoitetaan kaikki samalle, yhteiselle ja yhdelle Jumalalle. Uskomme Jumalaan, emme erilaisissa kulttuureissa syntyneisiin, ihmisten laatimiin oppeihin Jumalasta. Ei ole oikein, että aidot, hartaat ja elämäntavoiltaan moitteettomat vieraiden uskontojen harjoittajat – siis sinällään myös kristilliset moraaliarvot täyttäen - tuomitaan meidän ja oikean Jumalan kautta ja häneen vedoten väärauskoisiksi tai jopa katsotaan heidän hartautensa olevan itse saatanasta lähtöisin. Ne, jotka katsovat saaneensa apua ja anteeksiantoa vain oman oikean uskonoppinsa mukaan, voisivat silloin pohtia kohtaloa, että olisivat itse syntyneet esim. juutalaislapsiksi 1940-luvun natsi-Saksaan.

Jumala ei myöskään tarjoa ihmiselle varauksetonta ja taianomaista suojelusta. Ei yksikään äiti tai isä jätä kävelemään opettelevaa parivuotista lastaan kaiteettomalle vesilaiturille ja sen jälkeen, itse etäännyen sivummalle, ano Jumalaa tai hänen enkeleitään suojelemaan pienokaista.

Ei Jumala myöskään määrää luonnon ilmiöistä. Salamaniskujen pelossa venetsialaiset varastoivat aikoinaan kirkon kellariin 100 tonnia ruutia. V. 1767 salama kuitenkin iski kirkkoon ja seuranneessa räjähdyksessä kuoli 3000 ihmistä. Syyskuussa 1994 upposi Itämerellä Estonia-lautta vieden syvyyteen 900 ihmistä. Vastaavasti muissa suuronnettomuuksissa: marraskuussa v. 2000 paloi Itävallan Kaprunissa 155 lasta ja nuorta Kitzsteinhornin hiihtokeskukseen kiipeävässä junassa. Tapaninpäivänä v. 2004 maanjäristyksen aiheuttama tsunami iski ympäröiviin saariin ja valtioihin ja surmasi noin 300 000 ihmistä ja aiheutti valtavat taloudelliset tuhot.

Voimme kuitenkin päätellä, että Jumalan suosiollisuus tai varjelu pelastaa ihmisiä turmilta, loukkaantumisilta ja kuolemalta sitä harvemmin mitä selvempiä tapahtumia edeltäneet yleiset laiminlyönnit, puutteellisuudet tai varotoimet ovat. Sillä jokaisen suuronnettomuuden jälkeen tapahtumaan johtaneet syyt pyritään selvittämään perusteellisesti, että tulevaisuudessa vastaavanlaisilta onnettomuuksilta vältyttäisiin. Tästä myös seuraa, että jos ihminen itsekkäillä teoillaan tuhoaa osan maapallon elämää, ei ole Jumalan velvollisuus palauttaa turmeltu ympäristö ennalleen.

Mutta on sekä ymmärrettävää että järkevää päätellä, että Jumala auttaa niitä, jotka ensin mahdollisimman pitkälle auttavat itse itseään ja muita tai pyrkivät käyttämään loppuun saakka kaikki ne lahjat, jotka ovat Jumalalta ilman omaa ansiotaan saaneet. On epäilemättä helppoa pyytää ja rukoilla Jumalaa poistamaan kaikki maailman ongelmat ja varjelemaan ihmisen ympäristöä siltä ja tältä uhalta ja sen jälkeen itse olla tekemättä yhtään mitään rukoiltavien epäkohtien poistamiseksi. Toisaalta: jos katsotaan Jumalan aiheuttavan vitsauksia ja kostotoimenpiteitä siten, että Jumala olisi esim. ollut mukana suunnittelemassa natsi-Saksan juutalaisten kansanmurhaa tai aiheuttaisi ihmiskunnalle tuhoisia luonnon onnettomuuksia, ajaudutaan kauas kristinuskon harhapoluille, koska käsitys pohjaa Raamatun ja VT:n tekstien kirjaimelliseen tulkintaan.

Sellainen kiitollisuus, joka liittyy rukoukseen ilman ennakkoehtoja, ilman katkeruutta ja ilman loogisesti perusteltua toteamusta "Mitä Jumala puuhaat taivaassasi, mikset tule maan päälle" vie rukouksen niin korkealle tasolle, että jokaisen uskonsuunnan on se varauksetta hyväksyttävä. Yhteydenpitäjän oma anteeksianto, vaikka onkin itsekkään ihmisen vaikeimpia myönnytyksiä, tarjoaa rukoukselle kestävän kivijalan. Se antaa rukoilijalle levon ja mielenrauhan, koska anteeksiannon jälkeen hän voi parhaiten irrottautua omaa mieltään kuristavista katkeruuden kahleista. Niin uskonnollisen kuin ei-uskonnollisen ihmisen on joskus annettava anteeksi myös itselleen, että ahdistavat syyllisyystuntemukset lievittyisivät. Omien heikkouksien ja

virhearviointien myöntämisen ei välttämättä tarvitse olla sama asia kuin uskonnolliseen synnintuntoon tuleminen, koska kukaan ihminen ei ole täydellinen.

Toisaalta Jumalan huolenpitoon heittäytyminen on sitä pinnallisempaa, mitä enemmän oman uskonvahvuuden katsotaan velvoittavan Jumalaa toimenpiteisiin, sillä henkilökohtaista vastuuta omista tekemisistään tuskin voi noin vain siirtää toiselle.

Rukouksessa ihminen asettuu seurauksena olemisen tasolle ja näin hänellä on - sanoisin suorastaan alamaisen tilivelvollisuus - ymmärtää vastuunsa suuremmaksi kuin mitä hän yksinomaan omien voimiensa tai itsekkäiden pyyteidensä taholta voisi kokea.

LUOPUMINENKIN ON ELÄMÄÄ

Vaiva ja suru
on ihmisen leivän ainainen höyste,
kivulloinen ja hankala hänen vanhuutensa
ja surkea usein hänen kuolemansa.
Ei ole siis mitään syytä ylistää elämää,
vaan kuolema on lahja ihmiselle,
ja ihmisen pitäisi paremmin kiittää
kuin soimata tämän lahjan antajaa.

Mika Waltari

Ihmiselämän vaikeimmin ylitettävät asiat liittyvät luopumisen ongelmaan. Aina kun saamme jotakin toivomaamme, koemme omaisten ja ystävien antamaa turvallisuutta, voitamme sairauksia, lisäämme terveyttämme, menestymme toimissamme, nauramme, iloitemme ja juhlimme, meidän tulisi elämäntapahtumiemme keskellä muistaa, että kaikesta tutusta, turvallisesta ja kestävästä luopuminen ja kaiken saavutetun lopullinen menettäminen kuuluu oleellisena osana elämäämme. "Elämä on silta, kulje sen yli, mutta älä rakenna sille", neuvoo itämainen viisaus.

Länsimaisten yhteiskuntien puutteet korostuvat siinä yksipuolisuudessa, jolla ne suhtautuvat elämään. Kouluissa kyllä opetetaan, että elämän pitää olla hauskaa, antaa aisti-iloja ja tuottaa emotionaalista tyydytystä. Luopumisen vääjäämättömyydet - esim. että elämän aikana kasvava tietoisuus omasta kuolemasta voi kehittyä merkittäväksi voimavaraksi tai tarkoituksen antajaksi - eivät ole opittavien tai opettavien asioiden listalla. Firenzeläisen kappelin sisäseinään, jonka alapuolella lasiarkussa lepää luuranko, on hakattuna syvällinen, jokaista nykyihmistä puhutteleva teksti: "Olin, mitä sinä olet. Olen, mitä tulet olemaan".

Ne uskonnolliset ihmiset, jotka opinkappaleista ja dogmeista riippumatta ymmärtävät suhteuttaa lyhyen ja katoavan elämänsä olemassaolon suureen kokonaisuuteen, hyväksyvät helpoimmin kohdalleen osuvan luopumisen, eivätkä pirstoudu sen katkeruuden ja tuskan keskellä, jonka jo saavutetun menettäminen tai muuten epätoivottu tapahtuma heille aiheuttaa. He ymmärtävät, että elämän aineelliset saavutukset eivät ajan virrassa kestä ja ovat siten katoavia, eikä Jumala järjestele onnettomuuksia, sairauksia ja muita epämiellyttävyyksiä yksittäisten ihmisten koettelemuksiksi (vrt. Jaak 1: 12-18).

Keskiajan luostarimunkit ja -nunnat kokoontuivat joka aamu avonaisen haudan partaalle ammentamaan perimmäistä totuutta niistä hartaista tunteista, joita kuoleman välitön läheisyys ja kosketus heissä synnytti. Elämän päättymisen vääjäämättömyys täytti heidän mielensä nöyryydellä, joka toistuva kokemus puolestaan ylläpiti ja kasvatti heidän kiitollisia tunteitaan Elämän Antajaa kohtaan. Näin varsinkin luostarin muurien ulkopuolella heidän levollinen mielensä ja puhdas elämänilonsa purkautui rakkautena ja pyyteettömänä auttamistoimintana.

Tuskinpa voimme muuta kuin todeta, että nuo munkit ja nunnat olivat löytäneet yhden kristinuskon ydinsanomien: Jumalan valtakunta on jo teissä. Kenties evankeliumien Jeesus juuri tarkoittikin, että jokainen etsivä ja vilpitön ihminen voi jo maallisen elämänsä aikana löytää omasta sisimmästään taivastien, jota kulkien ja omantuntonsa ääntä kuunnellen on saavutettavissa se, mikä monen uskonnon mukaan on osanamme vasta kuolemamme jälkeen, ”tuonpuoleisuudessa”.

Suomalaisen filosofi Sven Krohnin kuuluisa elämänohje, jonka hän kertoo lainanneensa teosofi Pekka Ervastilta, muistuttaa eräässä mielessä avonaisen haudan ääressä totuutta perääviä: "Totuudenetsijän tulee joka aamu herättyään kysyä itseltään elämänuskonsa keskeisiä perusteita, tarkistaa ne, tiedustellen itseltään vaikuttavatko ne yhtä kestävältä kuin ennen".

SUURIMMAT IHMEET

Maailma ja ihminen
ovat siinä määrin täynnä ihmeitä,
että olisi outoa,
niin, mahdotonta,
ettei kaikkien noiden ihmeiden takana
olisi korkeimman ja vihdoinkin
absoluuttisen elämän ihme

Gustav Frenssen

Lapsen mieli on herkkä, jopa puolustuskyvytön ulkoisille vaikutteille. Lapsenuskon on vaikea luopua satuolentojen luomasta mielikuvitusmaailmasta, ja monesti todellisuuteen siirtyminen synnyttää pitkällistä epävakautta lapsen mielessä.

Kristilliseen uskoomme sisältyy lukuisia ihmeitä ja vaikeaselkoisia käsitteitä, joiden taakse järkiperäinen ajattelu ei yllä. Näin varmaan tulee ollakin, koska mystisismi, käsitys, että olevaisuutta voi parhaiten tajuta välittömän sisäisen näkemyksen kautta, on erittäin yleinen. Mutta kysymys siitä, miten voimakkaasti uskontoon sisältyviä mysteeriöitä tulee painottaa esim. nykyluonnontieteiden suuntaan tai pukea ne sanalliseen muuttumattomaan dogmaattiseen muotoon, on ajankohtaista ja pohdinnan arvoista.

On kysyttävä, kuinka monta Raamatun tai UT:n ihmettä tai käytännön tieteen vastaisuutta tavallisen kristityn on todeksi uskottava, että hän vielä mahtuisi kirkkokuntien pelastusoppien sisälle? Mitä on sanottava ihmiselle, joka on löytänyt Jumalan sisäisyytensä ja omantuntonsa avulla ja joka arkitoimillaan kylvää lähimmäisenrakkauden tekoja ympärilleen, mutta ei usko yhteenkään kristinuskoon sisällytettyyn ihmeeseen? Entä mitkä ihmeet ovat täysin luovuttamattomia kristinuskon perusteita suhteessa muihin maailmanuskontoihin? Kuinka on suhtauduttava yleisten tai ekumeenisten kirkolliskokouksien vahvistamiin uskonnollisiin tulkintoihin ja tunnuslauseisiin,

jotka sitten on liitetty Raamatun totuuksiksi, "Jumalan sanaksi"? Jokaiselle kriittiselle Raamatun tutkijalle on joka tapauksessa selvää, että jo yksinomaan Raamatun tekstien perusteella voidaan laatia useita ns. pelastusoppeja, jotka ovat keskenään ristiriitaisia tai toisilleen täysin vastakkaisia.

Kun Jeesus aikuisuskon sijaan asetti lapsenuskon esikuvaksi (Mt 18: 3), hän teki sen tietoisesti oman kokemuksensa vahvistamana. Jo lapsena hän joutui pyhäkössä väittelyyn oppineiden kanssa (Lk 2: 41 -), koska uskonnolliset säännökset käytännön elämässä eivät toteuttaneet ihmisen sisimpiä aitouden vaatimuksia. Tuskin nuori Jeesus temppelissä puolusti vanhan testamentin nykyjärjelle käsittämättömiä taikatemppeuhmeitä, sillä sadunomaista mielikuvitusta esittävä lapsi ei olisi herättänyt ihmettelyä ymmärryksensä terävyydellä (Lk 2: 47). Pikemminkin hän lapsen suorasukaisuudella arvosteli vallitsevaa ja hyvin näkyvää ulkoista tekohurskautta, joka toiminta oli julkisesti tapahtuvaa itsehyvyyden osoitusta muille tekopyhyiden harrastajille (tekopyhyttä Jeesus ruotii erityisesti vuorisaarnassaan Mt 6: 1-18 ja 23: 5). Näin ollen käsitys, että Jeesus lapsenuskon korottamisella olisi tarkoittanut kritiikitöntä uskon omaksumista, on vähintäänkin puutteellinen.

Toistensa kaltaiset, synoptiset evankeliumit Matteus, Markus ja Luukas kertovat 29 Jeesuksen tekemää ihmettä, paljossa poikkeuksellinen Johanneksen evankeliumi sisältää näistä vain kaksi: viidentuhannen ihmisen ruokkimisen ja kävelyn veden päällä. Johanneksella on näiden kahden lisäksi kerrottavanaan muutama sellainen ihmeteko, jota muut evankeliumit eivät sisällä: leileissä olevan veden, jota käytettiin käsien pesuun, muuttaminen kertaheitolla viiniksi (Joh 2: 1 - 11) ja hyvän ystävänsä Lasaruksen herättäminen kuolleista (Joh 11: 1 -). Koska Johanneksen evankeliumi on kirjoitettu viimeisenä, noin v. 100 jKr, on ihmeteltävä, miksi kolme muuta evankelistaa, jotka kirjoittivat Johannesta aiemmin, eivät olleet kuulleet noin voimallisista ihmeteoista.

Kun Jeesus Galilean Kaanaassa muuttaa lähes 300 litraa vettä viiniksi, on arveltu ihmeen liittyvän siihen hellenistiseen vaikutukseen, jonka alainen Galilea oli jo vuosisatoja ollut. Apostoli Johannes sijoittaa tapauksen vähän ennen pääsiäistä noin v. 30 tapahtuneeksi. Kreikkalaiseen Dionysos-kulttiin liittyi tuohon aikaan melkoiset viininjuontakilpailut, joiden yhteydessä vietettiin myös vertauskuvallisia ja myyttisperäisiä hääseremonioita. Jos mainitut hääjuhlat olisivat olleet tavalliset galilealaiset häät, tuskin niissä olisi tarvittu 300-500 litraa viiniä.

Raamatuntutkijoiden mukaan neljäs evankeliumi keskittyykin lähinnä uskon vahvistamiseen ja Paavalin teologian juurruttamiseen (Joh 20: 31), johon toimintaan mysteerioden esittäminen hyvin soveltui. Johanneksen tarkoitus oli myös antaa hengellistä tukea varhaiskristillisille seurakunnille, jotka toimivat usein vainojen alaisina.

Välttämättä näin ei kuitenkaan tarvitse olla: Johanneksen perustiedot saattoivat joissakin tapauksissa olla enemmän väritettyjä tai myös enemmän luotettavampia kuin muilla evankelistoilla. Esim. Johanneksen kuvaus Jeesuksen kuolemasta (Joh 19: 14, 31-34) sisältää merkillisen mahdollisuuden: jos Jeesus riippui ristillä vain muutamia tunteja eikä hänen sääriluitaan murskattu kuten ryöväreille tehtiin, on mahdollista, että Jeesus oli vain syvässä tajuttomuuden tilassa, kun ystävät ottivat hänet ristinpuolta hoiviinsa.

Merkillisiä ihmekertomuksia sisältävät myös ei-kanonisets evankeliumit (ns. Tuomaan lapsuusevankeliumi): Jeesuksen muovailemat savilinnut lähtevät lentoon, Jeesus kiroaa kuoliaaksi häntä tönäisseen pojan, sokaisee pojan vanhempien silmät tai pidentää pelkällä käsimerkillä isänsä, Joosefin, rakennusmateriaalina käyttämiä lautoja. Pseudo-Matteuksen evankeliumissa kerrotaan, miten leijonat ja leopardit kumartavat Egyptiin matkalla olevaa Jeesus-lastaa, puut ojentuvat tarjoamaan Marialle hedelmiä ja egyptiläisten jumalpatsoat särkyvät Joosefin perheen lähestyessä.

Kristinusko lukee suurimpien ihmeiden joukkoon Jeesuksen alkuperän, joka luterilaisessa uskontunnustuksessamme on vahvistettu muotoon "sikisi Pyhästä Hengestä". Kun pyrkimyksellinen kristitty, joka tuntee vastuuta sekä tapahtuneista että tulevista teoistaan, joutuu erilaisissa kristillisissä tilaisuuksissa ikään kuin pakosta "uskomaan" ja ääneen toistamaan sellaista, jota hän vahvasti epäilee tai jonka uskomisen hän ei millään tavalla koe parantavan syvintä olemustaan, saattaa tällainen Jeesuksen elämään kuulumaton viiveajallinen ja enemmistövoimin jälkivahvistettu "pakkousko" ehkäistä kristinuskon periaatteiden omaksumista tai suorastaan johtaa epäilemään uskonnon koko sisältöä. Idän kuuluisa viisas, Krisnamurti on todennut, että totuus voi löytyä vain ihmisen sisimmästä sekä että opit ja uskomukset sellaisenaan ovat henkisen täyttymyksen esteitä. Jos Jeesus saapuisi uudestaan maan pinnalle, hän varmaan ihmettelisi Jeesus-uskoisten "saarnaajien" aikaansaamaa kristikunnan hajaannusta. Edelleen hän varmaan huomaisi, että taikatemppeuhmeillä ei maailmanlaajuisia uhkakuvia poisteta eikä maapallon elämänkehän perustoimintoja turvata, vaan uskonnollisten ihmisten tulisi omaksua uudenlaisia pitäviä, myös tieteellisiä näkemyksiä tekojensa ja toimintojensa ohjeistoon.

Aikanaan Jeesuksen sanoma merkitsi valon syttymistä pimeyden keskelle. Vuorisaarnallaan ja toiminnallaan temppeleissä Jeesus osoitti, että ihmisellä on sekä halu että kyky tehdä hyvää. Paha kuuluu välttämättömänä ihmisen luonnollisiin rakenteisiin, mutta jos ihmisen omaa pyrkimystä hyvään rajoitetaan tai väheksytään, esim. että eläinuhrit poistaisivat ihmisen pahaan tai perisynnistä vapautuminen edellyttäisi tiettyjä riittejä, estetään ihmisen ihmisyyttä toteutumasta. Kristillisuus, jonka luonteeseen liittyy sanaton esimerkillisyys, on pysyvää ja vastakohtia tasoittavaa. Silloin Mooseksen käskyt muotoa "Älä tee" muuttuvat toiminnaksi Jeesuksen kehotuksissa "Mene ja tee" ja uskomuksellisiin ihmeisiin uskomisen korvataan ympäröivien ihmeiden vaalimisella.

Uskomme toisessa peruskirjassa, uudessa katekismuksessa luvataan täydellistä pahojen tekojen poispyyhkivyyttä mm. ripin, rukouksen ja Isä-meidän-rukouksen yhteydessä: "Ripissä Jumala antaa meille kaikki syntimme anteeksi". Kansojen, joukkojen ja ryhmien teot ovat kuitenkin palautettavissa yksilötasolle, jolloin yksilön oman vastuun korostamatta jättäminen on ainakin periaatteessa anteeksiantamatonta, koska esim. luontoa ja ympäristöä turmelevien tekojen jäljet ja seuraukset saattavat olla pysyviä ja pitkälle elämän keskeisiä prosesseja tuhoavia.

Ihmeistä ihmeellisimpiä ovat luonnossa tapahtuvat elämänihmeet. Jos ne lakkaavat toimimasta, kuten ekologian kannalta näyttää toteen käyvän, ja jäljelle jäisi vain autio maa kuten intiaanipääällikkö Seattle ennustaa, olisi kyseessä niin mittava synty ja rikos, että ihmiskunnalla ei ole siihen varaa.

Biologisten ennusteiden mukaan viidesosa maapallon eliölajeista häviää seuraavien 20 vuoden kuluessa. Lajien sukupuuttoon kuolemisen vauhti on nyt satoja tai tuhansia kertoja suurempi kuin ennen ihmisen luomakuntaan ilmaantumista. Tutkijoiden mukaan jonkin "merkityksettömän" lajin häviäminen saattaa johtaa tärkeän avainlajin tuhoutumiseen, joka puolestaan käynnistää useiden muiden eliöpopulaatioiden kuihtumisen ts. tapahtuu ketjutuho. On ilmeistä, että tuhoamalla luonnon monimuotoisuutta, biodiversiteettiä, ihminen sulkee portteja omaan menneisyyteensä ja samalla kuristaa sekä omia että tulevien sukupolvien elinehtoja vähäisemmiksi.

Jeesus puhui tärkeästä ihmisen ja lähimmäisen suhteesta. Monet nykyajan suurista julistajista ovat tuoneet edellisen suhteen rinnalle ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen, jonka asian ilmeinen tärkeys on kasvanut koko 1900-luvun. Näiden kummankin suhteen täytyy olla jokaiselle uskonnolle tärkeitä. Uskonnon ja tieteen peruspilarit ovat siis olemassa uusien yhdistävien ja entistä kestävämpien siltojen rakentamiseen. Tiibetin hengellinen johtaja Dalai Lama, joka vuonna 1989 sai Nobelin rauhanpalkinnon ja joka maanpaossa eläen edustaa luonnonläheistä ja rauhallista

buddhalaisuutta nyky-Kiinan aineellisia ylivalta-yrityksiä kohtaan, kirjoittaa: "Inhimillisyys ja tosi rakkaus kaikkea elämää kohtaan voi kasvaa vain uskonnon sisällön tajuamisesta".

Jumalan sormenjälki näkyy luonnossa. Ihmeitä täynnä oleva ympäristömme on se Jumalan kirkko ja temppeli, jossa Hän palvelee ihmistä. Tuota Jumalan tärkeintä huonetta ihmisen tulisi vaalia niin, että tekijän tunnus säilyisi myös tuleville sukupolville puhtaana ja elinvoimaisena.

Maa-ilmanuskontojen pitäisi yksilötason lisäksi nähdä entistä enemmän kansat, kansakunnat kuin koko maapallon eliökehäkin yhteistä tervehdyttävää toimintaa vaativana kohteena. Uudessa katekismuksessa, kohdassa 13 voitaisiin jopa painottaa lausuma: "Meidän velvollisuutemme on varjella ja hoitaa Jumalan maailmaa. Tästä tehtävästä olemme vastuussa Luojallemme." Lasten ja nuorten suvivirren sattuvat sanat saatelkoot tulevia sukupolvia, ei vain kerran vuodessa, vaan jokaisena vuoden päivänä:

Jo joutui armas aika ja suvi suloinen.
Kauniisti joka paikkaa koristaa kukkanen
Nyt siunaustaan suopi
Taas lämpö auringon,
Se luonnon uudeks' luopi,
Sen kutsuu elohon.

JEESUS JA ELÄIMET

Mitä minun pitäisi tuoda, kun astun Herran eteen?
Toisinko hänelle uhreja, vuoden vanhoja vasikoita?
Miellyttävätkö Herraa tuhannet pääsit ja virtanaan tulviva uhriöljy?
Pitäisikö minun antaa esikoiseni rikkomuksestani, oma lapseni synninteostani?

Sinulle, ihminen, on ilmoitettu, mikä on hyvää.
Vain tätä Herra sinulta odottaa: tee sitä, mikä on oikein,
osoita rakkautta ja hyvyttä ja vaella valvoen, Jumalaasi kuunnellen.

Miika 6: 6 - 8

Vanhan testamentin ns. pieniin profeettoihin kuuluva Miika vaikutti Juudassa n. vuonna 700 eKr. Hänen sanojensa kärki kohdistui suurmaanomistajiin, jotka vääryydellä hankkivat omaisuutta ja sortivat köyhiä sekä palkkapappeihin ja valheellisiin profeettoihin, jotka maksusta saarnasivat tai ennustivat miellyttävää tulevaisuutta. Niissä katkelmissa, jotka Miikan puheista ovat säilyneet, huomiota herättää ennen kaikkea hänen suhtautumisensa uhrattaviin eläimiin.

Mooseksen viisi kirjaa, joissa on tarkat säännökset eläinten uhritoimituksista, kiteytyivät nykyiseen muotoonsa vasta Jeremian ajan jälkeen 600-luvulla eKr. Aikanaan myös Jeremia vastusti eläinten teurastusta syntien sovitukseksi ja katsoi, että oppineiden pappien valhekynä oli säännökset kirjoittanut (Jer 7: 22 ja 8: 8). Määräykset kiteytyvät Raamatun kohdassa 3. Moos. 17: 11: "...minä (Herra) olen määrännyt, että veri on tuotava alttarille sovitusta varten, sillä veressä oleva elämänvoima tuottaa sovituksen".

On varmaa, että Jeesus tunsu hyvin sekä Miikan että Jeremian suhtautumisen uhrieläimiin ja siksi olisi mielenkiintoista tietää, mitkä täsmälleen olivat ne motiivit, jotka saivat Jeesuksen vihastumaan, tarttumaan ruoskaan ja ajamaan uhrieläinten kaupustelijat Jerusalemin temppelin sisäalueelta ulos.

Raamatuntutkijoiden mukaan Jeesus, kuten myös Johannes Kastaja, sai vaikutteita essealaisilta. Juutalaisen historioitsija Josefuksen mukaan essealaisia asui ympäri maata, kylissä ja kaupungeissa. He olivat kasvissyöjiä eettisistä syistä ja julistivat rakkautta kaikkia, myös eläimiä, kohtaan. Essealaisia lähellä ovat Qumranin yhteisön jäsenet, jotka lienevät olleet hajallaan asuvien essealaisten esikuvia, olivat hylänneet poltto-uhrien lihan ja rasvan käryttämisen syntien sovituksen perusteena. Eläinuhrien sijasta yhteisön jäsenet turvautuivat rukoukseen, ”huulten ylistysuhriin”.

Essealaisuuden ydinajatuksia Jumalan ja ihmisen suhteista oli se, että vanhurskaat teot, oikeamielisyys ja nöyryys olivat niitä sovituksen tukipilareita, joiden kautta ihmisen kuuliaisuus ja Jumalan armo kohtasivat. Myös Johannes Kastaja eristäytyessään erämaahan (ollessaan essealaisten lahkoon jäsen, Lk 1: 80?) oli hylännyt juutalaisten temppelirituaalit. Myöhemmin hän saarnasi Jordan-virran rannalla, kehotti ihmisiä kääntymään ja ottamaan kasteen, että puhdistuisivat synneistään (Lk 3: 3). Johanneksen syntien anteeksi annolla saattoi olla esikuvansa essealaisten ”puhdistavissa vesissä”, heidän tavassaan antaa kaste mikve-altaissa. Tosin Josefuksen mukaan Johanneksen kaste ei syntejä poistanut, vaan oli se päättöriitti, ”ruumiin pyhitys”, sille että kastettavan aiempi oikeamielinen elämä oli jo puhdistanut sielun synneistä.

Tuntuu luonnolliselta, että Johannes papin poikana oli omaksunut essealaisten askeettisen moraaliopin ja tämän kautta hyvin perehtynyt niihin profeettoihin, jotka aiemmin eivät olleet hyväksyneet eläinten uhraamista syntien sovituksiksi. Tältä pohjalta hän rohkeni vallitsevan juutalais-uskonnon vastaisesti myös julistaa, ettei Abrahamin solmima liitto ja esikoisten uhraustapa juutalaisia pelasta (Lk 3: 8 - 15). Johannes Kastajan tavoin myös Jeesus hylkäsi ”Abrahamin lapseuden” pelastumisen ehtona ja totesi jopa Abrahamiin vetoavien olevan ”lähtöisin Saatanasta” (Joh. 8: 39-44). Jeesuksen jyrkkä kanta eläinuhrien syntejä sovittavaan vaikutukseen on selvä viite siitä, että myös hän olisi ollut essealaisten kasvattina. Miten hän muuten olisi 12-vuotiaana kyennyt väittelemään temppelin opettajien kanssa (Lk 2: 46-50)? Miksi hänen vanhempansa eivät ymmärtäneet hänen puheitaan? Miksi hän aikuisena kohteli kaltoin vanhempiaan ja jopa hylkäsi heidät (Mk 3: 31-35)? Myös Luukkaan evankeliumi kohdassa 1: 39-45, jolloin Elisabetin kohdassa kasvava Johannes ”hypähtää riemusta” heidän kohdatessaan ensimmäistä lastaan odottavan Marian, on mahdollinen viite siitä, että Johannes Kastajalla ja Jeesus Nasaretilaisella olisi ollut yhteinen lapsuus erämaassa essealaisten hoivissa.

Evankelista Johannes (Joh 2: 13 – 22) kertoo, miten vihastunut Jeesus ajoi nuoranpätkistä tehdyllä ruoskalla härkien, lampaiden ja kyyhkysten kaupustelijat ulos temppelialueelta. Eläimet myytiin varsinkin kauempaa saapuneille pyhiinvaeltajille, jotka sitten toimittivat ne edelleen pappien esipihaan, jossa uhrieläimet tainnuttamatta ja VT:n rituaalisäännöksiä noudattaen teurastettiin. Temppelepappien teurastustapa, shehtaus, jossa vain esim. härän suurimmat kaulavaltimot ja -laskimot katkaistiin, saattoi tuottaa teuraalle ankan stressin ja monen minuutin kuolinkamppailun. Osa teuraslihoista kuului aina papeille, joille uhriliha oli joskus kokonaan toimeentulon edellytys. On hämmästyttävää, että vähän ennen pääsiäistä Pilatus oli surmauttanut joukon galilealaisia pyhiinvaeltajia ja heidän verensä oli sekoitettu ”uhrieläinten vereen” (Lk 13: 1).

Temppeelialueella oli myös valuutanvaihtajia, jotka myivät hopeasekeleitä uhrieläinten ostajille ja temppeleveron suorittajille. Koska Jeesus aiemmin oli tavallaan hyväksynyt veron maksamisen (Mt 17: 24 – 27), tuskin hänellä oli syytä suuttua rahanmyyjille, vaan mitä ilmeisimmin eläinten kaupustelijoille. Kadonneessa ebionilaisten evankeliumissa Jeesuksen kriittinen kanta eläinuhrien sovitukseen tulee ilmi hänen sanoissaan: ”Olen tullut lakkauttamaan uhrin. Jos ette lopeta uhraamista, viha ei häviä teidän keskuudestanne” (Myllykoski – Järvinen: Varhaiskristilliset evankeliumit, YP 1997). Tapahtuma on merkittävä myös siksi, että kun Jeesus osaltaan halusi

poistaa uskonnosta verijuhlat, kristinusko hänen jälkeensä kuitenkin palasi VT:n uhrausmenettelyyn ja teki Jeesuksen veren sovittavuudesta kristinuskon ytimen.

Jos lainaisimme eräitä sellaisia nykyajan humaaneja tai eettis-uskonnollisia peruskäsityksiä, jotka liittyvät esim. yleistyviin vaatimuksiin eläinten oikeuksista, voisimme kuvitella vimmastuneen Jeesuksen ennen pääsiäistä Jerusalemin suuren temppelin esipihassa julistaneen seuraavasti: "Laupeutta minä tahdon enkä uhria. Vainioiden ja peltojen viljasta te valmistatte jokapäiväisen leipämme! Miksi hamuatte enemmän kuin mitä rehellinen työ tuottaa? Voi murhaajia, jotka kuvittelevat pääsevänsä synneistään tappamalla Jumalan luomia!

Herran huoneen te olette muuttaneet teurastamoksi, jonka seinistä kaikuvat eläinten kuolinkorinat. Se viaton uhriveri, joka on suihkutettu alttarille, vihmottu temppelin muuriin ja joka on virrannut veriojaa pitkin pois, on nouseva ylös ja huutava Herran kosta. Olen tullut poistamaan kauhistuttavat verijuhlat ja ellette lakkaa murskaamasta kyyhkysten päitä alttarin seiniin, ellette lopeta mullikoiden veren pirsrottamista ja pässien rasvan polttamista muka mieluisana tuoksu-uhrina Herralle, tulee Jumalan viha lankeamaan päällenne niin kuin se erämaassa syöstiin esi-isienne päälle, niiden israelilaisten päälle, jotka antautuivat liharuokien mässäilyyn ja sairastuivat paiseisiin ja kulkutauteihin.

Totisesti minä sanon teille: Katukaa pahoja tekojanne, älkääkää kuolettako omaatuntoanne hokemalla jo Jeremian ilmoittamaa veruketta (Jer 7: 4): 'Minäpä käyn temppelissä uhraamassa, ei minulle silloin mitään voi tapahtua'. Totisesti minä sanon teille: jos ravitsette sieluanne sillä kärsimyksellä, jonka olette tuottaneet jollekin Jumalan luomalle olennolle, ette voi tulla vanhurskaiksi. Vain tätä Herra teiltä odottaa: tee sitä mikä on oikein, osoita rakkautta ja vaella valvoen, Jumalaasi kuunnellen".

Joka tapauksessa Jeesus aikansa radikaaliryhmän, esseelaisten tavoin vastusti vallitsevaa temppelikulttia ja näin on hyvin ymmärrettävissä se uusimman raamatuntutkimuksen esille nostama näkemys, että ylimmällä temppelipapistolla oli ratkaiseva osuus Jeesuksen tuomitsemiseen ja kuolemaan. Jeesushan oli ruoskalla ajanut ihmisiä temppelialueelta, verrannut vertauksessaan pappeja heitteille jättäjiksi (Lk 10: 31 - 32) sekä julkisesti ennustanut koko temppelin tuhoa (Mk 13: 1 - 2).

Kreikkalaiset olivat pääasiassa lihansyöntiin tottuneita, ja heidän vaikutuksensa kristinuskon pyhiin teksteihin, joiden synty ajoittuu 20 - 70 vuotta Jeesuksen kuoleman jälkeen, saattaa olla huomattava. Edelleen Nikean kokouksessa lienee pyhiä kirjoituksia muutettu niin, että ne sallivat kreikkalaisten yleiset ravintotottumukset. Vanhimmat kirkkoisät olivat joka tapauksessa enimmäkseen kasvissyöjiä ja kehottivat kannattajiaan vegetarismiin, joten on vaikea kuvitella kristinuskon keskushenkilö eläinten lihaa nauttivaksi tai että Jeesus itse olisi esim. teurastanut eläimiä aterioitaan tai uhraamistaan varten kuten Mooses (3. Ms 8: 15,19,23). Kirkkoisä Klemens Aleksandrialainen kirjoitti 100-luvulla Jeesuksen opetuslapsista: "Apostoli Matteus söi vain siemeniä, hedelmiä ja vihanneksia, eikä koskaan maistanut lihaa. Ja Johannes, joka oli vaatimattomin kaikista, eli vain lehtisilmuilla ja hunajalla". Kirkkoisä Eusebios mainitsee "Herran veljestä", Jaakob Vanhurskaasta, että tämä ei käyttänyt päihdyttäviä juomia eikä syönyt lihaa.

IHMISESTÄ IHMISEKSI

Mutta kuka onkaan ihminen?
viattomasta eläimestä
muodonvaihdoksen kautta
monilonkeroiseksi hirviöksi
muuttunut Uhka!

Sven Krohn

Raamatun vanhempi, ns. Jahvistin mukainen luomistarina kertoo, miten Jumala loi maan päälle eläimet ja toi ne laji lajilta ihmisen nimettäväksi (1. Ms 2: 4-25). Näin ensimmäinen ihminen, mies, jolla ei vielä ollut vaimoakaan, korottui ja korotettiin sekä eläinten että naissukupuolen yläpuolelle. Nuorempi luomismyytti (Pappiskirjan mukainen, 1. Ms 1, 2: 1-3), poikkeaa selvästi vanhemmasta, mutta erottelee ihmisen kuitenkin eläimistä siten, että ihminen, yhtäaikaa luodut mies ja nainen, tehtiin tekijänsä, Jumalan kuvaksi.

Syntiinlankeemuskertomus, jossa ensimmäiset ihmiset Adam ja Eeva vastoin Jumalan nimenomaista kieltoa nauttivat hedelmän hyvän- ja pahantiedon puusta, puhuttaa ja inspiroi edelleen niin tavallisia kristittyjä kuin kristinuskon johtohenkilöitäkin. Joskaan kertomusta ei enää vaadita kirjaimellisesti uskottavaksi, sen symboliset selitysmuunnokset ovat vakiintuneet muiden VT:n epäuskottavien kohtien kanssa ikään kuin jokapäiväisiksi totuuksiksi, joiden vertauskuvallinen opetus tulisi kritiikittä hyväksyä kristinuskon suuntaiseksi.

Raamatun paratiisikertomuksen samaistaminen ihmisen syntiinlankeemuksen ja turmeluksen aiheuttajaksi ei ole edes symbolisesti uskottavaa, sillä esimerkiksi alkukertomuksen Eevan uhmakkuutta voitaisiin aivan perustellusti luonnehtia vaikkapa nykyaikaiseksi kansalaistottelemattomuudeksi, jonka avulla vastustetaan esivallan epäoikeudenmukaisia tai ajastaan jälkeen jääneitä käskyjä ja määräyksiä. Eli voimme suurella ihmetyksellä kysyä, mikä tarkoitus Jumalalla oli silloin, kun hän asetti paratiisiin puun, josta Hän oli kieltänyt syömästä. Ihmisethän eivät maistamatta puun hedelmää voineet tietää, mikä oli ”hyvä” mikä ”paha”, mikä ”oikein” mikä ”väärin”, joten he saattoivat pitää koko kieltoa turhana määräyksenä tai epäoikeudenmukaisena rajoituksena.

Pastori Jaakko Heinimäki selittää paratiisikertomusta (Seitsemän syntiä, LIKE 1999) seuraavasti: "Käärme sanoi, että ei hyvän- ja pahantiedon puun hedelmä suinkaan tapa. Se avaa silmät. Siitä kun maistaa, tulee Jumalan kaltaiseksi niin että tietää kaiken, sekä hyvän että pahan. Käärme siis pelotteli ihmisiä Jumalalla, satoi heidät heidän omaan pelkoonsa ja sitten mukamas vapautti, varsinainen puoskari". Mielestäni Heinimäen tulkinta on sangen perinteinen, eikä tuo esille uutta, sillä hyvän ja pahan erottaminen ja erittelemineen pitäisi nimenomaan olla se ihmisen päämäärä, jota kohti tulee lakkaamatta edetä. Eläinkunnassa ainoastaan ihmiselle on kehittynyt moraalinen taju, ja jos se on syntynyt syntiinlankeemuksen eli siis tottelemattomuuden seurauksena, olisi ihmisen tietoisuus hyvästä ja pahasta uskonnolliselta syntyvaltaan perin kummallinen. On jopa oikeutettua päätellä, että kristillinen käsitys ihmisen luontaisesta ”syntisyydestä” on eräs merkittävä este uskonnon ydinsanomien syvenemiselle ja sen myönteisiin yhteisövaikutuksiin.

Kenties paratiisikertomuksen kielto olla syömättä hyvän- ja pahantiedon puusta olisi päinvastoin pitänyt olla nimenomainen käsky nauttia joka päivä mainitun puun hedelmiä. Jatkuva tietoisuus pahasta olisi silloin johdatellut ihmisiä pyrkimään kohti hyvää. Jos ihmiset olisivat lopettaneet syömisen hyvän- ja pahantiedon puusta, heidän tietoisuutensa pahasta olisi ehkä kadonnut eivätkä he enää olisi ymmärtäneet kaihtaa pahan tekemistä! Tässä kertomusversiossa Jumala tietenkään

päästäisi rikkurit takaisin paratiisiin, mikäli he oppivat kaihtamaan pahaa. Näin ollen usko, että ihminen on Jumalan kuva, ei riitä, jos pelkkä usko ilman omaa pyrkimystä hyvään asetetaan tärkeimmäksi tavoitteeksi.

Uudella ajalla on elämää tutkiva tiede voinut peruuttamattomasti yhdistää ihmisen ympäröivään luontoon siten, että ihmisen paikka evoluution suuressa eliöpuussa on muiden imettäväisten ympäröimä tai niiden suora jatke. Ihmisen tietoisuuden, jonka peittona oikeastaan on vain kulttuurievoluution rakentamia ohuita kuoria, syvemmissä kerroksissa leiskuvat koko eläinmaailmallekin yhteiset tunne-, luonne- ja käyttäytymismekanismit. ”Tottelemattomuudesta” huolimatta ihmissuvun ”lihallinen” lisääntyminen kuului heti luomistapahtuman jälkeen aivan normaalisti ihmisen vietteihin ja ominaisuuksiin (1. Ms 2: 24-25).

On ilmeistä, että ihminen alkoi tuntea ylemmyyttä eläimiin nähden vasta sitten, kun hänelle oli kehittynyt taito ilmaista itseään ja ympäristöään symbolein. Vertauskuvallinen äänneisiin perustuva kieli johdatti ihmisen monikerroksiseen, nopeutuvasti kasvavaan kulttuuriin ja sen vuorovaikutuksiin. Tieto ympäristöstä lisääntyi, ja kasvavan tiedon säilöminen sukupolvelta toiselle johti luonnon hyödyntämiseen ja hyväksikäyttöön. Koska ihminen ei eläinkunnassa tavannut mitään vastaavaa, oli hänellä nyt perusteita tuntea poikkeuksellista ylemmyyttä ympäröivää luontoa ja sen eläimiä kohtaan. Nyky aika, ennen muuta kehittyvä tiede, on pitävästi osoittanut, että ne tekijät, jotka erottavat ihmisen ympäristöstään, ovat lähinnä ihmisen itsensä luomia ja muokkaamia.

Ihmisen itsekkyyks, hänen turhamaisuutensa, kovuutensa ja julmuutensa sekä hänen lukemattomat ympäristöön kohdistuvat pyyteensä ynnä luontoa tai lähimmäistä vahingoittavat toimenpiteensä ovat estäneet häntä edistymästä sillä ihmisyyden saralla, jonka päässä väikkyy täydellisyys: ihminen luonnon säilyttäjänä ja vaalijana, ihminen Jumalan kuvana. Suurten maailmanuskontojen, kuten kristinuskon, painottama tai suorastaan vaatima uskomuksellisuus tavoitteenaan ihmisen esikuvamaisuus, ei maailmanlaajuisesti ole tuottanut tyydyttävää tulosta.

Ihmisen perimässä ilmenevä aggressiivisuus, joka sinällään on tärkeä elämänvaikeuksien kohtaamisessa, olisi suunnattava uudella tavalla kokonaisvastuun omaksumiseen. Uskomus, että ihminen on alunperin luotu Jumalan kuvaksi, palvelee tarkoitustaan silloin ja nimenomaan silloin, jos se edesauttaa ihmisen pyrkimystä tuota kuvaa kohti.

Kristinuskon perusteet antavat toisaalta tukevan pohjan vastuullisten tekojen omaksumiseksi ja levittämiseksi. Jeesus painottaa ihmisen vastuuta ja hänen tekojensa luonnetta mm. Raamatun kohdassa Mt 25: 31-46. Edelleen Jeesus kohdassa Mt 16: 27 lupaa tuomiota yksilöille ja kansoille, ei heidän uskojensa, vaan heidän tekojensa mukaan. Näin kristillisen uskon kiistakysymyksiä (Jumalan kaikkivaltius - rakastava ja armollinen Isä, kolmiyhteinen Jumala, Jumalan Pojan neitseellinen synnyttäminen) ei pitäisi asettaa maailmanlaajuisen ihmisvelvollisuuksien levittämisen ehdoiksi. Joka tapauksessa näyttää ilmeiseltä, että tulevaisuudessa kristillinen etiikka ja sen opetukset hyvästä ja pahasta, ihmisten välisestä oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta tulevat yksinkertaisesti jo omalla painollaan vaikuttamaan maailmanlaajuisesti enemmän kuin kristinuskon useimmat uskomukselliset peruskysymykset.

Jeesuksen syntymä oli yhtä luonnollinen tai yhtä ihmeellinen kuin kenen tahansa ihmisen syntymä. Hänen kehonsa rakentui normaalin ihmisen elimistä, kehon metabolia toimi ihmiselle tyyppillisesti: nälkä pakotti syömään, rasitus nopeutti sydämen pulssia ja kehon eritteet poistuivat hikenä, virtsana ja ulosteena (Mt 15: 17). Postillassaan (tekstiä vuodelta 1848) Luther pohdiskelee Jeesus-lapsen syntymää lämpimästi ja inhimillisesti:

"Ajattele nyt, mitä riepua ja kapalo-vaatteita ne lie olleet, joihin Maria kääri lapsen? Mahdollisesti lienevät olleet joitakin omia huivejansa, joita ei omalle ruumiillensa tarvinnut. Mutta että hän olisi kapaloinut sen Joosephin housuihin, joita Aakenissa näytetään, kuuluu niin joutavalta lorulta, ja on ihan satua, niinkuin paljo muutaki maailmassa... Vieläpä taistelevat moniaat tästä synnyttämisestä niin, kuin olis Maria maannut ja synnyttänyt tätä lasta rukouksen, ja suuren riemun alla ja ilman kipua, ennenkuin huomaitsekaan sitä. Näitten hartautta minä en hyljää, koska lie niin ajateltu yksinkertaisten tähden". Myöhemmin Luther vielä jatkaa: "Sillä armo ei hävitä eikä estä luontoa ja sen vaikutuksia, jopa vaan, parantaa ja auttaa niitä. Niin on hän (Maria) luonnollisella tavalla elättänyt lastaan rintansa maidolla, eikä epäilemättä hänelle antanut, joko vierasta maitoa, tahi jotaan muuta kuin omaa rintaansa, joka ylönuonnollisesti täytettiin, niin kuin hänestä veisaammeki: Täydellä niisällä taivaasta. Tätä sanon minä sen vuoksi, että meillä olis perustus uskossamme ja antaisimme Kristuksen kaikin päin olla luonnollisen ihmisen niin kuin mekin...".

Kristittyjen peruskomus on, että Jumala Jeesuksessa tuli ihmiseksi (Filipp 2: 7): "...hänet havaittiin olennoltaan sellaiseksi kuin ihminen". On siis kyettävä konkretisoimaan lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden kehitys- ja murroskaudet sekä niin inhimilliset ominaisuudet kuin vajavuudetkin. Jeesuksen maanpäällinen elämä ihmisenä on tosiasia ja tuon elämän arkipäiväinen, käytännön todellisuus on jotakin paljon enemmän kuin mitä perimätietoon pohjautuvat ja ainakin kertaalleen kopioidut evankeliumit välähdyksenomaisesti kristikunnan keskushenkilöstä kertovat. Jeesuksen syntymä jumalallisena ihmeenä vahvistettiin melko myöhään: vasta vuonna 431 Efeson kokouksessa julistettiin Maria Jumalan Äidiksi, joka ei siis ollut synnyttänyt ihmistä vaan Jumalan. Vielä myöhemmin Maria julistettiin ikuiseksi neitsyeksi, kivutta synnyttäjäksi ja suoraan taivaaseen otetuksi.

Nykykristinuskon perusteisiin kirjattu kuva, että Jeesuksen syntymä olisi isän puolelta tulleen perimän suhteen ollut ainutlaatuisen ja ainutkertaisen poikkeuksellinen, ei ole johdonmukainen sen Jeesus-kuvan kanssa, jonka Paavali filippiläiskirjeessään antaa. Epäilemättä Jeesus myös vaeltaessaan miesjoukon (opetuslasten) kanssa Israelin maaseudulla ja kaupungeissa käyttäytyi kaikin puolin normaalin ihmisen tavoin ja tarvitsi esim. varoja ruokaan, yöpymiseen, peseytymiseen, vaatteisiin jne. (Lk 8: 1-3). Paitsi Luukkaan mainitsemat kolme naista, varojen hankintaan ja kartuttamiseen osallistui "useita muita", jotka seurasivat Jeesusta ja opetuslapsijoukkoa.

Ihmisenä, arkiselta ulkomuodoltaan ja vaatetukseltaan Jeesus ei varmaankaan ollut yhdenkään alttaritauluissamme kuvatun ihannemuotokuvan prototyyppi, eikä edes hänen kärsimyksensä ristillä voinut olla sellaisen maagisen tunnelman tiivistymä, jonkalaisia kristityt taiteilijat hänen viimeisistä hetkistään ovat luoneet. Todennäköisesti Jeesus vaelsi avojaloin, yllään karkea viitta ja eväslaukku harteilta roikkuen, kasvoja reunusti mitä ilmeisimmin hoitamaton parta eikä matkamiehen vaikuttava ja tulinen opetus liiemmästi suonut aikaa henkilökohtaiselle hygienialle. Kenties oli niin, että Jeesuksen voima tuli kokonaan hänen sisäistetyistä puheistaan, opetuksistaan ja vertauksistaan, ei niistä epäoleellisista tai ihmeellisistä tapahtumista, joita evankelistat jälkikäteen häneen henkilöönsä liittivät. Alkukristillisyyden aikana vaikuttaneet gnostilaiset suunnat antavat myös aihetta päätellä, että Jeesukselle "sisäinen tieto", jossa totuus voidaan ymmärtää vain intuitiivisesti ja sellaisessa henkilökohtaisessa kokemuksessa mitä kielen termien avulla ei voida ilmaista, oli merkittävä voiman lähde.

Evankeliumien ne kohdat, jotka kertovat jo kuuluisuutta saaneen Jeesuksen käynneistä kotikylässään Nasaretissa (Mt 13: 54-58, Lk 4: 28-30), kuvaavat Jeesusta tavallisena ihmisenä eivätkä alkuunkaan edes kunnioitettavana profeettana, joka omaisi yliluonnollisia voimia. Ihmiset tunnistavat Jeesuksen rakennusmiehen pojaksi, jonka veljiä olivat Jaakob, Joosef, Simon ja Juudas.

Myös Jeesuksen sisaret olivat paikkakuntalaisille tuttuja. Koska Jeesus itse ei tehnyt Nasaretissa ”montakaan voimatekoa”, tutut ihmiset raivostuvat Jeesukseen synagogapuheeseen ja aikoivat surmata hänet.

On myös merkillistä, että Jeesuksen omatkin opetuslapset, ne, jotka aivan vieressä saivat seurata Jeesuksen tekemiä ihmeitä (esim. ruokkimisihmeet ja kävely veden päällä, Mk 6:34-52 ja Mk 8: 1-21), unohtavat pian näkemänsä ja kokemansa. Teksteistä voi tehdä johtopäätöksen, etteivät Jeesuksen opetuslapset pitäneet opettajaansa kovinkaan uskottavana ihmeiden tekijänä, vaan enemmänkin uskottavana ihmisenä.

Jeesuksen elämä poikkeuksellisen ei-ihmisenä, synnittömänä ja jumalallisen voiman omaavana, on uskomuksellinen sekä esikuvavaikutuksiltaan hämää. Viime kädessä kahden erillisen persoonan yhdistyminen tai yhdistäminen samassa yksilössä joko ylittää ihmisen käsityskyvyn, tai tila voidaan ymmärtää psyykkiseksi ongelmaksi. On varmaan niin, että mitä enemmän Jeesuksen maanpäällisen elämän kuvailussa painotetaan hänen ei-inhimillistä puoltaan, sitä epäuskottavamaksi Jeesuksen ihmisille antama esikuvallisuus ja inhimillisyydessä kohoaminen muuttuu. Vasta v. 451 Khalkedonin yleisessä kirkolliskokouksessa vahvistettiin paavi Leo I:n teologinen esitys, että Jeesuksen persoonassa on erottamattomasti yhdistyneenä kaksi erilaista luontoa, jumalallinen ja inhimillinen, jotka ovat Jumalan Pojassa ”sekoittamatta” ja ”erottamatta”. Samassa yhteydessä Nestoriuksen ja Eutykhen käsitykset hylättiin. Esimerkki, joka edes osittain voidaan toteuttaa (tekojen alueella), on varmasti ihmisen omalletunnolle antavampaa kuin vaatimus, että epätodennäköinen on uskottava todeksi.

Vastaavan ajattelutavan mukaan nykyihmiselle on varsin ongelmallista käsittää mm. Apostolien tekojen ensimmäisessä luvussa kuvattu Jeesuksen nouseminen Öljymäeltä taivaaseen. Pilven kohottamana Jeesus kohoaa hitaasti ylös ja katoaa vähitellen opetuslasten näkyvistä. Markuksen evankeliumin lopun mukaan, joka lisäys ilmeisesti on myöhempi jatko evankeliumin loppusanoiksi, Jeesus taivaassa istuu Jumalan oikealle puolelle. Jo symbolisestikin tapahtuneen käsittäminen on vaikeaa ja asian kirjaimellisesti ottava taas vie pohdiskelijansa aikaan, jolloin maa käsitettiin pannukakun muotoiseksi maailmankaikkeuden keskukseksi ja maapallon yläpuolella leviävä avaruus tähtineen Jumalan ja enkelien asuinsijaksi.

Kuvaavaa on, että Suomessa vielä 1968 tuomittiin kirjailija Hannu Salama jumalanpilkasta 3:ksi kuukaudeksi ehdolliseen vankeuteen, koska hän oli kirjassaan ”Juhannustanssit” pilkannut sitä Jeesuksen inhimillistä puolta, jonka sinällään katsotaan kuuluvan jokaisen normaalin miehen ominaisuuksiin. Mutta kun todellisten kristillisten uskovaisten mielessä väikkyä lähinnä ei-inhimillinen ihannoitu Jeesus, Jeesus Jumalana tai Jumalan kaltaisena, ei inhimillisten piirteiden sovittaminen häneen olekaan sallittua, koska tuollainen rinnastaminen loukkaa – jos nyt ei aivan ihmistä paljon ylempänä vaikuttavaa Jumalaa – eräiden ilmeisesti sinänsä hartaiden uskovaisten pyhiä tunteita. Noihin tunteisiin vedoten torjutaan lähes kokonaan ajatukset, kirjoitukset ja puheet Jeesuksen inhimillisistä ominaisuuksista.

Kun tuosta kuuluisasta oikeudenkäynnistä oli kulunut muutamia vuosia, valittiin mainittu kirja ”Juhannustanssit” Suomen yläasteilla vähintäänkin vapaaehtoiseksi luettavaksi.

Nobel-palkittu portugalilainen kirjailija José Saramago kuvaa teoksessaan ”Jeesuksen Kristuksen evankeliumi” (Tammi 1998) Jeesusta sekä ihmisenä, jolla on inhimilliset tunteet ja tavat että yliluonnollisena Jumalan Poikana, joka keskustelelee isänsä Jumalan kanssa niin ajallisesta tehtävästään kuin kristinuskon tulevaisuudestakin. Jokapäiväisyys ja ymmärrettävä arkisuus sekoittuvat kirjan teksteissä evankeliumien sisältämiin mystisiin aineksiin, eikä tavallinen kristitty

eikä varsinkaan jo lapsena uskontokuntansa pääasiat omaksunut uskovainen juuri löydä teoksesta muuta kuin rienausta. On varsin todennäköistä, että tuollaisen käsityksen aiheuttaa juuri tarkoituksellisesti kaksijakoiseksi kuvattu Jeesuksen persoona.

3. IHMISEN TIEDE JA TAIDE

ELÄMÄN LÄHDE

Kaksi asiaa täyttää mieleni kasvavalla ihailulla ja kunnioituksella
mitä useammin ja mitä kiinteämmin ajatus niissä askartelee:
tähtinen taivas ylläni ja moraalin laki sisässäni.

Immanuel Kant

Kesän kynnyksellä, toukokuun aamuvarhaisella istahdan kotini ulkorappusille. Auringon valkoinen valo siroaa ilmakehän sinessä, suodattuu korkeiden kuusipuiden oksastojen ja neulasten läpi, läpäisee ilman, heijastuu seinistä, ruohikosta sekä pihamaan sorastuksesta, risteilee hetken ympäristössä ja tunkeutuu lopulta mieleni ja sieluni sopukoihin.

Keveyen yösateen ja lämpenevän mullan haju leviää ympäristöön. Silmät suljettuina vedän elämäntäyteistä kevään tuoksua sieraimiini. Tunnen, miten huumauksen kaltainen olotila aaltoilee kehooni ja kohisevat, mutta samanaikaisesti selittämättömät aistimukset valtaavat koko olemukseni. Kaikkialle luontoon leviävä elämän energia herättää uinuvat solut ja solukot toimintaan ja valmistaa niitä uusien ihmeiden tuottamiseen.

Piharatamo, voikukka ja mätästävät heinät kasvattavat lehtiä ja työntävät kukkavartta. Uudenvaaleat koivun ja pihlajan versot muuttuvat hetki hetkeltä tummemmiksi ja suuremmiksi. Muurahaiset matkaavat pihamaan tutuilla kulku-urillaan, kirjosiepot ja peipposet tirauttelevat laulujaan. Ympäröivä luonto on kuin suuri sydän, jonka lyöntien sykinnän voi sekä nähdä että kuulla.

Mistä on peräisin tuo elämän alkuvoima? Vastaus on yksinkertainen ja yksiselitteinen. Sinä ja minä, meri kaloineen ja pikkueliöineen, viljavainiot tähkineen ja maabakteereineen, niittyjen kukat tai viidakon vehreys, villieläimet revii-reillään, tuuli, sade myrskyineen ja salamoineen, ovat kaikki joko välittömästi tai välillisesti yhden ja saman alkuenergian aikaansaamia ja ylläpitämiä. Elämä kokonaisuutena, lähes kaikki orgaaninen biologinen toiminta on alkuperältään varastoitunutta aurinkoenergiaa, auringon valoa ja lämpöä.

Mutta paitsi valoa ja lämpöä, aurinko lähettää voimakkaasti kaikkia muitakin sähkömagneettisen spektrin säteilylajeja. Lyhytaaltoisimmat niistä ovat tappavia ja elämää tuhoavia aina ultraviolettisäteilyyn saakka. Onneksemme maapallon magneetikenttä ja ilmakehä otsonikerroksineen suodattavat lähes kaiken vahingollisen tai tappavan säteilyn pois. Tuo suoja on kuitenkin vahvuudeltaan kuin omenan kuori ja ihmisen toiminnan vaikutukset ilmakehässämme ovat jo vaurioittaneet sitä.

Aurinkomme syntymän, toimintaperiaatteen ja tulevaisuuden on astrofysiikka selvittänyt melkoisen luotettavasti. Maapallon elämää ylläpitävän tähtemme sisus on suuri ja kuuma ydinmiilu, jatkuvatoiminen ydinpommi, jossa maailmankaikkeuden yleisin alkuaine, vety yhdistyy valtavassa paineessa heliumiksi. Samalla atomien alkeisosaset luovuttavat energiaa säteilynä. Tämä

säteilypaino painovoiman vastavaikuttajana pitää aurinkoaineen tasapainossa. Sisuksissa muodostunut ydinenergia matkaa sitten noin miljoona vuotta saavuttaakseen auringon pintaosat. Tämän jälkeen lukemattomat alkeishiukkaset, säteily, valo ja lämpö ampaisevat kaikkialle ympäröivään avaruuteen.

Iltaisin voimme silmävaraisesti nähdä 2000 - 3000 muuta aurinkoa eli tähteä. Ne ovat läheisimpiä naapureitamme kotigalaksissamme, Linnunradassa, joka sisältää vähintään 100 miljardia oman aurinkomme kaltaista kappaletta. Niistä ainakin osa voisi toimia senkaltaisen elämän lähteenä, jonka tunnemme maapallolta.

TIETEEN RIITTÄMÄTTÖMYYS

Todennäköisyys on
totuuden suurin vihollinen.

Abbè Sergè

Hollantilainen tiedemies van Helmholt päätti 1600-luvun alussa tutkia, miten kasvit valmistavat sen ravinnon, josta niiden oma sekä eläinten elämä on riippuvainen. Hän punnitsi määrätyn määrän kuivaa multaa ruukkuun, johon istutti pajun taimen. Pajun juuristolle hän antoi vain vettä. Punnitessaan viiden vuoden kuluttua uudelleen sekä mullan että pajun hän huomasi, että pajun paino oli lisääntynyt n. 80 kg, mutta mullan paino oli alentunut vain muutaman gramman. Van Helmholt päätteli veden toimivan kasvin ravintona. Väärässä hän oli sikäli, että hän ei vielä ymmärtänyt auringon valon ja kasvin viherhiukkasten yhteistyötä. Tiedämme, että pääosaa tuossa elävän ravinnon tuottamisessa esittää valo fotosynteesiksi (= panna kokoon valon avulla) kutsutussa prosessissa, jolloin sivuosissa toimivat vesi ja ilman hiilidioksidi.

Pihamaan vähäpätöisessä kasvissa pienen lehden pikkuruinen viherhiukkanen uurastaa ihmettä: maan vedestä ja mineraaleista se rakentaa elollisen luonnon perusosasia käyttäen energialähteenään auringon valoa ja lämpöä.

Puoli vuosituhatta omia perusteitaan vapaasti toteuttanut empiirinen tiede voi vain todeta tapahtuman ihmeeksi. Jo olemassa olevaa elämää nykytiede kyllä analysoi, muuntelee, kloonaa, manipuloi geenejä ja kuvaa orgaanisia prosesseja kaavoilla ja funktioilla, mutta yksinkertaiset synteesit, joissa elottomista kemiallisista aineista tuotettaisiin ympäröiviin olosuhteisiin sopeutuvaa, oppivaista sekä itseään monistavaa elollista, ovat toistaiseksi kaukana tieteen saavuttamattomissa.

Triljoonat maan kasvit hallitsevat yhteyttämisprosessin eli fotosynteesin, mutta tieteellinen koje tai tekninen laite, joka toimisi samoilla alkuehdoilla kuin esim. voikukka, on vain tieteellistä utopiaa.

Evoluutio- eli elämän kehitysteoriaa pidetään yleisesti eräänä vahvimpana tieteellisenä tosiasiana. Teorian mukaan elämä syntyi kauan sitten auringon säteilyn ja maan sähköpurkausten yhdistellessä aineen atomeja molekyyleiksi. Ihmisen alkeellisia esi-isiä olisivat täten alkumeressä kelluneet kemialliset yhdisteet, aminohappokoostumat ja proteiinimöykkyt. Kemiallisen evoluution jatkuessa olisi yhdisteistä vähitellen muodostunut lipidikalvollisia rajattuja sätkijöitä esim. bakteereja, jotka sitten alkoivat monistua. Toisiinsa takertuen ja rakentuen alkuliemi-oliot kasvoivat isommiksi ja päättivät aikojen kuluessa yhdistyä klorofylli- ja mitokondrioryhmiksi aloittaen näin ilmaisen energian, valon hyväksikäytön. Ulkoiset muuttuvat olosuhteet ja sattuma olisivat sitten ohjanneet

kehityksen alkueliöistä kasviin, eläimeen ja ihmiseen. Ympäröivässä luonnossa kuitenkin elävät olennot ja organismit tuottavat aminohappoja ja monimutkaisia hiiliyhdisteitä proteiineineen, eikä päinvastoin. Elottomista alkuaineista ja yksinkertaisista yhdisteistä on kyllä laboratorioissa kyetty aikaansaamaan esim. aminohappoja ja RNA-molekyylejä, joita ei ollut lähtöaineissa, mutta todella tapahtuneesta elämän synnystä tällaiset kokeet kertovat enintään todennäköisyyksiä.

Evoluutioteorian lähtökohtien ollessa vielä paljolti olettamuksien varassa, voidaan vastaava päätelmä kohdistaa myös fysiikkaan, jota yleisesti pidetään hyvin eksaktina tieteenä.

Äärimekanistisen käsityksen mukaan elämä, mukaan luettuna ihminen kehityshistorioineen, on alkeishiukkasten, kvarkkien, elektronien ja muiden alkeishiukkasten järjestäytyntä massaa tai niiden jatkuvaa vuorovaikutusta toisiinsa. Varsinainen elämän aines ei periaatteessa kovin paljon eroa vastaavasta järjestäytymättömästä hiukkaspuurosta.

Tietoisuutemme olisi vain kvanttifysikaalista aallokkoa, jonka yhteydessä hermosolumme purkaisivat toisilleen alkeishiukkaspaketteja. Vaikka näin olisikin, on hämmästyttävää että voimme "itse" yksiselitteisesti ja tarkoituksenmukaisesti ohjata noita prosesseja ainutkertaisissa tilanteissa, emmekä aaltofunktioiden tavoin toimi "äärettömän monella" tavalla. Pelkästään ohjaamalla ajatuksiemme energiaa tarkoituksellisesti tiettyyn suuntaan, saamme omassa kehossamme aikaan fyysisiä reaktioita, jotka ilmenevät voimakkaimmin meedioilla tai Intian fakiireilla. Nuo reaktiot ja muutokset ulkopuolinen tarkkailija voi helpostikin todeta ja jopa mitata (esim. verenkierron estyminen raajassa tai ihon lämpötilan nousu). Mutta todellisuuden sisällöllistä ainesta tutkijat apuvälineineen eivät kykene käsittelemään, koska heidän on kuvailtava tapahtumia "ulkopuolelta", havaiten ja havainnollistaen vain todellisuuden ulkopuolisia, muodollisia rakenteita.

Jos ihmiset fysiikan uusien paljastusten myötä todella alkaisivat uskoa olevansa värähteleviä alkeishiukkaskoosteita, jotka ainakin karkeasti olisivat ymmärrettävissä ja selitettävissä matematiikan symbolien avulla, tuskin silloin voitaisiin ihmiskunnan inhimillisyyden kasvulle povata kovin menestyksestä tulevaisuutta. Materialismi, kaupallisuus ja vyörymäisesti lisääntyvät kvasitarpeet murskaisivat silloin helposti ihmiskunnalle tällä hetkellä äärimmäisen tärkeät henkiset arvot ja ylikansalliset eettiset vastuut.

Vaikka fysiikka 1900-luvulla on ollut rynnistävän tieteen johtotähti, ei sekään ole kyennyt valottamaan elämää ja sen syntymysteereitä kuin hyvin yleiseltä ja tilastolliselta kannalta. Unikko, kissa tai ihminen ovat kukin omaleimaisia, tunnistettavia ja muista saman lajin edustajista selvästi erottuvia yksilöitä, eikä niitä kyetä kasaamaan kapallisesta aineen pienimpiä alkeishiukkasia, kvarkkeja (jotka ovat nimettyinä huippu, pohja, ylös, alas, lumo ja outo), gluoneja ja leptoneita.

Kun fyysikko löytää teorian ennustaman uuden hiukkasen, tiedemaailma juhlii. Se suotakoon, mutta todellinen sensaatio olisi esim. se, että fyysikko rakentaisi alkeishiukkasista fyysikon, joka tutkisi omia alkeishiukkasiaan! Vaikka kasa alkeishiukkasia sinällään on jo suuri ihme ja sisältää tavattoman paljon järjestäytyntä tietoa, ei kasan informaatiomäärä alkuunkaan vedä vertoja esim. sille havaittavalle näkymälle, että kyseinen alkeishiukkasryhmä kulkee itsestään laiumella, nyhtää etupäällään niityn ruohoa ja ilmaisee vähän väliä lajikumppaneilleen kulloisenkin hetken tuntojaan äännelemällä: "Bää, bää!"

Elävästä elämästä, sen sisältämästä informaatiosta toimia eri tavoin erilaisissa tilanteissa sekä ominaisuudesta siirtää tuota informaatiota seuraaville sukupolville, päättelemme helposti, ettei elämän prosesseja ohjaava monimutkainen järjestys ole voinut syntyä itsestään. Järjestyksen takana täytynee olla Luoja, suuri Informaatikko, jonka todellisuus näyttää kätkeytyvän ikuisiksi ajoiksi elämää tutkivien ihmistieteiden toiselle puolelle. Vapaissa luonnon prosesseissa nimittäin tiedetään

ilmiöihin liittyvän sekä energian että informaation taantuvan eli kulkevan kohti suurempaa epäjärjestystä.

Tiedemiesten optimismista huolimatta materian ja energiasäteilyn täydellinen selvittäminen näyttää jäävän ratkaisematta. Fyysikko Heisenbergin käyttöönottama epätarkkuusperiaate, jota ennakoivat Max Planckin kvanttihypoteesi ja Immanuel Kantin kuuluisa filosofia-kritiikki, pohjustivat mm. sen, että kohteen paikkaa ja liikettä ei voida samanaikaisesti mitata, koska ns. Planckin vakio asettaa hyvin pienelle massalle (joka mallinnettu mm. sanalla "tuhru") ja etäisyydelle rajan, jonka toisella puolella kokemusperäisen tieteen havainnot menettävät tarkkuuttaan ja häviävät lopulta kokonaan.

Niin fysiikan alkeistapahtumia kuin universumin makrovuorovaikutuksia voidaan kuvailla matematiikan yhtälöiden avulla. Matematiikan kaavoihin kytkeytyvä ennustavuus (eräät ulkoplaneetat, radioaallot, antimateria, alkuräjähdyksen jälkikohina, mustat aukot ym.) on viime vuosikymmeninä herättänyt ansaittua ihailua ja ihastusta.

Maailmankaikkeuden yleisimmällä alkeishiukkasella, lepomassaa vailla olevalla fotonilla, on edellä mainittu epämääräisyysominaisuus. Erilaisen energian omaavien valokvanttien luonne on ilmeisestikin samanaikaistarkastelussa ymmärrettävä joko/sekä massahiukkasena tai/että energiaaaltona. Kohdatessaan kiinteän pinnan valo synnyttää painetta kuin olisi massahiukkanen, ja sivuuttaessaan painovoimakenttää fotonit taipuu gravitaatiokentän suuntaan. Vastaavasti valokvanttien kulkiessa pienen reiän läpi syntyy taustan tasolle rengasaaltokuvio, joka osoittaa valon olevan myös poikittaista aaltoliikettä etenemissuuntaansa nähden.

Paitsi evoluutioteorian ja fysiikan perusteiden varmentamiseksi, olisi valon luonteen syvällisempi ymmärtäminen myös matematiikan perusteiden ja lukuteorian oikeellisuuden osalta tarpeellista. Jo kreikkalaiset pohdiskelivat, mikä oikeastaan on luku. Onko yksiulotteisuus, esim. matemaattinen suora, "ohuempi" kuin lepomassattoman alkeishiukkasen täyttämä etenemistila? Geometrista (ulotteetonta) pistettä ei voida määritellä. Sillä kun kuvittelemme pisteen yhä pienemmäksi ja pienemmäksi, lähestyy piste lopulta tilaa, jolloin se kokonaisuudessaan häviää. Voimme kuitenkin aivan hyvin kuvitella, että juuri hetkeä ennen häviämistään piste sisältää vielä äärettömän määrän "pienenpieniä" pisteitä. Entä onko suoraa, joka periaatteessa muodostuu ulotteettomista pisteistä, ylipäättään olemassakaan?

Esim. 1800-luvun kuuluisa "epäilijä-matemaatikko" L. Kronecker väitti, että on mahdotonta tehdä sitovia johtopäätöksiä päättymättömien irrationaalilukujen luonteesta. Ehkäpä sellaisia osalukuja ei ole olemassakaan, vaan kaikki luvut ovat "kvantittuneita" kuten nykyfysiikka opettaa olevaisuudesta? Antiikin Pythagoras ja uuden ajan Kronecker olivat sukulaissieluja: heidän mukaansa Jumala loi kokonaisluvut ja kaikki muu on "ihmisten puuhastelua". Ja onkin niin, että matematiikan perusteissa tarkoituksenmukaisuus silloin, kun se vain johtaa käyttökelpoiseen lopputulokseen, korvaa usein puutteellisen tai puuttuvan logiikan.

Edelleen on epäoikeutettua arvostaa matematiikkaa "tieteiden kuningattarena". Itävaltalainen matemaatikko ja loogikko Kurt Gödel, jonka päätelmiä pidetään 1900-luvun huomattavimpina matemaattisina saavutuksina, on osoittanut, että aksiomaattiset järjestelmät eivät ole aukottomia. Lyhyesti tämä tarkoittaa mm. sitä, että havaittujen ilmiöiden tulkittamiseksi on toisinaan kehitettävä oma uudentyypinen matematiikka erilaisine perusteineen.

Mutta aivan kuin taiteilijan ei pitäisi liian innokkaasti ylistää todellisen maiseman sijasta siitä maalattua taulua, ei tiedemiehen pitäisi samaistua käsittelemisiinsä todellisuuden kuvajaisiin niin, että

ympäröivä konkreettinen kokonaisuus unohtuu. Sillä maailmankaikkeus toimii ihailtavasti ilman ihmisen matematiikkaakin, eikä ihminen kaikkine saavutuksineen ja luomuksineen ole edes aavisteltavissa alkeishiukkasten vuorovaikutuksissa tai fysikaalisten yhtälöiden kauneudessa.

Matematiikan äärimmäisen ty pistetyt kaavat, esim. fotosynteesiyhtälöt, suhteellisuusteoreettiset muunnoskaavat tai napapiirin paikan laskeminen, kuvatessaan luonnon tapahtumia, kertovat jotakin prosessien ulkoisesta todellisuudesta. Voimme laskea määrättyllä alkunopeudella heittämämme kiven lentoradan, mutta esim. sen painovoiman luonteesta, joka on oleellinen tekijä tapahtumassa, käyttämämme kaava ei kerro paljoakaan.

Viime vuosisadan alussa Einstein kumosi absoluuttisen aikakäsityksen ja muutti painovoiman arvoitukselliseksi avaruuden käyristymiseksi. Uusi aika oli antanut matematiikalle, logiikalle ja fysiikalle iskun, jonka vaikutukset vielä syvenivät 1900-luvun matemaattis-fysikaalisissa suhteellisuus- ja kvanttiteorioissa. Edelleen nyt 2000-luvun alussa näyttää siltä, että monet viime aikojen äärimmäisen tarkat astrofysikaaliset havainnot eivät tunnu sopivan mihinkään tunnettuun ja jatkuvasti kehiteltäviin fysiikan teorioihin.

Tunnettu filosofimme G. von Wright nimittää niitä uusia biofysikaalisia yhdistelmäteorioita, jotka matematiikan analyysien haluavat selvittää elämän peruskysymyksiä, matemaattisiksi kvasieksaktisuuksiksi (Wright: Tiede ja ihmisjärki, O 1989). Kun tieteen ja teorioiden totuusarvoja määritellään, onkin syytä muistaa, että hyvinkin pieni havaittu poikkeama siitä kuinka asioiden pitäisi olla, saattaa romahduttaa suurella vaivalla kootut tiedolliset rakenteet tai jo hyvinkin pitäväksi oletettu tieteellinen teoria onkin puutteellinen tai se osoittautuu jopa vääräksi.

Kun tulevaisuudessa tietämyksen pallo kasvaa, seuraa siitä, että ulkopuolinen tutkimaton osuus todetaan entistä suuremmaksi. Tieteen rajan siirtyessä kauemmaksi tietämättömyytemme lisääntyy! Tietämyksemme "tuolla puolella" oleva "ei-tieto" saattaa vasta sisältää sen tiedon ytimen ja sellaisen perimmäisen selityksen, jonka kuvittelimme jo saavuttaneemme.

Vajavaisten aistiensa jatkeena on ihmisellä lukuisa joukko tarkkoja mittaus- ja muunnoskojeita. Kokeellisesti havaitsevan tieteen parissa laitteet eivät kuitenkaan voi alittaa ns. Planckin pituutta, joten tämän rajan toisella puolella alkaa epäsuora päättely. Näin ollen käsitykset siitä, miten asiat yhä pienemmässä ja pienemmässä todella ovat, käyvät hatarammiksi ja abstraktisten mallien todellisuusvastaavuus hämärtyy tai katoaa kokonaan. Tiedemiesten ja tutkijoiden uudet teoriat ehkä selittävät tunnettuja havaintoja aiempaa paremmin, mutta samalla "lopulliset selitykset" pakenevat yhä suuremmalla vauhdilla kohti "ei-tietoa".

Fyysikko Kari Enqvist (Olemisen porteilla, WS 1998) on luonnehtinut matemaattis-fysikaalisten ja uusien kvanttikenttäteoreettisten tutkimusten tämänhetkistä tilaa seuraavasti: "...säieteorioiden järisyttävä viesti on, että sekä aika että avaruus saattavat olla todellisuutta yksinkertaistavia kuvauksia. Kaikki, mihin arkikokemuksemme on meidät totuttanut, voi olla vain suttuinen, keski-arvotettu ja siksi epätäydellinen perimmäisen todellisuuden likiarvo".

Me tavalliset ihmiset tunnemme jotenkuten 4 ulottuvuutta: pituus, korkeus, leveys ja aika. Korkeasti oppineet fyysikot kehittelevät 10- tai 11-ulotteista maailmankaikkeutta ja riippuen aivan siitä, kumpi niistä tai mahdollisesti vielä useamman ulottuvuuden teoria selittäisi fysiikan ongelmia entistä paremmin. Jos nyt tavallisina kuolevaisina emme ymmärrä huippufysiikoiden epätriviaalien aaltofunktioiden selkeää sanomaa, voimme lohduttautua sosiaalipsykologi Antti Eskolan toteamuksella: "Tällä alueella ...ymmärrykselläni ei ole mitään käyttöä. On yhdentekevää, saako joku 'säieteoria' sen tai tuon muodon vai tullaanko lopulta siihen tulokseen, että koko säikeiden

mietiskely on samaa maata kuin keskiajan teologia" (Eskola: Mitä Jumalasta pitäisi ajatella, Otava 1999). Eskolan mietteisiin voidaan nykyisin vielä lisätä, että erilaiset säieteoriat olevaisen rakenteesta ovat saaneet osakseen yhä kasvavaa kritiikkiä. Jotkut astrofyysikot pitävät säieteorioita tieteen jättimäisinä erehdyksinä, koska ne näyttävät johtavan umpikujaan.

Jos Enqvistin luonnehdintaa haluttaisiin soveltaa nykyajan muotitieteeseen, genetiikkaan, voitaisiin alkuehtona todeta, että kun vesimolekyyli on 18 kertaa raskaampi kuin vetyatomi, on esim. ihmisen perimässä kelluva yksittäinen DNA-molekyyli 80 000 miljoonaa kertaa painavampi kuin vetyatomi. Koska toistaiseksi vetyatomikin arkihavainnollisena mallina on vain jonkinlainen "nöhry", tuskin on tarpeen ihmetellä, että biologisten tieteiden edustajat kykenisivät täydellisesti selittämään ihmistä geenitasolla, solujen atomitasoista puhumattakaan, kun ihmisen solumäärä on luokkaa satatuhatta miljardia.

Elävässä luonnossa risteilevää energiaa ohjaa suuremmiksi elämänrakenteiksi pieneen tilaan pakattu perimä, geenikoodisto, joka kierteisrihmana muodostaa eliöiden solujen DNA-molekyylit. Tuo DNA-rihmasto on kopioituva ja kulkeutuu sukusolujen siirtämänä seuraavalle eliösukupolvelle. Bakteerin jakaantuessa syntyneillä uusilla eliöillä on "emonsa" perimä, ne ovat alkuperäisen eliön kloonit. Vuonna 1996 synnyttiin Dolly-lamma, joka oli kloonattu 6-vuotiaan uuhun yhdestä ainoasta utaresolusta ja joka siis oli perimältään täsmälleen "emonsa identtinen kaksoissisar". Vuoden 2003 helmikuussa Dolly kuitenkin jouduttiin lopettamaan pahenevien nivel- ja keuhkovaivojen takia. Elinvoimainen kloonilamma olikin vanhentunut ennen aikojaan. Edelleen on todettu, että kloonauksissa syntyy runsaasti epäkelpoja epämuodostumia, jotka voivat olla nykyelämälle jopa tuhoisia. Dolly-lampaan jälkeen on onnistuttu kloonamaan muitakin imettäväisiä, ja tämänhetkisen tietämyksen valossa samaa prosessia voidaan tarvittaessa soveltaa myös ihmiseen. Mutta ymmärtääkseni vasta sitten tiedemiehet voivat riemuita, kun he kloonavat perintökäytöiden ohella alkuperäisten geenien synnyttämät tietoisuuden, tunteet ja muistin.

Tähtitieteen professori Esko Valtaoja leiskuttaa tekstissään: "Eläkepäivilläni voin piipahtaa laboratorioon ja palata sieltä muutaman tunnin kuluttua taskussani CD-romppu, jolle olen tallentanut itseni (DNA-nauha, jossa runsaat 3 miljardia merkkiä). Rompun sisällön voin sitten lähettää radioviestinä kohti tähtiä; jos fiksit etiäiset sen vastaanottavat, he voivat rakentaa identtisen kopion minusta. Eräänlaista kuolemattomuutta tämäkin – joskaan en saa koskaan tietää, mitä kloonini tuolla puolella mahtaisi ajatella".

Elämää tutkivat biologiset tieteet, kärjessä genetiikka, ovat epäilemättä saavuttaneet toinen toistaan hämmästyttävämpiä tuloksia ja todentumia siten, että kasvien, eläinten ja ihmisten ominaisuuksien ja käyttäytymispoikkeavuuksien takaa voidaan osoittaa pienen pieniä geenirakenteiden erilaisuuksia. Esim. ihmisen yksittäisen geenin, joka saattaa rakentua tuhansista emäksistä, yhden emäksen poikkeavuus voi selittää jonkin tietyn käyttäytymishäiriön tai taudinkuvan. Vastaavasti jotain geenirakennetta muuttamalla ja monistamalla voidaan ikään kuin luoda "uusia" eliömuotoja ja elämän rakenteita (Silver: Geenit ja kloonit, WS 1998). Toisaalta taas tiedetään, että yhdenkin vieraan geenin siirtäminen toisen eliölajin yksilöön voi aiheuttaa varsin odottamattomia tai jopa vaarallisia muutoksia eliön alkuperäisissä geeniryhmissä.

Amerikkalaiset biokemistit Ochoa ja Kornberg, jotka vuonna 1959 saivat lääketieteen Nobelpalkinnon, valmistivat ensimmäisinä keinotekoisesti elämän perintöaineksia RNA:ta ja DNA:ta. Heistä Ochoa on vakuuttanut: "Kaikki elämä on kemiaa. Mitä enemmän saamme selville solujen kemiallisista reaktioista, sen lähempänä olemme elämän arvoitusta." Onkin kyllä ilmeistä, että genetiikalla on tulevaisuudessa edessään monia hyödyllisiä sovelluksia. Esim. HIV-taudin tai syövän kukistaminen DNA:n geenitasolla näyttää olevan vain lyhyen ajan kysymys, mutta että

kehittäisiin jokin täydellinen elämän selittäminen ja säätely tai synnytetäisiin geenirakenteeltaan täysin uusia eliölajeja, lienee toteutumistasoltaan sitä samaa mielikuva-utopiaa, jota kaikki ihmiset, kärjessä valveutuneimmat tieteiskirjailijat, voivat harrastaa joka päivä.

Havaintojen luotettavuudella on oleellinen merkitys ihmiselle tärkeissä elämän ja kuoleman kysymyksissä. Koska uskonnot ovat empiiristä tiedettä vanhempia, ne sisältävät paljon sellaista ainesta, jota nykyihmisen on vaikeaa ymmärtää tai hyväksyä. Toisaalta uskonnot, jotka liikkuvat tieteen havaintokynnysten ulkopuolella, jonne tietämyksemme ei ulotu, ovat saattaneet päätyä myös sellaisiin selityksiin, joita tiede on epäsuorasti vahvistanut (esim. Enqvist-Maalampi: Tyhjästä syntynyt, WS 1994).

Itseään sekä olevaisuutta ihmettelevä ihminen haluaa kuitenkin vastauksia sellaisiinkin kysymyksiin, joiden selvittelyyn kriittisen tieteen keinot eivät riitä. Sillä puhdas tiede pyrkiessään ehdottomaan objektiivisuuteen, rakentaa itselleen myös rajaavia esteitä: kun todellisuus pelkistetään kaavoihin ja ahtaisiin määritelmiin, menetetään samalla jotain oleellista, joka jos ei koskaan paljastu, ilmenee vasta uudenlaisten tai poikkeuksellisten olosuhteiden vallitessa.

Ihmisen järki, tunteet ja kokemus viestittävät, että luonnossa on runsaasti vielä selittämättömiä voimavaikutuksia, joiden salaisuuksia lisääntyvä ymmärryksemme yrittää avata. Jos arvaamme, että tulevaisuuden tiede tulee nykytieteen tavoin hapuilemaan mysteerien ja ratkaisemattomien ongelmien kentässä, tuskin erehdymme.

Elämän yleiseen itsestään syntyyn liittyy myös astrofyysikko EskoValtaoja epäilyksen varjoja: ”Mitä luonnonlait ovat? Emme tiedä. Kuka on päättänyt pelisäännöistä? Emme tiedä. Kuinka monta luonnonlakia on olemassa? Emme tiedä... Miksi gravitaatiovakion suuruus on juuri 0,00000000006673 ja valon nopeus 299 792 458 käytetyissä yksiköissä lausuttuna? Emme tiedä, emme tiedä, emme tiedä”.

ATONISTA OMAANTUNTOON

Luonto on ainoa kirja, joka
jokaisella lehdellään
tarjoaa suurta sisältöä.

Goethe

Auringon valkoinen valo koostuu erilaisen energian ja eripitkän aallonpituuden omaavista fotoneista, joilla ei tiedetä olevan lepomassaa ja joita puolestaan vihreät kasvit vangitsevat elämän perusrakenteisiinsa. Alkuaineiden ja yksinkertaisten yhdisteiden katsotaan edustavan orgaanista elämää sen jälkeen, kun kasvien fotosynteesissä valo on niihin imeytynyt, muuttanut, yhdistelty tai kasvattanut niitä. (Tässä yhteydessä ei käsitellä niitä eliöyhdyskuntia, jotka saavat energiansa valtamerien pohjasta kuumien rikkiyhdisteiden muodossa).

Ihmisen elämää hallitsevat mieli, tietoisuus, ajattelu ja tunteet, yleensä kehon aineessa vaikuttava energiapitoinen henkisyys kuten minuus ja sielu ovat siis viime kädessä ymmärrettävissä valon ja sen energian lisäksi materiaassa.

Valolla sinänsä, osuessaan ihmisten ja eläinten iholle ja silmiin, on monenlaisia sekä välittömiä että välillisiä vaikutuksia elämän prosesseihin. Vastakaadetun heinän tuoksu on peräisin korsien

karotiinista, jota auringonvalo välittömästi alkaa hajottaa. Paitsi että valo tuottaa ravintoa ja elämälle välttämättömiä vitamiini-aineita, se myös jouduttaa niiden muuntumista lähtöaineikseen.

Kasvi- ja eläinkunnassa eliöiden rakenteet, muoto ja koko vaihtelevat merkittävästi maapallon eri leveysasteilla paikallisen valo- ja lämpö määrän mukaan. Edelleen monet biorytmit, muutto-, pesimä- ja lisääntymiskaudet, jopa eläinten ja ihmisten mielialat näyttävät olevan pysyvästi sidoksissa vallitsevan valon määrään. Kokeellisesti on voitu vahvistaa, että esim. pimeimpänä vuodenaikana saatu kirkasvalohoito parantaa tehokkaasti masentuneisuuden taipuvien ihmisten mieltä. Kenties uudet fysikaaliset säieteoriat voivat selittää valon fotonit jonkinlaisiksi viuhuviksi bumerangeiksi, joilla on toistaiseksi tuntemattomia energgeettisiä vaikutuksia eläinten ja ihmisten erilaisiin soluihin ja solujen "latauksiin".

On mielenkiintoista todeta, että uskontojen historiassa mainitaan jo 1350 eKr. pohditun aineettomuuden vaikutusta kaiken elämän synnyttäjänä ja ylläpitäjänä. Nimittäin farao Amenhotep IV, joka tunnetaan myös nimellä Ekhnaton, yritti perustaa Egyptiin yksijumalaisen uskonnon. Hänen runollinen luomisvoimansa sepitti vaikuttavia ylistys- ja rukoussäikeitä auringolle, Atonille, jonka säteiden kautta maailmankaikkeuden nimeämätön yksi ja ainoa jumala toimi. Hänen jumalaansa symbolisoi kaiken elämän lähde, aurinko, suuri Aton, luonteeltaan lempeä rauhan jumala. Jumalansa Atonin kunniaksi Amenhotep IV hylkäsi vanhan nimensä ja otti uudeksi nimekseen Ekh-n-Aton, joka merkitsee Atonille mieluinen. Ekhnatonin jumalaa, hyvyyden Atonia, esitti vertauskuvallisesti auringonkehrä ja siitä lähtevät säteet. Carl Grimbergin mukaan Ekhnaton oli kaikkien aikojen ensimmäinen, joka saarnasi ihmisyyttä toisin ajattelevia kansoja kohtaan. Kansainvälisesti kuuluisin kirjailijamme Mika Waltari käsittelee kirjassaan "Sinuhe, egyptiläinen" juuri faarao Ekhnatonin taistelua ihmisten välisen tasa-arvon toteuttamiseksi henkilöäkärsinä Sinuhun ajatuksin ja teoin. Uudistukset päättyvät kuitenkin kansanmurhaan ja katastrofiin.

Avaruudessa havaittavaa säteilyä ja sen lomassa liikkuvia massoja kuten aurinkokuntaa ja galakseja hallitsee melko huomaamaton voima, painovoima. Miten tuo salaperäinen voima käyttäytyy ainetta ja energiaa ahmivan mustan aukon sisässä tai kuinka gravitaatiovoimat kykenevät murtautumaan "ulos" itse luomastaan umpiosta, singulariteetista, on tulevaisuuden uteliaalle ihmiselle varsin haasteellinen tutkimuskohde. Nykyfysiikka yrittää tunkeutua yhä syvemmälle aineen ja energian saloihin, yrittää ymmärtää välittävien ja edelleen hajoavien hiukkasten ominaisuudet sekä pyrkii kehittämään "kaikenkattavan" yhtenäisteorian, joka yhdistäisi alkeishiukkaset kaikkiin tunnettuihin voimavaikutuksiin sekä selittäisi myös painovoimaa siirtävät gravitonihiukkaset ja -aallot.

Joka tapauksessa Maan pinnalla kukoistava elämä toimii vaihtelevassa painovoimakentässä, jonka energiamuutokset antanevat oman erityisen panoksensa biosfäärissä sykkivän elämän moninaisuuteen. Maata kiertävä Kuu on niin suuri emäplaneettaansa Maahan nähden, että voidaan puhua planeettaparista Maa-Kuu. Koska tällä hetkellä Kuu etäännyy Maasta vuosittain n. 4 cm, on kuu aikaisemmin kiertänyt keskusplaneettaansa paljon lähempänä, jolloin sen vuorovesi- ja painovoimavaikutukset ovat olleet huomattavan voimakkaat. Lähimmillään Kuu on voinut olla enintään 225 000 km:n päässä Maasta, koska kyseisen rajan sisäpuolella Kuu olisi murskaantunut.

Varsin mielenkiintoiseksi kohoaa nyt kysymys, olisiko Kuun säännöllisesti Maahan kohdistuva vaihteleva painovoima voinut myötävaikuttaa maapallon elämän kehittymiseen. Tai voidaanko tulevaisuudessa tutkimuksin vahvistaa, että Kuun ollessa lähempänä maapalloa, sen aiheuttamat valtavat vuorovesiliikunnat olisivat olleet suoranaisten elämän synnyn edellytys? Tuo kysymys on elämää tutkiville tieteille suuri haaste ja toistaiseksi selvittämätön prosessi. Joka tapauksessa jo nyt yleisesti tiedetään, että juuri kuun painovoima- ja vuorovesivaikutuksilla on selvä yhteys maapallon orgaanisiin elämäntoimintoihin ja niiden jaksotuksiin, ja että pitkällä avaruuslennoilla, jolloin

painovoimaenergiat eivät vaikuta satelliittimatkustajiin, on niiden puuttumisella epäsuotuisa vaikutus ihmisen elintoimintojen häiriöttömään toimintaan.

Astrobiologi Esko Valtaoja ei juuri kainostele havainnollistaessaan ajatuskokeella kaiken elämän ykseyttä ja yhteistä alkuperää: ”Aloitetaan rakennusaineista. Pannaan ihmiset, valaat, mäkäräiset, ruusut ja bakteerit kukin omaan tehosekoittimeensa, painetaan vivusta ja tehdään selvää elämän monimuotoisuudesta. Otetaan kustakin atomeiksi jauhautuneesta mössöstä näyte ja viedään ne tutkittavaksi. Laborantti alkaa laskea näytteiden atomien runsauksia. Onko mahdollista päätellä, mikä on peräisin ihmisestä, mikä kolibakteerista?”

Vaikka Valtaoja myöntää, että atomipuurojen koosteista voitaisiin ehkä osoittaa pieniä eroja, ovat elämän perusrakenteet, alkuaineiden suhteet kuitenkin melko samankaltaiset. Valtaojan havainnollista päättelyä ja loogista lopputulosta ei ole syytä epäillä. Sen sijaan voimme jatkaa hänen ajatuskoettaan.

Leikkivät pikkulapset oppivat pian, että on paljon mielekkäämpää ja antoisampaa koota esim. palikoista tai legoista uusi ennen tuntematon kokonaisuus kuin hajottaa ainutlaatuinen luomus alkutekijöihinsä. Kysymme siksi, voivatko ihmiskunnan etevimmät tiedemiehet, koneinsinöörit ja muut huippuasiantuntijat suunnitella sellaisen ”tehosekoittajan”, joka palauttaa edellä luetellut eri eliöistä jauhetut mössöt alkuperäiseen elävään olotilaansa? Entäpä, jos kuvittelemme niin suuren vatkaimen, että se jauhaa koko tuntemamme aineellisen olevaisuuden samanlaiseksi ”mössöksi” ja sen jälkeen paiskaamme koko syntyneen ainekasauman pitkin maailmankaikkeutta, syntyykö nyt galakseja, neutronitähtiä, mustia aukkoja, aurinkoja ja niitä kiertäviä planeettoja, joilla ainakin yhdellä asustelee ihmiskunta, mukanaan tähtitieteilijä Valtaoja? Vastauksemme kuuluu, että moisen odotteluun menee aivan liian pitkä aika. Ajatuskoe ei valitettavasti kykene vastaamaan kysymykseemme niin, että se meitä tyydyttäisi.

Haluamatta mitenkään aliarvioida ihmiskunnan nerojen luomiskykyä, voidaan todeta, että uskonnot – sinänsä kyllä hatarasti, epämääräisesti ja toisinaan erehtyenkin – yrittävät kertoa tuollaisen ”ihmekoneen” toiminnasta ja olemassaolosta.

Fyysikoiden mukaan nykyfysiikan avulla kyetään ymmärtämään n. 98 - 99 prosenttia luonnon ja maailmankaikkeuden ilmiöistä, mutta nuo loput jäljelle jääneet prosentit saattavat sitten muotoutua tutkimukselliseksi autiomaaksi, josta ei harhapolkujen lisäksi oikeaa tietä ole löydettävissä. Ja vaikka astrofysiikkaan sulautuva hiukkasfysiikka kykenisikin erikseen selittämään luonnossa vaikuttavat materiat ja erilaiset voimat, itse elämä on kuitenkin niiden monimutkainen yhteisvaikutuskenttä, jonka täydellinen ymmärtäminen ja hallitseminen lienee ihmiselle ylivoimaista.

Ei-uskonnolliset ihmiset, jotka ovat monesti tieteen eturivin tutkijoita, puhuvat mielellään aukkojen Jumalasta. Tällä he tarkoittavat, että kun tiede edistyy, se samalla selvittää yhä enemmän yliluonnollisiksi koettuja niin ymmärrettäväksi, että niiden taustalla on joko luonnollinen syy tahi ne ovat esittäjiensä mielikuvitusta ja toiveajattelua. Nykyään kuitenkin tiedekin on ehättänyt aikaan, jossa yhden pulman ratkaisu tuottaa varsin usein nipun uusia. Esimerkkinä voidaan mainita mm. nykyfyysikoiden innokkaasti tutkimat säieteoriat, jotka liikkuvat kosmologian terävimmässä kärjessä. Monien eturivin tutkijoiden mukaan säieteorioilla ei ole enää mitään annettavaa sen enempää maailmankaikkeuden kuin elämänsäkään arvoituksen ratkaisemiseen.

Ehkäpä kristinuskon ensimmäinen teologi Paavali jo ennakoii tulevien ongelmaratkaisujen puutteellisuuksia, kun hän kirjoitti Roomalaiskirjeen luvussa 2, jakeissa 10 – 15: "...kirkkaus,

kunnia ja rauha taas tulee jokaisen osaksi, joka tekee hyvää... Pakanakansatkin, joilla ei lakia ole, saattavat luonnostaan tehdä, mitä laki vaatii. Silloin pakanat, vaikkei heillä lakia olekaan, ovat itse itselleen laki. Näin he osoittavat, että lain vaatimus on kirjoitettu heidän sydämeensä. Siitä todistaa heidän omatuntonsakin, kun heidän ajatuksensa syyttävät tai myös puolustavat heitä”.

Omatunto, joka monien mielestä on alkuperäinen yhteyskanava Jumalaan, on muuan ihmislajin selittämättömämpiä ominaisuuksia. Verratkaamme nykyajan psykoanalyttikko Freudin määritelmää Paavalin selitykseen. Näin Freud: ”Omatunto on sisäinen havainto tiettyjen meissä syntyvien toiveilykkeiden hylkäämisestä - paino on kuitenkin siinä että tämän hylkäämisen ei tarvitse perustua mihinkään, että se on itse varma itsestään. Vielä selvemäksi tämä tulee, kun on kysymys syyllisyydentunnosta, havainnosta että sisäinen tuomio on kohdannut tekoa, jonka välityksellä olemme toteuttaneet jonkun tietyn toiveen. Tämän tuomion perusteleminen tuntuu turhalla: jokaisen, jolla on omatunto, täytyy tuntea itsessään tuomion oikeutus, tuntea itsesyytöksiä tehdyn teon johdosta. Aivan samanlainen piirre ilmenee kuitenkin villien suhtautumisessa tabuun” (Freud: Toteemi ja tabu, Love-kirjat 1989).

UNIVERSAALINEN SIELU

"Kuka tietää, kohoako ihmisen henki ylös
ja vajoako eläinten henki alas maahan".

Saarnaaja 3: 21

Tunnetuin elämän ylläpitäjä on valo ja sen sitoutuminen aineeseen, fotosynteesi. Valtamerten sisuksista on kylläkin tavattu maapallon sisäisestä lämpöenergiasta kasvunsa saavia aivan toisenlaisia elämänmuotoja ja ekosysteemejä. Musta ja lämmin mineraalilieju, jota meren pohja mannerlaattojen törmäyskohdissa pursuttaa Maan kuumasta sisuksesta, ruokkii sellaisia pieneliöitä, jotka eivät tarvitse auringon energiaa. Elämän versominen aineesta sopivan energiamuodon avulla saattaa olla - tai se on ainakin useimpien tiedemiesten vahva olettamus - universaalinen ilmiö. Niinpä toive elämänmuotojen löytymisestä planeetta Marsista sekä Jupiterin kuiltä Io ja Europa tai Saturnuksen Titan-kuulta voi tulevaisuudessa osoittautua todeksi.

Kun edellä mainitut Ochoa ja Kornberg saivat lääketieteen Nobelin palkinnon, totesi ruotsalainen professori Theorell heidän aikaansaannoksistaan: "Kaksi perustekijää on tarpeen, jotta elämästä tulisi jotakin. Toisena tekijänä ovat valkuaisaineet, toisena nukleiinihapot. Niiden yhteistoiminta on elämän ainoa ja alinomaa kertautuva perusmekanismi."

Epäilemättä tuossa tilaisuudessa annettiin tieteelliselle sielun selvittämiselle kuolinisku, joten tiedolliselta kannalta sielun olemassaolo on toistaiseksi uskottava välittömän kokemisen, lähinnä mystisen uskonnon piiriin. Uskontojen tarjoama kanava, kokemuksellinen yhteys salattuun ympäröivään todellisuuteen, tarjoaa sielun olemassaololle, olkoonkin että tajunnan, tunteiden ja emootioiden alueilla, kenties parhaan ja ainoan opastuksen.

Raamatun vanhemman luomiskertomuksen mukaan Jumala rakensi ihmisen, miehen, maan tomusta ja puhalsi hänen sieraimiinsa elämän hengen, jolloin ihmisestä tuli elävä olento (1. Ms 2: 7). Käsitys, että ihminen ja hänen kehoaan hallitseva elämä on muutakin kuin pelkkää materiaa, on hyvin vanhaa perua ja yhteistä uskonnoille. Tuota muuta, yleensä kuolematonta "elämänvoimaa", sielua, eivät uskonnotkaan tarkemmin kykene määrittelemään.

Raamatun Jahve-kultti ei tehnyt ehdotonta eroa ihmisen ja eläimen sielun välillä. Uskonnollisissa riiteissä eläinten veren nauttiminen oli kiellettyä, koska veri edusti eläimen "sielua" (1. Ms 9: 4): "Mutta lihaa, jossa vielä on jäljellä sen elämänvoima, veri, te ette saa syödä". Raamattutekstien eri yhteyksissä käsite sielu (tai "elämänvoima") saa kymmenkunta erilaista merkitystä, mutta yleisimmin sen voi ymmärtää ruumista ja henkeä yhdistävänä keskuselementtinä, johon ihmisestä puheen ollen on myöhemmin liitetty kuolemattomuuden piirre.

Raamatun molemmat luomiskertomukset (1. Ms 1 noin vuodelta 400 eKr. ja sitä vanhempi 1. Ms 2: 4 -, n. vuodelta 800 eKr.) ovat todistettavasti vanhaa itämaista perua, lainaa Intian seudun muinaisuskontojen mytologioista. Näiden vanhojen uskontojen mukaan tosiuskovainen ei voi ollenkaan syödä lihaa, koska eläimessä vaikuttaa sama elämä kuin ihmisessäkin. Niinpä Raamatun Jumalakin aluksi kehottaa ihmistä kasvissyöntiin (1. Ms 1: 29): "... siementä tekevät kasvit...kaikki puut, joissa on siementä kantavat hedelmät. Olkoot ne teidän ravintonanne". Koska Jumala (vanhan Testamentin JHWH = Jahve = "Herra") myöhemmin sallii lihansyönnin, lienee asia niin, että juutalaiset olivat tottuneet lihansyöntiin jo silloin, kun he lainasivat alkukertomukset.

Juutalaisten pakkosiirtolaisuus Babyloniassa n. 500 vuotta eKr. juurrutti israelilaisten Jahve-kulttiin uusia aineksia, jotka vähitellen sulautuivat juutalaisten uskonkäsityksiin. Vielä 300-luvun lopulla kreikkalaisen sivistysjakson aikana itämaiset käsitykset vaikuttivat jatkuvasti muotoutuvan kristinuskon perusoppiin. Uusia ajatuksia hallitsi jyrkkä dualismi, kahtiajako, jossa hyvän ja pahan taistelu kulminoitui valon lasten ja pimeyden lasten lopunajalliseksi otteluksi. Edelliset vakuutuivat taivaan olevan heidän viimeinen kotipaikkansa kun taas pimeyden lasten päätepisteeksi koitui helvetti ikuisena rangaistuksena (Dan 12: 2)

Kristinuskon leviämisen ensimmäisillä vuosisadoilla vaikutti Palestiinan ympäristössä monia keskenään kilpailevia suuntia, joista merkittävin oli kenties manikealaisuus. Liike syntyi Persiaan kuuluvassa eteläisessä Mesopotamiassa perustajansa Manin toimesta 200-luvulla ja vaikutti eri muodoissaan uudelle ajalle saakka. Aikoinaan manikealaisuus levisi niin laajalle, että se oli jopa tunnetumpi kuin samanaikainen oppiriitonsa repimä kristinuskko. Manikealaisuuden perustan muodosti lännestä levinnyt esseelais-juutalais-kristillisyys, johon sekoittui aineksia vanhoista persialaisista ja intialaisista uskonnoista. Manin kerrotaan jo varhain hylänneen juutalaiskristillisen seurakuntansa opit, koska niihin oli lisätty Jeesuksen opin vastaisia aineksia.

Manikealaisten mukaan maailmassa oli kaksi jumalaa, aineeton valon sekä pimeyttä hallitseva aineen jumala. Jumalat olivat käyneet keskenään taistelun, jolloin valon hiukkasia oli joutunut aineen maailmaan. Tuo maailma oli kuitenkin perustaltaan paha ja lunastus tarkoitti heillä tietämystä niistä tavoista ja keinoista, joiden avulla pahasta aineesta voitiin vapauttaa valon osasia. Tavallaan heidän oppinsa oli samantapaista kuin nykyisten äärihindujen: ankaralla ja askeettisella lihasta kieltäytymisellä voidaan irrottautua ruumiin ja aineen kahleista.

Lihan syöminen tai viinin nauttiminen tarkoitti pahan lisäämistä ihmisessä, joten manikealaiset päätyivät ankaraan kasvisruokavalioon, koska kasvikset, erityisesti puiden hedelmät, sisälsivät runsaimmin valon ja hyvän aineksia. On merkittävää, että v. 1945 Nag Hammadista löydettyjen tekstien joukossa oleva ensimmäisen Jaakobin ilmestyskirjan kirjoittaja kertoo Jeesuksen käyttäneen opetuslapsistaan nimitystä "valon pojat". Kuolleenmeren kirjakääröistä on selvinnyt, että juuri samaa nimitystä itsestään käytti esseelainen juutalaislahko (Roland: Ikiäiköjen viisaus, Gummerus 2000).

Manikealaiset olivat tietämättään myös nykyaikaisen ekologian esitoteuttajia: he varoivat visusti vahingoittamasta luontoa. Manikealaisten aikalainen, luostariaatteen "isä", Antonius Egyptiläinen,

eli vuosikymmeniä erämaassa vain leipää nauttien ja kasvattamalla itse kasvisravintonsa. Hänen kerrotaan päässeen niin lähelle Jumalaa ja saaneen ”puheyhteyden” mm. eläimiin, että hänen täydellinen yhteytensä luontoon olisi ollut kuin ihmisen paluu Eedenin paratiisiin. Olipa asian laita niin tai näin, nykyaikaisen ravintotieteen tutkimustulokset vahvistaisivat niin manikealaisten kuin Pyhän Antoniuksen elämäntavat terveellisiksi: kehon elimistö ehkäistyisi rappeutumissairauksilta ja sekä sielu että mieli virkistyisivät tutkimaan ihmiselle tärkeitä henkisiä ulottuvuuksia.

Mielestäni edellä sanottu viittaa sellaiseen, että ihmisen elävä sielu - käsitettäköön se miten tahansa - ei ole irrotettavissa luonnon kokonaisuudesta siten, että sielu kuoleman jälkeen viettäisi olemassaoloaan jossain määritellyssä tilassa esim. pyhien tai pahojen seurassa. Sen sijaan aivan varmaa on se, että oman elämänsä aikana yksittäinen ihminen voi toimillaan joko puhdistaa ja puhdistuttaa henkensä, mielensä ja sielunsa tai sitten liata, turmella sekä toistuvasti vammauttaa sitä, mikä hänen elämässään on kaikkein syvintä ja luovuttamattominta. Tällainen käsitys ei ole kovinkaan kaukana siitä manikealaisten opista, että ihmisen sielu on perustaltaan valoa, joka kuuluu hyvyden maailmaan mutta on tilapäisesti aineen vankina. Manikealaisten mukaan tuon tilan tiedostaminen ja eettisesti moitteeton elämä johtivat sielun pelastukseen.

Kreikkalaiset päättelivät, että kaikki mikä voidaan nähdä, kuuluu todellisuuteen. Koska unet ovat näkyviä ja niissä voi esiintyä jo kuolleita henkilöitä, täytyi ihmisessä olla jotakin sellaista, joka säilyy ja vaikuttaa kuoleman jälkeen. Uuden ajan filosofi ja matemaatikko René Descartes vakuuttui kuolemattoman sielun olemassaolosta, koska muuten ei voitaisi ymmärtää ihmisen ratkaisevaa etevämyyttä eläimiin nähden. Hänen päätelmiensä mukaan eläimet olivat selitettävissä mekaanisina koneina, kuten ihminenkin kehonsa puolesta. Descartes, joka vilpittömästi ihaili inkvisition eteen raahattua Galileita, kunnioitti myös vaikutusvaltaista kirkkoa ja sen pelottavaa "helvetin tulta" siinä määrin, että hänen sielu- ja jumalakäsityksensä eivät liene aivan avoimen ilmaisun tuotoksia. Descartesin jälkeen kehittyneet mekaanis-materialistiset katsomukset ovat suhtautuneet vieroksuvasti sekä sielun että Jumalan olemassaoloon.

Todistellessaan ainutlaatuisuuttaan, ihminen on luonnon, sen elämän ja eläimien kannalta "jäävi" omassa asiassaan. Sillä ihminen ja ympäröivä luonto muodostavat kokonaisuuden, josta ihminen ei voi irrottautua. Tämän vuosisadan luonnontiede on lisäksi kiistatta osoittanut, että ihmisen ja eläimen välinen ero on jatkuvasti kaventunut, se ei ehkä ole edes "veteen piirretty viiva". Uskonnollis-filosofiset lähteet antavat sielusta, sen synnystä, olemassaolosta ja vaikutuksista vaikeaselkoisen kuvan. Persoonallisuuden hajoaminen kuolemassa ymmärretään usein lopulliseksi, jolloin myös "tuonpuoleisesta" elämästä puhuminen olisi turhaa. Kuitenkin ihmisen kehon, mielen ja tietoisuussuhteiden selvittäminen, ihmisen kokonaisuuden kartoittaminen, näyttää olevan nykytieteelle vielä vaikeampaa kuin menneisyudessa. Fyysikko Heisenberg on ilmaissut asian näin: "Eksakteissa tieteissä ihmisen todellisuus jakaantuu erillisille tasoille". Esim. luonnon keskellä, hiljaisuudessa tai paastoamisen jälkeen voi jokainen ihminen tuntea selittämättömän uuden "ulottuvuuden". Tuo tunne, jonka pukeminen sanoiksi on tavattoman vaikeaa, tuskin on pelkkää harhaa.

Täysinoppinut tiedemies tunnustaakin avoimesti, että hän, joka hallitsee yhä enemmän ja enemmän yhä vähemmästä ja vähemmästä, tietää lopuksi "kaiken ei mistään". Tieteen velvollisuus ymmärtää se rajallisuutensa, että yksittäisen tiedon suhde tietämyksen kokonaisuuteen on aina jäävä puutteelliseksi, on omiaan kehottamaan tieteen tutkijoita maltillisuuteen ja välttämään ehdottomia asenteita. Esim. kuolemattomuus (sielun olemassaolo?) ja laki energian häviämättömyydestä saattavat kohdata jollakin ennestään tuntemattoman, energettisen ulottuvuuden tasolla.

Evoluutioteorian osoitukset elämän kehittämisestä lienevät päälinjauiltaan päteviä ja oikean suuntaisia, mutta esim. biologisten väittäminen, että ihmiset ja eläimet olisivat perustaltaan häikäilemättömiä geenikoneita, jotka kylläkin voivat "oppia" rakkautta ja altruismia, on kyllä osin totta, mutta pelkästään sellaisena ja kaikkia erilaisia ihmisyksilöitä yleistävänä tuskin kattavaa. Ajatelkaamme vaikkapa merihädässä ajelehtivaa lautta, jossa kymmenkunta haaksirikkoista vähitellen näantyy nälkään ja kylmyyteen. Varsin todennäköisesti tapahtumien sivustatarkkailija voisi osan veneessä olijoista luokitella tunnuksella "pyhimykset", osan joutuessa kategoriaan "pedot".

Edelleen tieteen pelkistykset, että geenit, aivojen kemialliset yhdisteet tai umpieritysrauhasten biovirtaukset ohjaisivat ihmisen kokonaisuutta, hänen tunne- ja tietoisuusmaailmaansa, käyttäytymistään ja persoonallisuuttaan, ilmeisesti kertovat vain osatotuutta ja muut tekijät, joita ei vielä edes ymmärretä yhdistää elämän prosesseihin, voivat myöhemmin osoittautua hyvinkin merkittäviksi vaikuttajiksi. Tästä ovat esimerkkeinä tuhannet alkoholistit, jotka pillereittä, ilman biofyysistä ulkoista puuttumista ovat äkillisesti "itse" kyenneet nujertamaan monille tiedemiehille niin rakkaat perinnölliset tai kemialliset aivoa vaikuttajat. Myös esim. perheterapeutit hoitavat toistaiseksi ihmisten seksuaalisuuteen, rakkauteen ja mustasukkaisuuteen liittyviä ongelmia ja poikkeavuuksia enemmän keskustelemalla kuin kemiallisilla vaikuttaja-aineilla.

Raamatun alkukertomuksiin sisällytetty kuva ihmisen yliveraisuudesta muuhun luontoon on valitettavasti johtanut, kuten Descartesin kaksijakoinen filosofiakin, ihmiskuntaa monille arveluttaville ja tuhoisille harhateille, joiden ikävät vaikutukset ovat havaittavissa niin ympäristössämme kuin kulttuurissammekin.

"Se, mitä sanomme sivistykseksi Länessä, on vain eräs murheellinen petoksen harhakuva", tiivistä libanonilainen kirjailija K. Gibran. Lausumallaan kirjailija varmaan tarkoitti, että nykyisen länsimaisen korkeakulttuurin perusteet alunperin luotiin yli 400 vuotta kestäneellä raa'alla "elävien sielujen", orjatyövoiman käytöllä, ja että se kulutustaso, johon maailman rikkaimpien maiden asukkaat ovat ylittäneet, on globaalilla tasolla kestämaton ja epäeettinen. Länsimaiden historia - ja nimenomaan kristinusko sen tärkeänä elementtinä - on viime vuosisadat ollut ihmisen yliveraisuuden tukemista niin ympäröivän luonnon kuin erottavien taloudellisten (voitontavoittelu) ja poliittisten tekijöiden (etujen varmistaminen) suhteen.

Uskonnon kannalta evoluutioteoria merkitsee mm. sitä, että kuolemattoman sielun omaava ihminen olisi kehittynyt sieluttomasta kantamuodosta. Tähän tieteen ja uskonnon perusrivistiriitaan ei tarvitse päätyä, jos luonnossa ilmenevä yleinen elämänvoima ymmärretään yleisempänä yliaistillisena ykseytenä (ns. uusvitalistit katsovat, että sekä "itsen" ruumiista erkaantumisissa että muissa parapsykologisissa ilmiöissä vaikuttaa toistaiseksi tuntemattomia hermofysiologian ulkopuolisia voimia ja energiakenttiä). Ajatelkaamme vaikkapa uskollista koira, joka isäntänsä kuoleman jälkeen asettuu hänen haudalleen ja riutuu siinä vähitellen hengiltä. Tai tuskin voimme olla ihmettelemättä norsulaumaa, jonka kaikki yksilöt, kohdatessaan vuosikymmeniä aiemmin menehtyneen lajikumppaninsa maalliset jäänteet, osoittavat "vainajalle" syvää kunnioitustaan. Tai kummastelkaamme delfiiniiryhmää, jonka kaikki jäsenet epäröimättä seuraavat sairasta johtajaansa varmaan kuolemaan.

Sielun ajattomuudesta ja rakkaudesta runoilee libanonilainen K. Gibran: "Ajasta haluaisitte tehdä virran, jonka rannalla istua ja seurata sen juoksua. Kuitenkin ajaton teissä tunnistaa elämän ajattomuuden. Ja tietää, ettei eilinen ole muuta kuin tämän päivän muisti ja huomina vain tämän päivän unelma. Ja se, mikä teissä laulaa ja mietiskelee, asuu yhä siinä ensimmäisessä hetkessä, joka synnytti tähdet avaruuteen. Kuka teistä ei tuntisi rakkautensa voimaa rajattomaksi?"

ELÄMÄN SIDOKSIA

Eläkö ehkä jollain tavalla kaikki,
myöskin meri ja maa,
atomit ja auringot,
ja onko se, mitä me nimitämme elämäksi,
vain katoava laine kaikkiiyhteisen
elämän meressä, joka on
ikuinen ja katoamaton?

Eino Kaila

Fysiikan mukaan aine ja energia muuntuvat toinen toisikseen, mutta näistä edellinen, materia näyttää olevan energian pysymätön tila, joka pitkien ajanjaksojen kuluessa hajoaa alkuperäkseen (esim. protonihajoaminen), puhtaaksi energiaksi. Auringossa, ydinvoimaloissa, hiukkaskiihdyttimissä ja maan sisuksen radioaktiivisuudessa vastaavat prosessit toteutuvat, ja tieteen mukaan on yhä ilmeisempää, että aineellisuus voidaan ymmärtää joko energian muunnostiloina tai pelkkänä energiana.

Energiakentillä ja aaltofunktioilla operoiva kvanttifysiikka on osoittanut, että perinteinen käsitys aineesta pysyvänä olevaisen peruselementtinä ei ole ollenkaan niin varmaa ja yksiselitteistä kuin mitä esim. tie ja filosofia ovat tähän saakka selittäneet. Viime vuosisadalla ydinfysiikka totesi peruuttamattomasti, että aineen ja voimien rajat ovat kadonneet, ja oikeastaan voimme tuntea ja tietää vain joitakin olevaisuuden oireita ja tulosteita, mutta emme enää kykene seuraamaan niitä maailmankaikkeuden kätköihin katoavia juuria, joista aiemmin olimme kovin varmoja. Voitaneen jopa esittää kysymys, kumpi on enemmän epävakaa tai epätos, aine vai ainetta hallitseva tajunta ja tietoisuus. Tietävästi molemmat alajaotuksineen sisältävät energiaa ja ovat ehkä syvimmiltään rakentuneet hyvinkin erilaisten energiakenttien osaisuudesta.

Ihmisen aineellisen kehon käsittäminen kokonaan energiana, nostaa myös kärkevimmän tieteen jo olemattomaksi julistaman sielun uuteen merkitykseen. Jos näin on, ei luonnonfilosofinen oppi, vitalismi suinkaan olisi vanhentunut (vitalismi todettiin kuolleeksi jo 1900-luvun alussa, mutta selitetään nykyisin systeemiteorioilla), vaan olisi se mukana elämän kokonaisuudessa, ennen kaikkea esim. ihmisen välittömässä psykofyysisessä kokemisessa. Tähtitieteen professori ja vuoden 2002 Tieto-Finlandia-palkinnon saaja Esko Valtaoja toteaa (Kotona maailmankaikkeudessa, Ursa 2001): "...atomeilla on taipumus liittyä yhteen vain tietynlaisiksi molekyyleiksi, ja molekyyleillä on taipumus takertua toisiinsa vain tietyillä tavoilla; sattuma voi edetä vain askel askeleelta. Aineen hyviin tapoihin kuuluu muuttua eläväksi, kun sopiva tilaisuus tarjoutuu. Jokainen elävä olento on ihme, ei siksi että se rikkoo luonnonlakeja, vaan siksi että luonnonlait ja sattuma yhdessä pakottavat maailmankaikkeuden synnyttämään elämää". Tuo astrofysiikan asiantuntija Valtaojan lausuma on pikemminkin jonkinlainen myönnytys vitalismille kuin sen ehdottomalle kiellolle.

Myös ensimmäisessä "suuressa pamauksessa", jolloin aineen ja energian katsotaan syntyneen, on tulevat ja myöhemmin ihmisessä ilmenevät henkiset elementit, esim. Sibeliuksen viulukonsertto tai Beethovenin 6:s sinfonia olleet läsnä jossakin muodossa. Sillä tuskin ne myöhemmin ovat syntyneet tai luotu ikään kuin tyhjästä.

Uskonnoista kenties suvaitsevimmat, hindu-uskonto ja filosofis-uskonnollinen ei-jumaluudesta rakentuva buddhalaisuus, vahvistavat selvimmin käsityksen aineen toissijaisuudesta ja kaiken henkis-energis-sielullisen universaalista vallitsevuudesta.

Ihmisen persoonallisuuden, yksilöllisyyden ja tietoisuuden voidaan katsoa alkavan hedelmöitymistapahtumassa, kun miehen siittiö tunkeutuu naisen munasoluun. Tapahtuma ei sinänsä liene kovin järisyttävä, se on pikemminkin kuin liukumista olemassaolosta toiseen. Vastaavasti syntymää edeltävä aiempi olemassaolo voidaan takauttaa aina elämän käsittämättömään alkusyntyyyn saakka, josta edelleen olemisen säikeet ovat nivottavissa koko maailmankaikkeuden ensimmäiseen luomishetkeen.

Kyseisen tapahtumaketjun valossa voimme suhtautua tyyneydellä myöskin omaan kuolemaamme. Pois menomme ei suinkaan ole sama kuin häviäminen totaaliseen olemattomuuteen, vaan se on luonnollinen liukuma tietyltä olemassaolon tasolta toiselle. Ehkä kuoleman kammoaminen on osin selitettävissä siten, että emme tiedollisesti kykene ylittämään syntymähetkemme rajoja emmekä toisaalta osaa kuvitella yksilöllisyytemme ja tietoisuutemme jälkeistä olotilaa. Tuossa tuntemattomassa tulevassa olotilassa aika ei kulu, yksi sekunti on saman pituinen kuin ikuisuus. Kun niin on – että ennen syntymäämme olemme olleet olemassa jopa ikuisuuden, joka vielä kertautuu kuolemamme jälkeen – niin miksi emme huolehtisi henkisestä olemassaolestamme, sielustamme, vieläkin tunnollisemmin kuin konsanaan katoavasta ruumiistamme?

Aineellisuuden käsittäminen pääosin katoavuutena antaa nykyajan materialismiin lukkiutuneelle länsimaiselle ihmiselle aivan uutta ymmärrystä ja toivoa rakentaa itseyttään sellaisille perusteille, jotka tarjoavat elämälle lohtua ja turvallisuutta kaikkein vaikeimpinakin hetkinä. Kristityille asian syvälinen omaksuminen merkitsee, että Jeesuksen maanpäällinen elämä, johon kiistatta liittyi aineellisuutta kestävämpiä arvoja ja opetuksia, voidaan ainakin ihmisen sisäisyydessä kohottaa pyrkimysten esikuvaksi.

Hiljaisuuden kyllästävässä ympäristössä ihminen voi keskittyä kuuntelemaan itseään, omaa sisintään. Hiljaisuudessa jokapäiväisen kiireen ja kaikkialle tunkevan melun pirstoma ihminen voi korjata sisimpäänsä muodostuneet häiritsevät katkokset ja tämän uudistetun tunnelatauksen voimalla siirtyä ikään kuin itsensä ulkopuolelle aistimaan sitä olevaisen salaisuutta, jonka osanen hän tietää olevansa.

Sanotaan, että hiljaisuus puhuttelee. Kun päämäärättä vaeltaa synkässä kuusikossa, kun istahtaa sammaleitten ja saniaisten umpeen peittämälle esi-isäin tervahaudalle, voi selvästi kuuntelematta ja katselematta aistia selittämättömän läsnäolon. Hiljaisuus tai tuulen leppeä kahina puiden lehdillä ei suinkaan ole pelkkää hiljaisuutta ja leppeää kahinaa. Luonnon omat aidot äänet virittävät ihmisen sielun vastaanottamaan sitä tunnelmaa, joka viestii pyhyiden olevan läsnä. Puiden keskeltä kuuluvat menneitten sukupolvien kuiskeet ja niiden saattamana voi vaistota suuren tuntemattoman, mystisen hengen olemassaolon.

Tuntemme sulautuvamme fyysiseen ykseyteen ympärillämme sykkivän elämän kanssa ja sisäinen tietoisuutemme avartuu vastaanottamaan jotakin sellaista, jonka tajuamme ikuisuuden kosketukseksi. Tuon tunnelman keskellä tuntuu tahallaan aiheutettu risahdus loukkaukselta ja äänekkäämpi nykyajan melu, vaikkapa rock-rytke tai kilpamoottoreiden ujellus, suorastaan pyhäinhäväistykseltä. Olisi varsin merkillistä, jos kaikki ihmisen sisäisyydessä koettavat tuntemukset ja tajunnallisuudet voitaisiin kokonaisuutta särkemättä ensin hajottaa osatekijöihin ja sitten analysoida tieteellisin menetelmin ja lopuksi tyypistää matemaattisiin kaavoihin.

Hämmästyttävää on se, että kun evoluutiobiologien mukaan elämä maapallolla sikisi itsesyntyisesti elottomasta materiasta, niin silloin tuon aineen hienorakenteisiin on pitänyt kätkeytyä mahdollisuutena kaikki se monimuotoinen elämä, viime kädessä myös se ihmisen eettinen ja esteettinen tietoisuus, joka ympärillämme tänäkin hetkenä sykkii ja kukoistaa. Näyttää siltä, että elämän kokonaisvaltaisista prosesseista saatetaan tutkimuksilla, päätelmillä ja teorioilla tavoittaa jotain likimääräistä, mutta sen hienorakenteinen monimutkaisuus tuskin koskaan on yksiselitteisesti ja todellisuutta yksinkertaistaen kuvattavissa.

ONKO TAITEELLA RAJOJA?

Ei ole mitään kauhistuttavampaa
kuin voimakas mielikuviutus ilman makua.

Goethe

Nykysuomen sanakirja määrittelee sanan ja käsitteen taide seuraavasti: "Ne toiminnat ja tuotteet, joilla ihminen aisteilla havaittavin keinoin koettaa herättää toisissa itse kokemiaan tunnevaikutuksia". Määritelmä tuntuu selkeältä, mutta jos sitä sovelletaan moniin nykytaiteen luomuksiin, voidaan todeta, että lukuisten teosten symboliset tai mielikuviukselliset rakenteet yksinkertaisesti peittävät taiteilijan itsensä tarkoittamat tunnevirtaukset niin tarkkaan, että taiteen kokijat eivät arvaamallakaan pääse perille esitysten ymmärrettävyydestä tai tarkoituksista. Taiteen kuluttajien esteettiset odotukset saavat tällöin kolauksen ja kokijoiden pettymykset turhauttavat ihmisiä, koska he päättelevät olevansa alempiarvoisia tai huonompia kuin muut.

"Konstruktoiden monista visioista installaatio-viritykset sikiävät suorastaan surrealistisiin dimensioihin. Taiteilijan keittämät noitahöyryt laajenevat tilaan: meri on pauskautunut katonrajaan. Koska sen materiaalina on lyijy, panee taiteilija painovoiman heittämään häränpyllyä. Seinän kimakankirjava applikaatio kylläkin räjähtäisi kuvataidenäyttelyssä shokkihoidon puolelle, mutta paperireliefit ovat poikkeuksellisen eteeristä..."

Edellinen katkelma on varsin tyypillistä taidekritiikkiä minkä tahansa päivälehdessä kulttuuriosastossa alkavana 2000-luvulla. Esimerkki tarkoittaa sitä, että taiteen arvioimisessa turvaututaan huomiota herättävän usein monitulkintaiseen sivistyssanojen myllytykseen, koska teoksen sisällyksestä ei saada järkevää tolkkua. On varmaan muodikasta ja trendikästä lausua nykytaiteesta sellaisia mielipiteitä, joita kukaan muu ei ymmärrä, saati uskaltaa lausua oman arvionsa kokemastaan. Kritiikkiteksteistä, jotka tällöin ovat kirjoittajiensa mielikuvalentoa ja joita lukijat yrittävät kuvitella käsittävänsä, saavat viihdenikkarit ja pilapiirtäjät hupi-aiheita töihinsä.

Modernin taiteen ei-esittävä suunta ryntäsi olemassaoloonsa 1900-luvun alussa, mahdollisesti Freudin psykoanalyysin innoittamana silloin, kun taiteilija Vasili Kandinsky keksi kääntää taulunsa ylösalaisin ja huomasi yllättäen, että viivat väreineen voivat muodostaa erilaisia abstraktioita eri asennoissa. Tämän merkittävän havainnon jälkeen taiteen ei-esittävät "ismit" putkahtivat elämään "sisäisestä välttämättömyydestä". Vaikka vielä Paul Cezanne, modernismin edelläkävijä, oli kehottanut: "Taiteilijan tulee vihkiytyä kokonaan luonnon tutkimiselle", ovat hänen jälkeensä perinteinen ymmärrettävyys ja klassinen kauneuden kokeminen saaneet kokea taiteessa vieroksuntaa.

Ihmisen luovuudelle tuskin voidaan asettaa rajoja. Mutta jos samaa rajattomuutta sovelletaan myös taiteeseen ja sen määritelmiin, ovat kaikki ihmisen aikaansaannokset samalla myös taidetta.

Tällainen ajattelutapa hämärtää tai suorastaan hävittää koko taiteen kaikkine muotoineen ja vaikutuksineen. Nykytaiteen äärimmäiset muodot, joiden sisältöä ei sinänsä voida kytkeä mihinkään jo olemassa olevaan tai muuten tuttuun ja tunnettuun, menevät ei-olevaisen luomisessa ja ”ymmärtämisessä” kaikkein pisimmälle.

Auringonvalon, jäkälän ja sammaleen laikuttama kivi, jatkuvasti muotoaan muuttelevat taivaan pilvenlongat tai iltatuulella tummenevaa horisonttia vasten heiluvat puut muodostavat todellisia kuvia tai synnyttävät erilaisia, jopa eksoottisia mielikuvia sellaista vauhtia, ettei minkäänlainen nykynäyttely vastaavaan edes kykene. Aitoa luontoa ei ihminen voi korvata.

Akseli Gallen-Kallela joutui - mielipahakseen - ampumaan palokärjen mallikseen. Pekka Halonen istui kohmettunein sormin tuntitolkulla pakkasessa maalattavan kallion kupeessa ja Vincent van Gogh lausui: "En saa mitään aikaan ilman mallia..." Mm. kirkkotaiteessa klassiset alttaritaulut, huolimatta ihannoivasta tyylistään, herättävät ja ylläpitävät varmasti uskonnollisia tunteita, mutta esim. samaan tilaan pystytetyt puoreliefit, joissa voi nähdä vain ouruja ja kohoumia, saattavat johdatella kävijän tunnetiloja varsin epämääräisesti tai vaimentaa ne kokonaan.

Viime vuosisadalla ovat uudistusintoisimmat taiteen avantgardistit järjestäneet sellaista tapahtumataidetta, että kukaan ei enää uskalla väittää taiteella olevan rajoja tai määritelmiä. Rohkeudella ja uuden luomisen oikeudella on perusteltu mm. julkisia ulostusrituaaleja, kuukautisveren, sperman, virtsan ynnä muiden nesteiden sekoitusten tiputuksia ja roiskintoja jne. Itävaltalaisen G. Brus'in v. 1969 järjestämä performanssi "Scheiss-Aktion" tai taiteilija O. Mühl'in esittämä "Libi", jossa nuori tyttö valuttaa vaginastaan kuukautisvertaan kananmunalla maustettuna taiteilijan suuhun, tai taiteilija O. Kulikin paritteluesitykset kiimaisen uroskoiran kanssa modernin taiteen Venetsian biennalessa vuonna 1997, lienevät omalla arveluttavalla tavallaan enemmän harhaista kuin ajallisesti kestävä taidetta.

Kulttuuriuudistajat, mm. taiteilijat, antavat mielellään itsestään ulospäin mielikuvan, että he olisivat "rohkeita kokeilijoita" ja että he olisivat keksineet "jotakin uutta". Epäilemättä tuollainen tapa, jolla välttämättä ei ole mitään yhteyttä ulkoiseen reaalityodellisuuteen ja tuskin sisäiseen alitajuntamaailmaankaan, on ehtymätön keino uusien taidesuuntien tuottamiseen. Onhan tunnettua, että nykyaikana melkein mikä tai mitä tahansa voidaan nimetä taiteeksi: ruosteinen romukasa, kaatopaikalta karrattu jäte, levottomasti huiskitut väriläntit kankaalla, kivijotokset hylätyillä rautatieasemilla, naruille ripustettu pyykki, moottoripyörällä roiskitut savikokkareet seinällä jne. Mielestäni taiteeksi ei kuitenkaan pitäisi nimittää sellaista, josta kauneus, harmonia tai esteettisen kokemisen muu osatekijä on tarkoituksellisesti poistettu.

Taiteentekijöiden piirissä selkeäkin ei-esittävyys tai ei-ymmärrettävyys saatetaan arvioida ylimääräiseksi ansioksi tai ylivertaiseksi neroudeksi. Taiteilija kunnioitetaan kuin velhoa, joka padastaan nostelee värien, muotojen ja äänten salamerkkejä, joilla hän puhkoo olemassaolon realistisen maailman tai paljastaa toden, hyvän ja oikean taustoilta jotain aivan ällistyttävää, sellaista, jota ei voida sanoiksi pukeakaan. Jos sitten taiteen kuluttaja haltioitumisen sijasta kokeekin pelkkää neuvottomuutta tai suorastaan pahoinvointia, katsotaan se usein asianomaisen oman ymmärryksen vajavuudeksi.

Nykytaiteen ylimmäksi erittelijäksi tullee kohoamaan aika, jonka myötä kestävämmälle pohjalle rakennetut taidesuunnat saavat tuomionsa ja katoavat. Kuuluisa Bach-tulkitsija ja urkumusiikin uudistaja Albert Schweitzer lausui ajastamme: "Suuri enemmistö menettää totuuden tajun ja tarpeen ja tyytyy elelemään edelleen ajattelemattomana ja ajalehtimaan sinne tänne mielipiteestä toiseen. Sen tähden elämme maailmassa, joka on joka suhteessa täynnä valhetta".

Taiteen lajeista musiikilla lienee avarimmat luonnolliset rajat, jolloin perustellusti voitaneen kyseenalaistaa selvästi määriteltyjen rajojen asettaminen tälle taidesuunnalle. Mutta kun moderneimmat sävellysteokset, jotka on tilattu nykysäveltäjiltä kantaesitettäväksi suurissa juhlissa ja muistotilaisuuksissa, käyttävät tehokeinonaan ääniefektejä, jotka ulottuvat täydellisestä hiljaisuudesta lukuisten ja ennen kuulemattomien soitinten tai äänilähteiden kakofoniaan, saattaa joidenkin kuulijoiden tulkitsemiskyky joutua sellaiselle koetukselle, jota ei ole syytä kaikilta juhlasalissa istuvilta edellyttää.

Ihmisen sisäisyys, minuuden rakenteet ja hänen alitajuntansa, on varmasti tärkeä seula ulkopuolisten vaikutusten tulvalle. Mutta se valmius, johon sisäinen kontrollimme on kehittynyt, miten kypsästi ja selkeästi ilmaisemme itseämme ja kuinka kykenemme seulomaan ulkoisuuden ristiriitaisia tai muuten arveluttavia vaikutuksia, on pitkälle myös uskomuskysymys. Taiteilija, joka ilmoittaa töittensä ainoaksi kriteeriksi vain oman sisäisyytensä, saattaa liikkua sellaisellakin mielen alueella, josta niin ääriuskonnolliset ainekset, mm. ”Taivaan portti”-itsemurhakultti, kuin myös monet historian julmurit ovat totuutensa ammentaneet. Terapeuttinen taide, joka liittyy lähinnä terveydenhoitoalaan, kuuluu tietenkin aivan eri kategoriaan, ja sen kritiikin tulee lähteä aivan toisenlaista perusteista kuin yleisen ja julkisen taiteen arviointi.

Yhteiskunnan kovin voimakas tuki eri taiteenaloille ei ole pitävästi perusteltua silloin, jos sellaisetkin ihmiset, jotka eivät ymmärrä tai eivät koe jotain taidealaa tai -suuntaa ollenkaan taiteeksi, joutuvat osallistumaan sen ylläpitoon.

Tietenkin on todettava, että taide, sen tekeminen ja kokeminen, on luonteeltaan ”makuasia”. Ei siis ole olemassa yhtä ainoata tapaa ”ymmärtää” taidetta. Taiteen historia osoittaa, että monet uusien tyyliuuntien edelläkävijät ja taiteen uudistajat ovat elinaikanaan saaneet kokea täysin kohtuutonta arvostelua ja kritiikkiä. Toisaalta taas esim. viime vuosisata toi taiteen piiriin niin lukemattomia ”ismi”-ryhmittymiä ja -suuntia, mitkä sitten ovat nopeasti hävinneet historian hämärään ja jotka nykyisin synnyttävät lähinnä turhautumia taidehistorian opiskelijoille heidän tenttipäivinä.

Eräs modernin taiteen vaikuttavimpia henkilöitä oli kuvanveistäjä, graafikko ja maalari Pablo Picasso 1900-luvun alkupuoliskolla. Virheellisesti hänet yhdistetään usein abstraktismiin tai sitä lähellä oleviin taidesuuntiin. Picasso kuului kylläkin nuorukaisena avantgardisteihin, taiteen uudistajiin ja edelläkävijöihin. Hänen ja Braque'n kehittelemä uusi taidesuunta, kubismi, jossa kohde tai aihe hajotetaan kuvattavaksi eri suunnista ja näkökulmista, on oikeastaan abstraktismin vastakohta. Kubistinen teos on useampiulotteinen esitys esim. 2-ulotteisella tasolla, jolloin perspektiivejä ei tarvita tai sitten niitä voi olla useampiakin. Alkuvaiikutteensa Picasso sai Afrikan primitiivisestä veistotaiteesta ja Cezannen määritelmästä: ”Taiteen sisältö on ennen kaikkea siinä, mikä silmien kautta aivoihimme välittyy”. Olennaisen erottaminen on lähinnä todellisuutta ja puhtainta taidetta.

Näin Picasso laajensi vanhojen mestareiden käyttämää ilmaisukieltä ja pyrki kehittelemälläan tyyllillä välittömään, suoraan kokemiseen. Kubistinen kuvaus on siis pyrkimystä konkreettisuuteen, useampiulotteiseen tarkkaan sisällölliseen todellisuuteen, johon voi liittyä myös ihmisen alitajunta-elementtejä.

Taiteen kulloisetkin valtavirtaukset heijastelevat pienoiskoossa sen vallitsevan kulttuurin tai kulttuurievoluution kokonaistilaa, joka ne synnyttää. Sisällöltään ne eivät voi olla vastakkaisia, vaan kulkevat samaan suuntaan. Historianfilosofi Oswald Spengler on ensimmäisenä käsitellyt länsimaiden rappioituvaa taidetta ja korkeakulttuuria. Filosofin Ortega y Gasset arvioi 1900-luvun

alussa taiteen jo irronneen inhimillisestä. Vuonna 1999 edesmennyt suomalainen uskontotutkija ja filosofi Sven Krohn, joka vielä 95-vuotiaana julkaisi runokokoelman ”Vaellus maassa ja tähdissä”, katsoi nykytaiteen syöpäkasvaimen tavoin eriytyneen ihmisen todellisuudesta. Joka tapauksessa niin taide kuin muukin nykykulttuuri on matkaamassa yhä syvemmälle ihmisen itse kehittämään keino- ja virtuaalitodellisuuteen, jossa luonto ja luonnonmukaisuus on ahdettu yhä pienempään tilaan.

On selvää, että tällainen luonnosta erottautuminen ja irrottautuminen tulee ajan mittaan kostautumaan ihmiselämän kokonaisuudelle ja erityisesti hänen itse luomalleen ja kehittämälleen kulttuurille, johon taidekin kaikkine haaroineen kuuluu.

4. IHMISELÄMÄN TARKOITUKSIA

YLIKANSOITUKSESTA

Ylitiheät ihmismassat
ovat heinäsiirkojen tavoin hävittäneet
puuston ja heinän ja möyrineet maan
hiekkaaavikoksi. Puhutaan nälästä,
nälkäkuolemasta,
ikään kuin syynä eikä seurauksena.
Taivaan tähden: populaatiolla,
eliökannalla, väestöllä on kokonsa,
ja ylimäärä karsiutuu ja kuolee pois.

Pentti Linkola

Ympäristöön ja luontoon pohjautuvan elämäntavan ollessa yhtä vanhaa kuin itse ihmislaji, on ympäristötiede varsin nuorta. Biologiset tieteet sisältävät selkeän lain, jonka mukaan liaksi lisääntyvässä eläinpopulaatiossa syntyy kokonaisuuden kannalta ongelmia. Niitä ovat esim. ympäristön saastuminen, ravinnon väheneminen tai loppuminen ja eläinlajien välisen tasapainon järkkäminen.

Ihmislaji lisääntyy edelleen katastrofia ennakoivalla tavalla. Maapallon väestönkasvu on vuosittain noin 100 miljoonaa ja 1900-luvun aikana ihmiskunta nelinkertaistui. Eksponentiaalisen ennusteen mukaan vuonna 2150 elää maailmassa lähes 300 miljardia ihmistä, jollaista ihmispaljoutta maapallon rajallinen ravintotuotanto ei tietenkään kestä. Vuonna 2001 julkaistun maailman tila-raportin mukaan vuoteen 2050 mennessä maailman väkiluku on kasvanut 9,3 miljoonaan, joka määrä sekkin on ihmiskunnan ja maapallon ekosysteemien kestäkyvyllä aivan liian suuri. Jo nyt, kotiplaneettamme ihmismassan noustua 2000-luvun alussa yli 6 miljardin, ovat ruokahuollon peruselementit, siis luonnon ekosysteemit ihmisen toimien takia äärimmilleen rasitetut ja murtumisen partaalla. Ihmiskunnalle tämä merkitsee, että maapallon luonnonvarat ja elämisen resurssit jatkuvasti hupenevat, että oman lajin rajoittamistoimenpiteet ovat välttämättömiä, että ravinnontuotantomenetelmät on sopeutettava luonnon omiin menetelmiin ja eräät nopeasti vähenevät kasvi- ja eläinlajit olisi syytä maailmanlaajuisesti suojata.

Nainen ehtii tuottaa elinaikanaan noin 400 hedelmöitymiskykyistä munasolua ja mies vastaavasti keskimäärin noin 3 miljoonaa (2000 - 3000 siittiötä/sekunti) hedelmöittämiskykyistä siittiösolua.

Noiden solujen yhteen saattamisen ennaltaehkäisy tai hallittu säätely ei voi olla uskonnollisesti tai eettisesti tuomittavaa, kuten roomalaiskatolinen kirkko, johtajanaan paavi, edelleen määrittelee. Joskin luonnossa eläimet ja kasvit tuottavat hedelmöityneitä uuden elämän alkioita suorastaan kasapäin, ei luonnon oma karsimiskeino, että vain vahvimmat jäävät eloon, ole ihmislajille eettisesti käyttökelpoinen. Menetelmä merkitsisi ihmiskunnalle niin uskontojen kuin kulttuurienkin tuhoa.

Normaalisti ymmärrämme eläinten parittelun tapahtuvan luonnon itsensä määräämänä aikana, luonnollisena lajikäyttäytymisenä, jonka tarkoituksena on nimenomaan jälkeläisten tuottaminen. Ja jälkikasvu on yleensä niin runsasta, että osa tai jopa suurin osa menehtyy ennen täysikasvuseksi tuloaan. Näin ollen eräät kristilliset normit, jotka koskevat inhimillistä parisuhdetta, vaikuttavat suorastaan tahalliselta kehotukselta evoluutiolle tunnusomaiseen ja repivään olemassaolon taisteluun.

Rakkaus ja seksuaalisuus ovat ihmisen haluista vahvimpia. Muuan imettäväinen, Kongon sademetsissä elävä harvinainen simpanssilaji, bonopo, on kehittänyt parinmuodostuksessa seksuaalisuutensa samantapaiseksi kuin ihmisellä: parisuhde on jatkuvaa sosiaalista kanssakäymistä, se ei ole rajoittunut kiima-aikoihin, eikä sen tarkoituksena yleensä ole jälkeläisten tuottaminen. Sukupuolinen kanssakäyminen rauhoittaa Bonobo-yhteisöjen riitaisuuksia, jolloin yksilöt ovat hyvin rauhallisia ja luontoon sopeutuvia. Ihmisyhteiskunnat puolestaan ovat monesti luonnolle vahingollisia, ylikansoitettuja sekä täynnä kärsimystä, hallitsemattomia sosiaalisia epäkohtia ja arvaamattomia ekologisia uhkia.

Tutkimusten mukaan lähes puolet maailman kaikkien naisten raskauksista (noin 200 milj. vuosittain) on taloudellisesti ei-toivottuja. Uskonnollisuudesta voimansa ammentava nuiva suhtautuminen yleistyviin raskauden ehkäisymenetelmiin onkin maailmassa kohdannut enenevää vastustusta. Ylikansoitusalueiden kokonaiskuvan lähestyessä keskitysleiriolosuhteita muuttuu kristillisen luomismyytin kehoitus "lisääntykää ja täyttäkää maa" (1. Ms 1: 28) uskonnolliseksi irvikuvaksi.

YK:n ympäristökokouksessa Riossa 1992 ei riitojen vuoksi kyetty väestönkasvua käsittelemään lainkaan. Suurkaupunkien laitaslummit, joissa kymmenet miljoonat kodittomat lapset kaivelevat ruokaansa jätteiden seasta, joissa lasten monimuotoinen hyväksikäyttö rehottaa ja joissa kristillisen lähimmäisrakkauden kaikki mahdolliset vastavoimat sikiävät, sisältävät sen todellisuuden, johon jokaisen ehkäisymenetelmien vastustajan olisi ensin tutustuttava. Esim. miljoonakaupunkien Meksikon, Rion, Nairobien tai Manillan syntyvyyden vuosikasvun arvellaan olevan eräin osin 7 - 10 prosentin luokkaa. Kuvaavaa ajallemme on, että esim. Rio de Janeiron kuulut slummikorttelit eristettiin panssarivaunuin vuonna 1992, että ympäristökokouksen ulkomaiset osanottajat ja toimittajat eivät voisi raportoida ylikansoituksen aiheuttamasta kurjuudesta.

On valitettavaa, että monet uskonnot, juuri ihmisen seksuaalisella alueella, ovat liian itsepäisesti pitäytyneet perinteisissä vanhentuneissa käsityksissä, ja tämän kautta lisänneet ylikansoitusalueiden kurjuutta, kasvattaneet nälänhätää sekä elvyttäneet niitä poliittisia ja sosiaalisia ongelmia, jotka ovat paisuvien ja kestävättömien pakolaisongelmien taustoilla. Nimenomaan kehitysmaissa piintyneet, paikallisesti muuttumattomat tavat syventävät vallitsevia ongelmia. Kun perheen naiset ja äidit käyttävät kaiken liikenevän rahan perheen ruokaan ja elantoon, käyttävät miehet ison osan tuloistaan alkoholiin, kaupalliseen seksiin tai muihin perheen ulkopuolisiin menoihin. Tämänkaltaisissa asioissa voisi kristikunnan "isä", paavi, joka usein on otettu vierailumaassaan vastaan kaasulla täytetyillä kondomipalloilla sekä kiukkuisin julistein, tutkia uskonperusteitaan hieman laajemmalla ja nykyaikaisemmalla eettisellä näkökannalla. Esimerkiksi kehitysmaiden

naisten koulutuksen ja terveydenhoidon kohentaminen olisi paaville paljon tärkeämpää kuin oman erehtymättömyytensä vaaliminen.

Aikamme pelottavien sairauksien (HIV-Aids) torjuntatyössä uskonnollinen ahdasmielisyys koetaan usein kärsimyksen lisääjäksi. Esim. Saharan eteläpuolisissa valtioissa elää yhteensä yli miljoona HIV-Aids-lastaa tai vauvaa, joita päivittäin hylätään roskakoriin ja kaatopaikoille tai heitetään pensaisiin kuolemaan. Kesällä 2001 luterilainen maailmanliitto myönsi noin 12 miljoonaa euroa Aidsin vastaiseen taisteluun ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn, jotka toimintamuodot on tarkoitettu keskittämään noin sataan eri kohteeseen ympäri maailmaa. Sikäli kuin tuollainen toiminta kykenee poistamaan myös ongelmien taustalla olevia syitä, olisi se uskonnollisten perusasioiden toteuttamisen kannalta hyvinkin arvostettavaa. Valitettavan usein uskonnollinen auttamisstrategia on kuitenkin rajoittunut jo ilmaantuneiden ikävien seurausten lievittämiseen.

Nykyaikaisen geenitutkimustietouden yleistyttyä kyetään ihmisten sikiöistä jo raskauden alkuvaiheissa määrittelemään esim. vaikeita perinnöllisiä sairauksia ja monenlaisia henkiseen tai fyysiseen vammautumiseen johtavia kehityshäiriötiloja. Koska tuskin maailmankaikkeuden hyvä Jumala tai kaikkeen pahaan erikoistunut saatanakaan (myös "riivaaja", vrt. Mt 8: 28-34, Jeesuksen aikaanahan uskottiin, että taudit ovat joko Jumalan rangaistuksia tai paholaisen aikaansaannoksia), tietoisesti ja nimenomaisella tarkoituksella sormeilisivat ihmisen geenitekijöitä, voidaan aborttikin ilman syyllisyyttä suoda niille äideille, joilla on toimenpiteeseen lääketieteelliset perusteet. Ns. katumuspillerit tai abortit ovat tietenkin eräissä tapauksissa perusteltavissa, mutta maailman väestön kasvun estämiseen ne eivät ole puolustettavissa.

Uskonnollinen peruste että kansojen (jolloin yksilönkin) kohtalo olisi etukäteen Raamatun profetioissa säädelyä, tarkoittaa myös vastuun kiertämistä itse aiheutetuilta ongelmilta, joita esim. liikakansoitus on. Uskotaan, että normaalin syyn ja seurauksen lain ei tarvitse toimia, koska Jumala on jo aiemmin tehnyt päätökset kansojen kohtaloista, tulevista tapahtumista, ihmisten teoista ja niiden seurauksista. Näin kristillinen käsitys, että ihmisellä olisi vapaus valita, muuttuisi ristiriitaiseksi.

Arvioidessamme omien ja lähimmäisten tekoja, tulee määrittelypohjaksi valita myös perusteiltaan pitävämpiä eettis-tieteellisiä tosiasioita, koska uskonnolliset ohjeistot pohjaavat lähinnä omaan syntyäikäänsä ja sellaiseen tietämykseen, joka esim. ihmisen biologian ja lisääntymisen kohdalla rakentuu pääasiassa perusteettomiin uskomuksiin.

PIENIÄ TAVOITTEITA

Ihmisellä tulisi olla epäluukuinen määrä
pikkutavoitteita, tietoisia ja nimettyjä,
mutta hänen ei koskaan
tulisi nimetä eikä tiedostaa itselleen
koko elämänsä päämäärää.

Samuel Butler

Ympäröivässä luonnossa kasvien ja eläinten tarkoitus - lähinnä luonnon omalta kannalta - on jatkuva pysähtymätön liike. Jokainen hetki tuossa liikkeessä on ainutkertainen ja vallitsevat olosuhteet määräävät tapahtuman tai toiminnan suunnan. Huonekasvi kurkottaa lehtiään valoa

kohti. Havupuu erittää kuorensa haavaan pihkaa ja kasvattaa kaarnan vioittuneen kohdan yli. Aamusella lähtee jänis makaukseltaan ruuan hakuun, koska eläimellä on nälkä.

Ihminen voi asettaa itselleen päämääriä. Päämäärät eivät ole elämän tarkoitus, vaan toimintaa täynnä olevat pyrkimykset, jotka tähtäävät päämääriin. Myös ihmiselle jokainen hetki on ainutkertainen, ja olosuhteiden muuttuessa toiminnan päämäärä voi vaihtua aivan toiseksi. Elämän välttämättömät perustarpeet on tyydytettävä, mutta monet muut tavoitteet voivat olla vaihtoehtoisia ja jatkuvastikin muuttuvia. Masennus, epätoivo ja elämän tarkoituksettomuus saattavat siis johtua siitä, että ihminen ei kykene luopumaan asettamistaan tavoitteista tai muuttamaan niitä.

Jos pieniä tavoitteita ei ole, niitä on luotava. Esim. stressaantunut ihminen, joka vakavasti hautoo itsemurhaa, voisi tuhoajatuksensa rinnalle ensin ottaa tavoitteekseen vaikkapa yhden tunnin reippaan ulkoilun. Kun hän huohottaen ja hikisenä palaa lenkiltä, voisi hän uudelleen ja uudelta pohjalta harkita äskeisen tavoitteensa toteuttamista. "Monet itsemurhat ovat välttyneet, kun kuoleman kynnyksellä muisto kahvilasta, jossa on tottunut pelaamaan dominoa, tulee mieleen", laukoi aikoinaan kirjailija Honoré de Balzac.

Parikymmentä vuotta sitten jäi mieleeni erään nuoren lääkärin, nykyisin tunnetun kirjailija ja neurologian professori Jorma Palon kolumni, jossa opiskeleva ja väsynyt perheen pää saapui iltasella perheen majapaikkaan hermot kireällä. Vaimo vaikutti arkivaatteissaan suttuiselta, ruoka ei ollut valmista, käry leijaili keittiössä ja lapsi itkeskeli pilttuussaan. Ärtynyt perheen pää teki muutaman kilometrin hölkkälenkin. Palattuaan juoksumatkaltaan hän kokikin asiat toisin. Vaimo olikin nätti ja siisti, pöytään katettu ruoka tuoksui herkulliselta ja perheen jälkikasvukin leikki helistimillään ja jokelteli. Näin tapa, jolla arkipäiväisyys muutettiin sekä sisällykselliseksi että tarkoitukselliseksi, oli yksinkertainen.

TARKOITUSTA ETSIMÄSSÄ

Yhä useammalla ihmisellä on nykypäivinä elämän aineelliset edellytykset, muttei tarkoitusta elämälleen.

Victor E. Frankl

Pieni ihmisen alku heiluttaa kovasti käsiään ja potkii palleroisilla jaloillaan. Kun lapsi kykenee vääntäytymään kyljelleen ja vatsalleen, voi hän piankin siirtyä paikasta toiseen konttaamalla tai istuallaan nytkytellen. Liikkeittensä ja pikku puuhiensa yhteydessä lapsi tavallaan kehittää itse itselleen pieniä tarkoituksia ja tavoitteita.

Kauan sitten pieni poikani, silloin alle vuoden ikäisenä, keksi liikkua paikasta toiseen pyörien ja kierien. Päivänä muutamana hänet huomattiin kadonneeksi yläkerran huoneesta. Hätäntyneinä vanhemmat ja muukin talon väki etsivät kaapit, komerot ja portaikot. Viimein poika löydettiin imeskelemässä siististi peukaloaan keittiön seinän viereen kierittyneen maton sisältä. Kunpa useammin jaksaisimme tarkastella jokapäiväisyyttämme uusin uteliain silmin, silloin vähästäkin löydämme uutta, jonka sitten voimme säilöä ”ikuisesti pysyvänä” omaan menneisyyteemme.

Länsimainen hyvinvointiyhteiskunta sekä luo että tyydyttää lukemattomia aineellisia tai henkisiä tarpeita, jotka tulevat oman itsen ulkopuolelta. Nämä tarpeet ja tavoitteet, jotka läheisesti liittyvät "onnen" tavoitteluun, materiaalistien hyödykkeitten yliarvostamiseen, liioiteltuun halujen

tyydyttämiseen tai kuviteltuun keinotekoiseen kokemiseen, tulevat ja menevät sekä aiheuttavat nopeasti ihmisen sisäisyyteen tyhjyyden ja tarkoituksettomuuden tilan. Tällaiset ihmiset eivät viihdy missään, he rientävät paikasta toiseen, arkipäiväinen "tapahtumattomuus" stressaa heitä ja he vaipuvat epätoivoon, koska katsovat menettäneensä otteen elämäänsä. Heille oman kehon ja mielen energettinen tasapaino tai hyvin pienistä jokapäiväisistä asioista nauttiminen ei merkitse mitään.

Tuonkaltaiseen tyhjyyden ja elämäntarkoituksettomuuden tilaan meidän ei tarvitse joutua, jos jatkuvasti kykenemme tarrautumaan niihin pieniin hetkiin ja tilaisuuksiin, joita arkipäiväinen elämämme on täynnä, joissa yksilön osallistuminen, apu tai toiminta voivat vaikuttaa tapahtumiin tai muuttaa niitä. Myös pyyteettömyys ja avautuneisuus, sellainen mielentila ettei halua mitään, anteliaisuus joka tuottaa yhteistä iloa ja tyydytystä, toiminta ilman palkkiovaatimuksia ja kyselemättä miksi, säilyvät ja vahvistuvat sisimmässämme, eikä meidän tarvitse ottaa yhteyttä maksua kinuaviin elämäntarpeisiin.

Seuraavat lyhyet esimerkkitarinat valaiskoon asiaa. Vietettiin seurakunnan päiväkerholaisten pikkujoulua. Pienet pojat ja tytöt lauloivat ja leikkivät täysin rinnoin. Vanhemmat istuivat salissa esityksiä ihailen. Tulivat joulupukki ja tontut, jotka alkoivat jakaa seurakunnan lahjoittamia paketteja. Kaikki muut saivat kääröjä paitsi eräs pikkutyttö, jonka käsi oli siteessä. Hänen vanhempansa istuivat paikoillaan hämmentyneinä. Mutta eräs tarkkasilmäinen täti oli huomannut lahjatta jääneen tytön hätäntyneen ilmeen ja levottomat liikkeet. Täti kiirehti ohjaajien luokse ja selitti asiansa. Varastossa olikin vielä kaksi ylimääräistä pakettia, jotka molemmat ojennettiin kätensä loukanneelle tytölle. Eipä ole vaikea arvata, että asiaan puuttunut täti sekä lahjat saanut pikkutyttö olivat sen illan tyytyväisiä ja onnellisia, eikä heidän vähään aikaan tarvinnut surra elämänsä tarkoituksettomuutta.

Eräs mies asui leikkikentän vieressä, jossa pienet päiväkerholaiset melkasivat. Meteli häiritsi vanhaa miestä ja sai hänet äreäksi. Hänen naapuriinsa muutti perhe, jonka nuori isä usein kuunteli ja seurasi ilmeisen ihastuneena lasten mekastusta. Vanhaa miestä näkymä kovin kummastutti. Sitten hän sai tietää, että nuorella avioparilla oli monivammainen lapsi, joka ei kyennyt puhumaan eikä edes äänteleämään. Tutustuttuaan tarkemmin naapureihinsa vanha ja äreä vanhus alkoi suhtautua myös kerholaisten puuhiin uudella ja ymmärtäväisellä tavalla.

Nykyaikana jopa perinteinen työ, ponnistelu ja fyysinen rasitus ovat merkittäviä elämän arkitarkoituksia, joita teknistynyt, aineelliseen ylenpalttisuuteen ja istumatyöhön iskostunut ihminen ei enää tärkeiksi miellä. Suuremmissa asutuskeskuksissa joudutaankin ihmisten luonnollisen liikuntapuutteen aiheuttamia epäkohtia korjaamaan kalliita investointeja nielevällä maksetulla liikuntaharrastuksella tai suorastaan liikuttamiskoneilla, joihin puolestaan ahne raha ja epämääräinen liiketoiminta on iskeytynyt ja liittännyt niihin omat varjopuolensa.

KAIKELLA ON YHTEYS

Vaan eteenpäin, ohi päivien kaikenlaisten
karavaania vie iankaikkinen kaipaus.
Ei, ei tule koskaan loppua matkallemme,
ja sen määränä lienee vain jokin kangastus.

Uuno Kailas

Vedessä liikkuva hyönteisen toukka alkaa sätkytellä kiivaammin, jos se on joutunut epämiellyttävään, sen elämää vahingoittavaan ympäristöön. Kysymys siitä, miten ihmisen, hänen tietoisuutensa ja havainnoimisjärjestelmiensä kannalta toukan ilmeisen tarkoitushakuinen toiminta on ymmärrettävä ja tulkittava, on varsin hankala.

Ihminen ei voi samanaikaisesti olla sekä ihminen että toukka, joten päättelyt toukan hetkellisesti kokemasta todellisuudesta jäävät aina vajaiksi ja ihmisen omasta kokemuksesta täydentyviksi. Koska omassa aivosidonnaisessa tajuntatilassamme pystymme kuvittelemaan vain tutun kokemusmaailmamme kaltaisia tajuntatapahtumia, täytyy toukan ympäristötulkintojen olla tyystin erilaisia kuin mitä noiden tulkintojen synnyttämät "kuvajaiset" ihmisen aivokoneistossa ovat. Sama epävarmuus koskee koko luontoa ja sen ymmärtämistä, kasveja ja eläimiä, niiden tietoisuutta itsestään, ympäristöstään ja tarkoituksistaan. Toki kaikkien eliöiden olemassaolon mahdollisimman tarkka ja kokonaisvaltainen ymmärtäminen on ihmiselle tärkeää, koska vain siten hän voi käsittää paremmin itseään, ja itseään nimenomaan osana luontoa ja siitä riippuvaisena oliona. Ihmisen avartunut ymmärrys vasta voi johtaa oikeudenmukaiseen ja kestäväan myötätuntoon niin kaikkia ihmisiä kuin ympäröivää luontoakin kohtaan.

Paitsi elämän ylläpitäjänä, on auringon säteilyllä merkitystä mutaatioiden synnyttämisessä eliöille. Evoluutiossa periytyvä mutaatio - jonka nykytiede toteuttaa säteilytyksettäkin geenimanipulaatioissa - on merkinnyt radikaalia hyppäystä uuteen eliömuotoon. Jos päätelemme kuolemattoman sielun olevan vain ihmislajille ominaista, olisi sielu evoluution kannalta putkahtanut olemassaoloon jonkin vallankumouksellisen mutaation kautta.

Kehittyneiden nisäkkäiden eräät yhteistoiminnot, kun norsut hautaavat kuolleitaan tai simpanssit hellivät pienokaisiaan, vaikuttavat kovin inhimillisiltä toiminnoilta. Ehkä pedot, jotka tappavat enemmän kuin ruuakseen käyttävät, mutta erityisesti ihmiset, jotka tietoisesti ahnehtivat luonnosta tai toisiltaan enemmän kuin tarvitsevat sekä murhaavat - kokematta syvää vastenmielisyyttä toimintaansa kohtaan - omaa lajiaan, ovat samaistettavissa sieluttomiin epäolioihin. Vahingollista turhakrääsää hamuamaan harhautuneet ihmiset, jotka eivät kaihda keinoja itsekkäiden pyyteidensä toteuttamiseen, ovat luonnonvastaisuudessaan verenhimoisia petojakin pahempia.

Ihmisten maailmankäsityksiä ja luonnon ilmiöiden selittämistä antiikin ajoista pitkälle keskiaikaan hallitsi kouluviisaus, skolastiikka. Ihmisten kosketus luontoon, sen tarkkailuun ja ymmärtämiseen oli heikkoa. Esimerkiksi Aristoteleen auktoriteettia ei juuri epäilty niin, että hänen mielipiteitään olisi tarkistettu ympäröivän luonnon tapahtumissa.

Fransiscus Assisilainen, joka eli 1200-luvulla, sovelsi aivan uutta tarkastelutapaa luontoon: Jumala vallitsee myös luontokappaleessa, sillä Jumalan rakkaus ei tunne rajoja. Kaikki elävä muodosti ikään kuin yhteisen kokonaisuuden, jota ei voinut turmella rikkomatta samalla Jumalaa vastaan. Tätä välittömästi kokemaansa rakkauden tunnetta Fransiscus sovelsi käytäntöön Italian Umbrian kukkuloiden keskellä: hän saarnasi kaloille, pelasti kastemadon joutumasta tallatuksi ja talvisin

ruokki mehiläisiä hunajalla. Fransiscus Assisilaisen ajattelutapa, joka ei ole kovin kaukana oman aikamme uskonnollis-panteistisista näkemyksistä, sai tunnustusta 1900-luvun lopulla, kun katolisessa kirkossa assisiveli korotettiin ekologian suojeluspyhimykseksi.

Sielun ikuisuudesta ja sielunelämän jatkuvuudesta sukupolvien saatossa runoilee intiaanipäällikkö Seattle vastatessaan Valkoiselle Päällikölle (v.1854): "Kaikella on yhteys. Tämän me tiedämme. Maa ei kuulu ihmiselle, vaan ihminen maalle. Ei ihminen kutonut elämän kudosta, hän on vain sen säie. Mitä hän kudokselle tekee, sen hän tekee itselleen. Jokainen pala tätä maata on pyhä minun kansalleni. Jokainen kiiltävä männynneulanen, usva hämärtyvässä metsässä ja jokainen pörräävä hyönteinen on pyhä kansan kokemuksissa. Puissa virtaava mahla kuljettaa mukanaan punaisen miehen muistoja. Tuoksuvat kukat ovat sisariamme, kauris, hevonen ja kotka, ne ovat veljiämme. Purojen solina ja jokien kimaltava vesi ei ole vain vettä, vaan se on esi-isiamme verta".

Elämänkehän ykseydestä lausui Albert Schweitzer: "Elämänkunnioituksen aate syntyy asiallisena vastauksena asialliseen kysymykseen: Miten ihminen ja maailma kuuluvat yhteen? Maailmasta ihminen tietää vain, että kaikki olevainen on elämäntahdon ilmentymää niin kuin hän itse. Tähän maailmaan hän on sekä aktiivisuuden että passiivisuuden suhteessa. Toisaalta hän on alttiina elämän kokonaisuuden tapahtumille. Toisaalta hän kykenee ehkäisevästi tai edistävästi, tuhoavasti tai suojaavasti vaikuttamaan piiriinsä tulevaan elämään".

Rajallinen persoonallisuuteni ja minuuteni on siis itseysteensä suljettu, mutta muuten luonnosta riippuva muuttuva olotila, joka kuolemani jälkeen palautuu alkuperäisyyteensä, laajemman ei-yksilöllisen olemassaolon yhteyteen. Kuolema ei siis ole vain sitä, että se ottaisi meiltä jotakin tai kaiken pois, vaan kuolema toimii myös antavana osapuolena takaamalla sen, että persoonallinen rajoittuneisuutemme päättyy, tietoisuutemme ja sielumme vankila lakkaa olemasta ja me tulemme jälleen osallisiksi kaipaamastamme universaalisuudesta. Kuolemaa ei siis tarvitse pelätä, vaan se tulee ottaa vastaan vapauttajana. On hyvinkin perusteltua päätellä, että ihmisen kaipaama ikuinen onnellisuus toteutuu juuri silloin kun hän saavuttaa olotilan, jossa hänen ei enää tarvitse tahtoa mitään, ollessaan muuta kuin on. Tämä tilahan saavutetaan nimenomaan kuolemassa.

Elämänvoiman, tietoisuuden ja tavoitehakuisuuden omanneet perusrakenteet, materia energioineen sekä valo, eivät fysiikankaan mukaan ole häviäviä. Ei ole olemassa sellaista kosmista vasaraa, jolla aine voitaisiin lyödä niin "tuusannuuskaksi", ettei energiaa, pölyä tai muita muunnosjäänteitä jäisi ollenkaan jäljelle. Sama pätee massaan sitoutuneeseen ja siitä poistuvaan energiaan. Kun aikoinaan radioaktiivisen beta-hajoamisen yhteydessä huomattiin, että energiaa hävisi jonnekin, epäiltiin, että energian häviämättömyyden laki ei pidäkään paikkaansa. Jo nuorena kuuluisaksi tullut fyysikko Wolfgang Pauli päätti tutkia tarkemmin mainittua ongelmaa. Laskujensa perusteella hän ennusti uuden ennen tuntemattoman hiukkasen olemassaolon. Näin löydettiin neutriino, jonka ominaisuudet ja käyttäytyminen eivät tosin vieläkään ole kaikilta osin täysin tunnettuja ja riidattomasti selvitettyjä.

Saattaa olla, että ihmisen koko ympäristö, hänen käsittämänsä ja kokemansa todellisuus, arkitodellisuuden "ulkopuolelle" sijoittuva muu todellisuus on se lopullinen maailmantodellisuus, jossa erilaiset olevaisuustasot peittävät toinen toistaan siten, että kykenemme vain osittain tai aavistuksenomaisesti päättelemään oman olemassaolomme kerroksisuuden.

Ensimmäinen alku, vaikkapa kosmisen alkuräjähdyksen "Ison Pamauksen" pistemäinen "siemen" kuten myös maailmanloppu, kaiken olevaisuuden totaalinen loppu ja häviäminen, ovat asioita, jotka todella todistettuina tapahtumina tulevat jäämään ratkaisemattomiksi. Mm. monet nykyajan huippufysiikat epäilevät vahvasti niin Einsteinin suhteellisuusteorioiden kuin kaikkien

uudempienkin fysikaalisten teorioiden ehdotonta pitävyyttä. Se nykykosmologian vallitseva teoria, että aika-avaruus seuraamuksineen olisi omatoimisesti syntynyt tyhjästä ja laajenisi lopulta olemattomuudeksi tai mahdollisesti kutistuisi alkupisteeseensä, on kyllä kiehtova ajatusrakennelma, mutta logiikaltaan arveluttava.

Sillä matemaattis-fysikaaliset pelkistykset liitettyinä epätarkkoihin havaintoihin sekä valikoimalla mukaan vain todennäköisiä, mutta sinällään myös teoreettisen epävarmoja vaihtoehtoja, saattavat antaa suuren mittakaavan omaaville kosmologiateorioille kestävämmät puitteet, joista jäljelle jää vain lennokasta mielikuvitusta. Kenties ongelma syvimmillään on siinä, että ihminen ajatuksineen, päätelmineen ja teorioineen on ikään kuin vangittu olevaisuuden sisälle, eikä hän edes ajatuksellisesti kykene murtautumaan maailmankaikkeuden, ympärillämme leviävän aika-avaruuden ulkopuolelle, josta käsin hänellä ehkä olisi mahdollisuus tarkkailla ja kartoittaa kaikkeutta ilman epätarkkuuksia ja olettamuksia.

Tämän takia luotan siihen, että minussa vaikuttavat pyrkimykset, jotka ovat yhteisiä kaikelle elolliselle, ovat luonteeltaan muuntuvia, mutta perustoiltaan pysyviä ja katoamattomia, ja että minun on niitä inhimillisessä tietoisuudessani inhimillisten mittapuiden mukaan vaalittava ja toteutettava. Ajatteluni ja toimintani tärkeimmät kiinnepohdat ovat omassa sisimmässäni, itsessäni, eivät organisoiduissa ulkoisissa järjestelmissä ja säännöstöissä. Toisaalta tekojeni, jotka ovat minuuteni summa ja joihin persoonallisuuteni kuolemani jälkeenkin liittyy ja liitetään, täytyy myös olla luonnossa itsessään vallitsevien tarkoitusten suuntaisia. Luonnon monimuotoisuutta tukevat sekä eläinten että kasvien symbioosit antavat tärkeitä viitteitä ihmisen ja ihmiskunnan uudelleen luontosuhteelle.

LUONTOON SIDOTTU IHMINEN

Permennolla kuollut mehiläinen ja kuollut haavanlehti.
Tämä talo, iloa, lämpöä, hellyyttä täynnä aina,
ja nyt vastaan huokuu kylmyys, autius.
Kuuntelen portailla kaukaista elokuuta,
muistatko: lehtopöllö männyn latvassa puuvajan luona.
Oi, sinä mennyt, olet jättänyt minut
kuin matkalaukun vieraalle asemalle.

Aale Tynni

Elämä on lyhyt. Ihmisen elämä - parhaimmillaankin - on todella lyhyt.

Ilmeisesti aika, jota elämme, suo meille yhä vähemmän tilaisuuksia keskittyä johonkin, kiinnittyä koeteltuun ja kestävään. Ajan kiihtyvä virta (erityisesti ns. "kulttuurirevoluutio") tempaa meidät sellaisiin elämäkurimusten pyörteisiin, että menneisyydessämme muodostuneet evoluutorakenteet eivät enää kykene niihin terveesti vastaamaan. Se, että länsimainen ihminen syntyisi vakaitten olosuhteiden keskellä, eläisi, lähestyisi vanhuutta ja kuolisi lähes muuttumattomien ympäristövaikutusten alaisena, käy yhä harvinaisemmaksi.

Syrjäisillä seuduilla, vaikeakulkuisten maastojen takana, tavataan joskus hämmästyttävän tyytyväisiä ja onnellisia ihmisiä, joiden jokapäiväiset elämäntapahtumat liittyvät saumattomasti ympäröivään, vielä muuttamattomaan luontoon. Idylli kuitenkin katoaa ja paratiisirinnastukset

väistyvät, kunhan länsimaiseen elämänmuotoon liittyvät kulkuyhteydet noihin eristyneisiin seutuihin alkavat toimia.

Niin teollistuneissa kuin kehittyvissäkin yhteiskunnissa ihmiset muuttavat edelleen kiihtyvässä tahdissa asutuskeskuksiin kaupunkimaisen elämänmuodon piiriin. Muuttoliikkeen eräs seuraus on ollut, että kaupunkisuunnittelu ei ole kyennyt tyydyttävästi ratkaisemaan niitä taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia ongelmia, joita kiihtyvä väestön paikallinen kasvu synnyttää.

Liikenneuhkat, vesi- ja viemärihuolto, jätteiden käsittely, rakennusmaan hinta ja asumiskustannukset, rikollisuuden ja alakulttuurin räjähdysmäinen kasvu ym. ongelmat kehittyvät suurissa, ylikasvavissa asutuskeskuksissa nopeasti hallitsemattomiksi ja ihmiselämän luonnollinen kokonaisuus pirstoutuu. Kaupunkien johtajilla ja vastuuhenkilöillä, arkkitehdeillä ja suunnitteluinsinööreillä ei ole ennestään sellaisia valmiuksia ja kokemuksia, että he kykenisivät ennakoimaan ja eliminoimaan niitä seuraamuksia, joita pikaiset muutospaineet ja uudistukset synnyttävät.

Kaupunkimiljöössä luonto on mukautettu ihmisen tarkoituksiperiin ja esim. ravinnontuotanto on eriytetty täysin yksittäisen ihmisen kontrollin ulottumattomiin. Nauttimamme ruoka, sisältäen ympäristömyrkyjä, arvaamattoman vaarallisia hormoneja, torjunta-, väri- ja säilöntäaineita on kaukana puhtaan ravinnon ideasta, luotettavasta valvonnasta sekä käyttäjänsä omaksumasta tai oikeaksi uskomasta etiikasta.

Kun näin on, niin ympäristö – ainakin koskematon neitseellinen luonto – kärsii tai siirtyy yhä kauemmaksi ja kauemmaksi ihmisen kokemusmaailmasta. Kaupungistuneen nykyaikaisen ihmisen syvissä sielunrakenteissa on kuitenkin side luontoon - tai paremminkin tuon siteen edellyttämien kokemusten toteuttaminen tavalla tai toisella - säilynyt.

Tässä suhteessa esi-isämme vaalimat korvet, lehdot ja kalajärvet ovat saaneet aivan uutta arvostusta rauhoitettuina luonnon- ja kansallispuistoina, joista on tullut jokapäiväisiä tutustumis- ja vaelluskohteita. Kasvavalle kaupunkiväestölle alueet eivät kuitenkaan riitä ja eurooppalaisessa mittakaavassa koskematon luonto alkaa olla totaalisesti kadonnut ja kadotettu arvo.

Urbaani huoneisto, jonka ikkunoista näkyy puu, puisto, perunapelto tai suorastaan meri koskemattomine rantakasveineen, kuikuttavine vesilintuineen ja väkkäräisine ikimäntyineen, on "arvokkaampi" kuin asunto, joka näköalaksen tarjoaa pelkkää betoni- ja lasiseinää. Toki heti oivallamme, että tuollainen arvostusportaikko on rakentunut ihmisen sisimpään.

Ei liene vaikeaa päätellä, että ihmisen evoluutio, joka on vaikuttanut 1 - 3 milj. vuotta, ei ole kehittänyt riittäviä valmiuksia sopeutumiselle ahtaaseen asumisympäristöön, joka on ollut ihmisen elintilana vasta muutaman sadan vuoden ajan. Kiireinen, tungoksen ja tavarapaljouden kyllästävä kaupunki-ihminen, joka on irronnut tai irrotettu juuriltaan, harhautuu helposti hänelle vieraiden ja vahingollisten tavoitteiden suuntaan. Psykiatrit, sosiaalihuoltajat ja muut elämäncorjaajat eivät tällöin kylläkään ehdi ajautua työn puutteeseen. Itsetuntemus-, parisuhde- ja elämäskurssit täyttyvät turhautuneista, työpaineiden täyttämistä kaupunkilaisista, joille oman elämän kiinnekohtien rakentaminen on toistuvasti epäonnistunut.

Erämaassa nököttävä järvenrantamökki, jossa omistaja voi viettää ehkä vain muutaman viikon yksipuolisesta, henkeä lomaavasta työvuodestaan, on kaupunkielämään jämähtäneiden ihmisten harras toive ja tavoiteltu päämäärä. Stressaantunut ja jatkuvan hälinän kyllästävä ihminen kaipaa

ympärilleen elävää luontoa. Terveellinen puuhastelu ja yhden päivänkin mittainen kevyt rehkeminen omalla "reviirillä" antaa hänelle hyvän olon ja rentouttavan yöunen.

Kun kilvoittelussa uupuneen ihmisen, joka elämässään on välttynyt nykytekniikan aiheuttamalta äkkikuolemalta, elinkaari lähestyy ääripäätään, hän pohtii usein uudelleen eletyn elämänsä arvojärjestystä, ja muodostaa harkitumman lopputavoitteen, joka poikkeuksetta on aivan erilainen kuin aiemmin, ulkoisten yllykkeiden ja vaikutteiden alaisena toteutettu. Tuo viimeinen elämän arvoluettelo nostaa aina esiin luonnon tai luontoon läheisesti liittyvän, ne kokemukset, jotka elämän riennoissa ovat syrjäytyneet.

Lintulauta, ulkona kuusen oksia heiluttava tuuli, venelaiturin tolppia ja rantakiviä vasten liplattavat lammen aallot tai päivän viimeinen auringonkajo iltapilven reunalla, saattavat olla niitä tärkeitä aistimuksia, joiden myötä kuoleva haluaa sielunsa erkaantuvan maallisesta vaelluksesta. Kaukaisen takametsän syksyinen ruska tai suoaukean hallaisessa aamu-uvassa kylpevä kuurainen saraniitty kertovat luopumisesta ja kuolemasta. Luonnossa luopuminen ja kuolema merkitsevät kuitenkin valmistautumista uuteen syntymään ja olemassaoloon. Miksi ihmisen elämä ja elämänjälkeisyys poikkeaisivat luonnon omista, jatkuvasti toistuvista järkähtämättömistä kiertokuluista?

Viimeisellä matkallamme, mikäli hautauksemme on kristillisen perinteen mukainen, saatteeksemme lausutaan: "Maasta olet sinä tullut - maaksi olet sinä jälleen tuleva". Tarkkaan ottaen sanonta sisältää vain osatotuuden, sillä niin ihminen itse kuin hänen ympärillään sykkivä elämän moninaisuus on ennen muuta energian ja muuntuneen valon pysähtymätöntä virtausta. Ihminen, hänen elämänsä ja sen yhteys laajempaan energieettiseen olemassa olemiseen on siis jotakin paljon enemmän kuin mitä tavallisesti ymmärrämme käsitteellä maa tai multa.

5. MENNEISYYDESTÄ TULEVAISUUTEEN

PINTAA SYVEMMÄLTÄ

Joukkorikollisuus
ei tee yksilöstä rikollista.

Napoleon Bonaparte

Tieteen mukaan ihmisen lähin sukulainen eläinten keskuudessa on simpanssi. Sen perimä, geenirakenne, on 95-98 prosenttisesti ihmisen perimän kaltainen. Erään tutkimuksen mukaan ihmisen ja simpanssin DNA:n eroja olisi vain 55 kohdassa. Muuan Amerikassa elävä opetettu gorilla ymmärsi 2000 opettajansa käyttämää sanaa sekä ilmaisi tahtoaan 800:lla erilaisella viittomaliikkeellä.

Sosiaalisessa kanssakäymisessään simpanssit toteuttavat monia erehdyttävän inhimillisiä piirteitä ja käyttäytymistapoja niin hyvässä kuin pahassakin. Hellyys, rakkaus, hoiva ja huolenpito, työkalut ja niiden käytön opettaminen, lähi- ja kaukoviesticinta, kateus, syrjinta, yhteinen puolustus ja metsästys sekä myös riidat, hillittömät aggressiot tai pitkällinen harkittu vihanpito, jopa sodat reviirien omistuksesta jne. ovat simpanssiyhteisöille yhtä ominaisia kuin ihmispopulaatioillekin. Saattaa olla, että ihmisen joukkoaggressioilla on epäsuora takautuva yhteys simpanssilauman yhteiseen reviiripuolustukseen ja yhteiseen metsästykseseen.

Simpanssit ovat yleensä kasvissyöjiä. Silloin tällöin ne kuitenkin äityvät joukolla metsästämään itseään pienempiä gueretsa-apinoita. Kiinnisaadut revitään kappaleiksi ja syödään. Paviaanit taas, jotka muodostavat voimakkaan uroksen ympärille haaremeita, ovat geenimittareiden mukaan kauempana ihmisistä, mutta yhteisörakenteessaan ne antavat peilauksen ihmisen käytännössä vähenevästä moniavioisuudesta. Tietävästi tuo ihmisen moniavioisuus ei vielä eräissä ihmisyyhteisöissä ole ollenkaan harvinaista, vaan suorastaan sekä uskonnon että perinteisen käytännön mukaista.

Eläinten aggressiotaipumus näyttää olevan suorassa suhteessa lihansyönnin määrään, ruuansulatusnesteiden koostumukseen ja suoliston bakteeriflooraan. Sireenieläimiin kuuluvilta maneeteilta, jotka ravintonaan käyttävät pelkästään vitamiinipitoisia vesikasveja, puuttuu kokonaan lihansyöjille tyypillinen aggressiivisuus, joka puolestaan maapedoilla, kuten hyeenoilla, leijonilla ja tiikereillä, on paljon voimakkaampi kuin pääasiassa kasviksia syöville maaimettäväsillä.

Ihmiset, jotka tekevät ravintotottumuksissaan voimakkaan muutoksen kasvissyönnin suuntaan, huomaavat aluksi suolistobakteeriensa vaihtuvan toisenlaisiksi ja kun vegetarismiin sopeutumisessa on kulunut noin pari vuotta, on aivan ilmeistä, että muutoksia on tapahtunut sekä ihmisen sisäisessä että ulkoisessa käyttäytymisessä.

Ravinnon laadun vaikutuksia ihmisen mieleen tutkittiin jo 5000 vuotta sitten muinaisessa Kiinassa. Sen historiasta ovat peräisin joogien opit, eli miten ravinto vaikuttaa ihmisen fyysiseen ja psyykkiseen olemukseen. Joogien mukaan rajas-ihmiset pitävät vahvasta ravinnosta, runsaasti lihaa ja tärkkelystä sisältävä ruoka antaa heille toiminnallista puhtia, jota intohimot motivoivat. Paljon happoylijäämää tuottava ruoka lisää toisaalta ärtyisyyttä, äkkipikaisuutta ja aggressioita, jotka puolestaan ylläpitävät vauhdikasta fyysistä toimintaa. Rajas-ihmisten henkinen energia on vähäistä. Sattva-ihmisiä, jotka käyttävät pääasiassa kasvisravintoa, eivät intohimot hallitse, vaan henki: käyttäytymisessään he ovat rauhallisia ja heille on ominaista äly sekä tajunnan avautuneisuus,

heidän ruumiinsa ja mielensä ovat tasapainossa. Sattva-ihmiset käyttävät ravinnokseen paljon kevyttä ja emäsylijäämää tuottavaa luonnollista ruokaa kuten marjoja, hedelmiä ja vihanneksia.

Uskonnolliset profeetat ja hämmästyttävän monet maailman merkkihenkilöt ovat huomiota herättävän usein olleet kasvispainotteisen ravinnon käyttäjiä kuten Buddha, Pythagoras, Platon, Aristoteles, Sokrates, Leonardo da Vinci, Gandhi, Voltaire, Rousseau, Kafka, Tolstoi, Albert Einstein, Albert Schweitzer jne. Lääketieteen isänä tunnettu Hippokrates huomasi kasvisruokinnan terveydelliset edut ja julisti: ”Ravinto on lääketettä”. Onkin ihmeteltävää, että länsimaissa vasta meidän päivinämme on enemmässä määrin kiinnostuttu ruuanlaadun moninaisista vaikutuksista ihmiseen, hänen kehonsa fysiologiaan, elimistönsä sairauksiin ja mielensä ahdinkotiloihin.

Muutamit nykyaikaiset huipputeknologian yritykset lienevät, aikamme ravintotieteen vahvistamina, ymmärtäneet Hippokrateen syvällisen totuuden niiden tarjotessa tärkeille työntekijöilleen nimenomaan keveää ja monipuolista kasvisravintoa.

On varsin mielenkiintoista soveltaa tällaisia ravintonäkemyksiä esim. Raamatun paratiisikertomukseen, jonka mukaan ensimmäiset ”synnittömät” ihmiset olivat kasvisruokijia. Toisen historiallisen rinnastuksen voisi kohdentaa Aasiasta n. vuonna 400 hyökänneisiin hurjiin hunneihin, joiden kerrotaan syöneen raakaa lihaa, jota ensin oli pehmitetty ratsusotilaan satulan alla.

Eläinkunnan uroksille tyypillisillä androgeenisillä hormoneilla saattaa siis olla huomattava osuus niin ihmiskunnan historiallisissa väkivaltatapahtumissa kuin nykypäivänkin ja tulevaisuuden joukkoagressioissa, selkkauksissa ja sodissa. Järjestelmällinen oman lajinsa tappaminen, ja ennen kaikkea totaalinen sota näyttää olevan ominaista vain ihmislajille.

Jopa kristikunnan pyhä kirja, Raamattu, sisältää runsaasti esimerkkejä julmasta joukkotuhoamisesta. Vuonna 1999 hyväksytty uusin luterilainen katekismuksemme pyrkii väistämään viidettä käskyä ”Älä tapa” vetoamalla yksilöllisyyteen: ”Yksilöinä emme saa ottaa oikeutta omiin käsiimme”, ikään kuin joukossa toimiminen olisi vähemmän tuon uskonnollisen säädöksen vastaista. Kriittinen Raamatun tutkija tuskin voi olla hämmästelemättä sitä ristiriitaa, joka koittaa kristinuskolle tärkeän viidennen käskyn antamisen jälkeen. Jumalan muotoilemaksi luonnehdittu määräys saa hyvin nopeasti Jumalalta täysin vastakkaisen ja useaan otteeseen kertautuvan käskyn: ”Menkää ja tappakaa kaikki”. Jos nyt päättelemme, ettei kyse suinkaan ollut Jumalan itsensä antamista käskyistä, vaan niistä tarkoituksenmukaisuusperusteista, joita juutalaiskansan johtomiehet tarvitsivat toteuttaakseen omat päämääränsä, tuskin paljonkaan erehdymme.

Raamattu kertoo, että erämaavaelluksen aikana israelilaiset rupesivat ”irstailemaan” Moabin tyttärien kanssa. Itse asia ei ollut kummempi kuin että israelilainen Simri toi leiriin midianilaisen heimopäällikön tyttären, Kosbin. Oikeauskoiset Jahven palvelijat tietysti vihastuivat ja Herran (Jahve-jumalan) käskystä keihästettiin kaikki kansan päämiehet paaluihin, vasten aurinkoa, että Herran viha väistyisi Israelista (4. Ms 25). Joukkoteurastuksen aloittaja, pappi Aaronin pojanpoika Pinehas, jonka toiminta meidän päivinämme rinnastettaisiin rotuvihaa lietsoviin, uusnatseihin tai skineihin, sai Jahven siunauksen ja ikuisen sopimuksen sukunsa yksinoikeudesta pappien virkoihin. Midianilaisten hävitys (4. Ms 31), jonka israelilaiset myös suorittivat Jumalansa, Jahven käskystä, oli totaalinen: kaikki miehet, poikalapset ja äidit surmattiin, vain 32 000 (???) midianilaisneitsyttä jätettiin henkiin ja jaettiin voitokkaille sotilaille muun sotasaaliin ohella.

Vaikka raamatuntutkijoiden mukaan monet VT:n sotakertomukset sisältävät runsaasti epähistoriallista ainesta, omia tappioita vähätellään ja voittoja sekä sotasaaliin määrää liioitellaan, ei moisia tuhoamisia pitäisi uskonnollisessa peruskirjassa väittää Jumalan hyväksymiksi.

Mooseksen kuoltua johti Joosua israelilaiset "Luvattuun maahan" äärimmäisten veristen tuhoamistaisteluiden jälkeen. Paikoin alkuperäisväestö tuhottiin kotieläimiä myöden (Joos 6 ja 10). Peruste, että israelilaisten esi-isä patriarkka Abram oli näyssään saanut Jahvelta kehotuksen muuttaa uudelle kotiseudulle, jossa ennestään asusti kanaanilaisia (1. Ms 12), ei oikeuttanut "Jumalan omaisuuskansaa" sellaiseen tappamiseen, jonka maahantunkeutajat Jumalansa avulla ja johtajiensa määräyksestä suorittivat. Mutta on ilmeistä, että "vanhan liiton" (2. Ms 34) aikana kansanjohtajille välttämätön oikeus rikkoa kymmenen käskyn lakia tuli aina ylipappien kautta Jahve-jumalan ehdottomana ilmestysmääräyksenä, jonka tarkistamiseen ei tavallisella kansalla ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia.

Toteuttaessaan evankeliumeihin jälkikäteen lisättyä lähetyskäskyä (Mk 16: 15-18) jopa keskiajan kristilliset paavit, innostaessaan alaisiaan aseellisiin ristiretkiin, käyttivät enemmän vanhatestamentillista tappamis- ja tuhoamiskäännytyä (mm. 2. Ms 32: 26-27) kuin rakkauden kyllästävä Kristuksen oppia. Niin uskonnolliset kuin poliittisetkin valtapyrkimykset ovat aina yrittäneet keksiä mahdollisimman pitäviä tekosyitä joukkovoimalla suoritettavien epäeettisten toimien oikeuttamiseen.

Islamin opin tunnustajat asettavat yleensä jihadin, ”pyhän sodan” tärkeimpien uskonperusteiden (uskontunnustus, paasto, almujen antaminen, rukous ja pyhiinvaellus) rinnalle. Profeetta Muhamedille jihad merkitsi toisaalta sotaa omia pahoja haluja vastaan, toisaalta myös aseellista uskon puolustamista. Ilman aseellista sotimista olisi islam tukahtunut alkuunsa eikä olisi kyennyt levittäytymään maailmanuskonnoksi. Nykyisin ääri-islamilaiset terroristi- ja itsemurhaosastot katsovat islamin opin oikeuttavan niin raakalaismaisia iskuja ”vääräuskoisia” vastaan, että suuri osa islamin tunnustajista kauhistuu niitä ja luokittelee ne ymmärtävänsä oikean opin vastaisiksi.

Kun intiaanit uuden ajan alussa 1500-luvulla valmistautuivat vastaanottamaan valkoisia eurooppalaisia, he tuskin arvasivat, mitä tulisi tapahtumaan. Kun Kolumbus oli noussut maihin Kuubassa, hän kirjoitti päiväkirjaansa "Intiaanit eivät tapa eivätkä varasta". Mutta ekologista elämäntapaa noudattavilla intiaaneilla oli eurooppalaisten mittapuiden mukaan vakavia puutteita. He eivät olleet jakaneet maata ja merkinneet rajojaan kivipyykeillä, heillä ei ollut kiinteän omaisuuden rekisteritoimistoja laillisine asiakirjoineen, eikä heillä tietenkään ollut poliisia ja armeijaa suojaamassa esi-isiltä siirtynyttä pyhää maakamaraansa.

Aloitettiin intiaanien orjuutus, pakkotyö ja raakalaismainen tappaminen. Esim. Kuubassa oli Kolumbusen aikoihin 150 000 arawak-intiaania, 1500-luvun loppuun mennessä heidät oli kaikki tuhottu. Rikas espanjalainen seikkailija Hernan Cortés asettui Kuubaan isännöimään orjaplantaasia, ja purjehti sieltä sitten konkistadoreineen ryöstämään ja tuhoamaan Meksikon atsteekki- ja maya-intiaaneja. Käyttäen hyväkseen intiaanien jumalaistaruja hän sai surmautettua atsteekkihallsija Montezuman, tuhosi Meksikon intiaanikulttuurit ja ryösti suuret määrät heidän aarteitaan.

Cortésin aikalainen Pizarro onnistui 168:n miehen voimin tuhoamaan koko inkakulttuurin, inkojen päällikkö Atahualpan lähimmät miehet teurastettiin, hänen sivuvaimonsa raiskattiin, Atahualpa itse tuomittiin harhaoppisena kuolemaan ja hirtettiin. Inkojen haudat ja pyhät paikat ryöstettiin ja kultaa sekä hopeaa laivattiin Eurooppaan 18 tonnia. Inkojen ihmisarvo poljettiin lokaan ja heistä loput työnnettiin hedelmättömille Andien ylängöille, mistä käsin inkat tekivät epätoivoista vastarintaa seuraavat 40 vuotta. Tämä laajamittainen tuhoamis- ja ryöstöretki tapahtui läheisessä yhteistyössä silloisten roomalaiskatolisten "lähetysarnaajien", jesuiittojen kanssa, heidän hyväksymänään ja siunaamana.

Kuuban niin kuin koko Amerikan mantereen alkuperäisyhteisöjen kohdalla oli nykykäsityksen mukaan kyse kansanmurhasta ja omaisuuden ryöstämisestä. Eräiden arvioiden mukaan 70 miljoonaa eli yli 85 % Amerikan mantereen aboriginaaleista surmattiin Kristoffer Kolumbuksen jälkeisissä valloitus- ja ryöväysoperaatioissa.

Vielä meidän päivinämme potee latinalainen Etelä-Amerikka sitä kärsimystä ja kurjuutta, jonka espanjalaiset ja portugalilaiset 1500-luvulta alkaen maanosaan juurruttivat. Uskomuksia viljelevällä katolisella kirkolla on tietenkin kaiken yhteisöllisen alennustilan keskellä otollinen maaperä viljellä sellaista vapahduksen sanomaa, joka mahdollisesti tulevassa kuolemanjälkeisessä elämässä korjaa maan päällä kärsineen ihmisen tilan. Mutta todellisia yhteiskunnallisia muutoksia ja parannuksia aikaansaavat vain sellaiset sananjulistajat, jotka uskaltavat asettaa ihmisten teot perinteisten uskomusten edelle.

Kun siis puhutaan länsimaisesta oikeudenmukaisuudesta, pitäisi ainakin muistaa, että se on luotu raa'alla ja epäoikeudenmukaisella väkivallalla. Aseellinen vieraan valtion organisoima joukkotoiminta ei voi poistaa teoilta ankaraa moraalista vastuuta. Luonto, luonnonvarat ja paikalliset asukkaat omaisuuksineen ovat edelleen meidän päivinämme, tosin yleensä vain peitetysti, uhattuina. Luonnonrikas Tiibet, jonka alkuperäisistä asukkaista yli miljoonan arvioidaan joutuneen joko välittömästi tai välillisesti suurvallan uhreiksi, on kuvaava esimerkki voimakkaamman kulttuurin ylivallan soveltamisesta.

Niin historialliset, 1900-luvun kuin aivan nykypäivänkään tapahtumat eivät ole sotien puhkeamista kyenneet estämään. Vuonna 1998 käytiin maapallolla sotaa 51:llä erillisellä alueella, joissa oli mukana yksinomaan lapsisotilaita vähintään 300 000. Maapallon eri puolilla sotakentillä ja selkkausalueilla siepataan jatkuvasti nuoria poikia väkisin taistelujoukkoihin, ja nuoria tyttöjä pakotetaan viihdyttämään tappajasotilaita. Viime vuosina maailman asekauppa on ollut suhteellisen muuttumatonta, noin 70 miljardia euroa/vuosi. Vuonna 1999 yli 100 000 ihmistä tapettiin erilaisissa selkkauksissa ja piensodissa.

Ne miinojen silpomat lapset ja nuoret, raiskatut neitsyeet, raiskatut naiset ja äidit, sotilaat ja vammautuneet sotaveteraanit, jotka nykyaikana (Vietnamin sota, Irakin sodat, Sabran ja Shatilan pakolaisleirien verilöylyt Beirutissa, Bosnia, Afganistan, Ruanda-Zaire-Kongo, Tsetsenia, Kosovo ym.) ovat olleet keskellä totaalisen sodan todellisuutta ja selvinneet hengissä rauhan aikaan, kokevat monesti koko loppuelämänsä järkköväksi eikä heidän mielensä enää kykene palaamaan tasapainoiseen normaaliin elämään.

Vuonna 1862 Minnesotan intiaanit, koettuaan Yhdysvaltain hallituksen taholta suunnatonta vääryyttä ja petollista kohtelua, nousivat uudisasukkaita vastaan ja järjestivät joukkomurhan. Tapauksesta kertoo Mark Twain kirjassaan (Matkakirjeitä maasta, W.& G. 1963): "Kaksitoista intiaania murtautui päivänkoitteessa erääseen maalaistaloon ja vangitsi perheen. Siihen kuuluivat farmari, hänen vaimonsa ja neljä tytärtä, joista nuorin oli 14 ja vanhin 18 vuotta. Intiaanit ristiinnaulitsivat (!) isän ja äidin ja naulasivat heidän kätensä kiinni seinään. Sitten he riisuiivat tyttäret paljaksi, panivat heidät lattialle vanhempiensa eteen makaamaan ja tekivät heille väkivaltaa kerran toisensa jälkeen. Vihdoin he naulitsivat tytötkin seinään vastapäätä vanhempiaan ja leikkasivat heiltä nenän ja rinnat pois. Lisäksi he - mutta siihen en kajoa. Rajansa kaikella. On olemassa niin raakoja häväistyksiä, ettei kynä voi niistä kirjoittaa. Tuon sääliittävän ristiinnaulitun perheen jäsenistä yksi - isä - oli vielä hengissä kahden päivän kuluttua, jolloin apua saapui."

Omalta ajaltamme, nykyajalta on lukuisia esimerkkejä vastaavanlaisista järjestelmällisistä raakuuksista, joita on vaikea uskoa todeksi ja tapahtuneeksi. Paitsi laajuudessaan, niin ehkä myös

raakuudessaan, historiallisten julmuuksien kärkeen yltää mm. heinäkuussa v. 1995 Bosniassa Srebrenican ja Bratunican kaupunkien liepeillä toimeenpannut joukkomurhat. Kaupungit valloittaneet serbisotilaat tappoivat hakkaamalla, silpomalla, ampumalla tai käsikranaatein lyhyessä ajassa vähintään 7414 aseetonta muslimimiestä ja –poikaa, joista nuorimmat olivat 12-vuotiaita. Teon kauhivuutusta lisäsi se, että joukkomurha tapahtui 450:n hollantilaisen YK-pataljoonaan kuuluvan rauhanturvaajan silmien alla.

Ei liene epäilystä siitä, että niin historiallisen kuin nykyaikaisen sodankäynnin taustalla on järjestelmällinen sotilaskoulutus. Tuon koulutuksen tärkeimpiä tavoitteita on ollut ja on sotilaskoulutettavan oman tahdon ja kulloisenkin kulttuurin tuottaman ihmisyyden tukahduttaminen sellaiselle asteelle, että sotilas taistelutilanteessa toimii tehokkaan tappokoneomaisesti. Täsmällisesti johtoporrastettu sotilaskuri, uhkana kenttäoikeuden langettama välitön kuolemantuomio, saa "toisinajattelijat" tai palkkasoturit nopeasti yhteishengen suuntaiseen toimintaan.

Tosin taistelutantereiden sotilaskurista antoi harvinaisen poikkeuksen ensimmäisen maailmansodan päätyminen. Taistelujen raivottua vuosikausia, vastakkain olevien joukkojen välillä hyökäten, toisinaan perääntyen, sotivat osapuolet alkoivat väsyä. Kun juoksuhaudoista ja niiden pommien runtelemista väleistä oli korjattu muutamia miljoonia tapettuja ympärys- ja keskusvaltojen sotilasta, osan heistä jäätyä mutaan ja liejuun rottien syötäviksi, nousivat toisiaan vastaan taistelevat sotilaat viimein valleille, heiluttivat vastapuolille kivääreitä ja hurrasivat toisilleen. He siis esittivät hämmästyttävää kapinahenkeä hierarkkisille sotilasjärjestelmille.

Tuon turhan sodan jälkeen maailma vannoi, ettei toista samanlaista enää koskaan tulisi. Mutta kuinka kävikään? Parikymmentä vuotta myöhemmin käytiin toinen maailmansota, jonka aiheuttamat tuhot kohosivat satoja kertoja suuremmiksi, siviili- ja sotilastappioiden kohotessa 50 miljoonaan. Näin ihmiskunnan historia osoittaa vain sen, että käydyistä raa'oista murhenäytelmistä opitaan vain se, että rauhan aikana on kehitettävä entistä tehokkaampia aseita tulevaisuutta varten.

Ihmisen toistuvaa opillista jäärpäisyyttä ja epäinhimillistä kekseliäisyyttä osoittaa valitettavasti myös hänen julmuutensa. Silloin, kun tuo julmuus liikkuu syvimmillään, ei tapahtuneita kauheuksia haluta edes tiedostaa, verisen realistiset kuvaukset työnnetään syrjään ja todellisuutta peitetaan pinnallisen ihmisyyden suuntaan. Näin tekemällä ihmisen ja ihmiskunnan vastuu ei kehity myönteiseen suuntaan, ja käydyt sodat ja niiden kauhut unohtamalla luodaan pohjaa tulevaisuuden joukkotuhoille ja uusille kärsimyksille.

Muista lajeista poiketen katsotaan ihmisen omaavan ainutlaatuisen ominaisuuden, humanisuuden, jolla tarkoitetaan jotain sellaista kuin myötäläminen, lähimmäisenrakkaus, omantunnon olemassaolo, kaiken elämän kunnioittaminen ja yleinen ihmisarvo. Mutta kun sotatilan olosuhteet nostattavat ihmisissä piilevän pahan - tai ilmiselvän sukulaisuuden evoluution petoihin - päällimmäiseksi, silloin kulttuurin luomat käyttäytymisnormit katoavat kuin olisivat pelkkää pintavaahtoa. Valloilleen päästetty joukkoviha provosoi sitten itse itseään ja monistuu kuin ydinpommin ketjureaktio. Ihmisoikeuksista ja Geneven sopimuksista välittämättä sotivat osapuolet syyllistyvät nykyaikanakin kerrotunlaiseen julmuuteen. Siitä ovat todisteina Lähi-Idän tälläkin hetkellä toimivat ”itsemurhapommittajat” sekä useiden selkkausalueiden avatut tai vielä avaamattomat joukkohaudat.

Asiaa tuskin on syytä ihmetellä, koska rauhan aikanakin ihmisyyttä vaalivilta tai uskonnollis-eettisiä yleismaailmallisia pyrkimyksiä ajavilta puuttuvat tehokkaat vaikutuskanavat. Vallitsevien valtarakenteiden turva on aina viime kädessä armeija ja poliisi, ei lähimmäisenrakkaus tai omatunto. Valtarakenteiden perustana puolestaan on kirjoitettu ja yhteisesti hyväksytty laki ja nimenomaan

sen kirjaimellisuus: virkakoneisto ei etsi ohjeita empatiasta tai sisäisestä oikeudentunnosta (mm. Grönlannin eskimot ovat osoittaneet maailmalle, että ilman kirjoitettua lakiakin kansa voi viettää sopuisaa yhteiselämää, vieläpä karuissa luonnon olosuhteissa).

Yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta halutaan tietenkin toteuttaa lain määräyksin ja säädöksin. Monimutkaistuvissa ja nopeasti kehittyvissä järjestelmissä tällainen pyrkimys on johtanut lakien ja ohjeistojen hallitsemattomaan paisumiseen, jolloin "lainkuuliaisuus" on saattanut haudata niin yksilöiden kuin ryhmienkin käsitykset oikeasta ja väärästä, omantunnonmukainen käyttäytyminen on estynyt, moraaliharkintaiset ratkaisut ovat vähentyneet ja itsekkäiden pyyteiden toteuttaminen lähimmäisyhteisön kustannuksella ovat lisääntyneet. Ajassamme on selvästi havaittavissa taloudellisen ja poliittisen vallan lomittuvan toisiinsa niin tiukasti, että muodostuneen yhteisjärjestelmän takaa on hyvin hankalaa löytää niitä vastuullisia inhimillisiä rakenteita, jotka vielä viljelisivät myötätuntoa tai edistäisivät lähimmäisenrakkauten tekoja.

"Mitä enemmän lakeja ja säädöksiä, sitä enemmän varkaita ja rosvoja", havaitsi jo muinaisen Kiinan viisas Lao-tse. "Mitä paremmin tuntee lakipykälät, sitä helpompaa ansaita omaisuuksia", voisimme ilkeämielisesti todeta siitä nyky-yhteiskunnasta, joka tekee tiedotusvälineisiin kohuohjelmia "oikeudenmukaisuudesta". Äärimmilläänhän byrokratia ammattiasianajajineen, nojaamalla ns. juridiseen oikeuteen, jyrää yksittäisen pienen ihmisen, ryöstää häneltä perusturvallisuuden ja oikeustoimillaan jopa riistää häneltä luottamuksen ihmisyyteen ja omantunnon toimivuuteen.

Näissä asioissa kristinuskolla ja sen johtajilla, kirkoilla ja kaikilla muilla itsenäisillä uskonsuunnilla olisi valtava työkenttä puurettavanaan, mikäli haluaisivat edistää ja toteuttaa opinkappaleittensa perusteisiin sisältyviä oikeudenmukaisuuden, omantunnon ja rauhan edistämisen periaatteita ja vaatimuksia.

Kirkkojen ulkoiset uudistukset, joita Suomessakin on viime vuosina runsaasti tehty, eivät juuri ole ohjanneet enempää yksilöitä kuin kansakuntiakaan laajemman, myös globaalisen vastuun omaksumiseen. Samaten maailman viimeaikaisilla kriisialueilla Pohjois-Irlannissa, Bosniassa, Kosovossa, Kaukasuksella ja Lähi-Idässä - joissa väkivaltaan turvautuminen on joskus voitu katsoa välttämättömäksi vielä raa'emman ihmisoikeuksia polkevan väkivallan nujertamiseksi - olisi uskontojohtajien (piispojen, metropoliittojen, mullahien jne.) viisasta järjestää enemmän kokouksia kompromissien tekemiseksi, aseiden laskemiseksi ja rauhan palauttamiseksi kuin siunata tuhoamaan lähetettyjä erikoisjoukkoja asearsenaaleineen.

Sillä maailman uskontojen vuoropuhelut, yhteistoimintojen kehittäminen ja siirtyminen uskomusdogmisuudesta toimintaetiikan suuntaan tulevat 2000-luvulla olemaan korvaamattoman tärkeitä keinoja ihmiskunnassa vallitsevan vihan hillitsemisessä.

RAAMATTU AIKANSÄ TULKKINA

Taikausko kuuluu ihmisen olemukseen
ja se pakenee, jos se aiotaan kokonaan työntää syrjään,
mitä kummallisimpiin sopukoihin,
astuakseen sieltä, kun se luulee olevansa
jossain määrin turvassa, jälleen esiin.

Goethe

"Jesus kävi tietä myöten Pietarin kanssa sunnuntaihuomelta. Tuli Koisi vastaan, niin sanoi Jesus: kungas lähdet, Koisi? Lähden ihmisen liha syömen, werta juomaan ja luita särkämän. Niin sanoi Jesus: Minä panen sun punaisen kiwen ala, niin kauwan kuin Jesus on taivahas". Lukemalla kaksi kertaa isämeidän, mainitsemalla Pyhän kolminaisuuden ja lisäämällä edellä olevan loitsun, ilmoitti Valpuri Kokkoinen Vähänkyrön noitakäräjillä 1658 parantavansa ihottuman eli koin.

Lukemalla isämeidän kolme kertaa takaperin oli Marketta Parkoinen saanut paholaiselta kyvyn tehdä ihmisille mitä haluaa. Niinpä hän oli noitunut sammakoita räätäli Rolfin tyttäreeseen, joka kauan sairastettuaan oli synnyttänyt 4 sammakkoa. Marketta oli niistä kolme polkenut kuoliaaksi ja vienyt neljännen ulos.

Kummallista 1600-luvun noituuskäsityksille oli se, että yleisesti uskottiin "hyviin henkiin", joiden avulla voitiin harjoittaa parannustoimintaa. Niinpä Johannes Wassenius esitti 1648 Turun yliopistossa väitöskirjan "Luonnollisesta magiasta". Teoksessaan "Luonnonoppi" ilmoitti piispa Gezelius Vanhempi uskovansa haltijoihin, maahisiin ja huonetonttuihin. Mustan magian avulla hän uskoi voitavan istuttaa sarvia ihmisten päähän jne.

Raamatun kirjoista merkittävimpinä, Johanneksen ilmestys, on monien ääriuskonnollisten ihmisten mielestä kaikkein luotettavinta etukäteistietämystä maailman sekä menneistä että tulevista tapahtumista. Juuri merkittävät näyt, jotka meidän aikamme tulkittaisiin sairauden oireiksi ja ilmentymiksi, toistuvat uskomme peruskirjassa Raamatussa säännöllisin välein. Esimerkkinä mainittakoon vaikka Apt 11: 5-10. Pietari kokee hurmoksissa näyn, että taivaasta laskeutuu kulumistaan riippuva purjekangas. Kankaan päällä ryömii kaikenlaisia maan nelijalkaisia, petoja, matelijoita ja lintuja. Jumalan ääni vakuuttaa, että eläimet eivät ole epäpuhtaita ja kehottaa kolmesti Pietaria teurastamaan otukset ja syömään ne. Sinänsä näky ei vaikuta uskottavalta ja aidolta, vaan se lienee tulkittava lähinnä keksityksi selitteeksi Pietarin mielipiteelle, että Jumalan siunaus tulee myös sellaisten ihmisten osalle, joiden ruokatottumukset poikkeavat juutalaisesta perinteestä. Tai sitten kyseessä lienee ollut jokin muu Pietarille tärkeä asia.

Järkyttävimmät toteutuksensa hurmosnäyt ovat saaneet viime vuosisadan uskonnollisperäisissä joukkoitsemurhissa. Kultin johtajilla on muka ollut tarkat tiedot Neitsyt Marian tai Kristuksen ilmestymisestä, maailmanlopusta, Taivaaseen siirtymisestä jne, joihin Raamatun ilmestyskirja antaa sinänsä moniselitteisiä tulkintaperusteita. Kulttien joukkoitsemurhissa (Kansan Temppele 1978, Daavidin oksa 1993, Auringon temppele 1994, Taivaan portti 1997, Liike 10:n käskyn palauttamiseksi 2000 jne.) menetti henkensä vähintään 2000 ihmistä.

Niinkin oppinut kuin Martti Luther uskoi "taivaan merkkeihin". Postillissaan (painos vuodelta 1848) hän jyrisee: "Taiwaan juoksut ovat alusta lähtien niin sowitetut, että antaisivat wissit merkit edellä viimeistä päiwää. Pakanat kirjoittawat Pырstö-tähtein (Komeetein) synnyn tapahtuwan luonnollisesti; mutta Jumala ei luo yhtäkään heistä, jok`ei aawista jotaki wissiiä onnettomuutta.

Niinpä on se sokia taluttaja Aristoteliki kirjoittanut taiwaan merkeistä erinäisen kirjan, jossa kaikki omistaa luonnolle, eikä tahdo niitten mitään merkitsevän. Meidän oppineet seuraavat häntä perästä, ja yksi hullu tekee maailman täyden hulluja. Mutta tiedä sinä, koska jotakin järeskummaa taiwaalla tapahtuu, niin se totisesti on Jumalan wihan merkki.

Ja Tähteistä. Se on, niinkuin Matth. 24: 29 sanoo: Tähdet putoawat Taiwaasta. Korki-Opistoin houruniekka, Aristoteli, tekee tämänki luonnolliseksi ja mitättömäksi asiaksi. Mutta lyhykäisesti: Evankeliumi on Jumalan sana ja wiisaus; se kutsuu tähtein putoamisen merkiksi; pysykäämme siinä. Sentähden, koska Tähdet putoawat, tahi Aurinko ja Kuu pimenevät, niin tiedä, sen olewan merkin; ei Evankeliumi sinulle walehtele...

Tällepä nyt Pakanallinen wiisaus, Korki-Opistoissa istuen, naurahtelee ja sanoo: 'Etkö ole tuuli- ilmoja ja wesi aaltoja nähnyttä ennen kuin nyt? Eikö Aristotelini opeta, kuinka sellaiset tapahtuwat luonnollisesti' j.m.s. Ei joku Tähteintietäjä rohkene sanoa taiwaan juoksun ennustaneen sitä hirmuista eläintä, jonka Tiberin wirta Roomissa, heitti kuollunna rannalle, jolla oli aasin pää, waimon rinnat ja watsa, elefantin jalka oikian käden sijassa, kalan suomukset säärillä ja traakin pää taka päästä j.m. Sillä on Paavikunta, niinkuin suuri Jumalan wihan rangaistus, merkitty..."

Merkillistä ajallemme on, että vielä nykyaikana Jerusalemin kaupunkiin matkaavat kristityt pyhiinvaeltajat kokevat epäuskottavia ilmestyksiä. Milloin joku VT:n henkilö tulee heitä vastaan kadulla, Messias ilmestyy itkumuurista tai valkoiseen lakanaan verhoutunut turisti alkaa saarnata kadulla kulkeville väittäen olevansa neitsyt Maria jne. Vuosittain erityinen Jerusalemiin perustettu poliisipartio joutuu viemään puolensataa kristittyä matkailijaa psykiatriseen hoitoon heidän mielensä järkkymisen takia.

Edelleen meidän päiviemme esim. pitkän ajan sääennustukset, joita aikamme tiede ei ainakaan vielä kykene luotettavasti laatimaan, ovat toistaiseksi olleet kansanennustajiemme ominta aluetta. Puheliaat kansanukot ja -akat tietävät mitä merkillisimpien eläinten, esineiden tai ilmiöiden (mm. ampiaiset, sammakot, suolinkaiset tai vaikkapa harmaakivikirkon seinustat) sisältävän luotettavaa tietoa tulevasta säätilasta.

Mistä johtuu ihmisen herkkäuskoisuus, alttius ylipuhumiselle, mainonnalle, manipuloinnille tai psykologiselle aivopesulle? Mistä johtuu ihmisen syvään juurtunut taipumus magiaan, usko henkiin, taikavarpuihin, astrologiaan, ihmeisiin, ennustuksiin tai yleensäkin ei-järjellä-selitettävään?

Ihminen ei ole ainoastaan psykofyysinen kokonaisuus vaan myös sitä, mitä hän uskoo olevansa ja nimenomaan sitä, millaisiin pyrkimyksiin hänen uskomuksensa häntä ohjaavat. Hänen olemustaan määräävät siis myös erilaiset käsitykset, aatteet, kuvitelmat ja luulot. Suurissa yhteisöissä elävien yksilöiden uskomukset saattavat siis olla keskenään niin jyrkän ristiriitaiset, että suhtautuminen muissa kulttuureissa elävien tapoihin ilmenee pelkästään kielteisinä päätöksinä ja vihamielisinä toimenpiteinä. Pysyvän esimerkin tällaisesta antaa Lähi-Itä: juutalaisten ja erilaista pääuskontoa tunnustavien palestiinalaisten suhteet tuskin tulevat normaalistumaan ennen kuin ääriuskonnolliset ainekset molemmin puolin ovat muuttaneet ehdottomia uskonnollisia käsityksiään ja oppejaan. On myös perusteltuja merkkejä siitä, että islamilaisen ja juutalais-kristillistä uskontoa tunnustavien väestöjen suhteet ovat kehittymässä sekä vihamielisemmiksi että myös muulta sisällöltään yhä enemmän sovittamattommiksi. Myös tässä suhteessa länsimaiden ja Islamia tunnustavien maiden kuilu on kehittymässä vaarallisen pitkäksi.

Inkojen kulttuuriin tuhoutumiseen vaikutti myös heidän uskontonsa. Inkoilla oli myytti Viracocha-jumalasta, joka oli tyhjältä luonut taivaan, kasvit, eläimet ja ihmiset. Tämän jälkeen Viracocha

vaelteli inkojen parissa ja opetti heille kullan ja metallien valmistamista, maanviljelystä ja rumputanssia. Hänellä oli kyky ihmeiden tekemiseen, mm. sokeat saivat näkönsä. Myytin mukaan Viracocha oli hävinnyt meren aaltoihin, mutta palaisi joskus takaisin. Valitettavasti inkat uskoivat ahneiden espanjalaisten olevan palaavia luoja-jumalia, jotka sitten ylivoimaisella aseistuksellaan nopeasti tuhosivat inkavaltion uskontoineen.

Jos juutalainen kulttuuri ennen ajanlaskumme alkua olisi erämaavaelluksellaan tuhoutunut, emme tuntisi Jahve-jumalan tahtoa ja toimintaa siinä määrin kuin se nyt kristittyjen peruskirjassa, Raamatussa esiintyy. Missä määrin primitiivisten kansojen käsitykset ihmisen ja ympäröivän luonnon suhteista ovat samat tai samantapaiset kuin miten ne Raamatun VT:n Jahve-kultissa ilmenevät, voi jokainen tiedonhaluinen kristitty selvittää itselleen lukemalla esim. 2. Mooseksen kirjan luvut 19 - 33 sekä kolmannen Mooseksen kirjan.

Patriarkkojen aika, alkaen Abramista, muistuttaa primitiivisten kansojen totemikulttia, jossa suku tai heimo liittoutuu toteminsa, esim. pyhän eläimen kanssa. Uhrialttari oli tärkeä keskus, jonka ympärille klaani kokoontui yhteisiä uhriaterioita varten. Uhriksi tuotiin syötävää ja juotavaa, samaa, mitä ihminen käytti ravinnokseen. Uhrilihaa pidettiin aluksi jumalien todellisena ravintona. Juomauhri oli alunperin uhrieläimen verta, myöhemmin se korvattiin "rypäleiden verellä", punaviinillä.

Abram ja Jahve (hebrean JHWH = Jahve, on yleisin VT:n Jumalasta käytetty nimi, esiintyy VT:ssa lähes 7000 kertaa) tekevät myös veriliiton (1. Ms 15: 7-12). Liiton vahvistamiseksi kolmivuotiaat (!) hieho, lammas, ja oinas sekä kaksi kyyhkyä uhrataan, jonka jälkeen "synkkä kauhu" valtaa Abramkin. Eräässä vaiheessa Jahve-menoissa ilmeisesti päädyttiin ihmisuhriin, ja Abramkin oli niistä tietoinen (1. Ms 22). Kun Jefta uhraa tyttärensä Jahvelle (Tuom 11), sanoo Luther selityksissään: "Toivoisimme, ettei hän olisi häntä uhrannut. Mutta teksti on selvä".

Jahve, VT:n "Herra", joka puhuu tulella, pilvessä ja ukkosen jylinässä, joka loukkaantuu kansanjohtaja Aaronin ja juutalaiskansan valmistamaan kultaiseen sonni-jumalaan ja muuttaa leirin ulkopuoliseen majaan, koska "teidän mukanaan saattaisin hävittää teidät" (2. Ms 33: 1-23), jota tavalliset israelilaiset eivät saa nähdä "kasvoista kasvoihin" etteivät tuhoutuisi, joka voidaan nähdä ainoastaan selkäpuolelta ja kuulla pimeässä, joka vaatii uhrieläinten verta vihmottavaksi arkkinsa ja kansansa päälle, joka määrää papitkin varustautumaan tiu'uilla etteivät kuolisi lähestyessään "kaikkeinpyhintä", joka ei hyväksy uhrialttariin louhittuja kiviä koska taltanjälki saastuttaisi koko alttarin, joka lyö kuoliaaksi vaununajaja Ussan kun hän vetohärkien kompastuttua yrittää estää arkin suistumisen maahan (1. Aikak 13: 7-10), joka tappaa 70 Bet-Semesin miestä, jotka olivat vain katsoneet Herran arkkia jne., on pikkutarkkojen vaatimustensa nojalla yhdistettävissä aiemmin eläneiden primitiivikansojen tabuihin sekä tabujen lepytysmenoihin ja rangaistusseuraamuksiin.

Näin Jahve määrää kuolleesta saastuneen puhdistamisesta (4. Ms 19): "Joka koskee kuolleen ihmisen ruumiiseen, kenen hyvänsä, olkoon saastainen seitsemän päivää. Hän puhdistakoon itsensä tällä vedellä (sisälmyksineen poltetun hiehon tuhkavesi) kolmantena (!) ja seitsemäntenä päivänä, niin hän tulee puhtaaksi. Jokainen, joka ei puhdistaudu, saastuttaa Herran asumuksen ja hänet hävitettäköön Israelista, koska puhdistusvettä ei ole vihmottu häneen; hän on saastainen ...".

Ainakin vielä 1600-luvun Etelä-Pohjanmaalla seurakunnan pappi suoritti synnyttäneiden äitien "kirkkoonoton" hinnan vaihdella 12 kupariäyristä yhteen kuparitaalariin. Jeesuksen äidin, Marian puhdistuspäivien täytyessä noudatettiin tietenkin tarkasti Mooseksen lakia (Lk 2: 21-24), jolloin kahdelta kyyhkysuhrilta taitettiin papin toimesta niska, ja lintujen sydämen pumppaama ja sen valtimoiden ruiskuttama veri suunnattiin temppelin muuriin.

Vanhatestamentillinen ankara Mooseksen laki oli myös keskiajan Suomessa aina 1700-luvulle koventamassa rangaistuksia pikkurikkeissäkin: mikäli kohotti kätensä vanhempaansa tai isovanhempaansa vastaan siten, että esim. perintöriidan päätteeksi huitaisi perittävänsä niin, että hänestä vuosi verta, olkoonpa vaikka nenäverenvuoto, tuomittiin asianomainen "rikollinen" Mooseksen lain nojalla (2. Ms 21: 17) kuolemaan. Kuolemantuomio usein myös pantiin täytäntöön, vaikka "uhri" ja koko hänen sukunsa rukoillen anoi tuomion purkua, koska muuten senaikaisen käsityksen mukaan Raamatun Jumala, VT:n ankara Jahve olisi kohdistanut vihansa esim. tappavan kulkutaudin muodossa rikoksentekijän sukuun tai lähiyhteisöön.

Ellei Jahven säädöstä johonkin rikkomukseen ollut, pantiin rikkoja vankeuteen ja hankittiin Jahvelta tuomio. Näin mies, joka sapattina oli tavattu puita keräämässä, tuomittiin Jahven määräyksestä kivitettäväksi ja tapahtuman jälkeen (4. Ms 15: 32-41) vastaavat rikkomukset rangaistiin kuolemalla. Oikeauskoisten juutalaisten oli tämän tapauksen jälkeen ommeltava viittojensa kulmiin tupsut, jollaiset Jeesuksellakin oli (Mt 9: 20), merkiksi siitä, että tuntevat Herran kaikki käskyt.

Mooseksen Jahven, jolle eläinten veressä olevan elämänvoiman vuodattaminen merkitsee sovitusta (3. Ms 17), rinnastaminen kristinuskon luonnehtimaan maailmankaikkeuden Luojaan on sitä ongelmallisempaa, mitä voimallisemmin koko Raamattu katsotaan kristinuskon perustaksi.

Ensimmäinen teologi, Paavali, satoi Adamin ”synnin” koko ihmiskunnan kiroukseksi, josta vain yksi vanhurskas, Kristus, voi uskon kautta tehdä kaikista ihmisistä vanhurskaita ja johtaa heidät ikuiseen elämään (Rm 5: 12 – 21). Oppirakennelmana kristinuskon symbolinen syntiinlankeemus, kirkkoisä Augustinuksen paratiisikertomuksen tottelemattomuuteen sitoma perisyntioppi, Jeesuksen veriuhrisovitus korvaten rituaaliteurastuksessa maahan lasketun eläinveren sovittavuuden sekä ruumiin ylösnousemus, ei ole nykyihmisen kannalta kovin uskottavaa. Peräti merkillistä olisi, että maailmankaikkeuden Luoja tarvitsisi veriuhrin (= poikansa tappamisen) itsensä lepyttämiseksi oman luomuksensa, inhimillisen ihmisen vuoksi. Evoluution mukaan ihmisellä itsellään ei voinut olla osaa omien ominaisuuksiensa muotoutumisessa, jolloin hänen ei myöskään erikseen pitäisi tuntea syyllisyyttä perimästään, teoistaan kylläkin.

Epäily, että Mooseksen Jumala, Jahve, "Herra", on alkuaan juutalaisten oma heimojumala ja aivan eri Jumala kuin UT:n Jeesuksen Jumala, on perusteltavissa. Epäily, että Raamatun Jahve-jumala on rinnastettavissa varhaisten luonnonkansojen jumaliin, joita palveltiin kultti-menoin, tuskin on väärä. On vähintäänkin epäuskottavaa, että kaikkivaltias Jumala, joka on luonut universumiin mittaamattomat määrät ainetta ja energiaa, olisi maapallolla alkuaan ilmestynyt vain pienelle historialliselle paimentolaiskansalle vaatien itselleen samoja uhraus- ja lepyttelymenoja, jotka olivat tunnusomaisia alkuperäiskansoille. Olisi peräti merkillistä, että maailmankaikkeuden Luoja ilmaisisi itseään mm. ympärileikkauksessa (1. Ms 17: 10-14, Joos 5: 2-9) ja esikoisten surmaamis- ja lunastusmenettelyssä (4. Ms 8: 17).

Teologioiden selitykset, että kristityn on hyväksyttävä kehittyvä ja historiansa kulussa muuttuva raamatullinen jumalakuva, joka vasta UT:ssa täydellistyy, ovat kaikkea muuta kuin vakuuttavia. Koska tietenkin Jumala on sama eilen, tänään ja huomenna, täytyy myös Raamatun ajan myötä muuttuvan, kehitysperiaatteella toimivan Jumalan olla sama kuin tietyn aikakauden ihmisväritteinen jumalakäsitys.

Useimmille VT:n tutkijoille on täysin selvää, ettei yksikään VT:n kohta alkuperäisessä yhteydessään ole ennustus Jeesuksesta, vaan on peräisin jo alkukristillisten kirjoittajien epähistoriallisesta muuntelusta, jonka tarkoitus oli nostaa omat tarkoitukset vallitsevien edelle. Alkukristittyjen ainoana Pyhänä Kirjana oli yli sadan vuoden ajan juutalaisten pyhät kirjoitukset

(mukana Raamattumme vanhatestamentillinen osa), joten he vahvemman juutalaisuuden puristuksessa pyrkivät osoittamaan olevansa vallitsevan ja kunnioitetun juutalaisen kirjallisuuden jatke ja täyttymys. Jopa useimmin toistettu VT:n ennustus Jeesuksesta (Jes 53: Kärsivä Herran palvelija) on ilmeinen deuterio-Jesajan kuvaus jo tapahtuneesta Israelin kansan kärsimyksestä, sillä teksti on menneessä ajassa ja sisältää enintään vain lupauksen paremmasta tulevaisuudesta (Räisänen: Koraani ja Raamattu, Gaudeamus, 1986).

Kuvaavaa kristinuskon alkuvaiheille on, että silloin esiintyi voimakkaitakin kristillisiä liikkeitä, joiden mukaan Jeesuksen esittämä Jumala on aivan eri kuin ”Aabrahamin, Iisakin ja Jaakobin Jumala”. Nuo liikkeet eivät kuitenkaan kyenneet menestymään omista sinänsä uusista perusteista lähtien, vaan enemmän niin kirjallisia perinteitä kuin vallitsevia tapojakin säilyttävät suunnat tukahduttivat ne.

Keskiajalla kehitettiin sanainspiraatio-oppi, jonka mukaan Raamattu olisi kokonaisuudessaan Pyhän Hengen valvonnassa kirjoitettua ehdotonta Jumalan sanaa. Näin ei tietenkään ole. Jo väitteet, että Raamattu on Jumalan sanaa (Islamin mukaan Koraani on Jumalan suoraa puhetta Muhammedille!) ja että Jumala on salattu, ovat keskenään sovittamattomat.

Tavalliset, vaatimattomasti elävät ja vilpittömyyteen pyrkivät ihmiset, jotka ovat huolestuneita ihmisen itsensä aiheuttamista ongelmista ja maapallon luonnon tilasta, ovat vanhurskaudessaan esikuvallisemmalla tasolla kuin sellaiset "oikeaoppisuutta" tunnustavat, joille usko omaan pelastusvarmuuteen merkitsee kaiken muun poissulkevuutta. Jos omantunnon ääni korvataan ulkoisilla täsmäriittien noudattamisilla (vrt. esim. kolminaisuusoppi: katolisen kirkon mukaan: Pyhä Henki, jonka ymmärretään olevan jumaluuden kolmas persoona mutta joka kuitenkin ei ole täysin itsenäinen tai erillinen olemus, laskeutuu sekä Isästä että Pojasta, kun taas ortodoksit eivät hyväksy lännessä tehtyä lisäystä ”ja Pojasta”), lähestytään uudelleen niitä taikauskon elementtejä, jotka löytyvät jokaisen ihmisen luonnollisista rakenteista. Tällöin ihmisen välittömät kokemukset eivät voi häiriöittä toteutua ja fanaattisella vanhentuneella uskolla, josta uusiutuva tieto on jatkuvasti karsittu pois, estetään aikaansa seuraavaa vastuuntuntoa syntymästä ja vaikuttamasta.

Raamatun VT:n kirjat on kirjoitettu eri aikakausina vuosina 1000 - 100 eKr, sisältäen muisti- ja perimätietoa sekä kunkin aikansa uskomuksia ja menoja, inhimillisiä erehdyksiä ja ristiriitoja. Yhtään alkuperäistä käsikirjoitusta koskien vanhaa tai uutta Testamenttia ei ole löydetty, ainoastaan käsin tehtyjä kopioita tai kopioiden kopioita. Ja vaikka kopiot tehtiinkin tarkasti, houkutus pienen "parannuksen" tekemiseen oli varmaan joskus joko tarkoituksenmukaista tai ajan muutospaineiden edellyttämää.

Euroopan kristityt yrittivät keskiajalla kääntää juutalaiset kristinuskoon ristiretkien avulla. Kun asiassa ei onnistuttu, järjestettiin juutalaisten ja kristittyjen välille keskusteluja uskonnon keskeisistä asioista. Ensimmäinen väittely v. 1240 huipentui Jeesuksen messiaanisuuteen. Kuuluisa juutalainen oppinut lausui lopuksi asiasta: ”Jos Jeesus olisi ollut Messias, olisivat kaikki kristityt jo takoneet miekkansa auroiksi. Mutta katsokaa ympärillenne!”

Jeesuksen aikana juutalaisten perinnäistavat, Mooseksen laki ja profeetat olivat niin vallitsevia, ettei Jeesuksella ja hänen jälkeensä apostoleilla ollut mitään mahdollisuutta irrottautua omaksi erilliseksi kokonaisuudekseen, kristinuskoksi. Uuden testamentin puolella erityisesti kirje Hebrealaisille, sen 9:s luku, yrittää kyllä nivoa ”vanhan liiton” ja ”uuden liiton” saumattomaksi jatkuvuudeksi, mutta kirjoittajan käyttämät rinnastukset ja todistelut eivät ole kovin vakuuttavia. Ensimmäisinä vuosisatoina kristinuskon kokonaistilanne ja tulevaisuus olivatkin epävarmoja, kunnes uusi uskonto

Rooman myötävaikutuksella muotoutui ja nousi ankarien riitaisuuksien keskeltä (esim. kolminaisuusoppi pidettiin alusta saakka voimassa pakkokeinoin).

Mielestäni moninaisten uskontojen ja uskojen paljoudessa kristityn nykyisyys rajautuu seuraaviin ydinkysymyksiin:

1. Onko kristinusko ainoa oikea uskonto, jota kaikki maailman kansat on käännytettävä tunnustamaan? Kun esim. norjalaiset lähetystyöntekijät selittivät kristinuskon periaatteita Mongoliassa, heitä kehoitettiin lähtemään kotiinsa ja saamiinsa vastaväitteisiin heidän oli pakko myöntää, että rehellisesti omantuntonsa mukaan elävät ihmiset voidaan myös vanhurskauttaa, mikäli noudattavat sitä omantunnon ääntä, jonka Jumala on heidän sydämiinsä asettanut (Rm 2: 14-15, Apt 10: 34-35).
2. Ovatko Raamatun legendat ja myytit, kuten syntiinlankeemus kertomus tai Jeesuksen maanpäälliseen vaellukseen liittyvät ei-järjelliset ihmeet edes vertauskuvallisina kristinuskon täysin luovuttamattomia perusrakenteita? Miten tulevaisuus tulee muuttamaan kristinuskon uskomuksellisuuden ja sen moraalisten rakenteiden suhdetta? Miksi Raamatun sisältämää eettistä aineistoa sekä käsitellään että opetetaan suhteettoman vähän verrattuna uskomukselliseen aineistoon?
3. Onko Raamatun vanhatestamentillinen aines - joka sellaisenaan kertoo erään pienen kansan kaukaista ja väritettyä historiaa - myös kristillistä perustaa? (esim. sapattina polttopuita kerännyt mies kivitettiin, 4. Ms 15: 32-36).
4. Onko nykyaikainen raamatuntutkimus oikeassa, kun se väittää kristinuskon syntyä aikojen ensimmäisinä vuosisatoina olleen liikkeellä lukuisia sellaisia uskonuuntia, jotka tulkitsivat Jeesusta ja hänen aikaansa toisistaan poiketen tai toistensa suhteen suorastaan vastakkaisella tavalla? Jos näin on, niin mitä perusteita on sille, että Paavalin kehitelemä teologinen suunta olisi ollut kilpailevista suunnista ainut oikea? Poikkesiko alkuaikojen kristinusko v. 325 pidetyssä Nikean yleisessä kirkolliskokouksessa sellaisille harhapoluille, jotka nykypäivinä ovat johtamassa umpikujaan?
5. Onko edellisten kysymysten rinnalle tai jopa edelle asetettava tavoite rakentaa uusia yhdistäviä siltoja kaikkien suurten maailmanuskontojen kuin myös pienempien erilaisten uskonlahkojen ja niiden tunnustajien välille? Kun maailman kansat ja kulttuurit ovat jo monilla yhteiskuntaelämän aloilla hyväksyneet tasa-arvoistamistavoitteita ja tehneet yhteistyötä, niin miksi vastaava kehitys ei myös edistyisi suurten maailmanuskontojen piirissä?

EHEYTYMISTÄ KOHTI

Alussa oli sana - mutta sanan täytyy
historiassa alituisesti muuttua toiminnaksi -
muuten se lakkaa kaikumasta
tekemättä vaikutusta.

Adolf Harnack

Luonnon säännöllisistä kiertokuluista ja sen eliökehää ylläpitävistä yhteyksistä irralleen pyrkivää ihmislajia ympäröivät yhä useammin ihmisen itse tuottamat uhat ja ongelmat. Ne eivät lukumäärältään näytä vähentyneen tieteellis-teknologisten edistysaskeleiden rynnistyksessä.

Järkevän ihmisen toinen toistaan hämmästyttävämpiä saavutuksia, aikaansaannoksia ja keksintöjä on nykyaika pakahtumiseen saakka täynnä. Tänä päivänä rientävät yksilöt, kansat ja kansakunnat kaikkinaisen tiedon, tekniikan ja koulutuksen perässä, ollen huolestuneita ja ahdistuneita syystä, etteivät vain jäisi jälkeen siitä edistyksestä, joka jossain muualla, nimenomaan armottomissa kilpailuyhteiskunnissa kuten Yhdysvalloissa ja Japanissa, näyttää kurovan itselleen saavuttamatonta etumatkaa maihin nähden.

Ihminen on elänyt 1 - 3 miljoonaa vuotta luonnon sanelemilla ehdoilla, mukautunut olemassaolossaan ekologiseksi olioksi ja sopeutunut ympäristönsä oleelliseksi osaksi.

Nyt näyttää siltä, että edistyksellisten ja nykyaikaisten yhteiskuntien kaikille toiminta-aloille levinneet "uusarvostukset" kuten tulosvastuu, rationalisointi, saneeraukset, parannettu kustannustietoisuus, kasvava tehokkuus sekä kaiken kruunaava taloudellinen voitto syrjäyttävät ekologisen uusiutuvuuden ja täten pirstovat tai polkevat alleen samalla muut ihmiselle tärkeät elämänarvot.

Vasta pari viime vuosisataa ihminen on elänyt sellaista korkean teknologian aikaa, joka on suonut yhä runsaammin tilaa ihmiskunnan monimuotoiselle kulttuurille. Toisaalta samaan aikaan ihmislaji on sotinut kaksi maailmanlaajuista kaukotuhoamissotaa ja levittänyt luontoon miljoonia tonneja hitaasti hajoavia kemikaaleja (esim. dioksiinit, DDT, dieldriini, endriini, furiinit, PCB-yhdisteet jne.). Vaikka kansainvälinen sopimus nykyisin kieltää noiden myrkkujen käytön, säilyvät ne maaperässä ja pohjavesissä vielä vuosikymmeniä kertyen ravinnon ja veden mukana eliöiden kudoksiin. Lisäksi esim. metalli- ja paperiteollisuuden tuottamia dioksiini-jäämiä tuskin voidaan kokonaan poistaa. DDT:n käyttö malariasääsken torjuntaan jatkunee, ja olettaa sopii, että tutkittujen myrkkujen tilalle tulee nopeasti uusia "tutkimattomia", joiden vaarat ja vaikutukset voidaan todeta vasta myöhemmin.

Maailmalta kantautuvat uutiset ennakoimattomista saastumishavainnoista ovat päivittäisiä. Teollisuusmaissa mm. valmisruokien säilyvyyttä pidentävät lisäaineet kasvattavat osuuttaan ravintoketjuissa. Ihmiseen kertyen ne alentavat kehon immuunivastetta, lisäävät allergia- ja yliherkkyysoireita, edistävät vaarallisten mikrobien mutantoitumista, muuttavat hormonien vaikutuksia, vahingoittavat sukusoluja jne. Suomalaisen ympäristötutkijan, emeritusprofessori Pekka Nuortevan mukaan kaikkialle levinneet dioksiinit ja dibentsofuraanit ovat jo pieninä annoksina erittäin myrkyllisiä. Professorin mukaan ne erityisesti kasvattavat syöpäsairauksia ja lisäävät ihmisen homoseksuaalisuutta.

Puhdas juomavesi ja tehopumpuilla keinokastelualueille nostettu pohjavesi tekee loppuaan kuten Pohjois-Amerikan suurimmalla pohjavesialtaalla Teksasin laakiolla tapahtuu. YK:n ennusteiden mukaan käyttövesi voi lähivuosikymmeninä muodostua suurimmaksi sodan syyksi Afrikan ja Lähi-Idän alueilla. Aral-järvi, joka kuivuttuaan jatkaa tappavan suolan levittämistä ympäristöönsä tai Mexicon kaupungin jatkuva vajoaminen pohjaveden pumppaamisen takia, ovat korjaamattomia esimerkkejä ihmissuunnittelun lyhytkestoisuudesta. Otonikato toisinaan suurenee ja toisin ajoin pienenee. Ilmastomuutokset, toisaalla viljelyskelpoisen maa-alueiden kuivumiset, toisaalla suuria kaupunkeja ja tärkeitä viljelyksiä tuhoavat tulvat, pelottavat. YK:n ilmastokokouksessa Buenos Airesissa 1998 varoittivat pessimistisimmät tutkijat, että maapallon ilmaston lämpeneminen johtaa katastrofaalisiin seuraamuksiin jo muutaman vuoden sisällä. Nyt, vuonna 2005 näyttää siltä, että

ennustukset ovat ainakin pääosin osuneet oikeaan. Myös tuorein YK:n raportti vahvistaa maailman tilan ehkä vieläkin synkemmäksi kuin edellä on esitetty.

Luonnon uusiutumiskyvyn ja puhtauden jatkuvasti vähentyessä on rakennettu satoja ihmisistä täyteen sullottuja miljoonakaupunkeja, joissa hallitsemattomat sosiaaliset ja ekologiset ongelmat sikiävät ja slummiuttavat syövästä lailla suuria kaupunginosia rikollisuuden ja epäinhimillisyyden tyyssijoiksi. Viidesosa Venäjän pinta-alasta on jo nyt ekologisesti kriittisessä tilassa, joka edelleen vain pahenee. 1990-luvun taitteessa maailman viljasato ensi kertaa vähenee ja viljelyyn sopiva maan pinta aavikoituu, suolautuu, eroosioituu tai asfaltoituu sellaisella vauhdilla, että niin jatkuessaan jo 50:n vuoden kuluttua koko maapallon viljelyala olisi vähentynyt puoleen.

Euroopassa oli v. 1977 toiminnassa 71 ydinvoimalaa. Lähivuosina ne tulevat kaikki eläkeikään osan ollessa jo nyt arveluttavan heikkokuntoisia. Venäjällä on toistakymmentä ydinvoimalaa yhtä epäilyttävässä kunnossa kuin 1986 räjähtänyt Tsernobyli (Hertsgaard: Planeettamme tulevaisuutta etsimässä, O 1999). Plutonium- ja muiden ydinjätteiden säilyttämisiongelmaa ei ole missään ratkaistu lopullisesti. Korkea-aktiivisten jätteiden varastointi syvälle kallioperään ei sekään ole turvallista, koska maapallon kaikki mannerlaatat "kelluvat" sulan kivimassan päällä ja ovat jatkuvassa vähäisessä liikkeessä toistensa suhteen. Suomessa Eurajoen kallioperä, johon ydinjätteitä on jo päätetty säilöä, on maan nouseman myötä ainakin kohoamassa ylöspäin.

Yhdysvalloissa ei uusia ydinvoimaloita enää sallita ja vuoden 1998 aikana toiminnassa olleet 105 ydinvoimalaitosta aiotaan lopettaa vuoteen 2030 mennessä. Vuosikymmenien aikana kerätyt varat käytetyn ydinpolttoaineen loppusijoitusta varten on kuitenkin ajat sitten kulutettu liittovaltion massiivisen budjettivajeen täyttämiseen, joten ongelmatonta ei maailman suurimman ydinteknologiavaltion siirtyminen vähemmän saastuttaviin tai turvallisiin energian tuotantomenetelmiin tule olemaan.

Ironista ajallemme on maapallon kansojen ravintoon liittyvä paradoksi: ylipaino-ongelmien ja nälkäkuolemien määrät lisääntyvät samanaikaisesti! Kun Yhdysvalloissa suoritetaan vuosittain 500 000 rasvaimua, kärsii samanaikaisesti 1 200 000 maapallon asukasta, joista suurin osa lapsia, kroonista nälänhätää. Ehkä ironisinta ovat sähköisten viestimien suorat TV-lähetykset: toisella kanavalla kymmeniä tuhansia kuolemaa tekeviä luurangonlaihoja afrikkalais-, aasialais- tai slummikaupunkiperheitä niin aikuisia kuin lapsiakin ja toisella kanavalla valtioiden, laitosten, tehdaskompleksien tai johtavien taidetalojen järjestämiä juhlahuominkeja, joissa pinnalle pompahtaneet julkikset, osa huippukirurgien uudelleen muotoilemina yhdessä kutsuvieras-eliitin kanssa, viettävät erilaisia määrävuosijuhlia.

Juhlan osanottajat, pukeutuneena kissanrusetteihin ja avokaulaisiin muoti-iltapukuihin, eivät tietenkään itse osallistu menojensa kuluihin, vaan se tavallinen kansa, joka puurtaa arkena ja sunnuntaina ja joka uskollisesti suorittaa kymmenykset ja vielä niiden raippalisätkin, on maksajan osassa. Jos tuo maksuja suorittava osa sitten joutuu ahdingossaan tavallaan pakostakin ulosmittamaan saataviaan luonnosta, lienee se jokseenkin ymmärrettävää.

Mm. suomalainen luontoguru, "antihumanisti" ja maailman väestön "vesuriharventaja" kalastaja Pentti Linkola - oltakoonpa hänen suosittelimestaan ratkaisumalleista mitä mieltä tahansa - on koonnut kirjoihinsa ihmisen ja maailman luonnon tämänhetkisistä ja tulevista suhteista sellaisia uhkakuvia, joista monet edelleen toteutuvat täyttä päätä ennusteidensa mukaisesti. Esim. maapallon "keuhkot", Amazonin sademetsät pienenevät kaudella 1995-97 Tanskan kokoisen alueen verran ja siitä lähtien on hakattu ennen koskemattomia metsiä puhtaaksi noin 2 miljoonaa hehtaaria vuosittain. Samanlainen kiihtyvä sademetsien taloudellinen hyväksi käyttö on jatkunut myös

Indonesian ja sen lähialueen saarilla. Nyt on käynyt yhä ilmeisemmäksi, ettei maapallon sademetsiä enää ehditä suojelemaan niin, että ne välttyisivät totaaliselta tuhoutumiselta. Muutkin Linkolan ennusteet saavat melkoista tukea viime vuosien ”Maailman tila”- raporteista.

Toisin kuin arvostelijansa Linkola epäilee, ettei tulevaisuuden teknologia käänny luonnolle myönteiseksi ja jatkaa: ”Mitä tehdään, kun sadan matkustajan laiva on äkkiä uponnut, ja vain yksi kymmenen hengen pelastusvene on saatu vesille? Kun pelastusvene on täynnä, yrittävät ne, jotka vihaavat elämää, kiskoa siihen lisää haaksirikkoituneita ja upottaa kaikki. Ne, jotka rakastavat ja kunnioittavat elämää, lyövät laivakirveellä partaisiin takertuneet liiat kädet poikki”.

Epäilemättä Linkolan tekstiin sisältyy liioittelua ja tavoitehakuista maalausta, mutta Linkolan määrittellessä tarkemmin ne, jotka mahdollisesti tulevaisuudessa ovat pyrkimässä ”pelastusveneeseen” ja joilta olisi lyötävä ”kädet poikki”, panee jokaisen ajattelevan kansalaisen pohdiskelemaan sitä, mihin leiriin hän itse kuuluu ja minkälaisin toimenpitein hänen tulisi elämässään jatkaa. Linkolan mukaan jo alkanutta luonnon murtumisprosessia on vaikea pysäyttää: ”On nähtävä tuhoutumisen hiipivä luonne. Ei ekokatastrofi ole tulossa, vaan menossa.” Havaittujen tuhojen torjumisessa ihminen on aina myöhässä tai hän joutuu vain katselemaan sitä syvenevää eliökehän tai paikallisen ekosysteemin vammaa, joka itsetoimivasti etenee puhtaassa ympäristössä. Viime vuodet eivät ole vähentäneet Linkolan pessimismiä: ”Joskus saamme sittenkin toivon välähdyksiä. Jokin pieni kohentuminen ympäristön tilassa jollakin alueella, jokin pieni säästö, pieni päästöjen vähennys, uusi luonnonsuojelualue, jokin Rion konferenssi... samanaikaisesti hävitys vyöryy toisaalla moninkertaisin tuloksin” (Elämänsuojelija nro 5, 1998). Monen huolestuneen elämänsuojelijan mielestä juuri kulttuurievoluution vauhdittama länsimainen kulutushysteria näyttää olevan kaikista ekologisista uhista sitkein taltutettavaksi.

Saksalaisen sosiologin Ulrich Beckin mukaan nykyihminen on muuttanut maapallonsa suureksi laboratoriodiksi, jossa tuotetaan jatkuvasti uutta, tuntematonta ja tutkimatonta. Uudet keksinnöt ja uudet sovellukset seuraavat toinen toistaan kätkien samalla elämänkehän ja sen tulevaisuuden pitkäaikaisvaikutuksiin uusia riskitekijöitä tulevien teknologien ratkaistaviksi.

Merkillisen selvästi monen ”tuomiopäiväsaarnaajan” osoitukset ovat käyneet toteen myös kansallisvaltioiden korkeimmassa valtopoliittisessa, oikeudellisessa ja taloudellisessa johtamistavassa. Ne moraaliset arveluttavuudet, oikeudelliset alamittaisuudet ja muut suoranaiset skandaalit, jotka tihentyvässä tahdissa paljastuvat valtaapitävien väestöryhmien taholta, jäytävät tavallisten rivikansalaisten luottamusta vallitseviin johtajärjestelmiin ja omalta osaltaan ohjaavat kansan suuria kerroksia ottamaan perustellumpaa kantaa sekä omiin että muiden elämäntapoihin.

Vuonna 1972 joukko eturivin tiedemiehiä julkaisi Rooman Klubin ”Kasvun rajat”, joka ennuste todella säväytti ja säikäytti niitä harhaoppisia teknokraatteja ja ekonomeja, jotka luottavat teknologian ja talouden loputtomaan kasvuun. Klubin pääideologi Ervin Laszlo tiivisti asian: ”Maailman on valittava tuho tai yhteistyö. Nyt maailmassa on liikaa ihmisiä, liikaa sortoa ja resursseja liian vähän.” Raportin julkaisemisen jälkeen on ollut selvää, että osassa maailmaa vallitseva aineellinen ylenpalttisuus, mukavuudenhalu ja niitä ruokkivat perinteiset ideologiat tulevat törmäämään luonnon armottomiin toimintalakeihin.

Siirryttäessä 2000-luvulle onkin luonnon ekologinen toimivuus kehittynyt arvoksi sinänsä ja ulottanut vaikutustaan paitsi yhteiskuntien yhteisö rakenteisiin myös pitkälle yksittäisen ihmisen elämään. Onko muutos ollut riittävä? Kasvaako uusi ymmärtävä sukupolvi 20 - 30 vuodessa?

Aluksi voidaan todeta, että 1900-luvun loppupuolella luonnonsuojelijoiden, tutkijoiden ja tiedemiesten huoli ympäristön ja luonnon lisääntyvästä pahoinvoinnista on aikaansaanut muutoksia yksittäisten valtioiden talousjärjestelmiin. Vihreiden liikkeiden edustajat - vaikka ovatkin joutuneet lupaamaan kansalle niukkuutta ja kulutuskielteisyyttä - ovat ekologisilla kestävämmän kehityksen aatteillaan vaikuttaneet mm. siten, että kansallisvaltioissa niin poliittiset puolueet kuin monet aatteelliset ryhmät ja ryhmittymät ovat ohjelmissaan ja toimissaan ottaneet protestiliikkeiden esiin tuomat vaarat opikseen ja itsekin "vihertyneet".

Toisaalta - koska kaikkein pahimmat ekologiset uhkakuvat, mm. fossiilisten polttoaineiden ehtyminen tai tärkeiden mineraalien loppuminen, eivät ole toteutuneetkaan - on vihreillä liikkeillä omat epäilijänsä, joiden mukaan erilaisia vihreitä, luonnonsuojelijoita, eläinten oikeuksien puolestapuhujia ja muita "kauhukuvien maalaaajia" olisi käsiteltävä kuten loogisten ristiriitojen esittäjiä, koska puhdas ympäristö ja länsimainen hyvinvointi kulutustavaroineen ja korkeakulttuureineen ovat toisensa poissulkevia.

Vallitsevaan, tieteen ja teknologian tuomaan hyvinvointiin tyytyväiset valkokaulusoppineet niputtavat helposti sellaiset ympäristövaikuttajat, kuten Rachel Carson, A. Toffler, H. Skolimowsky, U. Beck, Mark Hertsgaard tai kalastaja Pentti Linkola, yhteiseen nivaskaan, jonka varustavat kyltillä: "Tämä vihreä antihumanismi on vahva aate, erityisesti koska siihen sisältyy kaikkien kulttuuriarvojen ja ihmisiikan hylkääminen. Vihreä aate on liukas ja kalteva pinta, jossa liu'utaan ihmisen ja luonnon suhteen pohdinnasta kaiken inhimillisen hylkäämiseen" (Airaksinen: Todellisuuden kosketus, O 1997).

Todellisuudessa filosofi Timo Airaksisen musta-valkoinen käsitys ei yleisesti ottaen sovi ollenkaan länsimaissa syntyneisiin vihreisiin liikkeisiin, koska ne juuri yrittävät säilyttää sekä luonnon että ihmisten luomat kulttuurit myös jälkipolvien ihailtaviksi. Paremminkin Airaksisen sanat osuisivat ääriuskonnollisiin liikkeisiin. Esim. hallittuaan viisi vuotta Afganistania, sitä johtava uskonnollinen Taliban-liike ehti monin toimin edistää kulttuurin taantumista hävittämällä joukoittain esim. korkeatasoisia maalauksia, jotka kuvasivat tavallisia ihmisiä jokapäiväisessä työssään. Ikivanhojen Buddha-patsaiden räjäyttämisen oli ääriuskonnollisten valtaapitävien taholta niin typerää kulttuuriarvojen tuhoamista, että se järkytti koko maailma.

Toki pelottavien tulevaisuuskuvioiden maalailu on myyvämpää kuin kohoavien talous- ja kasvuennusteiden julkaiseminen, mutta tuskin kukaan ympäristöntutkija varoittaessaan katastrofeista lähtee oman edun tavoittelusta. Asia on paremminkin päinvastoin: vastustaessaan antautumista itsekkäiden poliittisten päämäärien vietäväksi, moni ympäristönsuojelija on joutunut taloudelliseen ahdinkoon.

Tieteen saavutuksissa ja varsinkin niiden liian äkinäisissä yhteiskunnallisissa sovelluksissa on ilmennyt paljon sellaisia ei-ennakoituja seuraamuksia, joiden eliminoiminen, korjaaminen tai puhdistaminen tulisi niin kalliiksi, ettei niihin ole voitu ryhtyä, vaikkakin ehkä hyviä aikeita on saatu sopimuksiin kirjatuksi (mm. Montrealin, Rion, Kioton, Haagin, Johannesburgin ja Balin ilmasto- ja päästörajoituskokoukset). Kuka ja ketkä, nyt tai lähitulevaisuudessa, ryhtyvät vapaaehtoisiksi maksumiehiksi, vai onko kaiken kuljettava hallitsemattoman kaaoksen kautta, on arvoituksellinen kysymys.

Ikävää on, että ennen ja nyt aiheutetut maapallon vammat ja epäkohdat siirtyvät pääosin tulevien sukupolvien selvitettäväksi. Esim. plutoniumin, joka on vahvin ihmisen tuottama myrky, puoliintumisaika on 25 000 vuotta. Ikävämpää on, että maailman väkirikkaimmat ja köyhimmät maat eivät tule vapaaehtoisesti luopumaan tieteen ja teknologian kielteisistä seurauksista

kehittäessään yhteiskuntaansa kohti sitä aineellista hyvinvointia, jonka ne katsovat rikkaiden valtioiden jo saavuttaneen. Esim. asukasluvultaan miljardin ylittäneet valtiot, Kiina ja Intia, kykenevät kumpikin yksinään aiheuttamaan seuraavan parinkymmenen vuoden aikana merkittävän ilmastokatastrofin, mikäli lähtevät taloudessaan toteuttamaan rikkaiden länsimaiden elintasoja. Kaikkein ikävintä on, että kehittyneimmät länsimaat ja nousevat Lähi-idän mahtivaltiot eivät vapaaehtoisesti tule rajoittamaan päästöjään ja kaikkinaista luonnon manipulointiaan enempää kuin on tarpeen pinnallisten tai sinänsä kosmeettisten muutosten näyttämiseksi.

Mutta toki paljon hyvääkin on ihmiskunnan ja ympäröivän luonnon suhteissa havaittavissa. Lasten ja nuorten perusopetuksessa on (mm. Suomessa) tapahtunut 1990-luvulla selvä parannus perinteisesti leijonanosan kahmineen irrallisen tiedon käsittelyssä. Tiedonopetuksen rinnalla etenevät nyt omakohtainen tutkimus ja välitön kokeminen.

Koulun ovet ovat avoinna myös luontoon. Niinpä pieni esikoululainen voi kirjaintenopetteluun ja leikin ohessa käydä ottamassa näytteitä läheisen tehtaan ympäristöpäästöistä tai tiiraila iltakerhossa avaruuden ihmeellisyyksiä. Kieliopiskelun lomassa nuori voi sähköverkossa vaihtaa tutkimustuloksiaan maailman muiden samanikäisten nuorten kanssa. Luonnon entistämistoimissa (joet, kosket, tuottamattomat suot, metsien kulutus, ketojen ja tieympäristön raivaukset jne.) riittää nuorille mielekästä puuhastelua pitkälle tulevaisuuteen.

Nuorten ympäristötietoisuuden ja -asenteiden voimistuminen on synnyttänyt maailmanlaajuisia luontoystävällisiä protestijärjestöjä ja -liikkeitä, joiden vaikutukset niin kansojen hallitusten päätöksiin kuin valtioiden johtohenkilöiden toimenpiteisiin ovat ainakin osin olleet tuloksellisia. Maailman valtioiden välille on syntynyt laajaakin yhteistoimintaa mittavien, jopa globaalis-ekologisten sopimusten toteuttamiseksi. Jos ja kun tuollaiset yhteiset päätökset saavat taakseen rajatumpia paikallisia alue-ekologisia toteutuksia, voidaan perustellusti toivoa, että maapallon eliökehän tulevaisuus onkin valoisampi kuin mitä hyvin monet tämänhetkiset tosiasiat näyttävät osoittavan.

Edelleen toivoa sopii, että YK:n maailman ympäristöpäivänä 6.6.2001 aloittama laajamittainen koko maailman ympäristökartoitus, johon toimintaan osallistuu 1500 eri alojen asiantuntijaa, voisi taata kaikille maailman valtioille ja niiden johtoryhmille sellaisia kestäviä yhteistoimintamuotoja, että maapallon elämänkehän toiminnalliset perusteet voitaisiin säilyttää luonnon itsensä kehittämien toimintaedellytysten mukaisina.

Länsimaiden melko vapaa markkinatalous, suurten liikeyritysten kasvava monikansallisuus sekä niiden suunnaton vaikutusvalta kaikki rajat ylittävään pääomavälitykseen ja mainontaan tulee kuitenkin tulevaisuudessakin rajoittamaan ympäristölle ja luonnolle vastuullisia toimia. Luottamus perinteiseen demokratiaan, joka on syntynyt ja vaikuttanut kansallisvaltioiden sisällä, on rapistunut sitä mukaa kuin ylikansalliset voimakkaasti pääomavaltaiset talousvaikuttajat ovat kasvattaneet vaikutusvaltaansa kansallisvaltioiden sisäiseen päätöksentekoon.

Samaan aikaan kansallisten puolueiden jäsenmäärä on jatkuvasti vähentynyt ja puolueiden johto luisunut yhä harvempien käsiin, jolloin tavallinen kansa on melko kokonaan syrjäytynyt yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Markkinatalouksien - jotka eivät suinkaan rakennu vapaudelle vaan harvojen suursijoittajien hallitsemalle raha- ja valuuttamafialle - eräs äärimmäinen periaate on kuin ahneen demonin kuiskutus: keksi ensin itse mahdollisimman tuottava idea, ole sitten ovela ettet joudu lailliseen, moraaliseen tai eettiseen vastuuseen, ja ota muilta tai luonnosta niin paljon kuin suinkin saat. Lopulta markkinatalouden ja ennen kaikkea ylikansallisten suuryhtiöiden voitot ja tuotot kulkeutuvat lähinnä harvalukuisalle omistajajoukolla, vähemmän kansalle ja viime kädessä

luonnon kokonaistilanne muuttuu entistä pahemmaksi. Mikäli jossain päin maailmaa keksittäisiin ekologisin perustein toimiva, muiden järjestelmien suhteen sekä kilpailukykyinen että vastuullinen talousjärjestelmä, se varmaan otettaisiin pikaisesti käyttöön.

Eräät kierrätysmenetelmät kuitenkin antavat toiveita, että tällainen järjestelmä on mahdollista kehittää. Lisäksi tieteen se tutkiva ja kehittyvä puoli, joka suuntautuu saastepäästöjen ja teknologisten haittavaikutusten minimointiin niin, että ympäristö ja luonto ne kestäisivät, on jo olemassa. "Yritykset ovat ymmärtäneet mahdollisuudet ja kilpailevat nyt uudenlaisen teknologian kehittämisessä", todettiin Maailman tila-raportin julkistamistilaisuudessa Helsingissä 1999. Suotuisa kehityssuunta on siis alullaan. Esim. Tanskan tuulivoimalateollisuus työllisti v. 2000 alihankkijoineen jo lähes 20 000 ihmistä. Jyllannin rannikolla saavat muutamat rantakaupungit jo 40 % sähköstään tuulivoimaloista, joiden sekä tekniikka että tehokkuus ovat parin viime vuosikymmenen aikana parantuneet roimasti. Tuulivoimaloiden maailmanmarkkinoista hallitseekin Tanska ja innokkaimpia tuulimyllyjen hankkijamaita ovat Yhdysvallat ja erityisesti Saksa. Ruotsissa on kunnianhimoiseksi tavoitteeksi asetettu rakentaa tuulivoimatuotantoa niin, että siitä saatava energia vastaisi viittä ydinvoimalaa! Suomessa mm. hakkuujätteiden koneellinen paketointi risutukeiksi on mahdollistanut uusiutuvien metsävarojen hyödyntämisen energiantuotantoon. Biojätteiden koneellinen talteenotto, jolloin mm. eläinjätteiden ja kasvihuonekaasujen metaani muunnetaan lämmöksi, sähköksi tai autojen energianlähteeksi, on hyvässä vauhdissa.

Näin kysymys siitä, saadaanko kansojen yhteistoiminta riittävän korkealle tasolle, ryhtyvätkö maapallon kuluttajat yhteisvastuullisesti työskentelemään puhtaampien tavoitteitten toteuttamiseksi ja miten globaalilla tasolla maapallon sinänsä yhteisten luonnonvarojen kulutus saadaan paremmin sekä kestävämmälle että oikeudenmukaisemmalle tasolle, on koko maapalloa ympäröivän ohuen eliökehän kohtalonkysymys.

Mitä yksittäinen ihminen sitten itse voisi itsestään antaa myönteisen kehityksen hyväksi?

Kun tutkijat, tieteenfilosofit ja humanistit puuhastelevat pääasiassa jonkin instituutin, yliopiston tai muun oppilaitoksen sisällä, ei heidän äänenpainonsa juuri aiheuta pikaisia muutoksia tavallisen kansan keskuudessa, puhumattakaan että lainlaatijat tai kansainvälisestä kehityksestä vastaavat ryhtyisivät nopeaan toimintaan jonkun teorian tai perustellun ekologisen esityksen suuntaisesti.

Kristinuskon keskeisenä tehtävänä on aina ollut toiminta kaikkialla kansan parissa. Jos eettis-uskonnollisia arvoja ja tavoitteita voitaisiin yleismaailmallisesti vahvistaa, olisivat toiveet niin kansojen yhteisten päämäärien kuin maapallon ekologisen tilan korjaantumisesta paremmat kuin mitä ne nyt ovat. Uskonnollisen uskon tai uskontojen opinkappaleiden puolesta kiivailu ei juuri ole johtanut myönteisiin lopputuloksiin. Onkin kysyttävä, onko kaikkien suurten maailmanuskontojen – mukana myös kristinuskon – painottama usko ja uskomuksellisuus globaalilla tasolla tullut tiensä päähän, sillä näyttää siltä, että vain uskonnollis-filosofiseen moraalisiin perustuva toiminnallisuus on saanut ja saa aikaan pysyviä parannuksia ihmisten maailmanlaajuisessa kanssakäymisessä.

Kun sveitsiläinen Henri Dunant seuralaisineen v. 1859 yritti auttaa Solferinon taistelukentällä lojuvia haavoittuneita, oli hänen pakko kirjoittaa kokemistaan hirvittävyksistä kirja. Teos loi pohjan kansainvälisen Punaisen Ristin synnylle 1864 sekä useille 1900-luvun ihmisoikeussopimuksille ja -julistuksille.

Otettakoon UT:sta eräs esimerkki, jossa ainakin voisi kuvitella kristillisen uskon ja kristillisen toiminnan kohtaavan. Tällainen on mm. eräs UT:n keskeinen Jeesuksen suorittama ihme,

viidentuhannen ihmisen ruokkiminen. Neljä evankelistaa kertovat tapauksen hieman toisistaan poikkeavalla tavalla (esim. Mk 8: 1 – 9).

Omantunnon kautta kirvoittunut pyyteetön ja esimerkillinen teko osoittaa epäilyksettä oikeaa ja tavoiteltavaa uskoa, mutta ns. oikea usko, jonka luonteesta ollaan ainakin opillisesti jyrkästi eri mieltä, ei välttämättä johda pyyteettömään ja esimerkilliseen tekoon. Mikäli ruokkimistapahtuma vaaditaan käsitettäväksi uskomuksellisenä ihmeenä, voitaneen kysyä apostoli Jaakobin tavoin: "Turha teidän on sanoa ...syökää hyvin, jos ette anna heille mitä elääkseen tarvitsevat".

Seuraava kertomus voisi olla toiminnallinen tulkintaesitys evankeliumeissa toistetun viidentuhannen (tai neljäntuhannen) ihmisen ruokkimisesta: "Matkatessaan Beetsaidan rannikolla paljon kansaa seurasi Jeesusta. Jeesus rantautui ja opetti ihmisiä monta päivää. Lopulta ihmisten tuli nälkä, ja kun moni oli vaeltanut kaukaakin, ei Jeesus voinut laskea heitä kotimatkalle. Opetuslapset olivat huolissaan, mistä saada riittävästi syötävää niin suurelle joukolle. He kyselivät ihmisiltä, olisiko jollain vielä eväitä tallella. Ihmiset olivat vaiti ja katselivat toisiaan.

Silloin joukosta työntyi resuinen poika kangaspusseineen ja ilmoitti, että hänellä on viisi leipää ja kaksi kalaa (tai seitsemän leipää ja muutamia kalasia). Kun ihmiset näkivät, että köyhä poika antoi kaikki evänsä yhteiseen käyttöön, he heltyivät ja niillä joilla vielä oli syötävää pusseissaan tai viittojensa kätköissä, antoivat kukin oman osuutensa yhteiseksi hyväksi. Näin kaikki tulivat ravituiksi, ja tähteeksi kerättiin ruokamuruja vielä 12 korillista. Sitten Jeesus kehotti ihmisiä lähtemään kotiinsa ja nousi vuorelle rukoilemaan."

Toimintakertomuksen köyhä poika toimi Kristuksen esimerkin mukaisesti. Uskomus, että Jeesus jumalallisella taikatempulla olisi monistanut ruokaa nälkäisille, on paitsi mauton myös kristillistä maailmanlaajuista vastuuta halventavaa. Joka tapauksessa olisi vakuuttavampaa, jos Jeesuksen sanoma leviäisi uskottavista vertauksista, esimerkeistä ja teoista, joita niitäkin on evankeliumeissa runsaasti. Näin myös uskonkappaleita sorvaavat piispainkokoukset voisivat taikatempu-ihmeiden julistamisen sijasta pyrkiä uskottaviin ja kannustaviin toiminnallisiin toteutuksiin, joita varmasti maailmanuskontojen piirissä tuskin vielä liikaa on.

IHMINEN, LÄHIMMÄINEN JA LUONTO

On olemassa vain yksi tapa
nähdä asiat oikein ja se on
nähdä ne kokonaisuudessaan

John Ruskin

Omaa järkeään ylistävä ja ihannoiva ihminen on asettanut itselleen vaikeita ikuisuuskysymyksiä: mistä olen tullut, kuka oikein olen ja mikä on olemiseni lopullinen tarkoitus. Jos kedon kukkien, taivaan lintujen ja metsän eläinten ei tarvitse tuollaisiin kysymyksiin antaa minkäänlaista vastausta, niin miksi ihmisen pitäisi hankkia niihin täydelliset vastaukset?

Ihmisellä ei ole mahdollisuutta irrottautua luonnon ja samalla itsensä ulkopuolelle, ja sieltä käsin ikään kuin objektiivisesti muodostaa itsensä ja olemassaolonsa lopulliset selitteet. Jos tämä olisi mahdollista, ihminen olisi samalla itsensä tekijä, luojansa ja Jumala. Koska näin ei ole, hänen on uskottava ja luotettava siihen, että hänen omassa vapaassa vallassaan on vain alku- ja loppurajattu

elämänetappi, ja että hänen tietoisuutensa omasta rajallisuudestaan ja sitä ympäröivästä suuremmasta kokonaisuudesta antaa hänen elämälleen sekä vastuun että toivon katoamattomuudesta.

Erottamattoman täydellisenä luonnon osana - mikäli ihminen joskus tuon totaalisen sidoksisuuden käsittää - ihmisen lopulliseksi tarkoitukseksi jää vain itsensä ja luonnon ihmeiden ihmettä sekä itselleen, omalle persoonalliselle sisäisyydelleen arvokkaan työn, toiminnan ja puuhastelun toteuttaminen. Ihminen ja hänen "tuonpuoleisuutensa", hänen Jumalansa, voivat parhaiten olla yhteydessä toisiinsa luonnon ja sen kokonaisuuden kautta ja avulla.

Kaikkalainen eettillis-kristillinen toiminta, joka kumpuaa yleisestä elämäntahdosta ja -voimasta, joka versoo inhimillisyyden juurista ja kulkee kasvamisen kautta aina inhimillisyyden ylösnousemukseen, tulisi kelvata suurille kristillisille kirkkokunnille, kirkkoille, seurakunnille ja seurakuntien jäsenille. Kristinuskon sellaiset perusteet, jotka ovat vaikuttaneet ennen kristinuskon syntyä, liittämiset kristinuskon oleellisiksi osiksi ovat nykyajan ihmiselle turhaa painolastia ja inhimilliselle kasvulle jopa vahingollisia.

Albert Schweitzer, elämäkunnioituksen suuri profeetta lausuu: "Ken on oivaltanut, että rakkauden aate on se henkinen valonsäde, joka äärettömyydestä tulee luoksemme, hän ei enää vaadi uskonnolta, että sen tulee hänelle antaa täydellinen tieto yliaistillisesta. Tosin häntä ajatteluttavat nuo suuret kysymykset, mikä merkitys pahalla on maailmassa, kuinka Jumalassa, olevaisen alkujuuressa, luoja-tahto ja rakkaudentahto ovat yhtä, missä suhteessa henkinen ja aineellinen elämä ovat toisiinsa ja miksi meidän elämämme on katoavaista ja kuitenkin katoamatonta; mutta hän kykenee antamaan niiden jäädä ratkaisematta, niin tuskallista kuin hänestä ratkaisutta oleminen onkin. Tietäessään henkisesti olevansa Jumalan rakkauden kautta, hänellä on kaikki, mikä on tarpeellista...Jos kristinuskon jonkinlaisten perinteiden ja arvelujen vuoksi ei tahdo antaa käsittää itseänsä eettillis-uskonnollisella ajattelulla, niin se on onnetonta sille itselleen ja ihmiskunnalle".

Puhuessaan perinteistä ja arveluista Schweitzer viittaa kristinuskon erääseen merkillisyyteen: yksittäisen kristityn on vaikeaa turvautua suoraan Jumalaan, vaan tulee tämä suhde viime kädessä hoitaa nimenomaan niiden rakenteiden ja välikappaleiden kautta, jotka syvimmillään alkavat täysin vertauskuvallisista luomis- ja syntiinlankeemuskertomuksista. Sen ristiriidan selvittämättömyys, joka on nähtävissä ihmisen käyttäytymistä tutkivien tieteiden ja kristinuskon rakenteellisten perusteiden välillä, käy kristinuskolle yhä raskaammaksi taakaksi, joka tulevaisuudessa on omiaan vain syventämään suurten uskontojen epätoivottua vastakkainasettelua.

Ihminen, lähimmäinen ja luonto ovat yhtä. Raamatun vanhin osa käsittelee varsin rajattua maailmanaluetta, jolloin myös sen jumalakuva ilmenee inhimillisen rajattuna. Kun ja jos tuo ahdas jumalakäsitys rinnastetaan suoraan koko maailmankaikkeuden Jumalaan, luodaan mielikuva sellaisesta Kaikkivaltiaasta ja Kaikkeuden Luojusta, joka edelleen tulisi ymmärtää myös raamatullisen heimojumaluuden perusteista käsin. Tuolle muinaisen juutalaisuuden Jumalalle on ominaista nykyaikaisten luonnonlakien ylittäminen (esim. psalmin 78: 44 kohdan mukaan Hän muutti vereksi Niilin veden niin, ettei sitä voinut juoda!) ja sen uskotaan toteutuvan, kun sitä hartaasti esim. suurella joukolla pyydetään ja rukoillaan. Kyseessä on ilmeinen harha, joka vain siirtää nykyihmisten omat teot ja niistä koituvan vastuun syrjään.

Sen sijaan Vanhan testamentin jumalakuvasta poiketen Johannes Kastajan vaatimus, että ihmisten tulisi tuottaa hedelmiä merkkeinä tekemästään parannuksesta (Lk 3: 7-9) ja Jeesuksen julistama lähimmäisenrakkaus saavat aivan uuden ulottuvuuden: Taivasten valtakunta on toteutettavissa jo maan päällä. Huoli ja vastuu ympäristöstä kuuluu jokaiselle kristitylle, eikä siis riitä se, että "uskon

kautta" päättelee oman olonsa turvatuksi. Ilman tekojahan ihmisen usko on kuin puu, joka tuottamattomana tulisi hakata pois (Lk 13: 6-9).

Kun ihminen kehittyi luonnonvoimien muokkauksessa – tai kun hänet luotiin paratiisiin – hän oli " alasti", hän ei omistanut ympäristöään eikä ymmärtänyt sen toimintaperusteita. "Paha" syntyi, kun ympäröivää luontoa alettiin pirstoa omaisuuksiksi, ja kun ihmisen järkeen perustuvat työt ja aikaansaannokset alkoivat tuottaa myös epämiellyttäviä seuraamuksia. Eläinmaailmasta tuttu reviiirikäyttäytyminen repesi ihmislajilla moniulotteisiksi yhteiskunniksi ja järjestelmiksi, joiden haaraumat ulottuivat sitten kaikkeen inhimilliseen olemiseen etäännyen samalla yhä kauemmaksi luonnosta ja ihmisen omasta menneisyydestä.

Kun Suomessa evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat kristilliset herätysliikkeet tai itsenäiset vapaakirkolliset suunnat järjestävät vuosittaisia suuria kesäjuhliain ja joukkokokoon-tumisiaan, julkituodaan juhlapuheissa laajasti yhteiskuntaa jäytävät rikkinäisyydet, hädät ja moninaiset lasten, nuorten, työikäisten ja vanhusten elämää rasittavat epäkohdat. Samassa puheessa saatetaan kuitenkin heti perään päivitellä, että nykyisin jo monet teologitkin keskittyvät liiaksi ”tämänpuoleiseen” nostaan tärkeimmiksi asioiksi ihmisen suhtautumisen ympäristöön, eräät elämäntapakysymykset, eettisen toiminnan sekä moraaliset arvot. ”Hyvät teot” eli miten yhteiskunnan epäkohtia voitaisiin vähentää ja poistaa, toiminta itsensä ja lähimmäisen auttamiseksi, yhteistoiminta ympäristön parantamiseksi ja koko maapallonkin elämänkehän hyväksi katsotaan ainakin periaatteessa esteeksi sen ”tuonpuoleiseen” johtavan pelastusopin juurtumiselle, jota kulloinkin herätysliike pitää elämän tärkeimpänä asiana ja jota se kuulijoilleen tarjoaa.

Dominikaanimunkki ja filosofi Tuomas Akvinolainen oli jo keskiaikana vankasti sitä mieltä, että ihmisen on vastattava teoistaan: jokaisella teolla on seurauksensa ja jos niitä halutaan välttää, on vältettävä itse tekoa eikä vain korjattava tekojen seurauksia jälkeen päin.

Tuskin mikään uskonto nykyaikana voi eriytyä siitä kokonaisuudesta, jota elämä – nimenomaan globaalinen elämä – edustaa. Kun Mekassa Kaaban kiveä saattaa kiertää miljoona harrasta ja syvästi Jumalaan uskovaa muslimia tai Delhissä ja Allahabadissa miljoonat askeettiset hindut peseytyvät synneistään Gangesin vedessä, voisivat suomalaiset herätysliikkeet ainakin todeta sen tosiasian, että yhteys eri tavoilla maailmassa uskoviin voidaan luoda vain samankaltaisten ja kaikkiin maailman uskontoihin sisältyvien eettisten ja moraalisten painotusten alueilla.

On mielenkiintoista, miten sattuvasti ja nykyaikaisesti ”tuonpuoleisen” ja ”tämänpuoleisen” välistä ristiriitaa käsitteli jo v. 1906 kirjailija Santeri Alkio (Yhteiskunnallista ja valtiollista, kootut teokset, osa XII): ”Kansa omisti tämän (uskon iankaikkiseen elämään) niin yksipuolisesti ja syvästi, että se pyrki jättämään järkevätkin maalliset askareet Jumalan haltuun. Se oli vetelyyteen ja laiskuuteen taipuville luonteille niin mukavaa. Jos joku käytännöllisempi pappi saarnasi kuulijoilleen uudenaikaisemmasta taloudenhoidosta, neuvoi suoviljelystä, perunanistutusta ja porsasten hoitoa, se oli jumalaton pappi. Kansa poistui kirkosta ja opettaja sai saarnata tyhjille seinille. Ei pappi saanut saarnata ”maallisista”. Kansa oli kasvatettu sallimususkon tuudittelemana tyytymään kohtaloonsa, jota ei omalla voimallaan saanut yrittääkään parantaa”.

Ihmisen arkipäiväisiä hyviä töitä selittää M. Luther kirkkopostillassaan (tekstiä vuodelta 1848): "Hyvä työ kutsutaan sentähden hyväksi, että se on hyödyllinen, auttaa, ja tekee hyvän hänelle, jolle sitä tehdään. Että taidat hywin juosta kilpaa ja miekkailla, on tawallansa komiata; mutta kenelle siitä on hyötyä ja hyvää? Kuka sillä autetaan, että kannat pulskaa takkia? Kuka sillä autetaan, että silaat kultaa ja hopeata kaikille seinille, laudoille ja kiwille kirkoissa?"

Ei sinun tarvitse tehdä Jumalalle ja Pyhille vainajoillensa mitään hyvää, eivätkä he sitä tarvitse, vielä vähemmän sitä hirret ja kiwet tarvitsevat, joille se ei ole hyödyllinen eikä tarpeellinen; vaan ihmisille, ihmisille, etkös kuule? ihmisille pitää sinun tehdä kaikki, mitä tahtoisit muitten tekemään sinulle... Näet siis kaikkien kirkollisten töitten, kuin owat Urkuja, weisuja, waatteita, suitsutuksia, priiskoituksia, ja muita tuollaisia, kyllä olevan loistawia, monia ja leweitä töitä, mutta ei hyviä, hyödyllisiä ja awullisia ja niistä saatetaan sanoa kuin sananlasku lausuu (Bella mala), kauniit kummitukset."

Lutherin "kauniit kummitukset" olisivat nykyaikana sellaisia ajatuksia, pyrkimyksiä ja tekemisiä, jotka rakentuvat ihmisen itse kehittämään ulkopuolisuuteen, luonnollisuudesta irtiajelehtivalle mukavuudenhalulle, kuluttamiselle, juhlimiselle ja keinotekoiselle kokemiselle. Perinteisesti kristinusko on saanut jalansijaa vähäosaisten, sorrettujen ja kärsivien joukossa, mutta ellei uskonto tulevaisuudessa kykene edistämään oikeudenmukaisuutta ja yleisesti hyväksytyjä humaaneja arvoja, tekoja ja toimintoja niin kaikissa kansankerroksissa kuin erityisesti ihmisen yleisessä suhtautumisessa ympäristöönsä, saattaa se kokonaan menettää sen vaikuttajaosuutensa, joka sille ilman muuta kuuluu. Nykyihmisen tulisi havaita, että hän itse, hänen kehittelemänsä arvottamisjärjestelmät sekä hänen radikaalisti muuttamansa ympäristö ajautuvat yhä kauemmaksi siitä luonnonmukaisuudesta, josta ihminen itsekin on peräisin.

SYYY, SEURAUS, VASTUU

Vain sen välityksellä,
mitä teemme,
opimme tietämään,
mitä olemme.

Arthur Schopenhauer

Kuu on eloton, pinnaltaan kraattereiden pirstoma taivaankappale, joka kiertää maapalloa noin 400 000 km:n etäisyydellä. Maa näkyy kuusta katsoen sinertävänä levypallona tai suurena sirppinä. Oma planeettamme näyttää leijuvan mustassa avaruudessa, jota tuikkimattomat kirkkaat pisteet, Linnunratagalaksimme tähdet, auringot, rei'ittävät. Kun kuuta tutkineet astronautit kävelivät aavemaisten pölykenttien keskellä, he kokivat ja myös tiedottivat Maahan, että sinisen planeettamme elämänkehä ja sen tarjoama turvallisuus ovat korvaamattomia ja ainutkertaisia arvoja.

Toistaiseksi vain ajatus voi viedä ihmisen aurinkokuntaamme kauemmaksi. Jos tarkastelisimme Aurinkoamme ja Maa-planeettaamme lähimpien Centauri-tähtien planeetoilta, Aurinko näkyisi varsin tavanomaisena vaatimattomana tähtenä, joka ei kummemmin eroaisi ympäristönsä ja taustansa pistemäisistä tähdistä. Maa ja muut planeetat, Jupiter mukaan lukien, häviäisivät näkymättömiin galaksimme valoon.

Voimakkaalla tähtikaukoputkella kaukainen havaitsija saattaisi kuitenkin todeta Auringon heilahtelevan taustansa tähtiin nähden. Mikäli avaruustarkkailijalla olisi käytettävissään tietokone, hän voisi päätellä Auringollamme olevan ainakin yhden noin Jupiterin kokoisen tai vähän suuremman pimeän kiertolaisen.

Viime vuosina eri valtioiden astronomit ovat vahvistaneet, että erittäin usea lähiaurinko omaa yhden tai useamman säteilemättömän kiertolaisen, joka myös voisi olla kiinteäpintainen planeetta. Useimmat yli sadasta tunnetusta eksoplaneetasta on löydetty joko siten, että tarkkaillaan sitä jaksollista liikettä jonka planeetan vetovoima aiheuttaa kiertorataansa keskukseen tai mitataan sitä tähden vähäistä kirkkauden muutosta, jonka säteilemättömän planeetan ohikulku oman aurinkonsa pinnan ylitse aiheuttaa. Tässä suhteessa havainnot aurinkokunnan ulkopuolisista planeetoista tulevat paranemaan viimeistään vuonna 2006, kun Nasa lähettää avaruuteen Kepler-satelliitin

Toistaiseksi kiintoisin havainto lienee tehty eteläisellä pallonpuoliskolla näkyvän Eridanus Epsilonin suhteen. Meistä noin 10 valovuoden päässä sijaitsevaa tähteä, joka näkyy hyvin paljain silmin, kiertää varmuudella Jupiterin kokoinen planeetta ja todennäköisesti useita pienempiäkin. Kuusi eri tutkijaryhmää ovat toisistaan riippumatta vahvistaneet havainnot. Mikäli jokin noista pienimmistä kaukaisista planeetoista sijaitisi energiaa antavaan keskuskappaleeseensa nähden sopivalla etäisyydellä (veden on pysyttävä nestemäisessä tilassa), olisi sen pinnalle saattanut kehittyä elämää.

Kotigalaksissamme, Linnunradassa, on 100 - 200 miljardia energiaa säteilevää aurinkoa ja koska avaruudessa leijailee galaksimme kaltaisia tähtijärjestelmiä todella paljon (avaruusteleskooppi Hubblen otosten perusteella arvioidaan maailmankaikkeuden galaksien lukumääräksi 125 miljardia: jos kukin galaksi sisältää vähintään 100 miljardia tähteä, saadaan auringon kaltaisten säteilevien kappaleiden lukumääräksi 12,5 triljardia), on elämän esiintymisen todennäköisyys avaruudessa ilmeisempää kuin sen totaalinen puuttuminen. Maapallon elämän kaltaisten eliörakenteiden esiintyminen jossain maailmankaikkeuden kolkassa tuskin enää on pelkkää utopiaa ja mielikuvitusta, sillä oletukset elämän universaalista olemassaolosta saavat yhä selkeämpää tukea nykyajan astrofysiikasta.

Vaikka elämän versominen ulkoavaruudessa olisi yleistäkin, emme ehkä koskaan saa muihin avaruusolioihin yhteyttä, koska suuret välimatkat estävät ajallisen yhteydenpidon. Nykyisillä miehitetyillä avaruusaluksilla kestäisi matka lähimpään naapuritähteen 500 miessukupolvea. Pioneer-luotaimella, joka on poistumassa aurinkokunnastamme kohti Härän tähdistöä, on matkaa jäljellä kirkkaan Aldebaran-tähden kotikonnuille vielä pari miljoonaa vuotta.

Olettakaamme, että maapallolla kehittyneen korkeakulttuurin kaltaisia sivilisaatioita olisi harvakseltaan mutta tasaisesti levinyt kotigalaksimme, Linnunradan tähtien muutamalle sadalle elämälle suotuisalle planeetalle. Tämän vuosisadan alkupuolella Maasta avaruuteen lähetetyt radiosanomat, vaikkapa tiedot kristinuskon keskeisistä tapahtumista pari tuhatta vuotta sitten, saavuttaisivat Linnunratamme laitamat vasta n. 70 000 vuoden kuluttua ja muihin galakseihin sanomillamme olisi vielä lisämatkaa miljoonia, jopa miljardeja vuosia. Kaiken lisäksi ihmisen avaruuteen lähettämät sähköviestit edetessään heikkenevät ja hautautuvat ilmeisesti varsin nopeasti avaruuden omaan sähkömagneettiseen kohinaan.

Olisi merkillistä, jos kaiken uskonnollinen alkusyy, Jumala, olisi luonut massiivisen avaruuden lukemattomine galakseineen ja galaksiryppäineen toimimaan pelkästään mekaanisesti ilman tietoisuutta. Asiaa pohdiskeli syvällisesti 1500-luvun loppupuoliskolla dominikaanimunkki Giordano Bruno. Eikö kaikkivaltias Jumala olisi voinut luoda lukemattomia maailmoja, tähtiä, jotka olisivat oman aurinkomme kaltaisia asuttuine planeettoineen?

Tämän päätelmänsä kautta Bruno kehitteli Jumalan suuruutta ja kaikkiolevuutta tukevan panteistisen uskontokäsityksensä, joka vaikutti mm. filosofi Spinozaan. Jos Jumalan, liittyipä kyseinen Jumala-käsitys mihin tahansa uskontoon tai uskontokuntaan, persoonaan liitetään

paikallinen rajaavuustekijä, että Jumala on ja vaikuttaa nimenomaan "tässä" mutta ei "tuolla", on kuitenkin voitava olettaa Jumalan olemukselle rajattoman nopea liikkuvuus kaikkien olevaisuudessa tapahtuvien ilmiöiden ylitse, välitse ja keskitse. Jumalan suuruutta ja kaikkivaltiota ajatellen lienee järkevämpää käsittää, että niin yksittäisessä ihmisessä, maapallolla, aurinkokunnassa, Linnunradassa kuten kaikissa muissakin galakseissa täytyy Jumalan olla läsnä samanaikaisesti ja täysin riippumatta ihmisen ymmärryskyvyn rajoista, eli siis Jumalan täytyy myös olla sekä ajan että paikan kuin myös uusien fysikaalisten säieteorioiden sisältämien ulottuvuuksien ulkopuolella.

Tällainen päättely johtaa panteistiseen uskontokäsitykseen, joka tietenkin sisältää myös kaikki mahdolliset persoonalliset Jumala-käsitykset. "Meitä ympäröi maailmankaikkeus, jonka suuruutta, yllätyksellisyyttä, monimuotoisuutta, ääretöntä rikkautta kukaan profeetta ei ole ennen meidän aikaamme kyennyt edes aavistamaan", kirjoittaa tähtitieteen professori Esko Valtaoja.

Kristinuskon luonnehtiman Jumalan rajaaminen erilliseksi avaruuden kosmologisista tapahtumista siten, että kvarkkien ja kvasaarien Luoja mm. "asui" muinaisjuutalaisessa liitonarkissa sekä puhuisi pimeästä tietyille henkilöille, ei varmaan ole helppoa ja tuskin tarkoituksenmukaistakaan. Tällöinhän Jumala olisi paikallistunut, maailman ja kosmoksen tapahtumista irrotettu persoona, mitä Raamatun luonnehtima Jumala pääasiassa onkin. Esimerkkinä tästä voisi mainita Joosuan kirjasta kohdan 10: 12 –13, jossa Jahve-jumala amorilaisten surmaamisen kunniaksi pysäyttää auringon ja kuun taivaan laelle yhdeksi päiväksi. Mutta jos samaistamme kaikkeuden ja Jumalan, voimme ymmärtää itsemme osaksi Jumalaa, Jumalan kuvaksi.

"Jumalan valtakunta on sisällisesti teissä" (Lk 17: 20-21). Tämä Jeesuksen usein toistunut opetus on uuden Testamentin syvällisimpiä lauseita. Sen sisältö voidaan tulkita myös siten, että Jeesus – lähtiessään kodistaan kiertäväksi saarnamieheksi – oli esim. Johannes Kastajan tulisten saarnojen sytyttämänä kokenut sen ”uudestisyntymisen”, jonka kautta hän tunsu siirtyneensä pysyvästi Jumalansa yhteyteen. Näin hänen lausumansa Jumalan lapsena tai poikana olemisesta voidaan aivan perustellusti tulkita myös sellaisiksi ilmauksiksi, jotka eivät tarvitse tuekseen mystereitä. Samoin esim. Freudin ja Paavalin käsitykset omantunnon olemassaolosta, jopa Jumalan kaikkivaltius, tulee hyvin ymmärrettäväksi silloin, jos Jumala käsitetään myös kaikkiolevuudeksi tai ainakin kaikkialla olevaksi. Toisaalta: näinhän mm. kristinuskon onkin nykyään kaikkivaltiaasta Jumalaa joutunut selittämäänkin.

Näin ollen Jumala on läsnä myös ihmisen pahassa, ei kiusaajana, vaan syvällisenä tarkoituksena, sillä pyrkimys hyvään voi lähteä vain pahan välttämisestä ja voittamisesta ts. pahasta ei voisi olla tietoinen ellei sitä olisi olemassa. Yhtäläillä tällainen näkemys, syvällinen "kaikkisyhteisyyden tunne", antaa vastuullisen perustan ihmisen inhimilliselle rakentumiselle sekä kasvualustoja uskonnollisille arvottamisjärjestelmille, tarkoituksille ja päämäärille.

Juutalaisen Josef Albon mukaan, joka eli 1400-luvulla, Jumala on oikeudenmukaisuuden Jumala, joka palkitsee ja rankaisee ihmisten teot ansion ja synnin mukaan. Myös hindulaisuudessa oikeudenmukaisuuden toteutuminen ja toteuttaminen ovat tärkeitä elämänarvoja: koska ihmisen sisin olemus on identtinen olemassaolon alkuperän kanssa, voi ihminen dharman eli moraalisten tekojen kautta edetä kohti täydellisyyttä ja Jumalaa.

Kristinuskossa usko, että Jeesus uhrikuolemallaan on jo etukäteen pyyhkinyt olemattomiin minkä tahansa pahan teon tai hirveän synnin, nivoutuu syntyvaltaan alkukirkon opettajiin, apostoli Paavaliin ja kirkkoisä Augustinukseen. Edellinen oli toimittanut joukoittain kristittyjä hengiltä otettaviksi ja jälkimmäinen oli nuoruudessaan hairautunut sellaisiin juominkeihin ja seksihurjasteluihin, etteivät myöhemmissä elämänsä vaiheissa ehkä saaneet rauhaa omantunnon syytöksiin muuten kuin kehittämällä uskon, että sovitus on heidän kohdallaan jo tapahtunut.

Paavalin, Augustinuksen ja jopa Lutherin voimakkaat kokemukset omista syyllisyyden- ja synnintuntemuksistaan tuskin oikeuttavat heitä vaatimaan, että kaikkien muidenkin ihmisten tulisi syvimmältä olemukseltaan myöntää olevansa samankaltaisia kurjia olentoja, jotka kykenevät vain pahan harjoittamiseen ja jotka vain uskomalla heidän esittämiinsä myyttisluontoisiin tapahtumiin voivat pelastua. Uskon kautta tapahtuva pahan poispyyhkivyyys tuskin voi olla rajaton. Sillä jos niin olisi, olisi ihmiskunnan suurimmilla julmureilla ja tyranneilla mahdollisuus istua kristittyjen Jumalan "oikealla puolella".

Jos kaikkivaltias ja oikeudenmukainen Jumala toteuttaa armollisuuttaan vain kristinuskoon kirjatuin perustein, hän on silloin inhimillisiin uskomusperusteisiin tukeutuva ja mielivaltaan perustava Jumala, jota VT:n Jahvekin on.

Jotkut kristilliset suunnat ja lahkot käyttävät usein kokouksissaan ”todistajia”, jotka aiemmassa elämässään ovat osoittaneet heikkoa tai kehittymätöntä vastuuntuntoa. Vaikka tuollainen todistaja olisi aiemmin elänyt täysin holtittomasti, syylistynyt lukuisiin rikoksiin (esim. huumesekoilut, varkaudet, ryöstöt, kuolemantuottamukset jne.) ja näin aiheuttanut lähimmäisilleen suunnatonta kärsimystä ja elinikäikäistä tuskaa, katsotaan hänen omaksumansa uskon oikeuttavan hänen aiemmat pahat tekonsa pois pyyhityiksi ja hänen esimerkkinsä kelpaavan esikuvaksi uusille jäsenille. Mainittua yksittäistapausta on hyvä perätä kokonaisuuden kannalta: kuinka yhteiskunnan ja ympäristön kävisi, jos esitetty vastuuttomuus olisi yleistä?

Jeesuksen vertausta tuhlaajapojasta (Lk 15: 11-32), jolle isä järjestää riemulliset juhlat hänen elämänmuutoksensa kunniaksi, tulkitaan usein kovin yksioikoisesti. Varmasti vertauksen jatko kuuluisi, että seuraavana päivänä juhlat olisivat ohi ja tuhlaajaveljellä olisi ankara työ aloittaa elämä ikään kuin alusta sekä oppia ajan kuluessa muuttuneet työt vaikkapa vanhemman veljen palvelijalta. Hänen pahat tekonsa säilyisivät hänen ja kanssaihminen mielissä pitkään, eikä ehkä luottamus häneen korjautuisi koskaan ennalleen. Suurin vaikutus hänen tulevaisuudelleen olisi tietenkin sillä, miten raskauttavia hänen aikaisemmat tekonsa olivat olleet.

Oikeudenmukaisuuskysymyksissä myös yleinen islamin oppi voisi antaa kristityille miettimisen arvoisia perusteita. Islamin mukaan ihminen on pohjimmiltaan hyvä, on saanut Jumalalta järjen ja vapaan tahdon, on vastuussa Jumalalle kaikista teoistaan, jotka punnitaan viimeisellä tuomiolla eikä oikealla tavalla elävän muslimin tavoite saa olla yksilöllinen nautinto vaan ihmisen toiminnan lopullinen päämäärä tulee olla koko ihmiskunnan hyvä.

Mielestäni uuden ajan tieteet, kosmologia ja astrofysiikka, ovatkin laajentaneet uskonnollista Jumala-kuvaa niin, että meidän ei enää pitäisi rajata tuota kuvaa käsittämään vain suhteellisen mitättömän aurinkokuntamme lähes olematonta Maa-planeettaa, jonka pinnalla muuan turhuuksia harrastava ja omasta erinomaisuudestaan intoutunut ihminen puhkuu ja pullistelee. Näin avautunut laajempi näkökulma sisältää mahdollisuuden, että Jumalalla ei ole tarvettakaan olla huolestunut ihmiskunnan itse itselleen aiheuttamista uhista tai mahdollisista katastrofeista.

Avaruudessa ihminen ei tule toimeen ilman niitä normaaleja ympäristöolosuhteita, jotka Maassa vallitsevat. Jos hän toimillaan muuttaa elämänpiirinsä yleisiä elinedellytyksiä, hän vaarantaa oman olemassaolonsa. Sitä tosiasiaa, että maapallo on yhteinen avaruuslaivamme ja että ihmiskunnalla on edessään väistämätön kohtalonyhteys, ei enää voida sivuuttaa. Käsitys, että ihminen esim. uskonnollisella uskolla voisi muuttaa tekojensa seurauksia, on yleistyksenä arveluttava.

Tunnetuimmassa opetuksessaan, vuorisaarnassaan Jeesus tiivistää (Mt 5: 9): "Autuaita ovat rauhantekijät, sillä heidät pitää Jumalan lapsiksi kutsuttaman". Tuo yksiselitteinen lause on syy-

seuraussuhteiltaan oikea ja sisällöltään hämmästyttävän rikas. Se antaa ainakin yhden avaimen siihen porttiin, jonka takana aukeavat kaikki tunnetuimmat uskonnot tai uskonnottomille tärkeät eettiset, moraaliset ja humanit arvat. Ilmeistä on, että ihmiset eivät koskaan keskenään, eivätkä myöskään koskaan suhteessaan ympäröivään luontoon, voi saavuttaa pysyvää rauhantilaa tai sopusointua. Tärkeintä onkin jatkuva tekeminen, moniulotteinen ihmisten väliseen rauhantilaan tai luonnon kanssa sopusointuun pyrkiminen, jossa toiminnassa ihminen voi kokea sekä tiedostamansa vastuun että elämälleen tärkeiden tavoitteiden toteutumista.

Eräät kansalliset, poliittiset tai uskonnolliset ääriyhmät eivät hyväksy periaatteistaan joustamista, vaan pyrkivät kaikin keinoin - valitettavan usein väkivalloin - alistamaan muut alaisuuteensa. Syyn, seurauksen ja vastuun suhteet Raamatun VT:n lukuisissa hävityskertomuksissa, joissa Jumalan ohjailu on vallitsevaa, toimivat aivan liian usein siten, että esim. teologinen luonnehdinta Raamatun "inhimillisyydestä" on yksiselitteisesti totuuden muuntelua vanhentuneiden uskomusten säilyttämiseksi. Tuskin kaikkeuden Jumala on osallistunut muinaisten israelilaisten raakoihin joukkotuhoamisiin tai puolustaa nyky-Israelia sen ympärillä olevia islamilaisia valtioita vastaan. Sekä äärijuutalaiset että äärikristilliset uskovaiset vetoavat usein tässä asiassa VT:n kuuluisaan näkyjen näkijään profeetta Sakarjaan, jonka mukaan Jumala on vakuuttanut Israelin kansalle (Sak 2: 12): "Joka koskee minun kansaani, koskee minun silmäterääni". Jopa jotkut Israelin pääministerit ovat joutuneet oikomaan äärijuutalaisten käsityksiä, että Jumala olisi taistellut Israelin puolesta.

Edelleen: kuningas Daavidia UT arvostaa miehenä, joka "tekee kaikessa Jumalan tahdon" (Apt 13: 22). Samainen Daavid, jonka henkilökuva mm. lasten uskonnonopetuksen yhteydessä esitellään syy-seuraussuhteiltaan tarkoituksellisesti paranneltuna, oli myös raaka rosvopäällikkö, ryöstäjä ja armoton tappaja. Moabilaiset vihollisensa Daavid määräsi maahan makaamaan ja mittasi heistä aina yhden nuoranpituuden tapettavaksi ja toisen henkiin jätettäväksi (2. Sam 8: 2). Kihlajaislahjakseen Daavid nyki 200:lta filistealaismieheltä sukupuolielinten esinahat. Vanhaa Daavidia, joka miehuudessaan oli reippaasti naisiin menevä mies, lämmitti hänen viimeisinä päivinään nuori neitsyt, seikka, joka kristillisessä kirjallisuudessa mielellään jätetään mainitsematta, koska tapa on liitettävissä moneen historian tyranniin.

Nykykristityn lähes jokapäiväiseen kielenkäyttöön kuuluu esim. sanonta "Luvattu maa". Kun Joosua pappis- ja sotajoukkoineen rynnäköi Jerikon kaupunkiin (Joos 6) vihkien "miekan terällä tuhon omaksi kaiken, mitä kaupungissa oli, miehet ja naiset, nuoret ja vanhat, vieläpä härät, lampaat ja aasit...", niin "Herra oli Joosuan kanssa". Operaation oikeutus ja perusteet, Abramia vuosisatoja aiemmin kohdannut "näky" lähteä kotimaastaan, oli pitkään juutalaisilla kulkenut perimätietona isältä pojalle, kunnes se hyvin myöhään dokumentoitiin mukaan patriarkkojen historiaan.

Asian johdosta voisi esittää seuraavan havainnollisen vertauksen: jos joku näkisi yöllä unen, että Jumala on luvannut hänelle naapurin tontin, ja kiirehtisi sitten aamusella lupauksesta tiedottamaan, asianomainen tiedottaja varmaan herättäisi melkoista ällistystä. Jos siis ennen kristinuskon syntyä sattuneet raamatulliset tapahtumat liitetään kritiikittä vaikkapa vain löyhästi uskomme osasiksi, silloin syy-seuraus-vastuusuhteet ovat vaikeasti selitettävissä ja ymmärrettävissä.

Raamattutiede, eksegetiikka, tutkii uskonnon menneisyyttä tieteellisesti luotettavasta syy-seuraus-näkökulmasta. Nykyaikainen, vertaileva ja tieteen tiukkoja kriteerejä noudattava raamattutiede on niin tarkkaa, että se on armotta paljastanut esim. kristinuskoon liitetyt epähistorialliset "tehosteet" kuin myös ne lukuisat kärhämät, joiden kautta Jeesuksen jälkeinen "oikea oppi" on muotoutunut.

On ilmeistä, että kristinuskon syntyäikojen neljänä ensimmäisenä vuosisatana kehittyneet keskenään ristiriitaiset kirkot ovat vahvistaneet joitakin nykyaikaan soveltumattomia suuntia, kun

taas nykypäivän kannalta ilmeisen oikeita käsityksiä on tuomittu harhaopeiksi. Esim. ennaltamääräämisoppi, jota mm. Paavalin katsotaan edustavan opillisen roomalaiskirjeensä luvuissa 9 - 11, ja jota myöhemmin kirkkoisä Augustinus sekä Lutherkin myötälivät, ei ole yhteen sovittavissa ihmisen vapaan tahdon, vastuun ottamisen ja oikeudenmukaisuuden Jumalan kanssa.

Kuvaavaa aikamme uskonnolliselle totuuden etsinnälle on, että monesti suomalaisten eksegeetikkojen tutkimustuloksia esitellään ensiksi ulkomailla tai heidän kirjoittamiaan oppikirjoja vieroksutaan. Esim. kun kansainvälisesti tunnetuin raamattu- ja koraanitutkijamme, professori Heikki Räisänen 1980-luvun alussa laati raamattutiedon oppaan, nimeltään "Elävä uskonto", se hylättiin. Lukion opetukseen tarkoitettu oppikirja ei piispojen mielestä täyttänyt evankelisluterilaisia tunnustuksellisia kriteerejä, vaikka täsmälleen samoja asioita oli ja on jo pitkään luennoitu teologisissa tiedekunnissa.

Tuskin erilaisten kristinuskon suuntien sekä heidän johtomiestensä jatkuva epäluulo raamatuntutkimuksen toisenlaiseen tarkastelutapaan ajan mittaan tuottaa toivottuja tuloksia. Päinvastoin: päätelmä, että tavallisen kansan "vakaumus" ei kestäisi tieteellistä raamatuntutkimusta, vaan että tarvittaisiin jonkinasteista tunnustuksellisuuteen perustuvaa sensuuria, saattaa johtaa enemmän uskonnosta vieraantumiseen kuin sen syvällisempään ymmärtämiseen ja omaksumiseen.

Luterilaisissa jumalanpalveluksissa luetaan joka viikko kirkkovuodelle vahvistetut Raamatun tekstit. Kirkoissa kuultavat jumalanpalvelussaarnat perustuvat myös suurelta osaltaan juutalaisen paimentolaiskansan ikivanhoihin ja historiallisesti muunneltuihin tarinoihin, tapahtumiin, näkyihin ja ennustuksiin, joilla sinänsä ei enää ole mitään tekemistä esimerkiksi nykyajan suomalaisen elämänmuodon kanssa. Nykyinen evankelis-luterilainen jumalanpalvelus onkin lähinnä kirkon yksinpuhelua, josta filosofi Descartesia muunnellen yksinäinen kirkon penkissä istuja voisi todeta: "Minun ei tarvitse ajatella, koska pappi, raamatunlukijat ja muut rituaaliin osallistujat tekevät kaiken niin kuin etukäteen on sovittu ja joka muutenkin jo tiedetään". Näissä asioissa kristillisen raamatunselitysoopin tulisi olla esikuvana kaikkien suurten maailmanuskontojen äärisuunnille ja pyhien kirjojen järkiperaiselle tutkimisille ja tulkinnoille. On varmasti niin, että jos tällainen kehitys estyy tai peräti taantuu, maailman ristiriidat vain suurenevät ja globaaliset uhkakuvat vahvistuvat.

Joka tapauksessa tulevaisuudessa opillisella kristinuskolla on vain yksi suunta: ehdottomien opinkohtien sallittu kiertäminen suvaitsevuuden oikopolkuja käyttäen. Suuret maailmanuskonnot, sekä kristinuskko että islam, sisältävät runsaasti sellaista ainesta, jonka päämääränä on vain tuleva, kuolemanjälkeinen elämä. Kun samalla maanpäällistä elämää kahlitseva runsas ohjeisto – välittämättä esim. tieteen, teknologian, ekologian tai yleisen globalisoitumisen synnyttämistä uusista ja nopeutuvista käänteistä – ainakin periaatteessa ehkäisee uusien ajatus- ja toimintatapojen omaksumista, ei yksilöiden, ryhmien ja koko ihmiskunnan vastuu ja vastuun kantaminen yllä sille kehitystasolle, jossa sen muuttuvissa olosuhteissa pitäisi olla.

USKONNOT HAASTEIDEN EDESSÄ

Ihmiskunnan nykyinen kaoottinen tila
ei johdu, kuten jotkut toiveikkaasti väittävät,
uskon puutteesta, vaan liian paljosta
harkitsemattomasta uskosta ja liian monista
keskenään taistelevista uskoista,
niissä rajoissa, joiden sisällä ei tällaisella uskolla
pitäisi olla mitään sijaa.

George G. Simpson

Yli 2000 vuotta sitten alkunsa saanut Raamattu vakiintui nykyiseen muotoonsa 300-luvun lopulla jKr. Tuolloin ihmisen maailmankuva oli tyystin toisenlainen kuin mitä se nyt on. Ihmisen lähin oma ympäristö oli hänelle pysyvä elinpiiri ja havainnointialue kun taas kaukaiset maat ja kansat olivat heikosti tunnettua maailmankaikkeuden äärialueita, jonka todellisuudesta saatiin tietoa suusta suuhun kulkeneitten ja samalla voimakkaastikin muuntuneita kertomuksia kuulemalla.

Tultaessa 2000-luvulle on maapallo ”kutistunut” ihmiskunnan yhteiseksi avaruusalukseksi, ja aivan kuin astronautit ja kosmonautit kansallisuudesta riippumatta tuntevat yhteistä huolta oman aluksensa aurinkopaneelien, ilmansuodattimien ja tietojärjestelmien kunnosta ja huollosta, samoin huoli avaruuden halki matkaavan maapallon ja sen ohuen elämänkuoren tilasta ja tulevaisuudesta on herättänyt monen valveutuneen ihmisen toimintaan.

Ihmisen historiallinen synty, kehitys ja lisääntyminen on tapahtunut sellaisessa ekologisessa systeemissä, jonka ihminen on pitkään kokenut tavallaan rajattomaksi. Tekniikkansa ja tieteesä luomilla ylivoimaisuuksilla, joita päätelmiä uskonnot ovat vahvistaneet, ihmiskunta on tuntenut kohonneensa luonnon yläpuolelle ja sen vallitsijaksi. Näin se on menettänyt kosketuksensa todellisuuteen sekä harhautunut kokemaan asemansa ja voimansa vahvemmaksi kuin mitä sille luonnon vaatimattomana osana kuuluisi.

Auringosta maapallon eliökehä saa suunnattoman määrän energiaa, mutta tuota puhtaan energian hyväksikäyttöä ei toistaiseksi juuri voida lisätä, vaan on pitkälle tulevaisuuteen turvaututtava uusiutumattomiin ja saastuttaviin energialähteisiin, joiden käyttöön liittyy runsaasti elämän edellytyksiä vähentäviä uhkatekijöitä.

Valitettavasti kehitys poliittisilla, taloudellisilla ja uskonnollisilla alueilla, jos asioita tarkastellaan globaalisen elossa säilymisen ja hyvinvoinnin kannalta, ei ole ollut vakuuttavaa ja riittävästi vanhoja piintyneitä asenteita uudistavaa. Erityisesti uskonnot, ymmärtämättä kuinka tehokkaita ja muuttavia voimavaroja niillä olisi käytettävissään maapallon yhteisen hyvän edistämiseksi, eivät ole perinteisestä riitelystään ja jatkuvasta eripurastaan juuri päässeet eteenpäin.

Ihmiskunnan vastuullinen toiminta rakentuu yksittäisten ihmisten vastuullisille kannanotoille. Tuon vastuun perustana on se jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä tieto, joka kulloisenakin hetkenä on käytettävissä ja siirrettävissä ympäri maapalloa. Jos ja kun tuo tieto lisääntyy tai saa paremman tulkinnan, lisääntyvät myös valinnan mahdollisuudet. Ihmisen eettisen vastuun, se on miten oikea uudessa tilanteessa valitaan, on myös oltava valmis muuttumaan. Koska uskonnot sisältävät runsaasti eettisiä osatekijöitä, on uskontojenkin varauduttava uusiin tulkintoihin.

Maapallolla erilaisissa kulttuureissa elävien kansojen lähentymisen kannalta ei ole parasta se, että voimakkaasti uskonnolliset ihmiset vastustavat vapaata, uskonnollisia valinnanmahdollisuuksia lisääviä opetustapoja ja haluavat uskonnonopetuksen olevan tunnustuksellista (jolle ovat ominaista asenteellisuus, ennalta määräävyys sekä ennakkovalinta). Viimemainittu käytäntö, varsinkin jos uskonnollinen fundamentalismi saa vaikkapa taustatekijänä valtaa vaikuttaa myös ympäristönsä ei-uskonnollisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin, tuskin vähentää ihmiskunnan ristiriitoja, toisilleen vihamielisiä ideologioita tai johtaa kohti kestävämpää maailmanjärjestystä.

Toisistaan poikkeavien uskonoppien tai uskonnollisten suuntien kehittyminen niin, että ne käpristyvät omaan ehdottomuuteensa, eristäytyvät omaan ulkonaiseen opillisuuteensa, johtaa väistämättä siihen, että uskonnot eivät kykene yhteistoimintaan tai suhtautuvat muihin uskontoihin

ja uskonsuuntiin halveksivasti, vihamielisesti tai muunlaisia kansakuntien erottavia tekijöitä vahvistaen. Mutta siirtymällä uskomus-opillisuudesta pyrkimysten, moraalisten tekojen ja eettisen toiminnallisuuden suuntaan, uskonnot voivat tehokkaasti ehkäistä maapallolla leviävää monikasvoista ja ylikansallista paha, edistää rauhanomaisten olojen vakiintumista ja vaikuttaa maapallon eliökehän tulevaan kohtaloon.

On muistettava, että Jeesuksen maanpäällinen opetus sisälsi ja sisältää huomattavan paljon ajatonta esimerkillisyyttä, vastuuta ja oikeudenmukaisuutta. Etiikka, filosofia ja uskonto ovat turhia, elleivät ne kykene yhteistyöhön ja sekä yhdessä että kukin erikseen ottamaan kantaa ihmiskunnan keskeisiin tulevaisuusnäkyymiin, joista ainakin muutamilla on suora vaikutus maapallon tulevaan tilaan ja sen elämänkehän kohtalonkysymyksiin. Se seikka, että filosofinen etiikka ja toisaalta uskonnollinen oppi hyvästä ja pahasta eivät ole kyenneet tulokselliseen yhteistyöhön, on osittain uskonnon syytä. Esim. kautta historiansa on kristinusko jäärpäisesti vastustanut liittämästä itseensä kehittyvää ja yhteiskuntaa muuttavaa inhimillistä tietoa, tai sitä on lisätty uskon perusteisiin pitkälti jälkikäteen ja silloinkin vain ripauksittain. Mm. katolinen kirkko kumosi Galilein teosten myyntikiellon vasta v. 1993.

Aikanaan Jeesus ilmoittautui uudenlaiseksi ja radikaaliksi VT:n ja profeettain tulkiksi. Vanhat totuudet eivät enää hänen aikanaan vastanneet muuttuneen ajan vaatimuksia. Meidän aikamme dogmaattinen kirkko ja kristinusko eivät vastaavasti kykene tuoreesti ottamaan kantaa uusimman aikakautemme synnyttämien ongelmiin. Tieteen ja järjen kyetessä ratkaisemaan vain osan maailmanlaajuisista ongelmista, olisi odotettavissa, että uskontojen muuttumattomuutta vartioivat sallisivat uusia aikaansa seuraavia tulkintoja. On peräti merkillistä, että uskontojen yhteistyön vastustaminen on toistaiseksi imenyt paljon enemmän henkistä energiaa kuin sen kehittäminen.

Tiede on sellaisenaan lähes ainut uuden tiedon lähde, mutta ei kovinkaan vakuuttava arvojen, tarkoitusten ja päämäärien synnytyspaikka. Uskontojen keskittyessä keskeisillä voimillaan vanhojen rakenteiden säilyttämiseen ja uskomusopilliseen riitelyyn, ei arvotyhjiöiden syntyä tai moraalisen toiminnan jatkuvaa alamäkeä ole ollut syytä ihmetellä. Aivan erityisesti on huomattava, että kun tähän saakka tieteen ja uskonnon rajaa on koetettu mahdollisimman selvästi pitää auki, niin tulevaisuudessa on tuo raja pyrittävä poistamaan kokonaan. Järkeä ja tietoa eivät ole uskon loppu, vaan sen alku.

Kirjassaan ”Ydinihminen” (Arator 1989) toteaa filosofi ja uskontotutkija Sven Krohn, että suurista maailmanuskunnoista kristinuskolla on synkin historiallinen tausta kerettiläis- ja noitavainoineen sekä julmine uskonsotineen. Hän jatkaa: ”Tämä ei koske ainoastaan fanaattista vihaa, jota on tunnettu eriuskoisia kohtaan, vaan myös kristittyjen kirkkojen ja lahkojen keskinäisiä välienselvittelyjä. Mutta nyt nähdään merkkejä aidosta lähimmäisenrakkaudesta esimerkiksi kirkkojen kehitysaputoiminnassa ja merkkejä lisääntyvästä suvaitsevaisuudesta kirkkojen välisessä ekumeenisessa kosketuksessa. Teesini kuitenkin on, että ekumeenisuuden tulee laajentua uskontojen väliseksi ekumeenisuudeksi. Tätä yhteisymmärryksen muotoa tulee ennustukseni mukaan uskontohistoriallinen tutkimus ja vertaileva uskontotiede tukemaan. Sillä tulee osoitetuksi, ja on jo osoitettu, että varhaiskristillisyyden juuret ja alkukristillisuus olivat paljon lähempänä muiden uskontojen esille tuomia peruskokemuksia ja tulkintoja kuin myöhempi ns. kristinusko”.

Viime vuosisatojen aikana on länsimainen raamatuntutkimus huomattavasti silottanut niitä kristinuskon uskomuksellisia kohtia ja opinkappaleita, jotka eniten rajoittavat nykyihmisen rationaalista ajattelua tai jotka vielä ainakin osittain ulottuvat sellaisille tieteen alueille, joiden totuusarvoja ei enää voida palauttaa entisiksi. Vastaavasti islamilaisessa maailmassa on Koraanin ja islamin uskonnollisen perinteen, sunnan tutkimus heräämässä, nousemassa ja nykyaikaistamassa

niitä ääri-islamilaisten oppeja, tapoja ja käytännön elämän vaatimuksia, jotka vielä aivan liiaksi kahlitsevat useiden islamilaisten valtioiden demokratiapyrkimyksiä. Eräänä esimerkkinä tällaisesta kehityksestä on mm. kirjailija Salman Rushdieille julistettu tappotuomio, fatwa, joka - oltuaan voimassa 10 vuotta – on vuonna 1999 fatwan antajamaan Iranin toimesta peruttu.

Toisaalta islamilaisessa maailmassa on viime vuosina havaittu yleistä liikehdintää tiukempaan islamilaisuuteen ja samalla siirtymistä sekä länsimaita että muita maailmanuskontoja vieroksuvaan suuntaan.

Esimerkkeinä tällaisesta kehityksestä voisi mainita, että kun New Yorkin maailmankuulut kaksoistornit tuhoitiin 11.9.2001 terroristihyökkäyksessä, jonka toimeenpanijat olivat ainakin lapsuudessaan saaneet islamilaisen uskontokasvatuksen, olisi tapauksen pitänyt aiheuttaa suuremman reaktion ja itsetutkistelun islamilaisessa maailmassa ja islamilaisissa valtioissa kuin mitä yleisesti ottaen tapahtui.

Toisena esimerkkinä voisi mainita skandaalimaiset miss-maailma kilpailut, jotka oli määrä marraskuussa 2002 pitää islamilais-kristityssä Nigeriassa. Kun eräs lehtitoimittaja oli kirjoittanut artikkelin, jossa hän kuvasi maahan saapuneita missikandidaatteja niin kauniiksi, että profeetta Muhammedkin olisi voinut ottaa vaimon heidän keskuudestaan, alkoivat maassa islamistien ja kristittyjen väliset mellakat, joissa yli kaksisataa ihmistä kuoli, tuhansia joutui sairaalahoitoon sekä kymmenentuhannet menettivät kotinsa ja omaisuutensa. Tämän takia missikisat siirrettiin Lontooseen. Eräs Pohjois-Nigerian islamilainen osavaltio julisti selkkauksen jälkeen fatwa-kuolemantuomion mainitun artikkelin kirjoittajalle, koska tämä oli islamilaisen sharia-lain perusteella loukannut profeetta Muhammedia.

Nyt 2000-luvun alussa onkin todettava, että islamilaisen maailman ja varsinkin islamististen ääriliikkeiden, joiden toiminnallisuuden tulkinta nojaa edelleen Koraanin ilmoituksiin ja määräyksiin, on vielä kaukana niistä länsimaiden humanistisista käsityksistä, jotka vaikuttavat länsimaiden laeissa ja läntisten yhteiskuntien kaikissa yhteisörakenteissa.

Molemmille suurille maailmanuskonnoille sekä maailman yleiselle tilalle tällainen kehitys on tietenkin erittäin epätoivottavaa tai suorastaan turmiollista. Useat maailmanuskontojen äärihaarat kuten myös satojen pienuskontojen kannattajat, joiden ajatustottumuksiin on lisäksi sekoittunut runsaasti vastakkaisia poliittisia tavoitteita, tuskin ovat vielä kokonaisuudessaan käsittäneet sitä uudenlaista ja vakavaa maailman tilaa, josta johtavat tiedemiehet vuosittain raportoivat.

Monet kristinuskon piirissä toimivat ajattelijat ovat havainneet sen tosiasian, että ihminen itse on alkavalla kolmannella vuosituhatvuotuisella maapallon suurin uhka. Uskonnollinen fundamentalismi, varsinkin kontrolloidessaan kokonaisuudessaan paikallisia kulttuureja, on omiaan kärjistämään niitä vastakkainasetteluita, jotka jo muutenkin jakavat ihmisyyttä eroteleviin kategorioihin. Katolinen ajattelijana ja pappi Paul Valadier on Ranskassa julkaissut kirjoja, joiden pääsanoma kartoittaa uudenlaista järjen ja uskon liittoa. Hänen mukaansa uskon tehtävät ja päämäärät kuuluvat enemmän maanpäälliseen todellisuuteen kuin odotettavaan tuonpuoleiseen. Ajatuksiltaan Valadier siis yhtyy globaalieetikko ja entisen katolisen tiedekunnan opettajan Hans Küngin mielipiteisiin, jonka hierarkkinen paavi erotti yliopiston virastaan Küngin arvosteltua paavin valta-asemaa v. 1979.

Kenties edellisiä vielä voimakkaammin on kristinuskon uudistamista ja uudenlaista ajattelutapaa kannattanut ja levittänyt yhdysvaltalainen anglikaanikirkon piispa John Shelby Spong. Hänen perusajatuksiaan on se, että koskaan täydellistä ihmistä ei ole ollutkaan. Siitä seuraa, että kristinuskon oppeihin suuresti vaikuttanut paratiisikertomus ja syntiinlankeemus ovat vain sellaisen

aikakauden tuotoksia, jolloin elämän hitaasta kehittymisestä ei tiedetty mitään. Tästä puolestaan seuraa, että mitään verilunastusta ihmisten syntien sovittamiseksi Jumala ei tarvitse. Muistettakoon tässä yhteydessä, mitä apostoli Paavali toteaa roomalaiskirjeensä kohdassa 5: 17-19: ”Yhden ihmisen rikkomus aiheutti sen, että kuolema pääsi hallitsemaan tämän yhden vuoksi (paratiisikertomuksen Eeva) ... Niin kuin yhden ihmisen tottelemattomuus teki kaikista syntisiä, niin yhden kuuliaisuus (Jeesus Kristus) tekee kaikista vanhurskaita”. Jos mainittua Paavalin perustetta pidetään edelleen kristinuskon keskeisenä perusteena, rakentuu nykyajan kristinuskon perin epäuskottavalle pohjalle.

Spongien mukaan kaiken olemassaolon perusta on Jumala, joka on itse rakkaus. Jeesus kylläkin on ovi Jumalan yhteyteen mutta ei ainoa tie pelastukseen. Spongien analyysi Jeesuksen maanpäällisestä elämästä ja kristinuskon varhaisvaiheista yhtyy hyvin pitkälti nykyaikaisen raamatuntutkimuksen esittämiin tosiasioihin. Evankeliumeihin liitetyt yliluonnolliset ihmeet eivät varhaisimmissa lähteissä esiinny niin painotetusti kuin mihin asemaan ne myöhempi kristinuskon korotti. Meidän aikamme kristinuskon ei suinkaan ole luopunut noista vakiintuneista käsityksistä, vaan on osin jopa vahvistanut niitä.

Tämän takia kristinuskon tarvitsisi uuden uskonpuhdistuksen, joka luotaisi uskonnon perusteet pohjiaan myöten. Niinpä John Shelby Spong erään kirjansa nimilehdellä kysyy avoimesti ja rohkeasti: ”Miksi kristinuskon on muututtava tai kuoltava?” Evankeliumien sanomaa kohupiispa ei sinänsä kiellä. Hänen mukaansa evankeliumit eivät kutsu ihmisiä uskonnollisuuteen vaan inhimillisyyteen.

On tietenkin selvää, että noin rohkeat kannanotot ovat saaneet voimakasta kritiikkiä ja arvostelua kristillisten kirkkojen ammattipapeilta sekä muiden kristillisten suuntien sisäpiiriläisiltä, kun taas lähinnä tavallisten maallikkojen sekä maallista järkeä ja logiikkaa käyttävien keskuudessa Spong on herättänyt ymmärtämystä ja voimakasta vastakaikua.

Tulevaisuudessa näyttääkin kaikilla maailman uskonnoilla ja uskonnollisilla johtajilla olevan edessään muuttumisen tie: on etsittävä yhteisiä globaalisia perusteita siihen tapaan, jolla maailman suuret uskonnot suhtautuvat toisiinsa, on määriteltävä ihmisoikeuksien rinnalle ihmisvelvollisuudet sekä vaadittava sosiaalisesti oikeudenmukaisempia ja eettisesti perusteltuja toimintaperiaatteita, joilla voi vaikuttaa valtioiden talousjärjestelmiin sekä maailman kauppaan ja kulutukseen.

Kristillisten kirkkokuntien kuten kaikkien suurten maailmanuskontojen johtajien tulisi ei ainoastaan sallia jäsentensä aito ja ajankohtainen ajatustenvaihto vaan heidän tulisi kannustaa toisiaan ja uskontokuntien jäseniä vapaaseen keskusteluun, jota ei uhata painostuksilla tai yhteisöistä erottamisilla. Kirkkojen ja uskonnollisten liikkeiden tulisi tietoisesti laajentaa opillisia rajojaan ulospäin ja samalla hyväksyä rakentava kyseenalaistaminen. Alkavalla vuosituhanella tuskin mikään suurista maailmanuskonnoista voi pohjata totuusarvojaan enemmistö päätöksillä hyväksytyjen ikivanhojen dogmien, myyttien tai legendojen varaan. Sen sijaan moraalinen voima, inhimillisuus ja tieteellisen uskontotutkimuksen paljastama uusin tieto voivat antaa paikoilleen jämähtäneille uskonjärjestelmille sellaisen sysäyksen, että ne vastuuta ottaen kykenevät vaikuttamaan myönteisesti asutun maapallomme nykyisiin ja tuleviin ongelmakohtiin.

Lukijalle-kappaleessa totesin: Etsivä ihminen saattaa nopeastikin löytää Raamatusta puhuttelevia jakeita, jotka auttavat häntä vaikeissa elämän tilanteissa tai henkilökohtaisessa kriiseissä. Raamatun suuret profeetat, psalmit ja monet, monet muut kohdat tuossa kirjassa toki ylittävät aikakautensa ja sisältävät tärkeätä sanomaa, lohdutusta ja toivoa kaikille nykypäivän kristityille ja kristinuskon omaksuneille kansoille.

Toisaalta nykyihminen, olkoon sitten kristitty tai jonkin muun maailmanuskonnon omaava, joutuu jatkuvaan kosketukseen vieraiden uskontojen kanssa, jopa elämään koko ikänsä niiden lomassa. Uskomusten erilaisuudesta huolimatta tärkeimmät ihmisyyttä korostavat arvot ja arvojärjestelmät ovat kuitenkin erilaisesta ilmaisuistaan huolimatta samoihin päämääriin tähtäviä. Tästä seuraa se, että palvomisoppien ja perinnäisten riittien rinnalle jokainen yksilö voi rakentaa tasavertaisia keskusteluyhteyksiä toisella tavalla ajatteleviin ihmisiin, ryhmiin ja kansoihin.

Lyhyitä henkilötietoja niistä kirjailijoista, ajattelihoista ja tiedemiehistä, joiden oivalluksia ja ajatustiiivistelmiä on lainattu tekstin syventämiseksi tai jotka muuten on mainittu tekstin yhteydessä:

Alkio, Santeri (1862 – 1930), kirjailija ja poliitikko. Osallistui ratkaisevalla tavalla Suomen nuorisoseuraliikkeen syntyyn ollen paljolti sen aatteen luoja. Kouluja käymättömänä korosti ihmisen itsekasvatusta, itsensä tuntemista, jonka avulla oppii ensin arvioimaan itseään ja omia mielipiteitään. Eräs Alkion pääajatus oli, että kaikkien yhteiskunnan jäsenten tuli saada kehittää itseään monipuolisesti, jonka jälkeen oli toiveita, että yhteiskunta kehittyisi paremmaksi. Poliitikkona vaati kansalaisten tasa-arvoa, mutta sitä tuli seurata niin kaikkien kansalaisten kuin oppineitten ja yhteiskunnallisessa päävastuussa olevien velvollisuuksien yhteisyys. Pääteokset: Puukkojunkkarit ja Murtavia voimia.

Arnkil, Rolf (1923 - 1964), suomalainen metsänhoitaja, osallistui sairastuoteeltaan kirjojen Perimmäisten kysymysten äärellä ja Ihmisestä on kysymys, tekoon.

Augustinus, Aurelius (354 – 430), tunnetuimpia kristinuskon suunnannäyttäjiä. Kiinnostui aluksi manikealaisuudesta, joka hylkäsi Vanhan testamentin. Nuoruuden hurvittelut, joita raamittivat yöelämä, juomingit ja lihallisten himojen harrastaminen, päättyivät Paavalin kirjeiden aiheuttamaan uskonnolliseen murrokseen. Paavalin mukaanhan ihminen ei omilla teoillaan voi ansaita pelastusta, vaan siihen vaikuttaa yksin Jumalan armo.

Augustinus vei opin Jumalan antamasta pelastuksesta vielä pidemmälle, predestinaatioon. Sen mukaan Jumala oli ennalta määrännyt jotkut pelastukseen, jotkut kadotukseen. Ihminen ei kuitenkaan voinut saada tietoa Jumalan ennakkopäätöksestä, joten hänen velvollisuutensa oli vain elää Jumalan tahdon mukaisesti. Se, miksi näin tapahtui, oli Jumalan salaisuus ja järjettömyys, johon ei ollut olemassa vastausta. Augustinuksen mukaan ihminen ei myöskään oman ratkaisuvallansa puolesta kyennyt ymmärtämään hyvää, koska Adamin synti siirtyi jatkuvasti sukupuoliyhteydessä seuraaville sukupolville. Pikkulasten kastetoimitus oikeutti osallisuuden Jumalan ansaitsemattomasta armosta, johon ihminen itse ei voinut vaikuttaa. Katolinen kirkko omaksui Augustinuksen synti- ja armo-opin pääkohdat, mutta ei predestinaatiota.

Bruno, Giordano (1548 – 1600). Aikansa kuuluisin toisinajattelija. Jo 8-vuotiaana hänet otettiin noviisimunkiksi dominikaaniluostariin, jossa vietti ensimmäiset 10 vuotta. Jätettyään luostarin harhaoppiepäilyjensä ja omapäisyytensä takia vaelteli ympäri silloista Eurooppaa. Joutui oleskelupaikoillaan yleensä nopeasti ristiriitaan aikaansa hallitsevan uskonnollisen eliitin kanssa. Vaikka hän ei ollut tähtitieteilijä enempää kuin fyysikkokaan, hän uskoi siihen uudenlaiseen maailmankuvaan, jonka tieteellisen osoittamisen Kopernikus oli jo aloittanut.

Bruno joutui ajatustensa takia jatkuvasti pakenemaan uskonnollista vainoa, inkvisitiota, joka viimein vangitsi hänet. Roomalaisessa vankilassa hän virui 7 vuotta, kunnes poltettiin elävältä Campo dei Fiorin aukiolla Roomassa v. 1600. Vaikka suuri osa hänen kirjoituksistaan on kadonnut, pidetään häntä yleisesti vapaan mielipideilmaisun eräänä kuuluisimpana marttyyrinä ja maailman ensimmäisenä panteistina.

Butler, Samuel (1835 - 1902), englantilainen. Opiskeli aluksi teologiaa, mutta epäilyjen vuoksi jätti alan, ruoti sitten kirjailijana sumeilematta aikansa sovinnaisuuksia. Esitti mm. käsityksiä, että rikolliset saavat liian hyvän kohtelun ja että koneellistuminen vie turmioon.

Beck Ulrich (1944 -), saksalainen sosiologian professori. Suomennetussa teoksessaan ”Mitä globalisaatio on”, hän ruotii niitä uskomuksia, jotka maapalloistumiseen liitettynä eivät pidä paikkaansa. Beckin mukaan ylikansalliset yhtiöt tulevat aiheuttamaan runsaasti ongelmia

yksittäisten maiden hallituksille ja ammattiyhdistysväelle. Globalisaatio tuottaa toisaalta yhä enemmän rikkaita, mutta toisaalla kehittyneiden maiden sosiaalisesti syrjäytetyt ja kehitysmaiden köyhät tulevat yhä köyhemmiksi. Muita teoksia ”Riskiyhteiskunnan vastamyrryt”.

Descartes (lat. Cartesius), **René** (1596 - 1650), ranskalainen filosofi ja toinen analyyttisen geometrian kehittäjästä. Jo murrosikäisenä Descartes alkoi perusteellisesti epäillä vallitsevia filosofisia ja moraalisia valmisoppeja, jotka eivät vaatineet ajattelua ja jotka paremminkin tuntuivat hänestä taikauskolta. Näin hän siirtyi perusepäilyynsä: kuinka voidaan tietää mitään ja millä perusteilla voidaan saada selville sellaiset asiat, jotka ylipäänsä saatetaan joskus tietää?

Epäilyjensä pohjalta Descartes löysi yhden pitävän asian: "Olen olemassa" (Cogito, ergo sum). Tästä päätelmästä sitten voidaan luonnontieteellisin ja matemaattisin metodein ja tarkasti kontrolloiduin kokein edetä kohti pätevää ja pitävää tietoa. Kaikki siihenastinen auktoriteettitieto oli heitettävä syrjään ja hylättävä koko peritty älyllisten ja moraalisten käsitysten rakennelma. Luvattuaan Pyhälle Neitsyelle tehdä pyhiinvaelluksen Notre Damen kirkkoon Descartes ryhtyi kyseenalaistamaan ensin uskontoon hyväksytyjä totuuksia, sitten hän ravisteli filosofiaa, matematiikkaa, fysiikkaa, kemiaa, anatomiaa, astronomiaa, meteorologiaa jne.

Hollannissa oleskelun aikana valmistui Descartesin pääteos "Metodi", joka ystävien hoputtamana saatiin painosta 1637. Kirjan alkuperäinen nimi olisi ollut "Tutkimus metodista, joka esittää, kuinka järkeä johdatetaan oikein ja kuinka tieteistä etsitään totuutta. Lisäksi tutkimuksia tätä metodia käyttäen: oppi valon taittumisesta, meteorit ja geometria". Vaikka uuden ajan filosofia, matematiikka ja muut tieteet olisivat kehittyneet ilman Descartesiakin, hänet on joka tapauksessa luettava aikakautensa suurimpiin ja omalla tavallaan ajattomiin vaikuttajiin.

Dunant, Henri (1828 - 1910), sveitsiläinen filantrooppi. Syvästi uskonnollisena luonteena hän koki elämässään vaikuttavan käännekohdan kesäkuussa 1859 Solferinon taistelulentällä, missä ranskalaiset ja itävaltalaiset, yhteensä noin 350 000 sotilasta, kävivät keskenään useita vuorokausia kestävästä rajun taistelun. Rotkot ja ojat olivat täynnä ruumiita ja verta, murskaantuneet aivot ja sisälmykset levisivät upottavana liejuna ympäristöön. Taistelun tauottua 40 000 eri tavalla haavoittunutta vaikeroi vielä elossa apua pyydellen. Järjestettyä haavoittuneiden avustustoimintaa ei juuri ollut, vaan maankiertäjät ja ruumiinryöstäjät hiiviskelivät saaliinhimoisina ympäri taistelulentää yön pimeyttä hyväksi käyttäen ja päivisin kaiken yllä lenteli mustina pilvinä raatokärpästen parvia. Nuori Jean Henri Dunant liikkui kuitenkin avustus- ja sidontaryhmineen kentällä erotellen eläviä kuolleista ja kantaen haavoittuneita perustamiinsa kentäsairaaloihin heitä mitenkään erottelematta. Dunantin järkyttävistä kokemuksistaan kirjoittama kirja "Solferinon taistelu" (1862) johti Punaisen Ristin perustamiseen ja Geneven sopimukseen 1964, jota on sittemmin täydennetty 1906, 1929 ja 1949. Henri Dunant sai Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 1901.

Enqvist, Kari (1954 -), fysiikan dosentti ja Suomen Akatemian vanhempi tutkija. Sai v. 1999 Tieto-Finlandia-palkinnon teoksestaan ”Olemisen porteilla”. Niin monissa kirjoissaan kuin lukuisissa kansainvälistäkin huomiota herättäneissä julkaisuissaan haluaa palauttaa tahtovan ja tuntevan ihmisen kuten yleensäkin olemassaolon kuivasta filosofiasta moderniin fysiikkaan, sen uusimpiin kvanttifysikaalisiin ilmiöihin ja teorioihin. Enqvistin mukaan ihmisyytemme katoaa sinä hetkenä, jolloin atomien ja alkeishiukkasten kudelma puretaan. Viimeisin teos ”Monimutkaisuus” pohtii todellisuuden alkuperää. Kaikki luonnossa tapahtuvat ilmiöt ovat perustaltaan energiaa. Teoksessa esitellään fysiikan syvät periaatteet uudella tavalla. Aineen arkkitehtuuri näyttäytyy kaikkialla: niin ydinfysiikassa, galakseissa kuin myös kaikissa elävissä organismeissa.

Gibran, Kahlil (1883 - 1931) libanolilais-syntyinen kirjailija, joka kosketteli mm. uskoa universaaliin jumalalliseen rakkauteen. Kirjoja: Profeetta, Jeesus ihmisen poika, mietekirja Ajan virta.

Frankl, Victor Emil (1905 - 1997) itävaltalais-juutalainen Auschwitzin ja Dachauin keskitysleireiltä hengissä selviytynyt psykoanalyttikko, neurologian professori. Logoterapian (terapiaa tarkoituksen avulla) perustaja. Eräs hänen johtajatuksiaan on se, että vaikka kaikki on katoavaista, toisaalta kaikki on myös ikuista. Aikaansaannoksemme ja tekemme muuttuvat ikuisiksi itsestään, sillä ne eivät voi kadota menneisyydestämme. Täten jokaisen omat valinnat ratkaisevat, mitä haluaa ikuisuuteensa säilöä. Tarjotessaan näin "menneisyyden optimismia" logoterapeutti kehottaa myös vastuulliseen "toimellisuuteen tulevaisuutta varten". Teollisuusmaailmassa yleistyneet tyhjiöelämykset ja elämän merkityksettömyyden tunteet johtavat Franklin mukaan yltäkyläisyyden keskelläkin ihmisen sisäiseen hajoamiseen. Suomennettu mm. Elämän tarkoitusta etsimässä, Ihmisyyden rajalla, Olemisen tarkoitus.

Fransiscus Assisilainen (1182 - 1226), italialainen fransiskaani-veljeskunnan ja luostarilaitoksen perustaja. Jätti 27-vuotiaana kertarysäyksellä makean elämänsä, jopa vanhat vaatteet päältänsä ja alkoi julistaa kaikkien olioiden ja lajien tasa-arvoa biosfäärissä. Aurinko, valo, kukat ja linnut olivat ihmisen veljiä ja sisaria. Jo neljän vuoden kuluttua kuolemastaan hänet julistettiin pyhimykseksi ja lisää kunniaa hänelle soi Rooman paavi v. 1980 julistamalla Assilaisen nykyaikaisen ekologian suojeluspyhimykseksi.

Frenssen, Gustav (1863 - 1945) saksalainen. Toimi aluksi 12 vuotta pappina kotiseudullaan, oli sitten ennen toista maailmansotaa Saksan luetuimpia kirjailijoita. Hänen teoksissaan, mm. Hilligenlei, Kolme toverusta, Anna Hollmannin häviö, ilmenee kotiseudunrakkaus ja eettinen maailmankatsomus.

Fosdick, Harry, amerikkalainen baptistisaarnaaja.

Goethe, Johann Wolfgang von (1749 - 1832), saksalainen, maailmankirjallisuuden kuuluisimpia neroja, harrasti useimpia aikansa tieteitä, luonnontutkija ja runoilija. Pääteoksia: Faust, Tarua ja totta elämästäni, Nuoren Wertherin kärsimykset.

Harnack, Adolf (1851 - 1930) saksalainen uskontotieteilijä. Professori Leipzigissa. Hylkäsi opin Jeesuksen neitseestäsyntymisestä. Tämän sekä muut pääajatuksensa hän julkaisi v. 1900 teoksessa "Kristinuskon olemus", joka on käännetty 14 kielelle. Tutki syvällisesti alkukirkon oloja. Harnackin mukaan vuoteen 200 mennessä kristinuskon alkuperäinen ja yksinkertainen henki virtasi uskonnosta ulos ja tilalle astui tavan ja muodon kyllästävä organisoitu katolisuus. Edelleen kreikkalainen henki, mysteerit, myytit ja monijumalaisuus pyhimysten muodossa vaikutti suuresti kehittyvään kristinuskoon. Myös taistelu gnostilaisuutta vastaan laitostutti kirkkoa, joka vastavoimana vaati jäseniään sitoutumaan yhä lujemmin ylhäältä valvottuun oppiin, kulttiin ja järjestykseen. Harnackin mukaan mm. kirkonperustaja Markion oli ainoa, joka ymmärsi täydelleen Jeesuksen opettaneen eri Jumalaa kuin mitä VT:n Jahve oli. Muissa julkaisuissaan Harnack kehitti järkeisopillista teologiaa: Jumala on Isä, ihmiset ovat veljiä keskenään ja ihmistenvälinen rakkaus toteutuu moraalisesti kestävien tekojen kautta. Hänen mukaansa esim. evankeliumit ovat Kristuksen julistamaa ja kirkastamaa sanomaa Isästä, mutta ei Pojasta.

Heisenberg, Werner (1901 - 1976), saksalainen fyysikko, uuden nykyaikaisen fysiikan tunnetuimpia kehittäjiä. Hänen ajatustensa myötä fysiikan tuli luopua elävästä kosketuksesta luontoon, mikrofysikaaliset mallit ja kuvaimet oli pääasiallisesti hylättävä ja perinteistä

matematiikkaa oli muokattava uudenselityksillä. Heisenbergin mukaan sellaiset suureet, joita ei voida havaita, ovat epämielikkäitä ja niin muodoin hylättäviä. Niinpä H:n ehdotus, että fysiikkaan kehitettäisiin kvanttiteoria, joka tutkisi vain havaittavien suureiden välisiä yhteyksiä, muodostui erääksi nykyfysiikan peruslauseeksi. Noita yhteyksiä ei siis voida täsmällisesti tarkentaa, "nähdä", vaan niitä on tutkittava, sovellettava ja hallittava matemaattisten rakenteiden avulla. Kuuluisan epätarkkuusperiaatensa Heisenberg esitti v. 1927 ja sai Nobelin fysiikan palkinnon v. 1932.

Kaila, Eino (1890 - 1958), teoreettisen filosofian professori ja Suomen akatemian jäsen. Julkaissut filosofiaa, psykologiaa ja fysiikan perusteita käsitteleviä teoksia, mm. Inhimillinen tieto, Syvähenkinen elämä ja Persoonallisuus. Filosofina toi Suomeen loogisen empirismin, jota puolestaan filosofi Sven Krohn koulukuntineen on voimakkaasti kritisoinut. Kunnianhimoisena tutkijana Kaila tunsu vetoa kaikkisyhteisyyden hengessä rakentuvaan luonnonfilosofiaan, joka sitoisi aineellisen ja henkisen, elottoman ja elollisen. Nämä hahmotelmat jäivät kuitenkin keskeneräisiksi.

Kailas, Uno (1901 - 1933), suomalainen runoilija. Kailaan lyriikka pohjautui syyllisyydelle, kauneudenkaipuulle ja kuoleman kosketukselle. Runokokoelmia: Tuuli ja tähti, Silmästä silmään, Uni ja kuolema.

Kant, Immanuel (1724 - 1804), saksalainen filosofi, joka harrasti useita aikansa tieteitä. Kantin mukaan voimme saada ympärillämme hahmottuvasta todellisuudesta vain sellaista tietoa, jonka omat aistirakenteemme ovat omien perusteidensa mukaisesti muokanneet. Hengessämme on tiettyjä ennakoaineoksia ja kategorioita, joiden kautta aistihavainnot muotoutuvat. Moraalisessa toiminnassamme vaikuttaa kategorinen imperatiivi: noudata käyttäytymisessäsi aina sellaista periaatetta, jonka olet valmis hyväksymään yleiseksi laiksi. Kantin ajattelulla on ollut valtava vaikutus tieteellisen maailmankuvan muotoutumisessa. Pääteos: Puhtaan järjen kritiikki.

Krohn, Sven (1903 - 1999), filosofian professori, uskontotieteilijä. Julkaissut lukuisia tutkimuksia ja artikkeleita jälleensyntymisopista ja muista parapsykologian alaan kuuluvista ilmiöistä sekä kristinuskon alkuvaiheista, gnostilaisuudesta ja idän uskonnoista. Krohnin mukaan esim. Egyptistä Nag Hammadista 1945 löydetyt kirjakääröt antavat aivan uutta valaistusta varhaiskristillisyyden tulkintaan. Nag Hammadin tekstit on kirjoitettu juuri ennen ja jälkeen Kristuksen elinajan, ja on hyvinkin ilmeistä, että tekstit kertovat Jeesuksesta enemmän historiallista totuutta kuin Uuden testamentin evankeliumit, joiden kopiot kirjoitettiin vasta satojen vuosien kuluttua. Uusien kirjakääröjen joukossa on mm. Tuomaan evankeliumi ja Jaakobin ilmestyskirja. Krohnin mukaan gnostilaisuuteen läheisesti liittyvät koulukunnat (Markion, Valentinus, Mani) saattavat sisältää Jeesuksen ajasta aidompaa tietoa kuin silloinen virallinen tunnustuksellinen (mm. kirkkoisät Iranaeus, Hippolytus, Epifanus, Tertullianus) ja "harhaoppisia" vainonnut kirkko opeissaan julkitoi. Tunnetuimmat julkaisut: Jälleen löydetty sielu, Totuus arvo ja ihminen, Ihminen luonto ja logos, Ydinihminen, Valkoinen aukko sekä runokokoelmat Astronautti ja Planeetan uni. Vielä 95-vuotiaana emeritusprofessori S. Krohn julkaisi runokirjan Vaellus maassa ja tähdissä.

Kronecker, Leopold (1823 - 1891), 1800-luvun kuuluisimpia matemaatikkoja, filosofi, osin fyysikko ja teologin. Kroneckerin matemaattisille töille oli tunnusomaista äärimmäinen perusteellisuus. Hänen filosofiset epäilynsä kaikkea inhimillistä tietoa kohtaan kasvattivat hänen kritiikkiään myös matematiikan "selvyyksiä" kohtaan.

Erimielisyyksistään hän ei juuri keskustellut aikalaistensa kanssa, vaan ilmoitti tyyliä, että ellei hän itse, niin hänen jälkeensä syntyneet matemaatikot tulevat osoittamaan eräät matemaattisen analyysin johtopäätökset vääriksi. Työstäessään uusia elliptisten funktioiden teorioita, hän tutki

samalla Hegelin filosofiaa: todellista voi olla vain se, mikä on järkevää. Koska K:n mielestä esim. loputtomasti jatkuvat irrationaaliluvut eivät olleet "järkeviä", eivät ne voineet olla todellisiakaan. Tämän perusteella K. kielsi mm. neliöjuuri kahden "olemassaolon". Jotkut tutkijat arvelevat hänen matemaattisten epäilyjensä olleen tuosta filosofian harrastuksesta peräisin ja että nuo epäilyt sitten 1900-luvulla olisivat johtaneet hämmästyttäviin matematiikan sisällä havaittuihin loogisiin ristiriitapäätelmiin.

Itävaltalaisen **Kurt Gödelin** (1906 - 1978) katsotaan sitten todistaneen eräitä matematiikan loogisia perusteita puutteellisiksi, joiden vuoksi matematiikkaa tuskin voidaan ylivertaistaa olevaisen perimmäiseksi selitysoppaaksi.

Küng, Hans (1929 -), sveitsiläinen teologi ja katolisen kirkon kuuluisin toisinajattelija. Arvosteli paavin yksinvaltaa ja katolista kirkko-oppia vuonna 1979, jolloin erotettiin Tübingenin yliopiston katolisen kirkon pappiskouluttajan virasta. Tuo tapaus vapautti hänet viran tuomasta ahtaista toimintamahdollisuuksista ja byrokratiasta, jolloin hän saattoi heittäytyä täysin voimin kehittämänsä maailmanneetoksen toteuttamiseen. Nykyisin hän johtaa 1995 perustettua maailmanneetossäätiötä, jonka jäsenenä on runsaasti valtion päämiehiä, pääministereitä, tiedemiehiä kuin myös aivan tavallisia kansalaisiakin.

Küngin mukaan maapallo ei tule selviämään ilman globaalia etiikkaa. Kansakuntien keskinäisen rauhan voi turvata vain uskontojen keskinäinen rauha, jolloin erilaisten sivilisaatioiden välinen vuoropuhelu voi toimia ja jatkua keskeytymättä silloinkin, kun kansojen eturistiriidat synnyttävät toisilleen vieraita tai vihamielisiä rintamia. Vuonna 1993 Chigagossa allekirjoittivat kaikkien mahdollisten uskontojen edustajat maailmanneetoksen julistuksen, joka itsensä Küngin luonnehdinnan mukaan ei ole mikään uskontojen yhteinen alkupala, vaan sisältää se täyttä ja täysipainoista koko ihmiskunnan yhteistä elämää. Kristitylle maailmalle lienee lohdullista, että niin islamilaiset valtiot kuin kaikki idän uskonnotkin ovat voimakkaasti sitoutuneet julistukseen.

Hans Küngiä on luonnehdittu oman aikamme Henri Dunantiksi. Alkuaanhan maailma ei uskonut Dunantin luomaan Punaiseen Ristiin, josta kuitenkin kehittyi pysyvä kansainvälinen erilaisia kulttuureja yhdistävä instituutio. Näin voi uskoa tapahtuvan myös Küngin suunnittelemaalle globaali-eetokselle.

Suomen kielellä on ilmestynyt Küngin toimittama "Vastuun aika", jossa eri kirjoittajat Chigagon julistuksen hengessä käsittelevät niitä keinoja ja vaikutuskanavia, joilla ihmiskunnan itsetuhoisia pyrkimyksiä voitaisiin muuttaa ja ohjata rakentavaksi toiminnaksi.

Linkola, Pentti (1932 -), suomalainen lintutieteilijä, kalastaja ja luontokirjailija. Herättänyt ehdottomilla mielipiteillään ristiriitaisia tunteita ja vastavaikutuksia. Julkaissut artikkeleita ja kriittisiä kirjoituksia, tärkeimmät essekirjat: Toisinajattelijan päiväkirjasta, Johdatus 1990-luvun ajatteluun. Kritisoijien mukaan Linkola on enemmän kiinnostunut "Kuhmoisten haapahirsiladosta löydetyn koppakuoriaisen kohtalosta" kuin maailman lasten riutumisestä nälkään. Arvostelijat katsovat, ettei hän anna arvoa YK:n ihmisoikeuksille (Linkola: pitäisi määritellä kuinka suurelle joukolle oikeudet taataan!) tai sellaiselle lääketieteelle, joka vaikkapa välillisesti tukee maailman väestön kasvua. Tosin väestöräjähdyksen painopiste ei Linkolan mielestä sinänsä ole kehitysmaissa, vaan eniten teollistuneissa maissa, koska viimeksimainituissa yksilöä kohden laskettu luonnon kuormitustaso on moninkertainen verrattuna maailman väkirikkaimpien maiden vastaavaan kulutustasoon.

Linkolan ymmärtäjien mukaan kalastajakirjailija Linkola elämäntavoillaan, esimerkillään, vitaalisuudellaan ja sanomansa aivan ehdottomalla purevuudella kuuluu jo nyt profeettallisten julistajien joukkoon.

Samoilla linjoilla kuin suomalainen Linkola liikkuu kalifornialainen toimittaja **Mark Hertsgaard** v. 1999 suomennetussa kirjassaan ”Planeettamme tulevaisuutta etsimässä”. Hänen alkuaan vuoden mittaiseksi suunnittelemansa retki maailman ympäri venyi kuudeksi vuodeksi. Tuona aikana vv. 1991-1997 hän reppu selässään kiersi kaikkiaan 19:ssä maassa haastatellen niin kadun miehiä kuin hallitus- ja ympäristövastuussa olevia. Hertsgaadin omakohtaiset kokemukset antavat hänen varoittaville ympäristönäkemyksilleen melko luotettavan taustan, ja niinpä hänen teostaan on niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin jaettu lukuisille hallitustason päättäjille.

Luther, Martin (1483 - 1546), saksalainen, raamatunselityksen professori Wittenbergissä, Raamatun saksantaja ja kirjailija. Päättyi vanhurskauttamisopissaan painottamaan uskoa ennen ihmisen omia tekoja, mutta ei itsekään vanhemmilla päivillään ollut tyytyväinen uskonpuhdistuksen moraalisiin vaikutuksiin. On huomattava, että Lutherin käsitykset syntyivät aikana, jolloin katolisen kirkon omavaltaiset oppitulkinnat ”hyvistä töistä” olivat räikeimmillään. Ehkä tämänkin takia Luther valitsi kirkkoisä Augustinuksen ja apostoli Paavalin ”vain uskon kautta”-vanhurskauttamisopin linjan. Raamatussa on kuitenkin niin paljon tekoja painottavia lauseita, että uskonnollisen pelastusopin rakentaminen myös rakkauden tekojen varaan olisi hyvinkin ollut mahdollista. Uskonpuhdistuksesta versoneet kristilliset suunnat voivat, yksipuolisesti Lutheria tulkiten, ammentaa hänen ehdottomista lauseistaan esim. teesiväittämisestään: ”Parhainkin tekemme on myrkyllinen synti.”

Napoleon Bonaparte (1769 - 1821), ranskalainen keisari ja sotapäällikkö. Hänen organisaatiokykynsä ja sotastrateginen ylivoimaisuutensa nostivat hänet valtansa kukkuloille ja Euroopan herraksi. Lopputuloksena oli kuitenkin miljoonien sotilaiden ja syyttömien siviilien kärsimys tai kuolema sodan uhreina.

Paavali, alkuaan Saul, apostoli ja useiden UT:n kirjeiden kirjoittaja. Syntyi juutalaiseen perheeseen Kilikian Tarsossa, jossa jo nuorena sai voimakkaita kreikkalaisia vaikutteita. Opiskeli myöhemmin Jerusalemissa rabbi Gamalielin oppilaana. Vainosi aluksi juutalaisena fariseuksena alkukristittyjä, mutta kääntyi äkillisesti kristinuskoon n. vuonna 32, jonka jälkeen oleskeli n. 3 vuotta Syyrian Damaskoksessa.

Ensimmäisenä varsinaisena teologina kehitti opin Kristuksen kuolemasta ja ylösnousemukseen liittyvästä lunastusopista. Elämänsä aikana sisäiset ristiriidat vaivasivat hänen mieltään (vrt. esim. 2. Kor 12:7, jossa hän kertoo saaneensa Saatanan enkeliltä ”pistävän piikin” ruumiiseensa, jota häneltä huolimatta useista rukouspyynnöistään ei otettu pois. Tuon ”pistävän piikin” on sitten arveltu merkinneen mm. että hän olisi potennut epilepsiaa saaden kohtausten aikana omituisia näkyjä tai että nuoruuden hairahdukset olivat kalvaneet hänen omaatuntoaan tai että vaiva olisi liittynyt hänen poikkeavaan seksuaalisuuteensa jne.). Paavalin kirjeet osoittavat, että hänellä oli taipumus siirtyä nopeasti alakuloisesta tunnelmasta kokonaisvaltaiseen hurmostilaan.

Paavali on tunnettu myös naisen tasa-arvoisuutta vieroksuista mielipiteistään, joita hän lienee ammentanut paitsi Vanhasta testamentista, myös naisia halveksivista rabbiinikirjoituksista, esim.: ”Juutalainen mies kiittää Jumalaa siitä, ettei häntä luotu naiseksi”. Paavali teki useita lähetysmatkoja Kreikkaan ja Lähi-idän alueille. Kärsi perimätiedon mukaan marttyyrikuoleman Roomassa keisari Neron aikana v. 67.

Picasso, Pablo (1881 – 1973), espanjalainen maalari, kuvanveistäjä ja graafikko. Maalasi ja muotoili elämänsä aikana yli 20000 taideteosta. Aivan oikeutetusti häntä pidetään viime vuosisadan kuuluisimpana taiteilijana, joka sekä loi uusia taidesuuntia että oli vaikuttamassa niiden kehitykseen. Eräs hänen tunnuslauseensa olikin: ”En etsi; minä löydän”. Niinpä hän mm. ”löysi” kubismin, taidesuunnan, jossa kuvattavan tilaa ja muotoa tarkastellaan useista näkökulmista. Uuteen taidesuuntaan johtavana maalauksena pidetään Picasson työtä ”Avignonin naiset”, joka teos moniulotteisesti kuvaa Picasson syntymäkaupungin, Barcelonan vanhentuvia huoria. Kun saksalaiset pommikoneet Espanjan sisällissodassa v. 1937 olivat tuhonneet Guernican kylän, siirsi Picasso kylää kohdanneet sodan kauhut kankaalle kubistis-surrealistisessa maalauksessa ”Guernica”. Taulu on aikakautemme syvällisimpiä sodan vastaisia kuvauksia. Saksan keskitysleirien uhreille on omistettu teos ”Luutalo”.

Rushdie, Salman (1947 -), intialaissyntyinen kirjailija, jonka teos ”Saatanalliset säkeet” herätti maailmanlaajuista kohua islamilaisissa maissa. Kirja painettiin v. 1988 aluksi Englannissa, jossa teos pian ilmestymisensä jälkeen poltettiin julkisesti islamistisen ryhmän toimesta. Pian teos kiellettiin Intiassa ja Iranin silloinen johtaja ajatollah Khomeini julisti kirjoittaja Salman Rushdielle fatwan eli julkisen tappotuomion: ”Ilmoitan maailman ylpeälle muslimikansakunnalle, että Islamin, Profeetan ja Koraanin vastaisen kirjan The Satanic verses tekijä ja kaikki, jotka tuntien sen sisällön ovat mukana sen julkaisemisessa, on tuomittu kuolemaan. Kehotan kaikkia muslimeja teloittamaan heidät, missä tahansa heidät löydetään”. Fatwan voimassa olon aikana kirjailija joutui pakoilemaan julkisuutta, jolloin hänen perheensäkin hajosi. Eräitä kirjan kustantajia ja puolustajia uhkailtiin ja surmattiinkin. Iranin hallituksen toimesta tappotuomio kumottiin 30.09.1999.

”Saatanalliset säkeet” on kuitenkin edelleen useissa islamilaisissa maissa kiellettyjen kirjojen listalla. Teoksessaan Rushdie mainitsee perimätietoon pohjaten, että profeetta Muhammed oli saanut Jumalalta kaksi ilmoitusta samasta asiasta. Ensimmäinen ilmoitus olisi sisältänyt ohjeen, että kolme Mekassa palvottua jumalatarta ovat välittäjiä Allahin ja ihmisten välillä. Jälkimmäisen ilmoituksen mukaan ensimmäiset säkeet olisivat kuitenkin tulleet saatanalta ja ne siis kumottiin.

Ruskin, John (1819 - 1900), englantilainen taidearvostelija ja kirjailija.

Räisänen, Heikki (1941 -), Uuden testamentin eksegetiikan professori alkaen vuodesta 1975. Suomen Akatemian tutkijaprofessori 1984 – 1994 ja 2001 – 2006. Kansainvälisesti tunnetuin Raamattu- ja koraanitutkijamme. Räisäsen mukaan raamatuntutkija ja historioitsija yrittää selvittää, miten ennen on ajateltu, mutta ei vaadi, että nyt pitäisi ajatella samoin. Tutkijan päätehtäviä on osoittaa, että asioita on kautta aikain tulkittu uusissa tilanteissa eri tavoin, jolloin nykytulkitsijakin voi perustellusti ja rohkeasti rakentaa oman aikansa tilanteelle. Tällainen lähtökohta merkitsee mm. ymmärtävämpää suhtautumista vieraisiin uskontoihin kuin mitä useimmat Raamatun tekstit edustavat. Räisäsen mukaan tietyt perusasiat kuten perisyntiajatus ei ole peräisin Raamatusta, vaan esiintyy se lähinnä kirkkoisä Augustinuksen kehittelemänä protestanttisessa teologiassa. Samaten Augustinuksen suorastaan patologinen viha-rakkaus-suhde ihmisen seksuaalisuuteen on Räisäsen mukaan aiheuttanut paljon väärinymmärryksiä myöhempien sukupolvien syntikäsitteisiin. Teoksia: Miten ymmärrän Raamattua oikein, Raamattunäkemyksiä etsimässä, Koraani ja Raamattu, Tuhat ja yksi tulkintaa, Kristinuskon itsekritiikistä uskontojen vuoropuheluun.

Schopenhauer, Arthur (1788 - 1860) saksalainen filosofi. Hänen mukaansa filosofian olennainen ja ainoa lähtökohta on subjektiivinen oma tajunta, jonka kautta ja välittämänä kokemusperäinen todellisuus vasta voi rakentua. Varmaa on se, ettei kukaan ikinä pääse ulos itseystään samaistuaakseen välittömästi jonkun toisen olion kanssa. Vaikka muut tieteet voivat olettaa objektiivisen olemisen tai realistisen maailman, filosofille vain oma tajunta edustaa välitöntä

todellisuutta. "Maailma on mielteeni", tiivistä Schopenhauer. Hänen mukaansa kaiken olemisen takana sokea ja järjellä määrittelemätön tahtominen. Esteettisellä mietiskelyllä, muiden olentojen häntä lievittämällä sekä askeettisella maailmankielteisellä voidaan irrottautua tahtomasta ulkoista todellisuutta, jossa on runsaasti harhakuvia, mielipahaa ja kärsimystä. Suomennettu mm. kokoelma Pessimistin elämänviisaus.

Schweitzer, Albert (1875 - 1965), saksalainen teologi, filosofi, urkuri ja lähetyslääkäri. Pääteos: Elämän kunnioitus. Sai Nobelin rauhanpalkinnon 1952.

Sergè Abbè (1626 - 1694), ranskalainen kirjailija.

Simpson George Gaylord (1902 - 1984), yhdysvaltalainen biologi ja paleontologi, tutkinut erityisesti nisäkkäiden polveutumista. Ns. synteettisen evoluutioteorian isä. Teorian mukaan elämän geneettinen koostumus säätelee kehitystä ja luonnon valinta ohjaa kehityksen suuntaa. Koska maailmankaikkeus on ollut ennen ihmistä ja ilman suunnitelmaa ja tarkoitusta, johtaa se väistämättä siihen, ettei absoluuttista eettistä hyvää tai pahaa voi olla olemassa. Sen sijaan luonnosta voi löytää perusteita oikealle ja väärälle, koska ihminen on luonnon osa ja koska eettinen tarve ja moraalit on kehittynyt vain ihmiselle. Jokaiselle ihmiselle kuuluu vastuu ja on järkevää toivoa, että ihmisen valinta osuu yhä useammin siihen, mikä on hyvää ja oikeaa. Suomennettu pääteos Kehitys, luonto ja ihminen.

Spinoza, Baruch (1632 – 1677), juutalaista syntyperää oleva, lähinnä Hollannissa vaikuttanut filosofi ja ajattelija. Innokkaana itseopiskelijana tutustui jo nuorena laajalti aikansa tieteisiin. Opiskeluaikanaan hylkäsi isänperintönä saadun juutalaisen oikeaoppisuuden, Talmudin ja Mooseksen kirjat. Esitti mielipiteitä, ettei Jumalalla ei ollut näkyvää ja rajattua muotoa, enkeleitä ei ollut olemassa eikä sielu voi olla kuolematon. Radikaalien ja epäjuutalaisten lausuntojensa takia sai synagogajohtajien vihat päälleen, kirottiin moninkertaisesti ja karkotettiin juutalaisesta yhteisöstä.

Myöhemmin Spinoza selitti, että Vanhan testamentin profeetat saivat jumalalliset sanomansa moraaliselta minältään ja että profeettain uskomukset heijastelivat vain oman aikansa käsityksiä, jolloin niiltä puuttui ajallinen ehdottomuus tai filosofinen merkittävyys. Uuden testamentin ihmeitä S. piti väärin ymmärrettyinä ja tulkittuina luonnollisina tapahtumina. Tämän takia myös S:n kristityt aikalaiset ja teologit leimasivat S:n harhaoppiseksi, kirosivat hänen mielipiteensä ja kirjansa, jotka heidän mielestään oli valmistettu helvetissä paholaisen myötävaikutuksella.

Vaikka Spinozan kuoleman jälkeen monet kristityt ovat edelleen tuominneet hänet perimmäiseksi ateistiksi, ovat toisaalta monet kuuluisat ajattelijat ja kirjailijat kokeneet S:ssa syvästi uskonnollisen pohdiskelijan, joka eli paljon aikaansa edellä ja joka ei suostunut aikakautensa ahtaiden kalvinistidogmaattikkojen myötäilijäksi. Tavallaan S. myös jatkoi Descartesin teorioita yhdistämällä kartesiolaisen kaksijakoisuuden (aine – henki) yhdeksi itsenäiseksi olioksi, Jumalaksi, jonka ilmentymiä kaikki muut maailmankaikkeuden oliot olivat.

Monet S:n kirjoitukset uskallettiin julkaista vasta hänen kuolemansa jälkeen, pääteos: Etiikka.

Tuomas Akvinolainen (1225-1274), keskiajan kuuluisin kirkonopettaja, edelleen arvostettu teologi katolisessa kirkossa. Kuten Aristoteleelle on järjen ja logiikan käyttö ensiarvoista, päättelee T.A., etteivät uskon perustotuudet ole ristiriidassa järjen käytön kanssa. Päinvastoin, Jumala on jopa todistettavissa järjen ja logiikan avulla. Aristoteleen teorioita seuraten Tuomas Akvinolainen toteaa, että jokainen luontokappale pyrkii kohti sille ominaista päämäärää. Vaikka ihmiselämä on täynnä vaikeuksia, ohimenevyyttä, epätäydellisyyttä ja luopumista, jää hänelle kuitenkin aina jäljelle toivo,

että ihmisen päämäärä, jonka täytyy olla suurin mahdollinen hyvä ja onnellisuus, toteutuu lopullisesti Jumalan kohtaamisessa.

Tuomas Kempiläinen (1380 - 1471), alankomaalainen munkki ja mystikko. Hänen kokoamakseen tai kirjoittamakseen on arveltu kristikunnassa Raamatun jälkeen toiseksi eniten luettu teos "Kristuksen seuraamisesta". Merkillistä kirjassa on, että maininnat Jeesuksen sovitustyöstä puuttuvat kokonaan. Tuomas Kempiläisen teksti toistaa usein sen, että ihmisten olisi opittava kantamaan toistensa kuormia, koska kaikki olemme epätäydellisiä. Puutteellisuudet osoitamme helpoimmin toisissa ihmisissä, lähimmäisissämme, mutta omat vikamme sivuutamme vähin äänin. Vasta elämän kärsimysten ja vastoinkäymisten keskellä paljastuu yksilön todellinen kyky kantaa vastuuta kaikista lähimmäisistä.

Twain Mark (1835 – 1910), yhdysvaltalainen maailmankuulu nuorisokirjailija, humoristi ja yhteiskuntakriitikko. Hänen nuorisokirjansa Tom Sawyerin seikkailut sekä Huckleberry Finnin seikkailut ovat edelleen nuorison kärkikirjoja kaikkialla maailmassa. Vasta runsaat 20 vuotta hänen kuolemansa jälkeen uskallettiin Twainin jäämistöstä julkaista uskontosatiirinen kuvaus ”Matkakirjeitä maasta”. Kirja suomennettiin 1950-luvulla ja siitä otettiin useita painoksia. Mainitussa kirjassaan Twain kansanomaisen suorasukaisesti ruotii Raamatun Vanhan testamentin jumalan, Jahven inhimillisiä ja erityisesti kristinuskon Jumalalle hyvin arveluttavia piirteitä. Näin hän tavallaan yhtyy uskontotutkija Adolf Harnackin käsitykseen, että Vanhan testamentin Jahve ja Jeesuksen julistama rakkauden Jumala eivät voi olla yksi ja sama persoona.

Valtaoja, Esko (1951 -), tähtitieteen professori, joka sai Tieto-Finlandia palkinnon v. 2002 teoksestaan ”Kotona maailmankaikkeudessa”. Valtaojan mukaan viime vuosikymmeninä huimasti kehittyneen tähtitieteen mukaan alamme olla lähellä maailmankaikkeuden, olemassaolon ja elämän arvoituksen ratkaisua. Suoranaisia uusia ja ennen tuntemattomia eläinpopulaatioita on löydetty valtamerien kuumista lähteistä ja ainakin elämän selkeitä ituja jopa kallioiden syvyyksistä. Miksei elämää silloin olisi muuallakin avaruudessa? Astrofyysikkona Valtaoja hallitsee sanottavansa varsin perusteellisesti, jolloin hänen mielipiteisiinsä kohdistuvat vastaväitteet eivät ole helppoja.

Valtaoja ei usko jumaliin. Palkitussa kirjassaan hän laukoo: ”Onko Jumala olemassa? Jos et usko, voit perustella ateismiasi sillä että tieteen edistyminen jättää korkeammalle olevalle yhä vähemmän pelivaraa ja todennäköisesti tulee lopulta tekemään hänet täysin tarpeettomaksi olettamukseksi. Jos taas uskot, voit perustella teismiasi sillä että maailmankaikkeuden olemassaolon perimmäisen mysteerin paras selitys on kaiken takana oleva Luoja. Vain siinä tapauksessa että valitset uskontojen supermarketista jonkun tietyn jumalan ja koetat tieteen avulla todistaa että juuri hän on se ainoa oikea Luoja, olet hakkaamassa päätäsi seinään”.

Waltari, Mika (1908 – 1979), kansainvälisesti kuuluisin kirjailijamme, jonka pääteos ”Sinuhe, egyptiläinen” on käännetty 40:lle kielelle. Romaanissa faarao Ekhnatonin henkilöäköiksi kohonnut Sinuhe pohtii syvällisesti ihmisten tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä kartoittaa tieteen ja uskonnon välisiä yhtymäkohtia.

Opiskelijana Waltari oli taipuvainen uskonnolliseen mystisyyteen. Muistelmissaan hän kertoo saaneensa voimakkaista uskonnollisista elämyksistä pyhillä paikoilla. Teologian opiskelu lieneekin ollut kirjailijalla kimmokkeena Sinuhun suorastaan kristillisille ajatuksille, joita hän ei kuitenkaan elämässään kyennyt toteuttamaan. Kun Sinuhe tukee faarao Ekhnatonin taistelua Atonin korottamiseksi ainoaksi jumalaksi, syttyy kansan kahtia jakanut sota, joka päättyy Ammon-jumalan

ja vaikutusvaltaisen temppeleipapiston voitoksi. Joukkosurman ja rappion jälkeen Sinuhe päättyy toteamaan ihmisluonnosta saman toivottomuuden, jonka Raamatun Saarnaaja ilmaisee lukuisissa säkeissään: näin on aina ollut ja näin on aina oleva. Viimeisessä teoksessaan ”Ihmisen ääni” (1978) Waltari kuitenkin toivoo, että hän kirjoillaan kykenisi herättämään erityisesti nuorison niin, että sillä olisi tahtoa ja kykyä rakentaa uutta ja parempaa maailmaa, jossa ei enää ole aseita, sotia ja tappamista.

von Wright Georg Henrik (1916 – 2003), merkittävimpiä 1900-luvun filosofejamme. Wright laski perustan suomalaiselle loogis-filosofiselle tutkimusperinteelle. V. 1948 von Wright kutsuttiin Cambridgen yliopiston professoriksi Wittgesteinin seuraajaksi. Muutti kuitenkin takaisin Suomeen, jossa Eino Kailan vaikutus von Wrightiin oli suuri. Vastusti eläessään mm. ydinvoiman lisäämistä, koska hänen mukaansa ydinenergian käytön ensisijaisia riskejä ovat sota, sabotaasit, terrorismi ja jäteongelmat. Wrightin mukaan kaikkialle leviävä globalisaatio kaventaa kansallisvaltioiden itsemääräämisoikeutta, markkinavoimat alistavat poliittiset päättäjät ja tulevaisuudessa teknologian vaarat kasvavat arveluttaviksi. Maapallon ja ihmiselämän kokonaisuus näyttää lähestyvän kaaoksen mahdollisuutta. Kirjoja: Humanismi elämänasenteena, Tiede ja ihmisjärki.